Madras University Sanskrit Series No. 11.

GENERAL EDITOR : DR. C. KUNHAN RAJA

Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa

OF

Bhojadeva

EDITED BY

T. R. CHINTAMANI, M.A., PH. D.

Senior Lecturer in Sanskrit
University of Madras

UNIVERSITY OF MADRAS

1937

[Price Rs. 6/-

PRINTED AT
ANANDA PRESS, MADRAS.

मद्रपुरीयविश्वविद्यालयसंस्कृतग्रन्थावलिः ११.

सरस्वतीकण्ठाभरणम्

भोजदेवप्रणीतम्

संपादकः

. रा. चिन्तामणिः

मद्रपुरीयविश्वविद्यालयः

१९३७

मूल्यम् रू. ६.]

FOREWORD

The Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa of Bhoja which is now published as No. 11 in this series is one of the most important works in the field of Sanskrit Grammar and can safely be placed next to the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini. At one time it must have been very popular and must have been held in very high esteem by scholars. The work is profusely quoted by Nārāyaṇa Bhaṭṭa in his Prakriyāsarvasva, which is a commentary on Pāṇini's Aṣṭādhyāyī. But at some stage the work ceased to be current, perhaps due to the popularity of Bhaṭṭoji Dīkṣita's Siddhāntakaumudi (another commentary on Pāṇini's Aṣṭādhyāyī) with its many commentaries and commentaries on commentaries, which dominated the field of Sanskrit Grammar in recent years. The work itself was not known till very recently except through citations. Manuscripts of the work were recently discovered, all in Malabar.

The work is very similar to the Aṣṭādhyāyi of Pāṇini. It consists of eight Adhyāyas, each Adhyāya being divided into four Pādas, exactly on the model of Pāṇini's work. It is in the form of sūtras and there are over 6,000 sūtras on the whole. There is a commentary on these sūtras by Daṇḍanātha Nārāyaṇa. Two incomplete manuscript copies of this commentary have been discovered, one belonging to the Palace Library in Trivandrum and the other belonging to the Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

The Aṣṭādhyāyī of Pāṇini has the sūtra "Uṇādayo bahulam" (3—3—1). But the Uṇādis themselves do not form part of the Aṣṭādhyāyī. Bhoja incorporates the Uṇādis into

his Grammar and they form the first three Pādas in the second Adhyāya. The Uṇādis of Bhoja with the commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa have already been published in this series as No. 7, Part 6. The Phiṭsūtras too are incorporated into the Grammar of Bhoja, being sūtras 110 to 196 in the third Pāda of the eighth Adhyāya (Cf. Appendix I, pp. 501-503).

The sūtras of Bhoja with the commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa were published for the first Adhyāya as No. 117 of the Trivandrum Sanskrit Series in 1935. It is put as Part I of the work; but later Parts have not yet been issued. The present edition contains only the sūtras, but it is complete. There is an alphabetical index of the sūtras given at the end of the text. Appendix I will give a comparative idea between the Grammar of Bhoja and the Grammar of Pāṇini. Considering the scarcity of manuscript material, a better edition than this cannot be expected.

University of Madras,
12th October, 1937.

C. KUNHAN RAJA,
Reader in Sanskrit.

PREFACE

This edition of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa of Bhojadeva is based on the following manuscripts.

1. A copy of the text of the sūtras alone, found in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, R. No. 3279 and designated A. The manuscript is complete but is full of errors.

2. An incomplete copy of the text with the commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa, extending up to the middle of the first pāda of the fourth Adhyāya and deposited in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, R. No. 4179 and designated B.

3. Another incomplete copy of the text and commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa, extending up to the end of the 7th Adhyāya, deposited in the Adyar Library and designated C. This is a transcript from the copy of the work now found in Palace Library, Trivandrum.

In addition to these, a fragment of the commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa and a transcript of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇasūtras, prepared from the original palm leaf manuscript, from which the copy of the text in the Government Oriental Manuscripts Library was prepared, was placed in my hands by my friend Mr. M. Ramakrishnakavi, M. A. This was helpful in checking the readings found in the Madras transcript. With the aid of these manuscripts and with the aid of the Aṣṭādhyāyī, the Vārtikas, the Mahābhāṣya and the Kāśikāvṛtti, the present edition of Bhoja's sūtras has been prepared.

In spite of these aids, it has to be observed that mainly on account of the corrupt nature of the manuscripts, a text completely free from mistakes could not be presented. But attempts have been made to minimise the errors as far as possible under the circumstances. Some of the readings relegated to the foot-notes happen to give better sense and such of them as could be adopted have been indicated in Appendix II, which includes corrections also.

In issuing the edition I have had the valuable advice of my professor Mahāmahopādhyāya S. Kuppuswami Sastriyar Avl., Honorary Professor of Sanskrit, Annamalai University, to whom I always look for guidance. Dr. C. Kunhan Raja, M. A., D. Phil. (Oxon) my colleague in office was helpful to me in more ways than one. It was through his influence, that I was able to secure for reference a transcript of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa-vyākhyā from the Trivandrum Palace Library. Mr. O. P. Rangaswami Aiyangar, M. A., L. T., Assistant Professor of Sanskrit, Presidency College, Madras enthusiastically assisted me in the preparation of Appendix I; and my friend Mr. K. Ramachandra Sarma was helpful in preparing and arranging the Index. I express my grateful thanks to these gentlemen for the very kind manner in which they have helped me. Mr. B. Madhava Rau, of the Ananda Press has been exceedingly kind to me and helpful in expediting this edition.

The Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa of Bhojadeva is one of the several recasts of the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini, known so far. Several grammarians of the post-Pāṇinīyan period imitated Pāṇini and prepared their own rules of grammar and arranged them in their own manner. Many of these attempts were with the obvious intention of making Pāṇini's grammar easy. The system

of Pāṇini was felt to be terse as it was very brief and it was supplemented in several respects by Kātyāyana, Patañjali and other writers. Pāṇini himself adapted into his system certain texts that were current in his days—as for instance the Uṇādisūtras. Besides, the Gaṇapāṭha had to be composed. To add to all these, Pāṇini had to give place, at least in a cursory manner to the rules of Vedic grammar and accent. These made the work of Pāṇini difficult. Several writers attempted to simplify Sanskrit Grammar and therefore wrote important treatises. Each treatise in course of time came to be regarded as endowed with a certain amount of authority and several treatises in the form of supplements and expositions came to be associated with each text. This process of development went on for a considerable time, and in the end we came to have a number of what are called Systems of Sanskrit Grammar. Many of these systems—about which definite information could be had—have been described in the "Systems of Sanskrit Grammar" by Dr. S. K. Belvalkar. The most important of the systems are:—

1. The system of Pāṇini, represented by the Aṣṭādhyāyī, the Gaṇapāṭha, the Dhātupāṭha, the Liṅgānuśāsana, the Uṇādisūtras and the Phiṭsūtras and the Vārtikas of Kātyāyana, the bhāṣya of Patañjali, the Kāśikāvṛtti of Vāmana and Jayāditya and other works.

2. The system of Candra, represented by the sūtras of Candra including the Uṇādis with the commentary of Ratnamati.

3. The system of Vāmana, represented by the Aṣṭādhyāyī of Vāmana.

4. The system of Śākaṭāyana, represented by the work of Śākaṭāyana, in four Adhyāyas with the Amoghavṛtti of the same author.

5. The system of the Kātantra, represented by the sūtras of Śarvavarman with the commentary of Durgasiṃha.

6. The system of Hemacandra, represented by the Śabdānuśāsana, the Dhātuvṛtti, the Uṇādivṛtti etc., all by Hemacandra.

7. The system of Jainendra, represented by the sūtras of Jainendra and its commentary.

8. The Mugdhabodha system of grammar, founded by Bopadeva.

9. The Sārasvata system of grammar represented by the sūtras, with the commentary of Anubhūtisvarūpācarya and Dhātupāṭha of Candraprabha.

10. The system represented by Padmanābha and known as the Saupadma system and

11. The system of Jumaranandin, known as the Jumara Vyākaraṇa.

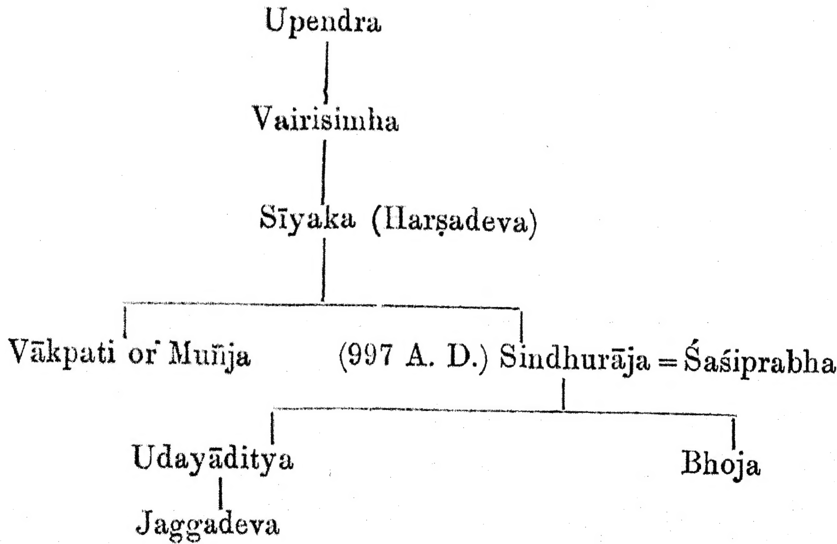
We hear of other systems of Grammar, known as the Aindra system, that of Kāśakṛtsna and that of Āpiśali.

Of these, we are all familiar with systems 1 and 2. The third is represented by a single manuscript of the work, now in Cambay. Vardhamāna in his Gaṇaratnamahodadhi calls this Viśrānta Vidyādhara Vyākaraṇa.[1] The author Vāmana, was in all probability the joint author of Kāśikāvṛtti. The sūtras of Śākaṭāyana, we are all familiar with, but his Amoghavṛtti has not yet seen the light of printing. Representative works belonging to other systems have already been published.

1. See Gaṇaratnamahodadhi, Eggeling, p. 2.

To these systems of Sanskrit Grammar, we have now to add the system of Bhoja, which is no less important.[1] The system of Bhoja was inaugurated by Bhoja in his Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, followed up in the Hṛdayahāriṇī by Daṇḍanātha Nārāyaṇa and given a really important status by later grammarians like the author of Daiva and Puruṣakāra, the author of the Prakriyāsarvasa, the author of the Śabdasāmrājya, and a host of other writers, including Mādhava, the author of the Dhātuvṛtti and Vardhamāna, the author of the Gaṇaratnamahodadhi.

Bhoja is generally supposed to have lived in the 11th century A. D. Inscriptions of this king are found up to the year 1062 A. D. How long he lived after, we do not know. He was the king of Dhārā and belonged to the Paramāra rulers of Mālwa. The following is the genealogy of Bhoja as far as could be gathered from the available material.

1. This too has been referred to by Vardhamāna in the Gaṇaratna-mahodadhi thus—भोजः सरस्वतीकण्ठाभरणकर्ता.

Sindhurāja seems to have died in 997 A. D., shortly after Bhoja came to the throne. The period of Bhoja's rule and activity should have coincided with the first half of the 11th century A.D. This will be borne out by the fact that one of Bhoja's works—the Rājamṛgāṅka, an astronomical treatise was composed in Śaka 964 or 1042 A. D.

The following verses found in one of the manuscripts of the Śyāmalādaṇḍaka may be cited in connection with the date of Bhoja :—

धाराधीशो धराधीशो धारायां धनदोपमः ।
बभार राज्यं भोजाख्यो दानमानैश्च पण्डितान् ॥
म्लेच्छानम्लोचयद्वीरो द्वारकायां विराजितम् ।
शङ्करार्यगुरूणां स्वं मोषिणो मतदूषिणः ॥
लोकाक्षिरससंख्याक (923) शाकाब्दे पूर्णिमातिथौ ।
श्रावणे मासि विप्रेभ्यः कविभ्यो व्यतरन् मुदा ॥
ग्रामान्सोमोद्भवातीरे शतं यो गिरिशप्रियः ।
सरस्वतीकण्ठभूषां सरसालंकृतिं द्रुतिं ॥
प्राणयत् कीर्तिकायस्य प्रायच्छत्स्वस्य नित्यताम् ।
जीयतां तद्यशो नित्यमाचन्द्रार्कं द्युभूषणम् ॥
महादेवद्विजश्चैव महाकालस्य पूजकः ।
पुरान्तकस्तस्य पुत्रः पुरारेः कृपयाभवत् ॥
श्यामलायाः प्रसादाद्यः श्यामलादण्डकं व्यधात् ।
वाग्देवी यस्य वश्याभूत् वाचो वाचस्पतेरिव ॥
तस्मै ग्रामान् शतमदात् शिप्रावारसवेदिनः ॥
(1917 युगादिसंचिका पुष्पाञ्जलि p. 224)[1]

If these verses are authentic, it can be made out that the author of the Śyāmalādaṇḍaka, Parāntaka by name, was a

1. Bhārati, Śrīmukha, p. 527.

contemporary of Bhojadeva of Dhārā. Kālidāsa's authorship of the Śyāmalādaṇḍaka has been questioned by many and this supports the contention that he was not the author and that it has been fathered on him by others. The date given in these verses, *i.e.*, Śaka 923 or A. D. 1001 represents the date on which a grant was made to the author of the Śyāmalādaṇḍaka, probably for having composed that exquisite little hymn.

Bhoja seems to have written on all branches of Sanskrit literature. As a royal patron he should have commanded the co-operation of scholars in various branches of Sanskrit studies, with whose help he wrote or caused to be written a number of important works. The following works are associated with the name of Bhoja :—

Literature :—Śālikathā, Śṛṅgāramañjarī, Viśrāntavidyāvinoda.

Literary Criticism :—Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, Śṛṅgāraprakāśa.

Grammar :—Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. [1]

Nighaṇṭu :—Amaravyākhyā, Saṃyaminămamālikā.

Dharmaśāstra:—Rājamārtāṇḍa, Yuktikalpataru, Vyavahārasamuccaya, Ratnamālā.

Astronomy and Astrology :—Rājamṛgāṅka[2], Vidvajjanavallabha, Bhujabalanibandha, Praśnacintāmaṇi.

Yoga :—Yogasūtravṛtti.

Vaidya :—Rājamṛgāṅka, Cārucaryā, Āyurvedasarvasva.

---

1. This is perhaps the same as the Śabdānuśāsana referred to in the verse, शब्दानामनुशासनं विदधता etc., at the beginning of the Yogasūtravṛtti.

2. This was composed in Śaka 964 or A. D. 1042.

Sciences :—Samarāṅgaṇasūtradhāra, Śālihotronnaya.

Śaiva :—Tattvaprakāśa.

Dhanurveda :—The Kodaṇḍamaṇḍana was caused to be written by Bhoja.

Music :—The name of the work is not known, but the name is conjectured to be " Gītaprakāśa " by some.

A word with regard to the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa, the Grammatical work. The plan adopted by Bhoja seems to have been this : He wanted to incorporate into the text of the sūtras all the improvements and modifications to Pāṇini's Grammar suggested by Kātyāyana, Vyāḍi, Patañjali, Vāmana and Jayāditya and other writers. He has succeeded to a remarkable extent in this attempt. The grammar of the Classical Sanskrit was his main theme, though particulars of Vedic grammar are also spoken of. Into the body of the sūtras, he has incorporated the Vārtikas, the Uṇādi-sūtras, the Gaṇapāṭha, the Paribhāṣas, the Phiṭ-sūtras, important additions found in the bhāṣya and the Kāśikā etc. The extent to which these have been incorporated has been indicated in Appendix I.

The first Adhyāya of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa with the commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa was recently published in the Trivandrum Sanskrit series. In certain places the text of the Trivandrum edition differs from the present one. Other differenes are noticeable in works which cite the sūtras of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. These are discussed fully in a paper that I have contributed to the Annals of the Madras University Oriental Research Institute.

T. R. CHINTAMANI.

सरस्वतीकण्ठाभरणम् ॥

महाराजाधिराजभोजप्रणीतम्

प्रणम्यैकात्मतां यातौ प्रकृतिप्रत्ययाविव ।
श्रेयःपदमुमेशानौ पदलक्ष्म प्रचक्ष्महे ॥

अ इ उ ण् ॥ ऋ ऌ क् ॥ ए ओ ङ् ॥ ऐ औ च् ॥ ह य व र ट् ॥ ल ण् ॥ ञ म ङ ण न म् ॥ झ भ ञ् ॥ घ ढ ध ष् ॥ ज ब ग ड द श् ॥ ख फ छ थ च ट त व् ॥ क प य् ॥ श ष स र् ॥ ह ल् ॥

सिद्धिः क्रियादेः लोकात् ॥ १. १. १ ॥

भूवादिः क्रियावचनो[1] धातुः ॥ १. १. २ ॥

[2]चुलुम्पादिश्च ॥ १. १. ३ ॥

सनाद्यन्ताश्चाणिङः ॥ १. १. ४ ॥

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् ॥ १. १. ५ ॥

कृत्तद्धितष्फङ्याप्त्यूङः ॥ १. १. ६ ॥

समासानुक[3]रणनिपाताश्च ॥ १. १. ७ ॥

तदुभयं विकरणवि[4]भक्ती च प्रत्यये प्रकृतिः ॥ १. १. ८ ॥

ततो विधीयमानः सनादिराकपः प्रत्ययः ॥ १. १. ९ ॥

[5]स्स्यादिराशानचो विकरणः ॥ १. १. १० ॥

तव्यादयः प्राक्क्विपः कृतः ॥ १. १. ११ ॥

प्राङ्ण्वुलः कृत्याः ॥ १. १. १२ ॥

शतृशानचौ सत् ॥ १. १. १३ ॥

क्तक्तवतू निष्ठा ॥ १. १. १४ ॥

प्रा[6]ग्जितीयाणादयः तद्धिताः ॥ १. १. १५ ॥

तरप्तमपौ घः ॥ १. १. १६ ॥

१. A. वाचिनो
२. A. चुचु-
३ A. करणे
४. A. विभक्ति
५. A. स्यादि-
६. A. प्राग्दीव्य-

बहुगणवतुडंतयश्च संख्याः[1] ॥ १. १ १७ ॥

अध्यर्धार्धपूर्वपूरणाः समासकन्विधौ ॥ १. १. १८ ॥

तिङ् सुपो विभक्तिः ॥ १. १. १९ ॥

तिङां त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः ॥ १. १. २० ॥

सुपां प्रथमाद्वितीयातृतीयाचतुर्थीपञ्चमीषष्ठीसप्तम्यः ॥ १. १. २१ ॥

तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः ॥ १. १. २२ ॥

अनाम्लादेशाः[2] परस्मैपदानि ॥ १. १. २३ ॥

तङानास्त्वात्मनेपदानि ॥ १. १. २४ ॥

विभक्त्यन्तं पदम् ॥ १. १. २५ ॥

कृद्विधौ सप्तमीस्थमुपपदम् ॥ १. १. २६ ॥

समासे प्रथमानिर्दिष्टमुपसर्जनम् ॥ १. १. २७ ॥

अषष्ठ्येकविभक्ति चापूर्वनिपाते ॥ १. १. १८ ॥

तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः ॥ १. १. २९ ॥

तद्धितार्थादौ संख्यापूर्वो द्विगुः ॥ १. १. ३० ॥

आख्यातं साव्ययकारकविशेषणं वाक्यम् ॥ १. १. ३१ ॥

क्रियानिमित्तं कारकम् ॥ १. १. ३२ ॥

स्वतन्त्रः कर्ता ॥ १. १. ३३ ॥

तस्य प्रयोजकोऽनुकूलो वा हेतुश्च ॥ १. १. ३४ ॥

समानधातौ कर्मणा तुल्याकर्म[3]क्रियः[4] कर्मकर्ता ॥ १. १. ३५ ॥

दुहिपच्योः सकर्मकक्रियश्च ॥ १. १. ३६ ॥

क्वचित्करणेन ॥ १. १. ३७ ॥

कर्तुरीप्सिततमं कर्म ॥ १. १. ३८ ॥

तथायुक्तं चानीप्सितम् ॥ १. १. ३९ ॥

अकथितं च ॥ १. १. ४० ॥

क्रियाविशेषणकालभावगन्तव्याध्वदेशाश्च ॥ १. १. ४१ ॥

गतिज्ञानप्रत्यवसानार्थशब्दक्रियाकर्म[5]कश्रुदर्शीनामणि कर्ता स णौ[6] ॥ १. १. ४२ ॥

१. B. इति संख्या

२ A. देशः

३. A. कर्मकक्रिया

४. A omits कर्म

५. A. कर्म -

६. मधिकर्ताणौ

हृक्रोर्वा ॥ १. १. ४३ ॥

दृश्यभिवाद्योरात्मने पदे ॥ १. १. ४४ ॥

ननीरवाद्यदिहाशब्दाय क्रन्दाम् ॥ १. १. ४५ ॥

वहेरनियन्तृकर्तृकस्य[1] ॥ १. १. ४६ ॥

भक्षेरहिंसार्थस्य ॥ १. १. ४७ ॥

अधिशीङ्स्थासामाधारः ॥ १. १. ४८ ॥

उपान्वध्याङ्वसः ॥ १. १. ४९ ॥

उपवसेरभोजनार्थस्य कालः ॥ १. १. ५० ॥

अभिनिविशो वा ॥ १. १. ५१ ॥

दिवः करणम् ॥ १. १. ५२ ॥

क्रुधद्रुहोरुपसृष्टयोः संप्रदानम् ॥ १. १. ५३ ॥

यजेश्च कर्मणः करणत्वे[2] ॥ १. १. ५४ ॥

साधकतमं करणम् ॥ १. १. ५५ ॥

कर्मणा क्रियया वा यमभिप्रैति स संप्रदानम् ॥ १. १. ५६ ॥

रुच्यर्थानां प्रीयमाणः ॥ १. १. ५७ ॥

श्लाघह्नुङ्स्थाशपां ज्ञीप्स्यमानः ॥ १. १. ५८ ॥

धारेरुत्तमर्णः ॥ १. १. ५९ ॥

स्पृहेरीप्सितो वा ॥ १. १. ६० ॥

क्रुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां यं प्रति कोपः ॥ १. १. ६१ ॥

राधीक्ष्योर्यस्य विप्रश्नः ॥ १. १. ६२ ॥

प्रत्याङ्भ्यां श्रुवःपूर्वस्य कर्ता ॥ १. १. ६३ ॥

अनुप्रतिगृणश्च ॥ १. १. ६४ ॥

ध्रुवमपायेऽपादानम् ॥ १. १. ६५ ॥

जुगुप्साविरामप्रमादार्थानाम् ॥ १. १. ६६ ॥

भीत्रार्थानां भयहेतुः ॥ १. १. ६७ ॥

पराजेरसोढः ॥ १. १. ६८ ॥

वारणार्थानामीप्सितः ॥ १. १. ६९ ॥

अन्तर्धौयेनादर्शनमिच्छति ॥ १. १. ७० ॥

१. A. अनियन्तृकस्य. २. A. करणार्थे.

आख्यातोपयोगे ॥ १. १. ७१ ॥

जनिर्कतुः प्रकृतिः ॥ १. १ ७२ ॥

भुवः प्रभवः ॥ १. १. ७३ ॥

कर्तृकर्मान्तरितक्रियाधारोऽधिकरणम् ॥ १. १. ७४ ॥

संबोधनप्रथमान्तमामन्त्रितम् ॥ १. १. ७५ ॥

तदेकवचनं संबुद्धिः ॥ १. १. ७६ ॥

सनादिद्विरुक्तौ पूर्वोऽभ्यासः ॥ १. १. ७७ ॥

द्वयमभ्यस्तम् ॥ १. १. ७८ ॥

जक्षादयश्चाशासः ॥ १. १. ७९ ॥

इग्यणः संप्रसारणम् ॥ १. १. ८० ॥

अदेङ्गुणः ॥ १. १. ८१ ॥

वृद्धिरादैच् ॥ १. १. ८२ ॥

वृद्धिर्यस्पचामादिस्तद्वृद्धम् ॥ १. १. ८३ ॥

हलो मिथः[2] श्लिष्टाः संयोगः ॥ १. १. ८४ ॥

अलोऽन्त्यात्पूर्व उपधा ॥ १. १. ८५ ॥

अन्त्याजादिष्टिः ॥ १. १. ८६ ॥

टिन्मित्किदादिः प्रकृतिप्रत्ययांश आगमः ॥ १. १. ८७ ॥

अदर्शनं लोपः ॥ १. १. ८८ ॥

प्रत्ययस्य श्लुक्श्लुलुपः ॥ १. १. ८९ ॥

अण्मात्रिको ह्रस्वः ॥ १. १. ९० ॥

द्विमात्रो दीर्घः ॥ १. १. ९१ ॥

त्रिमात्रः प्लुतः ॥ १. १. ९२ ॥

उच्चैरुदात्तः ॥ १. १. ९३ ॥

नीचैरनुदात्तः ॥ १. १. ९४ ॥

समाहारः स्वरितः[1] ॥ १. १. ९५ ॥

तस्यादित उदात्तमर्धह्रस्वम् ॥ १. १. ९६ ॥

ह्रस्वं लघु ॥ १. १. ९७ ॥

संयोगे गुरु ॥ १. १. ९८ ॥

१. A. न्तरितः.　　　　२. A. मिथाः.

दीर्घे च ॥ १. १. ९९ ॥

मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः ॥ १. १. १०० ॥

तुल्यस्थानस्य प्रयत्नः सवर्णः ॥ १. १. १०१ ॥

नाज्झलौ ॥ १. १. १०२ ॥

अं इत्यनुस्वारः ॥ १. १. १०३ ॥

अः इति विसर्जनीयः ॥ १. १. १०४ ॥

ईदूदेद्द्विवचनं प्रगृह्यम् ॥ १. १. १०५ ॥

अमू अमी ॥ १. १. १०६ ॥

निपातः केवलाजनाङ् ॥ १. १. १०७ ॥

ओत् ॥ १. १. १०८ ॥

संबुद्धावितौ वा ॥ १. १. १०९ ॥

अञ् ॥ १. १. ११० ॥

ऊँ वाऽस्य ॥ १. १. १११ ॥

सर्वविश्वावुभोभयौ डतरडतमौ इतरान्यतरावन्यत्वौ समसिमौ नेमश्च सर्वनामानि ॥ १. १. ११२ ॥

त्यत्तद्यदेतददसिदमेकद्वियुष्मदस्मद्भवतुकिमश्च ॥ १. १. ११३ ॥

पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायाम् ॥ १. १. ११४ ॥

स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् ॥ १. १. ११५ ॥

अन्तरमपुरिबहिर्योगोपसंव्यानयोः ॥ १. १. ११६ ॥

प्राग्रीश्वरान्निपाताः ॥ १. १. ११७ ॥

असत्वे च वाहाहैवैवंनूनंशश्वत्सूपत्कूपत्कुषित्नेच्चेच्चण्कच्चिद्यत्रनहहन्तमाकिर्नकिर्माङ्ननञ्नहयः ॥ १. १. ११८ ॥

वावत्वावत्वैतुवैन्वैनुवैश्रौषड्वौषड्वषट्स्वाहास्वधावट्बाड्हिरुक्पाट्प्याट् फट्छंबडधात्स्वधास्वाहालञ्चनहयः ॥ १. १. ११९ ॥

१. A. उवास्य.

२. A. वुभेभयौ.

३. मख्याति.

४. A omits कूपत्.

५. A. इन्ता.

६. A omits न.

आख्यातोपयोगे ॥ १. १. ७१ ॥

जनिर्कर्तुः प्रकृतिः ॥ १. १ ७२ ॥

भुवः प्रभवः ॥ १. १. ७३ ॥

कर्तृकर्मान्तरितक्रियाधारोऽधिकरणम् ॥ १. १. ७४ ॥

संबोधनप्रथमान्तमामन्त्रितम् ॥ १. १. ७५ ॥

तदेकवचनं संबुद्धिः ॥ १. १. ७६ ॥

सनादिद्विरुक्तौ पूर्वोऽभ्यासः ॥ १. १. ७७ ॥

द्वयमभ्यस्तम् ॥ १. १. ७८ ॥

जक्षादयश्चाशासः ॥ १. १. ७९ ॥

इग्यणः संप्रसारणम् ॥ १. १. ८० ॥

अदेङ्गुणः ॥ १. १. ८१ ॥

वृद्धिरादैच् ॥ १. १. ८२ ॥

वृद्धिर्यस्यचामादिस्तद्वृद्धम् ॥ १. १. ८३ ॥

हलो मिथः[2] श्लिष्टाः संयोगः ॥ १. १. ८४ ॥

अलोऽन्त्यात्पूर्व उपधा ॥ १. १. ८५ ॥

अन्त्याजादिष्टिः ॥ १. १. ८६ ॥

टिन्मित्किदादिः प्रकृतिप्रत्ययांश आगमः ॥ १. १. ८७ ॥

अदर्शनं लोपः ॥ १. १. ८८ ॥

प्रत्ययस्य श्लुक्श्लुलुपः ॥ १. १. ८९ ॥

अण्मात्रिको ह्रस्वः ॥ १. १. ९० ॥

द्विमात्रो दीर्घः ॥ १. १. ९१ ॥

त्रिमात्रः प्लुतः ॥ १. १. ९२ ॥

उच्चैरुदात्तः ॥ १. १. ९३ ॥

नीचैरनुदात्तः ॥ १. १. ९४ ॥

समाहारः स्वरितः[1] ॥ १. १. ९५ ॥

तस्यादित उदात्तमर्धह्रस्वम् ॥ १. १. ९६ ॥

ह्रस्वं लघु ॥ १. १. ९७ ॥

संयोगे गुरु ॥ १. १. ९८ ॥

१. A. न्वरितः. २. A. मिथाः.

दीर्घं च ॥ १. १. ९९ ॥

मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः ॥ १. १. १०० ॥

तुल्यस्थानस्य प्रयत्नः सवर्णः ॥ १. १. १०१ ॥

नाज्झलौ ॥ १. १. १०२ ॥

अं इत्यनुस्वारः ॥ १. १. १०३ ॥

अः इति विसर्जनीयः ॥ १. १. १०४ ॥

ईदूदेद्द्विवचनं प्रगृह्यम् ॥ १. १. १०५ ॥

अमू अमी ॥ १. १. १०६ ॥

निपातः केवलाजनाङ् ॥ १. १. १०७ ॥

ओत् ॥ १. १. १०८ ॥

संबुद्धाविती वा ॥ १. १. १०९ ॥

अञ् ॥ १. १. ११० ॥

ऊँ वा[1]स्य ॥ १. १. १११ ॥

सर्वविश्वावु[2]भोभयौ डतरडतमौ इतरान्यतरावन्यत्वौ समसिमौ नेमश्च सर्वनामानि ॥ १. १. ११२ ॥

त्यत्तद्यदेतददसिदमेकद्वियुष्मदस्मद्भवतुकिमश्च ॥ १. १. ११३ ॥

पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायाम् ॥ १. १. ११४ ॥

स्वम[3]ज्ञातिधनाख्यायाम् ॥ १. १. ११५ ॥

अन्तरमपुरिबहिर्योगोपसंव्यानयोः ॥ १. १. ११६ ॥

प्राग्रीश्वरान्निपाताः ॥ १. १. ११७ ॥

असत्वे च वाहाहैवैवंनूनंशश्वत्सूपत्कू[4]पत्कुषिन्नेच्चेच्चण्कच्चिद्यत्रनहहन्[5]तेमाकिर्नकिर्म्माङ्नन[6]न्नूनहयः ॥ १. १. ११८ ॥

वावत्वावत्वैतुवैन्वैनुवैश्रौषड्वौषड्वषट्वट्बाड्ढिट्पाट्प्याट् फट्छंबडधात्स्वधास्वाहालञ्चनहयः ॥ १. १. ११९ ॥

१. A. उवास्य.

२. A. वुभेभयौ.

३. मख्याति.

४. A omits कूपत्.

५. A. हन्ता.

६. A omits न.

अथोमथोनोभोभगोऽघोहेह्रोहोऽह्रोआहोउताहोहांहीहहैहयेय्ययेऽररे[2]ऽङ्गरेरे[3]न्वे-ननवः ॥ १. १. १२० ॥

शुकंसुकं[4]नुकंअहिनुकंनहिकंऊंहुंउञ्जूसुञ्जूकंहंकिं[5]हिंअत्कदिच्चितिक्विवत्स्विदुतबततु-नवः ॥ १. १. १२१ ॥

यश्चकश्चनकिमुतकिलकिंकिलकिंस्विदुतस्विदाहोस्विद्दद्दहहनहवैनवैनवान्यादन्यत्र शबर्थाकिंविषुपशुखलुयदिनामयदुतप्रत्युतयदाजातुयदयः ॥ १. १. १२२ ॥

यथाकथा[6]चयथातथापुद[7]धपरायावत्तावद्दिष्ट्यामर्या[8]मनामस्मोतिहसह्रामास्मंसत्रा-साकंसार्धं[9]मीमास्सीमामितयः ॥ १. ३. १२३ ॥

अहंशुभंकृतंपर्याप्तंयेनतेन[10]चिरेणतेमेचिरायाह्रायचिरादकस्मात्चिरस्यान्योन्यस्य-ममैकपदे[11]ऽग्रेप्रग्रेप्राह्णेह्नेतौरात्रौवेलायामित्यादयःसुप्प्रतिरूपाः[12]॥१. १. १२४॥

अस्तिनास्त्यस्यस्मिविद्यतेभवत्येहिब्रूहिमन्येशङ्केऽस्तुभवतुपूर्यतेस्यादासाहवर्ततेन-वर्ततेयातिनयातिपश्यपश्यतादद्दादङ्कातङ्कादयः तिङ्प्रतिरूपाः[13] ॥ १. १. १२५ ॥

अच्प्रतिरूपा[14]श्चादयश्च ॥ १. १. १२६ ॥

प्रपरापसमन्ववनिर्दुर्व्याङ्न्यधिप्रतिपर्युपात्यपिसूदभयः ॥ १. १. १२७ ॥

उपसर्गाः क्रियायोगे ॥ १. १ १२८ ॥

श्रद्धातौ[15] ॥ १. १. १२९ ॥

अन्तर्णत्वां किंविधिषु[16] ॥ १. १. १३० ॥

१. A omits ह्रा.

२. A. गङ्ग.

३. A. रेग.

४. A. नुहिकं नहिककुं...सुब्रू.
B. नुकं नहिकमूं हुमूब्रू.

५. A. हिंमंकत्.

६. A omits च.

७. A. द्यु.

८. A. मप्या.

९. B. भिमा.

१०. A. केन.

११. B. ऽग्रेप्राग्रे.

१२. A. रूपकाः.

१३. A. रूपकः.

१४. B. पादयश्च.
A. रूपकादयश्च

१५, १६. B. omits these sūtraṣ.

गतयश्च ॥ १. १. १३१ ॥

कारिकां[1]च्विडाचश्च ॥ १. १. १३२ ॥

ऊर्युर्युरी[2] चाङ्गीकारे ॥ १. १. १३३ ॥

पांपिधूसीताल्याताली वेताली[3] च विस्तारे ॥ १. १. १३४ ॥

वादालीसिवालीकेवालीकोवास्यालोष्टीस्सकालाश्रंसकलाध्वंसं[4]कलाशभ्रंशो[5]कला - भस्ससा[6]मसमसा च हिंसायाम् ॥ १. १. १३५ ॥

गुलुगुधापीडायाम् ॥ १. १. १३६ ॥

अक्की विक्की फली फल्लु विकारे ॥ १. १. १३७ ॥

सजूः सहार्थे ॥ १. १. १३८ ॥

वषट् वौषट् श्रौषट्[7] स्वाहा स्वधा संप्रदाने ॥ १. १. १३९ ॥

प्रादुराविषौ प्राकाश्ये ॥ १. १. १४० ॥

अनुकरणं चानितिपरम् ॥ १. १. १४१ ॥

आदरानादरयोः सदसती ॥ १. १. १४२ ॥

भूषणेऽलम् ॥ १. १. १४३ ॥

अन्तरपरिग्रहे ॥ १. १. १४४ ॥

कणेमनसी श्रद्धाप्रती[8]घाते ॥ १. १. १४५ ॥

पुरोऽस्तमव्यये ॥ १. १. १४६ ॥

अच्छगत्यर्थवदिभिः ॥ १. १. १४७ ॥

अदोऽनुपदेशे ॥ १. १. १४८ ॥

तिरोऽन्तर्धौ ॥ १. १. १४९ ॥

कृञा वा ॥ १. १. १५० ॥

उपाजे[9]ऽन्वाजे सामर्थ्याधाने ॥ १. १. १५१ ॥

साक्षान्मिथ्या चिन्ता[10] भद्रा रोचनामास्थाद्धा[11] प्राजर्या[12] प्राजरुहा बीजर्या बविज-रुहा संसर्या च्व्यर्थे[13] ॥ १. १. १५२ ॥

१. A. चिड्डा...श्च.
२. A omits री.
३. A omits वेताली.
४. B. सक.
५. B. शकलामस्स.
६. A omits समसमसा.
७. A omits श्रौषट्.
८. A. प्रति.
९. A adds वा.
१०. B omits चिन्ता.
११. A and B मास्साद्धा.
१२. A. प्रजर्या.
१३. A. शच्यर्थ.

अर्थेऽग्नौ[1]वशे विकंपने[2] विहसने प्रतपने शीतं लवणमुष्णम[3]दुकमार्द्रं[4] प्राउराविः

नमसश्च ॥ १. १. १५३ ॥

अनत्याधान उरसि मनसि मध्येपदे निवचने ॥ १. १. १५४ ॥

नित्यं हस्ते पाणावुपयमने ॥ १. १. १५५ ॥

प्राध्वं बन्धनानुकूल्ये ॥ १. १. १५६ ॥

जीविकोपनिषदावौपम्ये ॥ १. १. १५७ ॥

ते प्राग्धातोः ॥ १. १. १५८ ॥

कर्मप्रवचनीयाः ॥ १. १. १५९ ॥

अनुर्हेतुलक्षणे ॥ १. १. १६० ॥

सहार्थे ॥ १. १. १६१ ॥

हीने ॥ १. १. १६२ ॥

उपोऽधिके च ॥ १. १. १६३ ॥

अपपरी वर्जने ॥ १. १. १६४ ॥

आङ् मर्यादाभिविध्योः ॥ १. १. १६५ ॥

लक्षणेत्थंभूताख्यानभागवीप्सासुप्रतिपर्यनवः ॥ १. १. १६६ ॥

अभिरभागे ॥ १. १. १६७ ॥

प्रतिः प्रतिनिधिप्रतिदानयोः ॥ १. १. १६८ ॥

अधिपरी अनर्थकौ ॥ १. १. १६९ ॥

सुः पूजायाम् ॥ १. १. १७० ॥

अतिरतिक्रमणे च ॥ १. १. १७१ ॥

अपिः पदार्थसंभावनान्ववसर्गगर्हासमुच्चयेषु ॥ १. १. १७२ ॥

अधिरीश्वरे ॥ १. १. १७३ ॥

कृञावा ॥ १. १. १७४ ॥

निपातोऽव्ययम् ॥ १. १. १७५ ॥

स्वरन्तःसनुतःपुनःप्रातःसायन्नक्तमस्तंवस्तोर्दिवादोषाह्यःश्वःकंशंयोमंयश्चनोऽ·

ञ्जोविहायसारोदस्यौभूर्भुवस्स्वस्तयः ॥ १. १. १७६ ॥

१. A omits अग्नौ.

२. A. प्रकम्पने.

३. B omits उष्णं.

४. A omits आर्द्रं.

समयानिकषान्तराबहिस्सांप्रातमद्धासत्यमिद्धामुधामृषावृथामिथ्यामियोमिथु -
मिंथुनमनिशंमुहुरभीक्ष्णंमङ्क्षुझटित्युच्चैर्नीचैरवश्यंसामिसाचयः ॥ १. १. १७७ ॥

विष्वगन्वगानुषक्काजग्द्राकुत्रागृधक्पृथग्धिग्धिरुग्ज्योग्झनाकूछनैरीषज्जोषंतू -
ष्णींकामंनिकामंप्रकाममारादरंवरंपरं[1]चिरंतरसः ॥ १. १. १७८ ॥

नमस्स्वयंभूयःप्रायःप्रबाहु[2]कमार्यहलं[3]कषलंबलवदतीवसुष्ठुदुष्ठुतेसपदिसाक्षात् -
सनात्सनाशुसहसायुगपदुंपाशुपुरतःपुरस्तात्पुरसः ॥ १. १. १७९ ॥

संश्वत्कुविदाविःप्रा[4]दुरादयश्च ॥ १. १. १८० ॥

कृन्मेजन्तः ॥ १. १. १८१ ॥

क्त्वातोऽसुन्कसुनः ॥ १. १. १८२ ॥

तद्धितस्तसादिः प्रा[5]ग्घणः ॥ १. १. १८३ ॥

अस्तात्यादिः प्राक्प्राशपः ॥ १. १. १८४ ॥

च्व्यादिः प्राक्समासान्तेभ्यः ॥ १. १. १८५ ॥

कृत्वोऽर्थः ॥ १. १. १८६ ॥

तसिवतीनानाञ्शासिजाममंः ॥ १. १. १८७ ॥

लुङ्मुखस्वरयोरव्ययीभावः ॥ १. १. १८८ ॥

घटादयः आत्मनेपदिनष्षितः ॥ १. १. १८९ ॥

सर्वे मितः ॥ १. १. १९० ॥

जनीजृष्क्नुँसञ्जोऽमन्ताश्च ॥ १. १. १९१ ॥

दलिबलिस्खलिरणिध्वनिक्षपित्रपयश्च ॥ १. १. १९२ ॥

स्मृ आध्याने ॥ १. १. १९३ ॥

दृ भये ॥ १. १. १९४ ॥

नॄं नये ॥ १. १. १९५ ॥

१. B. परंपरं
२. A. हुक.
३. A. हल्कं
४. B. प्रदु-
५. A. प्रागणः
६. A. तासमः
७. A omits क्नु
८. A. मयाश्वा.
९. A omits दलि
१०. B omits this sūtra.

श्रा पाके ॥ १. १. १९६ ॥

मारणतोषणनिशामनेषु ज्ञा ॥ १. १. १९७ ॥

कम्पने चलिः ॥ १. १. १९८ ॥

ऊर्जने छदिः ॥ १. १. १९९ ॥

जिह्वोन्मथने लडिः ॥ १. १. २०० ॥

हर्षग्लपनयोर्मदिः[1] ॥ १. १. २०१ ॥

ज्वलह्वलनमोऽनुपसर्गा वा ॥ १. १. २०२ ॥

ग्लस्नावनवमश्च[2] ॥ १. १. २०३ ॥

नकम्यमिचमः ॥ १. १. २०४ ॥

शम्ब दर्शने ॥ १. १. २०५ ॥

यम्वपरिवेषणे ॥ १. १. २०६ ॥

स्खदिरवपरिभ्यां च ॥ १. १. २०७ ॥

फण गतौ ॥ १. १. २०८ ॥

धातोस्तिङ्शित् सार्वधातुकम् ॥ १. १. २०९ ॥

आर्धधातुकं शेषः ॥ १. १. २१० ॥

संल्लिटौ च ॥ १. १. २११ ॥

लिङाशिषि[3] ॥ १. १. २१२ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः.

---

१. A. मुदिः

२. B. वनु.

३. A. लिङ आशिषि.

श्रीः

अथ द्वितीयः पादः

आदिरितान्त्येन समध्यः ॥ १. २. १ ॥

उतासवर्गः ॥ १. २. २ ॥

ता[1]तत्कालः ॥ १. २. ३ ॥

अविधीयमा[2]नोऽण् ससवर्णः ॥ १. २. ४ ॥

दोऽपः ॥ १. २. ५ ॥

[3]अनेशाचिह्नमित् ॥ १. २. ६ ॥

अज्नुपदेशे ॥ १. २. ७ ॥

हलन्त्यम् ॥ १. २. ८ ॥

किमिटोरतः[4] ॥ १. २. ९ ॥

अविभ[5]क्तिशस्लसादौ तु स्मा[6]ः ॥ १. २. १० ॥

धातोरिर् ॥ १. २. ११ ॥

आदि[7] ञिटुडवः ॥ १. २. १२ ॥

षः प्रत्ययस्य ॥ १. २. १३ ॥

चुटू ॥ १. २. १४ ॥

लशकतद्धिते ॥ १. २. १५ ॥

न चुञ्चुचणचरजाहटीटषङ्कवकाम्येषु ॥ १. २. १६ ॥

उभयथोणादिषु ॥ १. २. १७ ॥

स्वं रूपं शब्दस्याशब्दसंज्ञा ॥ १. २. १८ ॥

१. B. तात्वत्-

२. A. मानो सवर्णः.

३. A. अनश-

४. A. कः

५. B. भक्त-

६. A. स्मा

७. A. आदिः

येन विधिस्तदन्तस्य ॥ १. २. १९ ॥

सुसर्वार्धदिक्शब्देभ्यो जनपदस्य ॥ १. २. २० ॥

ऋतो वृद्धिमद्विधाववयवेभ्यः ॥ १. २. २१ ॥

प्रकृत्यधिकारे महदादिभिः ॥ १. २. २२ ॥

पदाधिकारेऽहन्नादिभिः ॥ १. २. २३ ॥

प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहितस्तदादेरपञ्चम्याः ॥ १. २. २४ ॥

कृद्ग्रहणे गतिकारकपूर्वस्यापि ॥ १. २. २५ ॥

न प्रातिपदिकेन ॥ १. २. २६ ॥

यस्मिन्विधिस्तदादावल्ग्रहणे ॥ १. २. २७ ॥

सप्तम्या निर्दिष्टे पूर्वस्य ॥ १. २. २८ ॥

पञ्चम्या परस्य ॥ १. २. २९ ॥

षष्ठ्यान्तस्य ॥ १. २. ३० ॥

ङित् ॥ १. २. ३१ ॥

[१]अन्त्याभावेऽन्त्यसदेशस्य ॥ १. २. ३२ ॥

परस्यादेः ॥ १. २. ३३ ॥

शिदनेकाल् सर्वस्य ॥ १. २. ३४ ॥

टकितावाद्यन्तौ ॥ १. २. ३५ ॥

मिदचोऽन्त्यात्परः ॥ १. २. ३६ ॥

ऋकोऽणोरलौ ॥ १. २. ३७ ॥

निर्दिश्यमानस्यादेशाः ॥ १. २. ३८ ॥

स्थानेऽन्तरतमः ॥ १. २. ३९ ॥

एक इग्घ्रस्वादेशे ॥ १. २. ४० ॥

इको गुणवृद्धी ॥ १. २. ४१ ॥

[२]अचो ह्रस्वदीर्घप्लुताः ॥ १. २. ४२ ॥

स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ ॥ १. २. ४३ ॥

अचः परस्मिन् पूर्वविधौ ॥ १. २. ४४ ॥

१ A omits this sūtra.   २. A omits this sūtra.

न पदान्तद्विर्वचनसवर्णानुस्वारजश्त्वविधिषु ॥ १. २. ४५ ॥

स्वरदीर्घयलोपेषु लोपः ॥ १. २. ४६ ॥

वरक्विलुकिरवोपधात्वेषु ॥ १. २. ४७ ॥

पूर्[1]वत्रासिद्धे चासंयोगादिलोपलत्वणत्वेषु ॥ १. २. ४८ ॥

[2]आदिष्टादचः पूर्वस्य ॥ १. २. ४९ ॥

द्विर्वचनेऽचि ॥ १. २. ५० ॥

णिच्यनित्[3] ॥ १. २. ५१ ॥

आद्यन्तवदेकस्मिन् ॥ १. २. ५२ ॥

प्रकृतिवदनु[4]करणम् ॥ १. २. ५३ ॥

एकदेशविकृतमनन्यवत् ॥ १. २. ५४ ॥

भूतपूर्वकत्वात्तद्वदुपचारः ॥ १. २. ५५ ॥

भाविनि भूतवदुपचारः ॥ १. २. ५६ ॥

अवयवेऽप्यवयविवदुपचारः ॥ १. २. ५७ ॥

प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् ॥ १. २. ५८ ॥

नलुमता प्रकृतेः ॥ १. २. ५९ ॥

णियकोः ॥ १. २. ६० ॥

उत्तरपदत्वे चापदादिविधौ ॥ १. २. ६१ ॥

यथासंख्यमनुदेशः समानम् ॥ १. २. ६२ ॥

विवक्षातः कारकाणि ॥ १. २. ६३ ॥

सूत्रे लिङ्गवचनाद्यप्रामाण्यमविवक्षातः ॥ १. २. ६४ ॥

उपेक्षातोऽधिकारः ॥ १. २. ६५ ॥

एकयोगनिर्दिष्टानां [5]सह वा प्रवृत्तिः सह वा निवृत्तिः ॥ १. २. ६६ ॥

एकयोगनिर्दिष्टानामप्येकदेशोऽनुवर्तते ॥ १. २. ६७ ॥

चानुकृष्टमुत्तरत्र नानुवर्तते ॥ १. २. ६८ ॥

क्वचिदनुवर्तते ॥ १. २. ६९ ॥

अनन्तरस्याविधिः प्रतिषेधो वा भ[6]वति ॥ १. २. ७० ॥

१, २. A omits these sūtras.

३. A. चि नित्.

४. B. वदुपकरणम्

५. B. स

its भवति.

६. A

विशेषातिदिष्टः प्रकृतं न बाधते ॥ १. २. ७१ ॥

अर्थवशाद्विभक्तिविपरिणामः ॥ १. २. ७२ ॥

समर्थः पदविधिः ॥ १. २. ७३ ॥

अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य ॥ १. २. ७४ ॥

न वर्णानिनात्मन्ग्रहणेषु ॥ १. २ ७५ ॥

लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् ॥ १. २. ७६ ॥

प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि ॥ १. २. ७७ ॥

प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ॥ १. २. ७८ ॥

नतिबनुबन्धगणैकाचां ग्रहणेषु ॥ १. २. ७९ ॥

आगमास्तद्गुणीभूतास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते ॥ १. २. ८० ॥

तन्मध्यपतितः तद्ग्रहणेन गृह्यते ॥ १. २. ८१ ॥

सन्निपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विघातस्य ॥ १. २. ८२ ॥

न वर्णाश्रयप्रत्ययात्वपुगत्वेढ्स्वत्वानिवर्णविचालपुग्रस्टाबाल्लोपसंयुद्धिलोपानाम् ॥ १. २. ८३ ॥

मतुब्विभक्त्युदात्तत्वं पूर्वनिघातस्य ॥ १. २. ८४ ॥

असिद्धं बहिरङ्गमन्तरङ्गे ॥ १. २. ८५ ॥

नाजानन्तर्ये ॥ १. २. ८६ ॥

गौणमुख्ययोः मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः ॥ १. २. ८७ ॥

प्रसिद्धे सहचरिते च ॥ १. २. ८८ ॥

कृत्रिमाकृत्रिमयोः कृत्रिमे ॥ २. २. ८९ ॥

क्वचिदुभयगतिः ॥ १. २. ९० ॥

[illegible]द्धे सत्यारम्भो नियमार्थः ॥ १. २. ९१ ॥

[illegible]: स्वरूपग्रहणे तत्प्रत्यये कार्यविज्ञानम् ॥ १. २. ९२ ॥

न[illegible] तत्सदृशे ॥ १. २. ९३ ॥

उक्तार्थ[illegible]प्रयोगः ॥ १. २. ९४ ॥

निमित्ताभ[illegible]मित्तिकस्याप्यभावः ॥ १. २. ९५ ॥

१. A omits th[illegible]tra.

२. A. जूग्र-

३. A. आगमाय.

४. A omits this sūtra.

५. A omits पूर्वं.

६. A. नञ्-

सन्नियोगशिष्टानामेकापायेऽन्यतरस्याप्यपायः ॥ १. २. ९६ ॥

नान्वाचीयमाननिवृत्तौ[1][2] प्रधानस्य ॥ १. २. ९७ ॥

निरनुबन्धकग्रहणे न सानुबन्धकस्य ॥ १. २. ९८ ॥

एकानुबन्धकग्रहणे न द्व्यनुबन्धकस्य ॥ १. २. ९९ ॥

नानुबन्धकृतान्यसारूप्यानेजन्तत्वानेकाल्त्वानि ॥ १. २. १०० ॥

समासान्तागमसंज्ञाज्ञापकगणनञ्निर्दिष्टान्यनित्यानि ॥ १. २. १०१ ॥

उत्सर्गापवादयोरपवादो विधिर्बलवान् ॥ १. २. १०२ ॥

[3]अपवादविषये क्वचिदुत्सर्गस्यापि समावेशः ॥ १. २. १०३ ॥

पुरस्तादपवादा अनन्तरान्विधीन् बाधन्ते ॥ १. २ १०४ ॥

मध्येऽपवादाः पूर्वान् ॥ १. २. १०५ ॥

[4]कुद्वासरूपोऽस्त्रियाम् ॥ १. २. १०६ ॥

यं विधिं प्रत्युपदेशोऽनर्थकः स विधिर्बाध्यते यस्य तु विधेर्निमित्तमेवनासौ बाध्यते ॥ १. २. १०७ ॥

येन नाप्राप्ते यो विधिरारभ्यते स तस्य बाधकः ॥ १. २. १०८ ॥

बलवन्नित्यमनित्यात् ॥ १. २. १०९ ॥

अन्तरङ्गं बहिरङ्गात्[5] ॥ १. २. ११० ॥

निरवकाशं[6] सावकाशात् ॥ १. २. १११ ॥

वार्णात् प्राकृतम् ॥ १. २. ११२ ॥

संप्रसारणं संप्रसारणाश्रयं च ॥ १. २. ११३ ॥

उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिः ॥ १. २. ११४ ॥

लुगन्तरेभ्यः ॥ १. २. ११५ ॥

सर्वेभ्यो लोपः ॥ ११६ ॥

लोपादजादेशः ॥ १. २. ११७ ॥

आदेशादागमः ॥ १. २. ११८ ॥

आगमात् सर्वादेशः ॥ १. २. ११९ ॥

१. B. चीयान-

२. A. निमित्तौ.

३. B. This is written as part of the commentary.

४. B. कुद्वास
A कृत्वास.

५. B. रङ्गम्.

६. B. शं

विप्रतिषेधे परं कार्यम् ॥ १. २. १२० ॥

सकृद्गतौ विप्रतिषेधे यद्बाधितं तद्बाधितमेव ॥ १. २. १२१ ॥

पुनः प्रसङ्गविज्ञानात्सिद्धम् ॥ १. २. १२२ ॥

क्वचित्पूर्वम् ॥ १. २. १२३ ॥

नानिष्टार्था शास्त्रप्रवृत्तिः ॥ १. २. १२४ ॥

प्रकृतिवृत्ते पुनर्वृत्तावविधिः निष्ठितस्य ॥ १. २. १२५ ॥

यावत्संभवस्तावद्विधिः ॥ १. २. १२६ ॥

पर्जन्यवल्लक्षणप्रवृत्तिः ॥ १. २. १२७ ॥

अकृतकारि खल्वपि शास्त्रम् ॥ १. २. १२८ ॥

कार्यकालं संज्ञापरिभाषम् ॥ १. २. १२९ ॥

यथोद्देशं संज्ञापरिभाषं प्रवर्तते ॥ १. २. १३० ॥

प्रत्येकं वाक्यपरिसमाप्तिः ॥ १. २. १३१ ॥

समुदाये वाक्यपरिसमप्तिः ॥ १. २. १३२ ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिः ॥ १. २. १३३ ॥

अभिधानलक्षणाः कृत्तद्धितसमासाः ॥ १. २. १३४ ॥

प्रत्ययः परः ॥ १. २. १३५ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
प्रथमस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

१,२. A adds क्वचिद्भवति.

३. A. षा च.

४. A omits this sūtra.

५. B omits परि-

अथ तृतीयः पादः

तिजः क्षमायां सन् ॥ १. ३. १ ॥

कितः संशयप्रतीकारयोः ॥ १. ३. २ ॥

गुपो गर्हायाम् ॥ १. ३. ३ ॥

बधेरे दीर्घश्च ॥ १. ३. ४ ॥

मानो विचारणायाम् ॥ १. ३. ५ ॥

शान्दानोर्वा[1] ॥ १. ३. ६ ॥

तुमर्हादिच्छायाम् ॥ १. ३. ७ ॥

आशङ्कायां च ॥ १. ३. ८ ॥

नेच्छासनः ॥ १. ३. ९ ॥

सुपः कर्मणः काम्यच् ॥ १. ३. १० ॥

अनव्ययादमः क्यज्वा ॥ १. ३. ११ ॥

अधिकरणाच्चोपमानादाचारे ॥ १. ३. १२ ॥

कर्तुर्क्विप् ॥ १. ३. १३ ॥

गल्भक्लीबहोडेभ्यो ङित् ॥ १. ३. १४ ॥

क्यङ् ॥ १. ३. १५ ॥

च्व्यर्थे भृशोत्सुक[2]शीघ्रचपलपण्डिताण्डरकण्डरमेधाशुचिनीलहरितफेनमन्दमन्द्रेभ्यः[3] ॥ १. ३. १६ ॥

संश्चतृपद्रेहद्रेहद्रचर्चसोजसां लोपश्च[4] ॥ १. ३. १७ ॥

उद्भिदुस्सुभ्यो मनसः ॥ १. ३. १८ ॥

डाज्लोहितजिह्मश्यामधूमचर्महर्षगर्वनर्म[5]सुखदुःखमूर्च्छानिद्राकृपाकरुणादिभ्यः क्यष् ॥ १. ३. १९ ॥

१. A. शान्दोनीर्वा.

२. A. त्सुख

३. A. मद्रभद्रेभ्यः.

४. A. द्रोह.

५. B omits नर्म. The commentary too omits नर्म.

तस्मै क्रामति कष्टकक्षसत्रगहनेभ्यः कल्कचिकीर्षायां क्यङ् ॥ १. ३. २० ॥

तं वर्तयति रोमन्थाद्धनुचलने ॥ १. ३. २१ ॥

बाष्पोष्मफेनेभ्य उद्वमने ॥ १. ३. २२ ॥

सुखदुःखतृप्रकृच्छ्राश्रालीककरुणकृपणसोढप्रतीपेभ्योऽनुभवे ॥ १. ३. २३ ॥

शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघाटाट्टाशीकासोटाकोटापोटा[1]प्लुष्टाटाटासुदिनदुर्दिननी-
हारेभ्यः करणे[2] ॥ १. ३. २४ ॥

तपसः क्यच् ॥ १. ३. २५ ॥

[3]नमसः पूजायाम् ॥ १. ३. २६ ॥

वरिवसः परिचर्यायाम् ॥ १. ३. २७ ॥

चित्रङ आश्चर्ये ॥ १. ३. २८ ॥

कण्डूञ्सुवल्गुमन्तुमहीङ्हृणीङ्वेङ्ले[4]लाङ्वेङ्लाट्लेट्लोट्उरःपिरस्तिरोदुवस
[5]वचसियसुषसिरञ्जिभषञ्जिभष्णुज्भ्यो यक् ॥ १. ३. २९ ॥

पलावेलाकेलाखेलामेधामगधेरधेषुध[6]कुषुमसुखदुःख[7]गद्गदागतरणचरण[8]चुरणो-
रणतुरणभुरण[9]तन्तसम्पपसाररसमरसपरेभ्यश्च ॥ १. ३. ३० ॥

धातोर्हलादेरेकाचः क्रियासमभिहारे यङ् ॥ १. ३ ३१ ॥

लुग्बहुलम् ॥ १. ३. ३२ ॥

अस्यर्तिसूत्रिमूत्रि[10]सूच्यशूर्णुभ्यः ॥ १. ३. ३३ ॥

कौटिल्य एव गत्यर्थेभ्यः ॥ १. ३. ३४ ॥

लुपसदचरजपजभदहदशगॄभ्यो भावगर्हायाम् ॥ १. ३. ३५ ॥

न शुभरुचगृणा[11]तिभ्यः ॥ १. ३. ३६ ॥

चुरादिभ्यो णिच् ॥ १. ३. ३७ ॥

सुपो धात्वर्थे बहुलमिष्टवच्च ॥ १. ३. ३८ ॥

मुण्डमिश्रश्लक्ष्णलवणलघुपटुप्रभृतीनि करोति ॥ १. ३. ३९ ॥

१. B. पुष्पा
२. B omits करणे.
३. A. मनसः
४. A omits ले
५. A omits वचसि.
६. A omits कुषुम
७. A. गह्म.
८. B omits चुरण. The commentar too omits it.
९. A. तन्तपसंपसारस.
१०. A. मूर्तिसूच्यशूर्णो
११. B. गृणादिभ्यः

स्थूलादीनामाचष्टे च ॥ १. ३. ४० ॥

सत्यार्थवेदानामापुक् च ॥ १. ३. ४१ ॥

श्वेताश्वातरगालोडिताह्वरकाणामश्वतरेतकलोपश्च ॥ १. ३. ४२ ॥

कृतत्वचवर्णान् गृह्णाति ॥ १. ३. ४३ ॥

हलिकल्योरश्च ॥ १. ३. ४४ ॥

व्रताद्भोजने तन्निवृत्तौ च ॥ १. ३. ४५ ॥

रूपान्निध्याने ॥ १. ३. ४६ ॥

पाशाद्विमोचने संयमने च ॥ १. ३. ४७ ॥

तूस्ताद्विहनने ॥ १. ३. ४८ ॥

लोम्नोऽनुमार्जने ॥ १. ३. ४९ ॥

वस्त्रात्समाच्छादने परिधाने च ॥ १. ३. ५० ॥

तेनातिक्रामति ॥ १. ३. ५१ ॥

सेनावीणावर्मचूर्णतूलश्लोकवासोवासिभ्योऽभियानोपगानसन्नहनावध्वंसनावकोषणोपस्तवनोन्मोचनपरिच्छेदनेषु ॥ १. ३. ५२ ॥

अङ्गात्तन्निरस्यति ञित् ॥ १. ३. ५३ ॥

पुच्छादुदसने व्यसने पर्यसने च ॥ १. ३. ५४ ॥

भाण्डात्समाचयने ॥ १. ३. ५५ ॥

चीवरादार्जने परिधाने च ॥ १. ३. ५६ ॥

धातोर्हेतुर्व्यापारे ॥ १. ३. ५७ ॥

आख्यानात् कृतस्तदाचष्ट इति कृल्लुक्प्रकृतिप्रत्यापत्तिः प्रकृतिवच्च कारकम् ॥ १. ३. ५८ ॥

क्रियान्वाख्यानाच्च ॥ १. ३. ५९ ॥

नाख्यानात् ॥ १. ३. ६० ॥

दृश्यर्थायां[२] च प्रवृत्तौ ॥ १. ३. ६१ ॥

आङ्लोपश्च कालात्यन्तसंयोगे मर्यादायाम् ॥ १. ३. ६२ ॥

चित्रीकरणे प्रापि ॥ १. ३. ६३ ॥

नक्षत्रयोगे ज्ञि[३] ॥ १. ३. ६४ ॥

गुपूधूपि[४]विच्छिपणिपनिभ्य आयो वा ॥ १. ३. ६५ ॥

१. B. दजनि
२. A. दृश्या-
३. A. ञि.
४. B. धूप.

ऋतेरीयङ् ॥ १. ३. ६६ ॥

कमेर्णिङ् ॥ १. ३. ६७ ॥

नित्यं शित्यादयः ॥ १. ३. ६८ ॥

[1]अनेकाचो लिट आङ्कृभ्वस्तीनां च लिट्यनुप्रयोगः ॥ १. ३. ६९ ॥

इजादेर्गुरुमतोऽनृच्छूर्णोः ॥ १. ३. ७० ॥

दयायास्कासृभ्यश्च ॥ १. ३ ७१ ॥

जागुषो वा ॥ १. ३. ७२ ॥

भीह्रीभृहुवां श्लुश्च ॥ १. ३. ७३ ॥

वि[2]देः किच्च ॥ १. ३. ७४ ॥

लोटः कृञश्च लोट्यनुप्रयोगः ॥ १. ३. ७५ ॥

स्यतासी ऌलुटोः ॥ १. ३. ७६ ॥

लुङि सिच् ॥ १. ३. ७७ ॥

स्पृशिमृशिकृषितृपि[3]दृपिभ्यो वा ॥ १. ३. ७८ ॥

[4]धागातिपिबतिस्थाभूभ्यः परस्मैपदे लुक् ॥ १. ३. ७९ ॥

शाच्छासाघ्राधेट्भ्यो वा ॥ १. ३. ८० ॥

तनादिभ्यस्तथासोः ॥ १. ३. ८१ ॥

शल इगुपधाददृशोऽनिटः क्सः ॥ १. ३. ८२ ॥

श्लिषः ॥ १. ३. ८३ ॥

नासत्वाश्लेषे ॥ १. ३. ८४ ॥

णिश्रिद्रुस्रुकमिभ्यः कर्तरि चङ् ॥ १. ३. ८५ ॥

धेट्श्विभ्यां वा ॥ १. ३. ८६ ॥

शाससुख्यावचिभ्योऽङ् ॥ १. ३. ८७ ॥

असृभ्यां वा ॥ १. ३. ८८ ॥

लिपिसिचिह्वयतिभ्यः ॥ १. ३. ८९ ॥

आत्मनेपदे वा ॥ १. ३. ९० ॥

ऌदिद्युतादिपुष्यत्यादिभ्यः परस्मैपदे ॥ १. ३. ९१ ॥

१. A has अनेकाद्दायायास् कासृभ्यश्च in the place of sūtras 69, 70 and 71.

२. B. विदः

३. B. सृपिभ्यो

४. A. धाता

[1]इरिजॄस्तम्भुम्रुचुम्लुचुग्रुचुग्लुचुग्लुञ्चुभ्यो वा ॥ १. ३. ९२ ॥

पदस्तेचिण् तलुक् च ॥ १. ३. ९३ ॥

सृजश्श्रद्धावति ॥ १. ३. ९४ ॥

दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्यो वा ॥ १. ३. ९५ ॥

अचः कर्मकर्तरि ॥ १. ३. ९६ ॥

दुहश्च ॥ १. ३. ९७ ॥

शेषेभ्यो नित्यम् ॥ १. ३. ९८ ॥

न कर्मयोगे ॥ १. ३. ९९ ॥

रुधश्च ॥ १. ३. १०० ॥

भावकर्मणोः ॥ १. ३. १०१ ॥

नानोस्तपः ॥ १. ३. १०२ ॥

सार्वधातुके यक् ॥ १. ३. १०३ ॥

कर्मकर्तरि च ॥ १. ३. १०४ ॥

न दुहः ॥ १. ३. १०५ ॥

णिश्रिब्रूआत्मनेपदाकर्मकभूषाकर्माकिरादिश्रन्थग्रन्थसन्स्नुनमिभ्याश्चिण् च ॥ १. ३. १०६ ॥

तपस्तपःकर्मकात् ॥ १. ३. १०७ ॥

कर्तरि शप् ॥ १. ३. १०८ ॥

अदादिभ्यो लुक् ॥ १. ३. १०९ ॥

जुहोत्यादिभ्यः श्लुः ॥ १. ३. ११० ॥

दिवादिभ्यः श्यन् ॥ १. ३. १११ ॥

सृजः श्राद्धे ॥ १. ३. ११२ ॥

भ्राशभ्लाशभ्रमु[2]क्रमुक्लमुत्रसित्रुटि[3]लषिभ्यो वा ॥ १. ३. ११३ ॥

यसोऽनुसर्गात् ॥ १. ३. ११४ ॥

संयसश्च ॥ १. ३. ११५ ॥

[4]कुषिरजोः कर्मकर्तरि परस्मैपदं च ॥ १. ३. ११६ ॥

तुदादिभ्यः शः ॥ १. ३. ११७ ॥

१. B. हरिजॄश्वस्तं

२. B omits क्रमु

३. A. लुपिभ्यो

४. A. क्रुषि.

रुधादिभ्यः श्नं॑ः ॥ १. ३. ११८ ॥

तनादिभ्य उः ॥ १. ३. ११९ ॥

स्वादिभ्यः श्नुः ॥ १. ३. १२० ॥

श्रुकृधिवां शृकृधि च ॥ १. ३. १२१ ॥

अक्षो वा ॥ १. ३. १२२ ॥

तनूकरणे तक्षः ॥ १. ३. १२३ ॥

स्तन्भुस्तुन्भुस्कन्भुस्कुन्भुस्कुभ्यः ॥ १. ३. १२४ ॥

श्ना व्रश्चादिभ्यः॑ ॥ १. ३. १२५ ॥

हलोहौ शानच् ॥ १. ३. १२६ ॥

बहुलम् ॥ १. ३. १२७ ॥

भावकर्मणोराण्यतः ॥ १. ३. १२८ ॥

तव्यत्तव्यानीयरः ॥ १. ३. १२९ ॥

वास्तव्यः कर्तरि ॥ १. ३. १३० ॥

प्रवचनीयोपस्थानीयरमणीयादयो वा ॥ १. ३. १३१ ॥

स्नानीयादयः करणे ॥ १. ३. १३२ ॥

दानीयादयः संप्रदाने ॥ १. ३. १३३ ॥

समावर्तनीयादयोऽपादाने ॥ १. ३. १३४ ॥

स्थानीयादयोऽधिकरणे ॥ १. ३. १३५ ॥

केलिमर् कर्मकर्तरि ॥ १. ३. १३६ ॥

अचो यत् ॥ १ ३. १३७ ॥

भव्यगेयजन्यरम्याः कर्तरि वा ॥ १. ३. १३८ ॥

स्थेयोऽधिकरणे ॥ १. ३. १३९ ॥

पोरदुपधात् ॥ १. ३. १४० ॥

शकितकिचतियतिशसिसहिवधियजिभजिभ्यः ॥ १. ३. १४१ ॥

गदमदचरयमिभ्योऽनुपसर्गे ॥ १. ३. १४२ ॥

१. B. रुधादीनां श्नम्

२. B adds च.

३. A. तव्यकृतव्या-

४. B. दानीयः

५. B. चकि

चरेराङि चागुरौ ॥ १. ३. १४३ ॥

अवद्यपण्यवर्यागर्ह्यविक्रेया निरोधेषु ॥ १. ३. १४४ ॥

वह्यं करणम् ॥ १. ३. १४५ ॥

अर्यः स्वामिवैश्ययोः ॥ १. ३. १४६ ॥

उपसर्या काल्याप्रजने ॥ १. ३. १४७ ॥

कर्तर्यजर्यं सङ्गते ॥ १. ३. १४८ ॥

वदस्सुपि क्यप् च ॥ १. ३. १४९ ॥

मृषोद्यम् ॥ १. ३. १५० ॥

भुवः ॥ १. ३. १५१ ॥

भावे हनस्त च ॥ १. ३. १५२ ॥

इण्स्तुशासुवृञ्दृजुषिभ्यः ॥ १. ३. १५३ ॥

ऋदुपधाच्चानृचि कृपि चृतेः ॥ १. ३. १५४ ॥

खनेरी च ॥ १. ३. १५५ ॥

भृञोऽसंज्ञायाम् ॥ १. ३. १५६ ॥

सामि वा ॥ १. ३. १५७ ॥

कृवृषिमजिशंसिदुहिगुहिभ्यः ॥ १. ३. १५८ ॥

कुप्यपच्याः कर्मकर्तरि ॥ १. ३. १५९ ॥

रुच्याव्यथ्यौ कर्तरि ॥ १. ३. १६० ॥

राजसूयसूर्यौ यज्ञदेवतयोः ॥ १. ३. १६१ ॥

भिद्योध्यौ नदे ॥ १. ३. १६२ ॥

तिष्यपुष्यसिध्या नक्षत्रे ॥ १. ३. १६३ ॥

युग्यं च पत्रे ॥ १. ३. १६४ ॥

आज्यं घृते ॥ १. ३. १६५ ॥

कुप्यं धने ॥ १. ३. १६६ ॥

जयतेः हलौ ॥ १. ३. १६७ ॥

वौनीपूर्वाभ्यां कल्कमुञ्जयोः ॥ १. ३. १६८ ॥

१. A. तृचोः

२. A. राजसूर्यौ

३. A. दने

४. A पुंभ्यां

पदास्वैरिपश्यबाह्यासु ग्रहः ॥ १. ३. १६९ ॥

ऋहलोर्ण्यत् ॥ १. ३. १७० ॥

पाणौ सृजः ॥ १. ३. १७१ ॥

समवपूर्वाच्च ॥ १. ३. १७२ ॥

ओरावश्यके ॥ १. ३. १७३ ॥

आसुयुवपिरपिलपित्रपिचम्यानामिदभिभ्यः ॥ १. ३. १७४ ॥

अमावसोऽधिकरणे णिद्वा ॥ १. ३. १७५ ॥

आङि प्लुपतिभ्यां कर्तरि च ॥ १. ३. १७६ ॥

प्रणाय्योऽसंमतनिष्कामयोः ॥ १. ३. १७७ ॥

पाय्यधाय्ये मानसामिधेन्योः ॥ १. ३. १७८ ॥

याज्यादानार्चि[1] ॥ १. ३. १७९ ॥

सान्नाय्यनिकाय्यौ हविर्निवासयोः ॥ १. ३. १८० ॥

क्रतौ कुण्डपाय्यसञ्चाय्यौ ॥ १. ३. १८१ ॥

अग्नावानाय्यपरिचाय्योपचाय्या समूह्याः ॥ १. ३. १८२ ॥

चित्याग्निचित्ये च ॥ १. ३. १८३ ॥

कृत्याः प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषु ॥ १. ३. १८४ ॥

ऊर्ध्वमौहूर्तिकेषु च ॥ १. ३. १८५ ॥

आवश्यकाधमर्ण्यार्हशक्तिषु च ॥ १. ३. १८६ ॥

कर्तरि ण्वुल्तृजचश्च ॥ १. ३. १८७ ॥

गलेचोपकपादहारकादयः कर्मणि ॥ १. ३ १८८ ॥

अर्ह[2]णे तृच् ॥ १. ३. १८९ ॥

पचपतवदवश[3]प्रणरण[4]क्षमभूवृञ्गुपिसृपि[5] नृतिदृशिमिषिमिधिमिहिदिहिरुहिव-
हादिभ्योऽच् ॥ १. ३. १९० ॥

नदभषप्लुगृ[6]तॄसूदिदिविसिविचारिचारि[7] चिलिगाहिभ्यष्टित् ॥[8] १. ३. १९१ ॥

भुवः शित् ॥ १. ३. १९२ ॥

१. A. दानाच्चिः

२. A. अर्हेतु च.

३. A. व्रण

४. B. रक्ष

५. A adds सजि.

६. A. दृस्त.

७. A. चधि.

८. A omits this sūtra.

नन्दिवाशिमदिनर्दिसाधिशोभिवर्धिभीषिभूषिदूषिसहिद्दिषिजल्पिभ्यो ल्युः ॥ १. ३. १९३ ॥

रमिरुचिकृतिकुपितृदिदहियुपूभ्यः संज्ञायाम् ॥ १. ३. १९४ ॥

लुवो नो णश्च ॥ १. ३. १९५ ॥

समिकन्दिक्रुषिह्लषिभ्यः ॥ १. ३. १९६ ॥

कर्मणि दम्यर्दिनाशिसूदिभ्यः ॥ १. ३. १९७ ॥

अहिंसापराधीमन्त्रिसंमर्दिभ्यो णिनिः ॥ १. ३. १९८ ॥

उपावयोरुधः ॥ १. ३. १९९ ॥

उदिहासिदसिसहिभ्यः ॥ १. ३. २०० ॥

श्रुशाविशिवसिवपिरक्षिभ्यो नौ ॥ १. ३. २०१ ॥

याचिव्रजिवदिवसिव्याहृसंव्यहृभ्यो नञि ॥ १. ३. २०२ ॥

अचोऽचित्तवत्कर्तृकात् ॥ १. ३. २०३ ॥

अभौ भुवो भूते ॥ १. ३. २०४ ॥

परिव्योर्गुणश्च वा ॥ १. ३. २०५ ॥

विशयीविषयी च देशे ॥ १. ३. २०६ ॥

इगुपधज्ञाप्रीकृभ्यः कः ॥ १. ३. २०७ ॥

गिरो लश्च ॥ १. ३. २०८ ॥

आतश्चोपसर्गे ॥ १. ३. २०९ ॥

प्रसारिणो डः ॥ १. ३. २१० ॥

व्याघ्राघ्रे प्राणिनासिकयोः ॥ १. ३. २११ ॥

पाघ्राध्माधेड्दृशिभ्यः शः ॥ १. ३. २१२ ॥

धारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिसाहिविन्दिभ्योऽनुपसर्गेभ्यः ॥ १. ३. २१३ ॥

लिपश्च ॥ १. ३. २१४ ॥

नौ संज्ञायाम् ॥ १. ३. २१५ ॥

गवादिषु विन्देः ॥ १. ३. २१६ ॥

दाञ् धाञो वा ॥ १. ३. २१७ ॥

ज्वलादिनीभूभ्यो णः ॥ १. ३. २१८ ॥

१. B. कन्दि
२. B. संप्र-
३. A. धाञ् अञो वा
४. A. ज्वलादि दुहि

लिहिश्लिलषाध्यधश्वसितनीण्भ्यः ॥ १. ३. २१९ ॥

दूरेक्षणेफलेषु पचेः कर्मकर्तर्युश्चास्य वा ॥ १. ३. २२० ॥

उपसर्गे श्यः ॥ १. ३. २२१ ॥

अवे हृसाभ्याम् ॥ १. ३. २२२ ॥

समाङो स्रुवो वा ॥ १. ३. २२३ ॥

ग्रहः ॥ १. ३. २२४ ॥

गेहे कः ॥ १. ३. २२५ ॥

गस्थथकन् ॥ १. ३. २२६ ॥

ण्युट् च ॥ १. ३. २२७ ॥

हाह्वाङ्भ्यां व्रीहिकालयोः ॥ १. ३. २२८ ॥

रञ्जिनृतिखनिभ्यः शिल्पिनि ष्वुन् ॥ १. ३. २२९ ॥

प्रूलूङसृभ्यः साधुकारिणि वुन् ॥ १. ३. २३० ॥

आशिषि च ॥ १. ३. २३१ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
प्रथमस्याध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः.

---

१. A. व्यधि

२. A. तनिभ्यः

३. A. श्रुवो

४, ५. A omits there two sūtras.

६. A. गायतेः कर्तरि थकन्

७. A omits च.

अथ चतुर्थः पादः

कर्मण्यण् ॥ १. ४. १ ॥

ह्वावामश्च ॥ १. ४. २ ॥

शीलिकामिभक्ष्याचरीक्षिक्षमिभ्यो णः ॥ १. ४. ३ ॥

आतोऽनुपसर्गे कः ॥ १. ४. ४. ॥

समः ख्यः ॥ १. ४. ५ ॥

आङो दश्च ॥ १. ४. ६ ॥

प्राज्ज्ञश्च ॥ १. ४. ७ ॥

सुपि स्थापाघ्राध्माभ्यः ॥ १. ४. ८ ॥

मूलविभुजोर्वीरुहकुमुदमहीध्रोपर्धुधादयः ॥ १. ४. ९ ॥

नखमुचकाकगुहौ हेतुकर्मणोः ॥ १. ४. १० ॥

शोकापनुदतुन्दपरिमृजावानन्दकरालसयोः ॥ १. ४. ११ ॥

हृञोऽज्वयोनुद्यमनयोः ॥ १. ४. १२ ॥

आङस्ताच्छील्ये ॥ १. ४. १३ ॥

अर्हः ॥ १. ४. १४ ॥

स्तम्बकर्णयोरमिजपिभ्यां हस्तिसूचकयोः ॥ १. ४. १५ ॥

घटघटीधनुर्दण्डयष्टित्सरुलाङ्गलाङ्कुशशक्तितोमरेषु ग्रहः ॥ १. ४. १६ ॥

सूत्रे च धार्यर्थे ॥ १. ४. १७ ॥

प्रहरणादिष्वदण्डादिषु धृञः ॥ १. ४. १८ ॥

शमिधातोः संज्ञायाम् ॥ १. ४. १९ ॥

किंयत्तद्बहुषु कृञः ॥ १. ४. २० ॥

१. A. शालि

२. A. सर्गात् कः

३. B. समाख्यः

४. A. धाप्यर्थे.

५. A. समि

शीङः पार्श्वादौ करणे ॥ १. ४. २१ ॥

उत्तानादौ कर्तरि ॥ १. ४. २२ ॥

दिग्धसहे च ॥ १. ४. २३ ॥

अधिकरणे ॥ १. ४. २४ ॥

गिरौ डित् ॥ १. ४. २५ ॥

चरेष्टः ॥ १. ४. २६ ॥

भिक्षासेनादायेषु च ॥ १. ४. २७ ॥

पुरोऽग्रतोऽग्रेषु सर्तेः ॥ १. ४. २८ ॥

पूर्वे कर्तरि ॥ १. ४. २९ ॥

कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येष्वशब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमन्त्रपदेषु ॥ १. ४. ३० ॥

आद्यन्तानन्तकारबाह्वहर्दिवाविभानिशाप्रभाभाश्चित्रकर्तृनान्दीलिपिलिबिबलिभक्तिक्षेत्रजङ्घाधनुररुःसंख्यादिवसदिनरजनीदोषाक्षपाक्षणदासु च ॥ १.४.३१ ॥

भृतौ कर्मशब्दौ[1] ॥ १. ४. ३२ ॥

स्तम्बशकृतोरिन् व्रीहिवत्सयोः ॥ १. ४. ३३ ॥

हरतेः दृतिनाथयोः पशोः[2] ॥ १. ४. ३४ ॥

फलेमलरजस्सु ग्रहेः १. ४. ३५ ॥

देववातयोरापेः ॥ १. ४. ३६ ॥

आत्मोदरकुक्षिषु भृञः कित् ॥ १. ४. ३७ ॥

एजेः खश् ॥ १. ४. ३८ ॥

शुनीस्तनमुञ्जकूलास्यपुष्पेषु धेटः ॥ १. ४. ३९ ॥

नासिकानाडीघटीखरीमुष्टिषु च ॥ १. ४. ४० ॥

ध्मः पाणिकरवातेषु च ॥ १. ४. ४१ ॥

उदो रुजिवहिभ्यां कूले ॥ १. ४. ४२ ॥

वहाभ्रयोः लिहः ॥ १. ४. ४३ ॥

परिमाणार्थमितनखेषु पचः ॥ १. ४. ४४ ॥

बहुविध्वरुस्तिलेषु तुदः ॥ १. ४. ४५ ॥

वातशर्धयोरजिजहातिभ्याम् ॥ १. ४. ४६ ॥

१. A. शब्दे.　　२. A. पशौ

अरुर्योग्रयोर्दृशः ॥ १. ४. ४७ ॥

प्रियवशयोर्वदः ॥ १. ४. ४८ ॥

ललाटे तपः ॥ १. ४. ४९ ॥

तापेर्द्विषत्परयोः णिलुक् च ॥ १. ४. ५० ॥

पुरन्दरभगन्दरौ संज्ञायाम् ॥ १. ४. ५१ ॥

इरंमदश्च ॥ १. ४. ५२ ॥

वाचंयमो व्रते ॥ १. ४. ५३ ॥

सर्वे सहः ॥ १. ४. ५४ ॥

कुलाभ्रकरीरे[1]षु च कषः सर्वे[2] ॥ १. ४. ५५ ॥

मेघर्तिभया[3]भयेषु कृञः खः ॥ १. ४. ५६ ॥

क्षेमप्रियम[4]द्रभद्रेष्वण् च ॥ १. ४. ५७ ॥

आशिते भुवो भावकरणयोः ॥ १. ४. ५८ ॥

भृवृजितॄतपिदमिसहिभ्यः संज्ञायाम् ॥ १. ४. ५९ ॥

धारेर्धर्च ॥ १. ४. ६० ॥

सुतमितजनपूर्व[5]हृदयतुरभुजप्लवेषु गयः ॥ १. ४. ६१ ॥

विहायसो विह च ॥ १. ४. ६२ ॥

तुरादिषु खड्ड च ॥ १. ४. ६३ ॥

डश्च ॥ १. ४. ६४ ॥

सर्वसर्वत्रात्यन्तानन्तपुरप्रतीपग्रामगुरुतल्पादिषु च ॥ १. ४. ६५ ॥

अग्रादिमध्यान्ताध्वदूरपारागारादिषु तदन्तेषु च ॥ १. ४. ६६ ॥

खगागोरगपतगपन्नगनगापगाशुगादयः संज्ञायाम् ॥ १. ४. ६७ ॥

सुदुरोरधिकरणे ॥ १. ४. ६८ ॥

[6]आशिषि हनः ॥ १. ४. ६९ ॥

[7]अपात्क्लेशतमसोः ॥ १. ४. ७० ॥

दर्पज्वरदोषदुःखादिषु च ॥ १. ४. ७१ ॥

१. B. करीषेषु
२. A omits सर्वे
३. A omits भया
४. A omits मद्र
५. A adds प्रव
६. A. निलो देशे
७. A omits this sūtra.

दारावाहोऽणन्त्यस्य च टः संज्ञायाम् ॥ १. ४. ७२ ॥

चारौ वा ॥ १. ४. ७३ ॥

समश्च ॥ १. ४. ७४ ॥

कुमारशीर्षयोः णिनिः ॥ १. ४. ७५ ॥

टग्लक्षणे जायापत्योः ॥ १. ४. ७६ ॥

लक्षणवति च ॥ १. ४. ७७ ॥

अचित्तवति च[1] ॥ १. ४. ७८ ॥

ब्रह्मकृतशत्रुवृत्रादिषु च ॥ १. ४. ७९ ॥

हस्तघ्नस्तुघ्नशतघ्नीसङ्ख्यादयः संज्ञायाम् ॥ १. ४. ८० ॥

गोघ्नः संप्रदाने च ॥ १. ४. ८१ ॥

हस्तिबाहुकवाटेषु शक्तौ[2] ॥ १. ४. ८२ ॥

नगरे चाहस्तिनि ॥ १. ४. ८३ ॥

पाणिघाताडघौ शिल्पिनि ॥ १. ४. ८४ ॥

राजघः ॥ १. ४. ८५ ॥

गायतो[3]ऽनुपसर्गात् ॥ १. ४. ८६ ॥

सुराशीध्वोः[4] पिबः ॥ १. ४. ८७ ॥

आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नान्धप्रियतदन्तेष्वच्विष्वभूततद्भावे भुवः खिष्णुच्-खुकञौ ॥ १. ४. ८८ ॥

कृञः करणे ख्युन् ॥ १. ४. ८९ ॥

स्पृशोऽनुदके क्विन् ॥ १. ४. ९० ॥

अञ्चेरुपसर्गे च ॥ १. ४. ९१ ॥

युजेः केवलात् ॥ १. ४. ९२ ॥

ऋत्विग्दधृग्स्रुगुष्णिक्क्रुञ्चः ॥ १. ४. ९३ ॥

दिक्स्रजौ कर्मणि ॥ १. ४. ९४ ॥

समानान्यत्यदादिषूपमानेषु दृशः क्सकञौ च ॥ १. ४. ९५ ॥

भृजो[5] ण्विः ॥ १. ४. ९६ ॥

१. B omits च

२. A omits this sūtra.

३. B. गायो.

४. A. शीधोः

५. A. भजो.

आतो विच् मनिन्क्वनिब्वनिपः ॥ १. ४. ९७ ॥

अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते ॥ १. ४. ९८ ॥

क्विप् च ॥ १. ४. ९९ ॥

सत्सूद्विषद्रुहदुहयुजविदभिदच्छिदजिनीरा[1]जिभ्य उपसर्गेऽपि ॥ १. ४. १०० ॥

अदोऽनन्ने ॥ १. ४. १०१ ॥

क्रव्ये वा ॥ १. ४ १०२ ॥

दुहो डुघः ॥ १. ४. १०३ ॥

आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनि ॥ १. ४. १०४ ॥

सुप्यजातौ ताच्छील्ये ॥ १. ४. १०५ ॥

उत्प्रतिभ्यामाङि सर्तेः ॥ १. ४. १०६ ॥

साधौ ॥ १. ४. १०७ ॥

ब्रह्मणि वदः ॥ १. ४. १०८ ॥

कर्तर्युपमाने ॥ १. ४. १०९ ॥

व्रताभीक्ष्ण्ययोः ॥ १. ४. ११० ॥

मनः ॥ १. ४. १११ ॥

[2]खश्चात्ममाने ॥ १. ४. ११२ ॥

भूते ॥ १. ४. ११३ ॥

करणे यजः ॥ १. ४. ११४ ॥

कर्मणि हनः कुत्सायाम् ॥ १. ४. ११५ ॥

क्विब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु ॥ १. ४. ११६ ॥

कृञः सुपुण्यपापकर्ममन्त्रपदेषु ॥ १. ४. ११७ ॥

सोमे सुञः ॥ १. ४. ११८ ॥

चेरग्नौ ॥ १. ४. ११९ ॥

कर्मण्यग्न्याख्यायाम् ॥ १. ४. १२० ॥

[3]अन्यत्रान्यतोऽपि चान्योऽपि दृश्यते ॥ १. ४. १२१ ॥

विक्रियः कुत्सायामिनिः ॥ १. ४. १२२ ॥

दृशेः क्वनिप् ॥ १. ४. १२३ ॥

१. A. राजादिभ्यश्चोप-

२. A. श्चात्मने

३. A omits this sūtra.

रांज्ञि युधो हेतौ ॥ १. ४. १२४ ॥

सहे च ॥ १. ४. १२५ ॥

तयोः क्वन्सः ॥ १. ४. १२६ ॥

सप्तम्यां जनेर्डः ॥ १. ४. १२७ ॥

पञ्चम्यामजातौ ॥ १. ४. १२८ ॥

जातावपि दृश्यते ॥ १. ४. १२९ ॥

उपसर्गे च संज्ञायाम् ॥ १. ४. १३० ॥

असंज्ञायां च ॥ १. ४. १३१ ॥

अनोः कर्मणि ॥ १. ४. १३२ ॥

ब्रह्मज्यवपुर्व्यवार्चवराहपटहपरिखाः ॥ १. ४. १३३ ॥

क्तवतुः ॥ १. ४. १३४ ॥

भावकर्मणोः क्तः ॥ १. ४. १३५ ॥

कर्तरि चारम्भे क्रियायाः ॥ १. ४. १३६ ॥

श्लिषशीङ्स्थासवसजनरुहजॄभजिभ्यः ॥ १. ४. १३७ ॥

गत्यर्थाकर्मकपिबतिभजिभ्योऽधिकरणे च ॥ १. ४. १३८ ॥

आहारार्थेभ्योऽकर्तरि ॥ १. ४. १३९ ॥

सुयजिभ्यां ङ्वनिप् ॥ १. ४. १४० ॥

जीर्यतेरतृन् ॥ १. ४. १४१ ॥

श्रुसदिवासिभ्यो लिङ्वा ॥ १. ४. १४२ ॥

लिटः क्वसुः ॥ १. ४. १४३ ॥

ईयिवाननाश्वाननूचानः ॥ १. ४. १४४ ॥

लुङ् ॥ १. ४. १४५ ॥

अविवक्षितविशेषे ॥ १. ४. १४६ ॥

व्यामिश्रे च ॥ १. ४. १४७ ॥

वसेर्जागरणसन्ततौ रात्रिशेषे ॥ १. ४. १४८ ॥

अनद्यतने लङ् ॥ १. ४. १४९ ॥

परोक्षे च प्रयोक्तुः दर्शनार्हे प्रसिद्धे ॥ १. ४. १५० ॥

१. A. युराशियुतो.

२. A. वपच्यवाच

३. A. सदवसि-

४. A. लिटा

अभिज्ञावचने लृट् ॥ १. ४. १५१ ॥

न हशश्वद्यत्सु ॥ १. ४. १५२ ॥

वा काङ्क्षायाम् ॥ १. ४. १५३ ॥

परोक्षे लिट् ॥ १. ४. १५४ ॥

[1]कृतस्यास्मरणे ॥ १. ४. १५५ ॥

अत्यन्तापह्नवे च ॥ १. ४. १५६ ॥

हशश्वतोर्लङ् च ॥ १. ४. १५७ ॥

प्रष्टव्ये चासन्नकाले ॥ १. ४. १५८ ॥

लट् स्मे ॥ १. ४. १५९ ॥

अपरोक्षे च ॥ १. ४. १६० ॥

ननौ पृष्टप्रतिवचने ॥ १. ४. १६१ ॥

[2]नन्वोर्वा ॥ १. ४. १६२ ॥

पुरि लङ् चास्मे ॥ १. ४. १६३ ॥

[3]तदादौ च ॥ १. ४. १६४ ॥

[4]वर्तमाने लट् ॥ १. ४. १६५ ॥

प्रवृत्तोपरते ॥ १. ४. १६६ ॥

[5]प्रवृत्ताविरते ॥ १. ४. १६७ ॥

नित्यप्रवृत्ते ॥ १. ४. १६८ ॥

इच्छार्थेभ्यो लिङ् च ॥ १. ४. १६९ ॥

लट् शतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे ॥ १. ४. १७० ॥

संबोधने च ॥ १. ४. १७१ ॥

लक्षणहेत्वोः क्रियायाः ॥ १. ४. १७२ ॥

कर्तुश्च लक्षणे ॥ १. ४. १७३ ॥

द्वयोः पर्यायेण चायोगे ॥ १. ४. १७४ ॥

तत्वान्वाख्याने च ॥ १. ४. १७५ ॥

माङ्याक्रोशे ॥ १. ४. १७६ ॥

१. A. This and the following three sūtras are omitted.

२. A. नन्वोर्विभाषा.

३. A omits this sūtra.

४. A. वर्तरि.

५. A. वृत्ता-

E

अस्तिविद्यतीङ्जुहोतिवेत्तिजानातिभ्यो वा ॥ १. ४. १७७ ॥

प्रत्यये च तिङ्प्रकृतौ ॥ १. ४. १७८ ॥

नित्यमन्यत्रोत्तरपदे च ॥ १. ४. १७९ ॥

वेत्तेः क्वसुश्च ॥ १. ४. १८० ॥

इङ्धारिभ्यां शतृशानचौ ॥ १. ४. १८१ ॥

द्विषः शत्रौ ॥ १. ४. १८२ ॥

सुञो यजमाने ॥ १. ४. १८३ ॥

अर्हः प्रशंसायाम् ॥ १. ४. १८४ ॥

पूङ्यजिभ्यां शानन् ॥ १. ४. १८५ ॥

शक्तिवयस्ताच्छील्येषु शानच् ॥ १. ४. १८६ ॥

तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिष्वा क्वेः ॥ १. ४. १८७ ॥

तृन् ॥ १. ४. १८८ ॥

अलङ्कृञ्निराकृञ्भ्यामिष्णुच् ॥ १. ४. १८९ ॥

उदिपचिपतिमतिभ्यः ॥ १. ४. १९० ॥

प्रापयोः जनित्रपिभ्याम् ॥ १. ४. १९१ ॥

वृतिवृधिसहिचरिरुचिभ्राजिभ्यः ॥ १. ४. १९२ ॥

भुवः ॥ १. ४. १९३ ॥

जे[1]यतेश्च क्स्नुः ॥ १. ४. १९४ ॥

ग्लामास्थाक्षिपचिपरिमृजिभ्यः स्नुः ॥ १. ४. १९५ ॥

त्रसिगृधिधृषिक्षिपिभ्यः क्नुः ॥ १. ४. १९६ ॥

अष्टाभ्यः शमादिभ्यो घिनुण् ॥ १. ४. १९७ ॥

युजभुजभजद्विषद्रुहदुहदुषत्यजरं[2]जराञ्जिभ्यः ॥ १. ४. १९८ ॥

क्रीडिमुषिभ्यामाङि ॥ १. ४. १९९ ॥

यसियमिभ्यां प्रे च ॥ १. ४. २०० ॥

मिथिलपिभ्यां च ॥ १. ४. २०१ ॥

समि ज्वरिपृ[3]णचिभ्याम् ॥ १. ४. २०२ ॥

वौ विचकत्थस्रन्भुकषकसलसहनिभ्यः ॥ १. ४. २०३ ॥

१. A. जेश्च.

२. A omits रज

३. A. प्रणक्ति-

अपे च लषः ॥ १. ४. २०४ ॥

अभावाहनश्च ॥ १. ४. २०५ ॥

सं[1]ख्यनुप्रेषु वदः ॥ १. ४. २०६ ॥

समत्यपाभिव्यभिषु चरः ॥ १. ४. २०७ ॥

समनुव्यवेषु रुधः ॥ १. ४. २०८ ॥

विपरिप्रेषु सर्तेः ॥ १. ४. २०९ ॥

संव्योः सृजः ॥ १. ४. २१० ॥

संप्रयोर्वसः ॥ १. ४. २११ ॥

प्रव्योर्द्रुवः ॥ १. ४. २१२ ॥

परिव्योर्दहः ॥ १. ४. २१३ ॥

परौ देवृमृहिभ्याम् ॥ १. ४. २१४ ॥

क्षिपरदवदवादिदेविभ्यो ण्वुल् च ॥ १. ४. २१५ ॥

निन्दहिंसक्लिश[2]खादविनाशिव्याभाषासूयनेकाजभ्यो वुञ् ॥ १. ४. २१६ ॥

देविक्रुशोश्चोपसर्गे ॥ १. ४. २१७ ॥

चलनशब्दार्थादकर्मकाद्युच् ॥ १. ४. २१८ ॥

आङितो हलादेः आत्मनेपदिनः ॥ १. ४. २१९ ॥

जुचङ्क्रम्यदन्द्रम्यसृगृधिज्वलशुचलषपतपदिभ्यः ॥ १. ४. २२० ॥

क्रुधमूषार्थेभ्यश्च ॥ १. ४. २२१ ॥

न यान्तसूददीपदीक्षिभ्यः ॥ १. ४. २२२ ॥

लषपतपदस्थाभूवृषहनकमगमशॄभ्य उकञ् ॥ १. ४. २२३ ॥

जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन् ॥ १. ४. २२४ ॥

प्रे जुसुभ्यामिनिः ॥ १. ४. २२५ ॥

जीर्णृ[3]दक्षिविश्रिपरिभूवमाभ्यव्यथिभ्यः ॥ १. ४. २२६ ॥

दयिपतिग्रहि[4]स्पृहिनिद्रातन्द्राशीङ्श्रद्धाभ्य आलुच् ॥ १. ४. २२७ ॥

दाधेट्सिशद[5]सदो रुः ॥ १. ४. २२८ ॥

१. A. संख्ये

२. A. खादि

३. A. दक्षिश्रतोपरि

४. A omits स्पृहि

५. A. शासदो-

सृघस्यदः क्मरच् ॥ १. ४. २२९ ॥

भासिमिदिभ्यां घुरच् ॥ १. ४. २३० ॥

भञ्जोः कर्मकर्तरि ॥ १. ४. २३१ ॥

छिदिभिदिभ्यां कुरच् ॥ १. ४. २३२ ॥

विदेश्च ॥ १. ४. २३३ ॥

इण्जिसृनशिभ्यः क्वरप् ॥ १. ४. २३४ ॥

गमेस्त च ॥ १. ४. २३५ ॥

जागरूकः ॥ १. ४. २३६ ॥

यजिजपिदंशिवदिभ्यो यङः ॥ १. ४. २३७ ॥

सहिचलिवहिभ्यः किकिनौ ॥ १. ४. २३८ ॥

पापातिः ॥ १. ४. २३९ ॥

चक्रिससिजज्ञिदधिनेमयः ॥ १. ४. २४० ॥

दीपिकम्प्यजसिहिंसिकमिस्मिनमिभ्यो रः ॥ १. ४. २४१ ॥

सनाशंसभिक्षिभ्य उः ॥ १. ४. २४२ ॥

वेत्तीच्छत्योर्नुञ्छौ च ॥ १. ४. २४३ ॥

स्वपितृषिधृषिभ्यो नजिङ् ॥ १. ४. २४४ ॥

शृवन्दिभ्यामारुः ॥ १. ४. २४५ ॥

भियः क्रुक्रुकन्क्लुकनः ॥ १. ४. २४६ ॥

स्थेशभासपिसकसो वरच् ॥ १. ४. २४७ ॥

यातेर्यङ्डः ॥ १. ४. २४८ ॥

भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिग्रावस्तुवः क्विप् ॥ १. ४. २४९ ॥

अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते ॥ १. ४. २५० ॥

श्रिस्रुद्रुश्रुज्वायतस्तुकटप्रूपरिव्रजां दीर्घश्च ॥ १. ४. २५१ ॥

वचिप्रच्छ्योरसंप्रसारणं च ॥ १. ४. २५२ ॥

ध्यः संप्रसारणं च ॥ १. ४. २५३ ॥

१. B omits this sūtra

२. A. भिन्दि.

३. A omits this and the following five sūtras.

४. A. विस

५. A. यातेर्डः.

६. A omits this sūtra.

जुहोतेर्ह्रं च ॥ १. ४. २५४ ॥

द्युतिगमोश्च ॥ १. ४. २५५ ॥

वृणातेर्ह्रस्वश्च ॥ १. ४. २५६ ॥

भुवः संज्ञायाम् ॥ १. ४. २५७ ॥

डुः शं[1]विसंप्रेषु ॥ १. ४. २५८ ॥

धः कर्मणि ष्ट्रन् ॥ १. ४. २५९ ॥

नीदा[2]प्शसुयुयुजस्तुदसिचमिहपतपानहिभ्यः करणे ॥ १. ४. २६० ॥

दंशेरषित् ॥ १. ४. २६१ ॥

[3]सीरसूकरास्येषु पुवः ॥ १. ४. २६२ ॥

अर्तिलूधूसूखनिसहिवहि[4]चरिभ्य इत्रः ॥ १. ४. २६३ ॥

पुवः संज्ञायाम् ॥ १. ४. २६४ ॥

कर्तरि चर्षिदेवतयोः ॥ १. ४. २६५ ॥

[5]वीतः क्तः प्राग्वत् ॥ १. ४. २६६ ॥

मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यः ॥ १. ४. २६७ ॥

शीङ्श्लिषिसङ्ग्यजिलङ्घिलिपितृपिदृपिकुधिक्षुधिरुहिमुहिदिहि[6]स्निहिक्रमिश्र -
भ्यवत्रासिसुधाञ्भूपूमदिमुदिप्रभृतिभ्यः ॥ १. ४. २६८ ॥

[7]शीलिरक्षिक्षमिकामिजुषिरुषितृषिहृषिभ्यः ॥ १. ४. २६९ ॥

[8]क्रुशियसिभ्यामाङि ॥ १. ४. २७० ॥

रभेः समि च ॥ १. ४. २७१ ॥

यमे रुदि च ॥ १. ४. २७२ ॥

अभिव्याङि भृञः ॥ १. ४. २७३ ॥

नञि मृङः ॥ १. ४. २७४ ॥

कषेरनिटो भविष्यति च ॥ १. ४. २७५ ॥

१. A. शंविसंप्रेषु डः.

२. A. नीदश

३. A. सरि-

४. A. बनि

५. A. बीतिः

६. A. दुहि

७. A omits this sūtra.

८. A. ऋषि.

सर्वेभ्यो हेतुसंपत्तौ वा ॥ १. ४. २७६ ॥

लिङ्लोटावाशिषि ॥ १. ४. २७७ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
प्रथमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

अध्यायश्च समाप्तः

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

कृवापा[१]जिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् ॥ २. १. १ ॥

हस्नासनि[२]जनिचटिचरिभ्यो ञुण् ॥ २. १. २ ॥

[३]किमि श्रुः ॥ २. १. ३ ॥

जराजटावनरसेष्विणः ॥ २. १. ४ ॥

[४]श्रोरश्च लः ॥ २. १. ५ ॥

[५]कृके वचः कश्च ॥ २. १ ६ ॥

[६]भृमृतृचरित्सरितनिमिमस्जिशीङ्वटिचटिचञ्चिभ्य उः ॥ २. १. ७ ॥

अणश्च ॥ २. १. ८ ॥

धान्ये नित् ॥ २. १. ९ ॥

पटिकष्यसिवसित्रपिहनिमनिशृस्वृस्निहिक्लिदिकन्दिविद्यन्धिबन्धिभ्यः ॥
२. १. १० ॥

उन्देरिश्चादेः ॥ २. १. ११ ॥

बहिरहिपं[७]साँ दीर्घश्च ॥ २. १. १२ ॥

अशेर्नु च ॥ २. १. १३ ॥

नमिमनिजनां नाकिधतश्च ॥ २. १. १४ ॥

वलिफलोर्गुक् च ॥ २. १. १५ ॥

अर्जेः ऋज च ॥ २. १. १६ ॥

कृतेः कतयोस्तकौ च ॥ २. १. १७ ॥

१. A. जिति.

२. A. जानि

३. A किम्श्रः

४. A. This sūtra is written after the next.

५. A. कृते वचः The last word कश्च is written as a separate sūtra.

६. A. This sūtra is written as two sūtras, one ending with शीङ् and the other with उः

७. A. पंसि.

नावञ्चेः ॥ २. १. १८ ॥

इषिभिदिविदिमृदिव्यधिगृधिधृषिहृषिकावृभ्यः कुः ॥ २. १. १९ ॥

याहनुकृभृवृत्रां द्वे च ॥ २. १. २० ॥

शः सन्वश्च ॥ २. १. २१ ॥

पचेरिश्चोपधायाः ॥ २. १. २२ ॥

कृञोरुच्च ॥ २. १. २३ ॥

ऊर्णोतेर्नुलोपश्च ॥ २. १. २४ ॥

महति ह्रस्वश्च ॥ २. १. २५ ॥

कृक्षेरो डश्च ॥ २. १. २६ ॥

श्लिषेः कश्च ॥ २. १. २७ ॥

[1]रिभिप्रथ्योः प्रसारणं च ॥ २. १. २८ ॥

स्यन्देर्धश्च ॥ २. १. २९ ॥

स्पशिभ्रस्जोः सलोपश्च[2] ॥ २. १. ३० ॥

[3]सृजेरसुक् च ॥ २. १. ३१ ॥

बंहिरङ्खिलङ्खिलिङ्गिनां नलोपश्च ॥ २. १. ३२ ॥

पराङोः शृखनिभ्यां डित्[4] ॥ २. १. ३३ ॥

द्युद्रुभ्यां च ॥ २. १. ३४ ॥

हरिमितशतकसु द्रुवः ॥ २. १. ३५ ॥

अपदुस्सुवनिषु स्थः ॥ २. १. ३६ ॥

पीसृगमित्रदेवसुम्नास्मसु युः ॥ २. १. ३७ ॥

कैशीशमिरमिभ्यः कुः ॥ २. १. ३८ ॥

प्रि[हि]यः किद्रो लश्च वा ॥ २. १. ३९ ॥

चटिकठिभ्यामाकुः ॥ २. १. ४० ॥

[5]शिविकुटिकुषिभ्यः कित् ॥ २. १. ४१ ॥

चेरुपन्योर्डित् ॥ २. १. ४२ ॥

[6]शालेराकुः ॥ २. १. ४३ ॥

१. A omits this sūtra.
२. A. सोपश्च.
३. A. सृजेः सुश्च.
४. A. ण्वित्
५. A. शिखि
६. A. सिलेरक्कुः

स्तृपृभ्यां दाकुक् ॥ २. १. ४४ ॥

अमेर्गुः ॥ २. १. ४५ ॥

दमेर्लोपश्च ॥ २. १. ४६ ॥

हेः किन्नुट्[1] च ॥ २. १. ४७ ॥

प्रीकैपानीलिभ्यः कङ्गुच् ॥ २. १. ४८ ॥

अर्त्यविभ्यामट्टुच् ॥ २. १. ४९ ॥

शालेराटुच् ॥ २. १. ५० ॥

तनिमनिकणिभ्यो डुः ॥ २. १. ५१ ॥

पनेर्दीर्घश्च ॥ २. १. ५२ ॥

मृपल्योः कनुगानुगौ च ॥ २. १. ५३ ॥

गमेः कित् ॥ २. १. ५४ ॥

स्थो[2] णुः ॥ २. १. ५५ ॥

अजिवृरीभ्यो नित् ॥ २. १. ५६ ॥

कृहृभ्यामेणुः ॥ २. १. ५७ ॥

कमिमनिजन्यसिगाभापायाहिभ्यस्तुः ॥ २. १. ५८ ॥

चायः कि[3] च ॥ २. १. ५९ ॥

आपो ह्रस्वश्च ॥ २. १. ६० ॥

सितनिगमिमसिसच्यविधाञ्पूञ्क्रुशिभ्यस्तुन् ॥ २. १. ६१ ॥

वसेर्णिद्वा ॥ २. १ ६२ ॥

पाज्यर्तिभ्यो डित् ॥ २. १. ६३ ॥

कृञः कतुः ॥ २. १. ६४ ॥

एधिवहोरतुच्[4] ॥ २ १. ६५ ॥

तनेर्यक् च ॥ २. १. ६६ ॥

जीवेरातुः ॥ २. १. ६७ ॥

यमेर्दुक् ॥ २. १. ६८ ॥

शीङो धुक्[5] ॥ २. १. ६९ ॥

१. A. किड्डट्

२. A. स्योर्णः

३. A. की

४. A. अनुक् च

५. A. थुक्

धुञो नुट् च ॥ २. १. ७० ॥

दाभाभ्यां नुः ॥ २. १. ७१ ॥

वचेर्गश्च ॥ २ १. ७२ ॥

धेट इश्च ॥ २. १. ७३ ॥

सूविषिकृञ्भ्यः कित् ॥ २. १. ७४ ॥

ह्रोर्ह्रं लोपश्च ॥ २. १. ७५ ॥

गमेः सन्वच्च ॥ २. १. ७६ ॥

तनेर्डुः ॥ २. १. ७७ ॥

अञ्जेरिष्णुच् ॥ २. १. ७८ ॥

क्षिपिनदिपदिपतिदाभूभ्यश्च नुक् ॥ २. १. ७९ ॥

कृशेरानुक् ॥ २. १. ८० ॥

जीवेरदानुक् ॥ २. १. ८१ ॥

वचेरक्नुः ॥ २. १. ८२ ॥

स्तनिहृषिपुषिगदिमदिघुषिगडिमण्डिजनिनन्दिभ्यो णेरित्नुच्[२] ॥ २. १. ८३ ॥

अर्तिकशिभ्यां चिपुक् ॥ २. १. ८४ ॥

अमिकमिभ्यां बुः ॥ २. १. ८५ ॥

अभ्रेरमुः ॥ २. १. ८६ ॥

जनिमनियजिशुन्धिदसिभ्यो युत् ॥ २. १. ८७ ॥

नञि ध्वरे ॥ २. १. ८८ ॥

भुजेः कित् ॥ २. १. ८९ ॥

सर्तेरयूः ॥ २. १. ९० ॥

हेतुभावयोः मृङस्त्युक् ॥ २. १. ९१ ॥

पीभ्यशिभ्यो रुः ॥ २. १. ९२ ॥

रुपूभ्यां कुन् ॥ २. १. ९३ ॥

स्नो लोपश्च ॥ २. १. ९४ ॥

जनेस्त च ॥ २. १. ९५ ॥

शातेर्ह्रस्वश्च ॥ २. १. ९६ ॥

१. A. हे　　३. A. निनि.

२. A. णेरियच्

षिञ्जेः शिग्रु[1] च ॥ २. १. ९७ ॥
[2]ईमनि शीङो डित् ॥ २. १. ९८ ॥
कुस्थ्यर्तिभ्यामरुः ॥ २. १. ९९ ॥
कर्कैरारुः ॥ २. १. १०० ॥
[3]औवैरादेरुदेतौ च ॥ २. १. १०१ ॥
तुम्बेरुरुः ॥ २. १. १०२ ॥
कन्देरत उश्च ॥ २. १. १०३ ॥
चमेरूरुः ॥ २. १. १०४ ॥
शीङ्पीङ्शलभ्यो लुट्लुगालुचः ॥ २. १. १०५ ॥
कमण्डलुगुहलुगुलुगुलवः ॥ २. १. १०६ ॥
[4]परः शुन् ॥ २. १. १०७ ॥
मस्जिषोः षुक् ॥ २. १. १०८ ॥
तरतेरक्षुः ॥ २. १. १०९ ॥
[5]कृषिचमितनिधन्यन्दिसर्जिखर्जिभ्य ऊः ॥ २. १. ११० ॥
खण्डयज्योर्ईकुजुकौ च ॥ २. १. १११ ॥
कृषेश्छ च ॥ २. १. ११२ ॥
[6]तॄद्रोः दूश्च ॥ २. १. ११३ ॥
मृजेर्गुणश्च ॥ २. १. ११४ ॥
वहो ध च ॥ २. १. ११५ ॥
कसिपद्यर्तिभ्यो णित् ॥ २. १. ११६ ॥
अडो लश्च वा ॥ २. १. ११७ ॥
नञि लम्बेर्नलोपश्च ॥ २. १. ११८ ॥
के[7] शीङो रट् चास्य ॥ २. १. ११९ ॥
जनेर्बुक् च ॥ २. १. १२० ॥

१. A. शिश्र
२. A. श्नि
३. A. ओर्लैरादेः रुरेकौ च
४. A. This is written as part of the previous sūtra.
५. A. This and the following two sūtras are omitted.
६. A. नृद्रो
७. A. के शीङ् एरट्

कफ ईलेर्णिलुक् ॥ २. १. १२१ ॥

कृञः कन्धुक् च ॥ २. १. १२२ ॥

धृषेर्दिधिष च ॥ २. १. १२३ ॥

दुभिचपोर्नुश्च ॥ २. १. १२४ ॥

नृतिशृधिकुहिभ्यः कुः ॥ २. १. १२५ ॥

ऋतेरं च ॥ २. १. १२६ ॥

भ्रमेर्डूः ॥ २. १. १२७ ॥

योरागूच् ॥ २. १. १२८ ॥

[२]दिवेः ऋन् ॥ २. १. १२९ ॥

नियो डित् ॥ २. १. १३० ॥

सव्ये स्थः ॥ २. १. १३१ ॥

सुञ्यसेः ऋन् ॥ २. १. १३२ ॥

यातेर्वृद्धिश्च ॥ २. १. १३३ ॥

नञि नन्देः ॥ २. १. १३४ ॥

पातेस्तृजिश्च[३] ॥ २. १. १३५ ॥

मानेर्लोपश्च ॥ २. १. १३६ ॥

भ्राजेश्च ॥ २. १. १३७ ॥

दुहेरिट् किच्च ॥ २. १. १३८ ॥

जायां मिञः ॥ २. १. १३९ ॥

नमेः पश्च ॥ २. १. १४० ॥

आपो ह्रस्वश्च ॥ २. १. १४१ ॥

हुपूभ्यामृत्विजि तृन्ननिट्च ॥ २. १. १४२ ॥

नियः षुक् च ॥ २. १. १४३ ॥

उदिगायश्च चित् ॥ २. १. १४४ ॥

प्रे स्तुशासिभ्याम् ॥ २. १. १४५ ॥

हुप्रस्थोः प्रतौ ॥ २. १. १४६ ॥

[४]त्विषेर्देवतायामितोऽश्च ॥ २. १. १४७ ॥

१. A. शिधि

२. A. वेरुन्

३. A adds after this sūtra कप ईरलुक् च

४. A. नृषेः

क्षदेर्युक्ते ॥ २. १. १४८ ॥

रातेर्डैः ॥ २. १. १४९ ॥

द्युगमिभ्यां डोः ॥ २ १. १५० ॥

ग्लानुभ्यां डौः ॥ २. १. १५१ ॥

अच इः ॥ २. १. १५२ ॥

खनिकष्यञ्ज्यसिवसिध्वनिसनिमणिग्रन्थिचरिभ्यश्च ॥ २. १. १५३ ॥

उभे वृत्रौ च ॥ २. १. १५४ ॥

भुजः कित् ॥ २. १. १५५ ॥

कृगृशृपृकुटिभिछिदिभिदिभ्यश्च ॥ २. १. १५६ ॥

अंहिकुण्ठिकम्पां नलोपश्च ॥ २. १. १५७ ॥

तरतेः सन्वल्लुक्चाभ्यासस्य ॥ २. १. १५८ ॥

इगुपधात्कित् ॥ २. १ १५९ ॥

वौ रिचेर्दु च ॥ २. १. १६० ॥

क्रमितमिनमिस्तम्भामत इच्च ॥ २. १. १६१ ॥

मनेरुच्च ॥ २. १. १६२ ॥

हलिकलिकिलिकटिवटित्रुटिकुटिबलिवलिवल्ल्यलिभ्य इत् ॥ २. १. १६३ ॥

हृपिशिरुहिवृतिविदिकीर्तिभ्यश्च ॥ २. १. १६४ ॥

भ्रमेः संप्रसारणं च ॥ २. १. १६५ ॥

कृशृवसिवपिराजिध्राजिध्वजिसदिहनिकमिवमिफलिकशिवाशिवदिवारिसंप -
लिभ्य इञ् ॥ २. १. १६६ ॥

नहो भश्च ॥ २. १. १६७ ॥

अलिशलिपलितलिघसिजम्यणिपणिभ्य इण् ॥ २. १. १६८ ॥

अज्यतिभ्यां पादे च ॥ २. १. १६९ ॥

अशो रुट् च ॥ २. १. १७० ॥

वातेर्डित् ॥ २. १ १७१ ॥

प्रे ह्वञः कूपे ॥ २. १. १७२ ॥

कायः किः ॥ २. १. १७३ ॥

१. A. द्रमेः

२. A. वातो

३. A. मृनः

वर्धेरकिः ॥ २. १. १७४ ॥

स्तनेर्डखिः ॥ २. १. १७५ ॥

कौतेर्डिखिः ॥ २. १. १७६ ॥

मृकण्यवदधिभ्य ईचिः ॥ २. १. १७७ ॥

श्वेश्चित् ॥ २. १. १७८ ॥

वेञो डित् ॥ २. १. १७९ ॥

श्रिञो डिः ॥ २. १. १८० ॥

चमेरुश्चातः ॥ २. १. १८१ ॥

मुषेः किदुनट् च ॥ २ १. १८२ ॥

वेतेर्णिः ॥ २. १. १८३ ॥

वितसिवसिसपिपदिभ्यस्तिप् ॥ २. १. १८४ ॥

भसेर्गट् च ॥ २. १. १८५ ॥

यजेस्तिः ॥ २. १. १८६ ॥

कुङो यषुट् च ॥ २. १. १८७ ॥

गिरः षुग्ग्रस्वश्च ॥ २. १. १८८ ॥

दृकृषिरिषिविषिमुषिशाशुच्यशिभ्यः क्तिन् ॥ २ १. १८९ ॥

कुचिञोश्चिन्नुक् च ॥ २. १. १९० ॥

अमेरतिः ॥ २. १. १९१ ॥

युपाभ्यां कित् ॥ २. १. १९२ ॥

वहिवसिखल्यर्तिभ्यश्चित् ॥ २. १. १९३ ॥

वृञो व्रत च ॥ २. १. १९४ ॥

वस्यर्तिभ्यामातिः ॥ २. १. १९५ ॥

अभौ यामाभ्याम् ॥ २. १. १९६ ॥

यजो यश्च ॥ २. १. १९७ ॥

अविभूस्यामन्तिः ॥ २. १. १९८ ॥

शकेरुन्तिः ॥ २. १. १९९ ॥

१. A. कन्य

२. A. श्येश्चित्

३. A. गश्च

४. A. कुन्दो यषुक्

५. A omits this sūtra.

अजिसञ्जयसिभ्यः षिथन् ॥ २. १. २०० ॥

स्नारेरथिन्[1] ॥ २. १. २०१ ॥

तनेर्डिथिः ॥ २. १. २०२ ॥

अतेरिथिः ॥ २. १. २०३ ॥

उषेरधिः ॥ २. १. २०४ ॥

विदेः किद्रट्[2] च ॥ २. १. २०५ ॥

चूर्यगिभ्यां निः ॥ २. १. २०६ ॥

वह्विश्रुश्रियुक्षुभ्यो नित् ॥ २. १. २०७ ॥

शाशीङो ह्रस्वश्च ॥ २. १. २०८ ॥

घृस्रधुवृष्टिप्राच्छिज्वरित्वरिभ्यः कित् ॥ २. १. २०९ ॥

पृषेर्वृद्धिश्च ॥ २. १. २१० ॥

ऋतृसृकृधृधम्यश्याविवृतिग्रहिराजिकस्यटिभ्यो निः ॥ २. १. २११ ॥

अदेर्मुट्[3] च ॥ २. १. २१२ ॥

कृषेरादेश्च च ॥ २. १. २१३ ॥

आङि शुषे[4]स्सनः ॥ २. १. २१४ ॥

क्षिपेः कित् ॥ २. १. २१५ ॥

[5]अर्तेरलिच् ॥ २. १. २१६ ॥

शकेरुनिः ॥ २. १. २१७ ॥

नीदलिभ्यां मिः ॥ २. १. २१८ ॥

अर्तेरू च ॥ २. १. २१९ ॥

अशे रश[6] च ॥ २. १. २२० ॥

भुवः षिमन् ॥ २. १. २२१ ॥

क्षणेर्दयि[7]ः ॥ २. १. २२२ ॥

अङ्किवङ्किमङ्क्यङ्किसद्यशूभ्यो रिः ॥ २. १. २२३ ॥

भूसूभ्यां कित् ॥ २. १. २२४ ॥

१. A. थिः

२. A. किभ्रुक् च

३. A. मुक्

४. A. शुषः

५. A. अर्तेरीकच्

६. A. दश

७. A. घयिः

रासदिशकिकतिभ्यस्त्रिप् ॥ २. १. २२५ ॥

अदेः क्रिश्च ॥ २. १. २२६ ॥

कुशिविशिभ्याम् ॥ २. १. २२७ ॥

कुपेर्[1]दुक् च ॥ २. १. २२८ ॥

वल्गुयर्तिकृतिभ्यो रिः ॥ २. १. २२९ ॥

अङ्गिजसिसहिभ्य उरिन्[2] ॥ २. १. २३० ॥

पाश्यङ्क्षिभ्यामलिच् ॥ २. १. २३१ ॥

धूञ्मुङ्माङ्शलिभ्यो लिग्लिणौकुलिञ्मलिच् ॥ २. १. २३२ ॥

दृपृभ्यां विन् ॥ २. १. २३३ ॥

जॄशॄस्तॄजागृकृनीघृषिभ्यो ण्वित्[3] ॥ २. १. २३४ ॥

[4]छविस्थविकिकिदीविदीदिव्यटविशिवयः ॥ २. १. २३५ ॥

प्लुषिशु[5]षिकुषिभ्यस्सिक् ॥ २. १. २३६ ॥

अशोर्नित् ॥ २. १. २३७ ॥

गोपादिष्वनेरसिः ॥ २. १. २३८ ॥

वृपृसाभ्यो नुट् च ॥ २. १. २३९ ॥

व्रियो हिक्[6] ॥ २. १. २४० ॥

अवितॄस्तॄतन्द्रितन्त्रिभ्य ईः ॥ २. १. २४१ ॥

वाते प्रमः कित् ॥ २. १. २४२ ॥

यापो ह्रे च ॥ २. १. २४३ ॥

लक्षेर्मुट् च ॥ २. १. २४४ ॥

तुवः कित् ॥ २. १. २४५ ॥

[7]स्रुवश्चिक् ॥ २. १. २४६ ॥

तनेरनश्च वः ॥ २. १. २४७ ॥

१. A. This and the next sūtra are written as one sūtra.

२. A. उरिः

३. A. ङ्विः

४. A. This and the next sūtra are written as one.

५. A omits शुषि

६. A. टित्

७. A. बुवः

पारेरजिः ॥ २. १. २४८ ॥

भिषेः कित् ॥ २. १. २४९ ॥

पणेरिज्यादेश्च वः ॥ २. १. २५० ॥

वशेः कित् ॥ २. १. २५१ ॥

भृञ उच्च ॥ २. १. २५२ ॥

लङ्घेरटिर्नलोपश्च ॥ २. १. २५३ ॥

सर्तेरडिः ॥ २. १. २५४ ॥

ईडेरविडिङ् ह्रस्वश्च ॥ २. १. २५५ ॥

भातेर्डवतुः ॥ २. १. २५६ ॥

बृहिमहिपृषिभ्योऽतिः शतृवच्च ॥ २. १. २५७ ॥

गमेर्डित् द्वे च ॥ २. १. २५८ ॥

संश्चत्तृपद्वेहदित्यादयः ॥ २. १. २५९ ॥

हसृरुहियुषिभ्य इतिः ॥ २. १. २६० ॥

ताडेर्णिलुक् च ॥ २. १. २६१ ॥

उदके श्वेर्डितिः ॥ २. १. २६२ ॥

[1]मृड उतिः ॥ २. १. २६३ ॥

श्रो मुट् च वा ॥ २. १. २६४ ॥

शकेः ऋतिः ॥ २. १. २६५ ॥

यजेः कश्च ॥ २. १. २६६ ॥

पातेः क्रथिः ॥ २. १. २६७ ॥

शुष्यसिभ्यां मदिक् ॥ २. १. २६८ ॥

त्यजितनियमिभ्यो [2]डतिः ॥ २. १. २६९ ॥

एतेस्तादिः ॥ २. १. २७० ॥

शाद्भसिभ्योऽदिः ॥ २. १. २७१ ॥

पुरः [3]सुट् च ॥ २. १. २७२ ॥

ह्णातेर्ह्रस्वश्च ॥ २. १. २७३ ॥

[4]द्वि[युवृषितक्षिराजिधन्विपाचिद्यु]प्रतिदिवभ्यः कनिन् ॥ २. १. २७४ ॥

१. A omits this sūtra.

२. A. डदिः

३. A. सुक्

४. A omits this and the following two sūtras.

सप्यशूभ्यां तुट्च ॥ २. १. २७५ ॥

नुदाशिभ्यां गुणश्च ॥ २. १. २७६ ॥

श्वन्नुक्षन्पूषन्प्लीहन्क्लेदन्मूर्धन्मज्जन्नर्यमन्विश्वप्सन्परिज्वन्मातरिश्वन्मघवन्ग्रावन्नहन्महन्नथर्वन्निति ॥ २. १. २७७ ॥

स्नामदिपद्यर्ति[पर्वि]शकिभ्यो वनिप् ॥ २. १. २७८ ॥

शीङ्कुशिरुहिजिक्षिहृसृवृभ्यः क्वनिप् ॥ २. १. २७९ ॥

सृजेः कश्च ॥ २. १. २८० ॥

ध्याप्योः संप्रसारणं च ॥ २. १. २८१ ॥

अतेर्धश्च ॥ २. १. २८२ ॥

[1]मनिन् ॥ २. १. २८३ ॥

व्योमन्रो[2]मन्लोमन्क्लोमन्हेमन्वेमन्नामन्ललामन्नात्मन्यक्ष्मन्पक्ष्मन्नूष्मन्[3]वर्मन्सीमन्ब्रह्मन्निति ॥ २. १. २८४ ॥

गमेरिनिः ॥ २. १. २८५ ॥

आङि च णित् ॥ २. १. २८६ ॥

भुवश्च ॥ २. १. २८७ ॥

प्रे स्थश्च ॥ २. १. २८८ ॥

यातेः प्रतौ च ॥ २. १. २८९ ॥

बुधेश्च ॥ २. १. २९० ॥

परमे स्थः कित् ॥ २. १. २९१ ॥

[4]मन्थाः ॥ २. १. २९२ ॥

[5]पतेः थश्च ॥ २. १. २९३ ॥

अर्तेर्भुक्षिनक्[6] ॥ २. १. २९४ ॥

इजनिभ्यामिमनिच् ॥ २. १. २९५ ॥

भृवृस्तृसृभ्य ईमनिच् ॥ २. १. २९६ ॥

१. A. This and the next sūtra are written as one.

२. A omits रोमन्

३. A omits वर्मन्

४. A reads this together with the next sūtra.

५. A. प्रतेन्थश्च

६. A. नक्

आपः किन् ह्रस्वश्च[1] ॥ २. १. २९७ ॥

ककुप्त्रिष्टुबनुष्टुभः[2] ॥ २. १. २९८ ॥

इणो दमिक् ॥ २. १. २९९ ॥

कौतेर्डिमिः ॥ २. १. ३०० ॥

अवतेर्मिः ॥ २. १. ३०१ ॥

गॄपॄदुर्वीधुर्वीभ्यः क्विप् ॥ २. १. ३०२ ॥

वार्द्वारौ ॥ २. १. ३०३ ॥

चतेरुरन् ॥ २. १. ३०४ ॥

दिवेर्डिविः ॥ २. १. ३०५ ॥

विशः क्विप् ॥ २. १. ३०६ ॥

विपाशेश्च ॥ २. १. ३०७ ॥

सहेः षष् च ॥ २. १. ३०८ ॥

सजुषाशिषौ ॥ २. १. ३०९ ॥

अर्चिरुचिशुचिहुसृपिछदिछर्दिभ्य इसिः[3] ॥ २. १. ३१० ॥

बृंहेर्नलोपश्च ॥ २. १. ३११ ॥

द्युतेर्निदादेश्च जः ॥ २. १. ३१२ ॥

सहो ध च ॥ २. १. ३१३ ॥

जनेरुसिः ॥ २. १. ३१४ ॥

अर्तिपॄवपियजिधनिभ्यो नित् ॥ २. १. ३१५ ॥

इणो णित् ॥ २. १. ३१६ ॥

चक्षेरसिक् च ॥ २. १. ३१७ ॥

पातेर्डुसुन् ॥ २. १. ३१८ ॥

यमिदमिभ्यां डोस्[4] ॥ २. १. ३१९ ॥

असुन्[5] ॥ २. १. ३२० ॥

पिबतेरिच्च ॥ २. १. ३२१ ॥

१. A omits ह्रस्वश्च.

२. A omits this and the following four sūtras.

३. A. इस्

४. A. डोस:

५. A. This and the next sūtra are written together.

यजेः श च ॥ २. १. ३२२ ॥
उषिरञ्जिशॄभूभ्यः कित् ॥ २. १. ३२३ ॥
वस्यहिभ्यां णित् ॥ २. १. ३२४ ॥
उषेर्जश्च ॥ २. १. ३२५ ॥
वहेः सुट् च ॥ २. १ ३२६ ॥
स्नुरीभ्यां तुट् च ॥ २. १. ३२७ ॥
इणो नुट् च ॥ २. १. ३२८ ॥
शीङः फुट् च ॥ २. १. ३२९ ॥
छदिरहो नुट् ह्रस्वश्च ॥ २. १. ३३० ॥
अमेर्भुक् च ॥ २. १. ३३१ ॥
अर्तेरुच्च ॥ २. १. ३३२ ॥
व्याधौ शुट् च ॥ २. १. ३३३ ॥
उदके नुट् च ॥ २. १. ३३४ ॥
पातेस्थुट् च ॥ २. १. ३३५ ॥
बले जुट् च ॥ २. १. ३३६ ॥
यातेर्दुक् च ॥ २. १. ३३७ ॥
नमेश्चित् ॥ २. १. ३३८ ॥
इन्धेर्नलोपश्च ॥ २. १. ३३९ ॥
आपो ह्रस्वो नुट् च वा ॥ २. १. ३४० ॥
अदेर्नुं धश्च वा ॥ २. १. ३४१ ॥
इण्विधिभ्यामसिः ॥ २. १. ३४२ ॥
पुंरोरेतःपयस्सु दधः कित् ॥ २. १. ३४३ ॥
रेपस्त्रेक्णसुधस्विहायसोकस्सुमनस्पुरूरवस्पुरुदंसोऽनेहसङ्गिरोऽप्सरसः ॥
२. १. ३४४ ॥

१. A. भूभ्यः
२. A omits this sūtra.
३. A. पश्च.
४. A. छादिराहोः नुं
५. A. र्भुक्
६. A. शुक्
७. A. स्थुक्
८. A. जुक्
९. A. नंधौ
१०. A. This is written as two sūtras.

वशेः कनसिः ॥ २. १. ३४५ ॥

दमेरुनसिः ॥ २. १. ३४६ ॥

[1]चदेरमसिः ॥ २. १. ३४७ ॥

[2]अनसि वहेः क्विप् डश्चानसः ॥ २. १. ३४८ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
द्वितीयस्याध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः.

---

१. A. चडे.

२. A. This is written as two sūtras.

अथ द्वितीयः पादः

जीवेरातृकन् वृद्धिश्च ॥ २. २. १ ॥

इण्भीकापाशल्यतिमर्चिनिहाभ्यः कन् ॥ २. २. २ ॥

युशुघुविधूञां दीर्घश्च ॥ २. २. ३ ॥

कुतुस्तूयिकृदाधारार्चिवलिकलिभ्यः कः ॥ २. २. ४ ॥

कृसृवृवि[1]पुषिमुषिमूङ्शुभूभ्यः कित् ॥ २. २. ५ ॥

निष्कतुरुष्कोदर्कालर्कशुल्कश्वफलककिञ्जल्कोल्कछेककेकादयः ॥ २. २. ६ ॥

कृसृभृवृस्तुकुक्षुचरिचटिचणितमि[2]यमिदेविकनि[3]मानिपचिमचिमशिक्षारिकुरिवृ-
तिवल्लिमल्लिसल्ल्यलि[4]भ्यो वुन् ॥ २. २. ७ ॥

कौ [5]रुरुण्टिरण्टिभ्यः ॥ २. २. ८ ॥

कटे[6]र्नु च वा ॥ २. २. ९ ॥

उदिरुचितिलि[7]पुलिपिरिक्षिपिभ्रुसूभ्यः कित् ॥ २. २. १० ॥

कीचकार्भकधमकवधकर्ज[8]हकैरकैडकाश्म[9]कादयः ॥ २. २. ११ ॥

[10]खञ्जिबलिपतिभ्य आकः ॥ २. २. १२ ॥

शलिपटिमनिभ्यो नित् ॥ २. २. १३ ॥

पिना[11]कापिण्याक[12]श्यामाकपुलाकवार्ताकवृन्ताकज्यो[13]न्तीकादयः ॥ २. २. १४ ॥

अलिकलिदलि[14]पुलिवृश्चिस्फटिपिकृषिभ्यः किकन् ॥ २. २. १५ ॥

मुषेर्दीर्घश्च ॥ २. २. १६ ॥

स्यमेर्यण इक् च ॥ २. २. १७ ॥

१. A. विञ्चि
२. A. म्यणि
३. A. कटि
४. A. क्षिकेभ्यः
५. A. करुण्टि
६. A. उङि
७. A omits पुलि
८. A. जनकै-
९. A. त्यकादयः
१०. A. खञ्जि
११. A omits पिनाक
१२. A omits श्यामाक
१३. A omits ज्योन्ताक
१४. A omits पुलि

पिपीलिकैतिककुशिकहृदिकमक्षिकादयः ॥ २. २. १८ ॥

ऋच्यलि...[इषिशलि]दूषिकषिहृषिदशिमृडिवलिस्यस्यनिभ्यः कीकन् ॥
२. २. १९ ॥

मृद्वीकातिन्तिडीकबाह्लीकवल्मीककल्मलीककिङ्किणीकपुण्डरीकचञ्चरीकसमीकप्रतीकपूतीकफर्फरीकादयः ॥ २. २. २० ॥

समिकसेरुकन् ॥ २. २. २१ ॥

कमितिम्योर्डुक् च ॥ २. २. २२ ॥

अशिकचोर्नुं च ॥ २. २. २३ ॥

कुहेः कित् ॥ २. २. २४ ॥

क्रमेः क्रम् च वा ॥ २. २. २५ ॥

चुलुकोल्मुकचिबुकचूचुकजम्बुकगवेधुकामधुकभावुकपृथुकादयः ॥ २. २. २६ ॥

मृकणिजलिवलिबन्धिभल्लिभ्य ऊकः ॥ २. २. २७ ॥

शलिमण्डिभ्यां णित् ॥ २. २. २८ ॥

मधूकोलूकोरुबूकुशम्बूकवरूकादयः ॥ २. २. २९ ॥

क्रोङ्को रो लश्च वा ॥ २. २. ३० ॥

रालापाकाभ्यः कित् ॥ २. २. ३१ ॥

कलेरविङ्कः ॥ २. २. ३२ ॥

क्रमेरेलकः ॥ २. २. ३३ ॥

लूभीशीङ्शिङ्घिभ्य आनकः ॥ २. २. ३४ ॥

अनेर्डित् ॥ २. २. ३५ ॥

कनेरीनकः ॥ २. २. ३६ ॥

कृतिभिदिलतिपुतिभ्यः क्तिकन् ॥ २. २. ३७ ॥

इष्यसिभ्यां क्कन् ॥ २. २. ३८ ॥

१. A. पृषि

२. A. शिकचोः

३. A. कुचू

४. A. वालुक.

५. A omits चूचुकजम्बुक

६. A omits पृथुक.

७. A adds मधूक.

८. A omits का.

९. A. रूकः

१०. A. omits this and the following two sūtras.

भियो द्वे च ॥ २. २. ३९ ॥

हुरुहिपिण्डिभ्य ईतकः ॥ २. २. ४० ॥

कुषेः कित् ॥ २. २. ४१ ॥

चण्डिभल्लिभ्यामातकः ॥ २. २. ४२ ॥

श्लेष्मातकाम्रातकामिलातकपिष्टातकादयः ॥ २. २. ४३ ॥

शमिमनिभ्यां खः ॥ २. २. ४४ ॥

मुहेः[1] खर्मूर्च ॥ २. २. ४५ ॥

इषेः किद् लोपश्च ॥ २. २. ४६ ॥

महेरुच्चास्य वा ॥ २. २. ४७ ॥

श्यतेरिच्चास्य वा ॥ २. २. ४८ ॥

निय ऊनक् च ॥ २. २. ४९ ॥

पुवो नुं ह्रस्वश्च ॥ २. २. ५० ॥

अश्नोतेर्डित् ॥ २. २. ५१ ॥

मयतेरूट्[2] च ॥ २. २. ५२ ॥

गृभृस्वृभ्यो गः ॥ २. २. ५३ ॥

मुदिखडिछापूभ्यः कित् ॥ २. २. ५४ ॥

गम्यदिभ्यां[3] गन् ॥ २. २. ५५ ॥

भृशुभ्यां कितुण् च ॥ २. २. ५६ ॥

शृपीङ्भ्यां ह्रस्वश्च ॥ २. २. ५७ ॥

तडेरागच् ॥ २. २. ५८ ॥

पतितमितृलूभ्योऽङ्गच् ॥ २. २. ५९ ॥

स्वृनृभ्यो णित् ॥ २. २. ६० ॥

कुरुवृषिमृदिपिशिभ्यः कित् ॥ २. २. ६१ ॥

मनस्तुट् च ॥ २. २. ६२ ॥

कलिस्फुलिभ्यामिङ्गक् ॥ २. २. ६३ ॥

भृञो भुर्लं[4] च ॥ २. २. ६४ ॥

१. A. मुहेर्मु च.

२. A. यमेरूक् च

३. A omits this and the following six sūtras.

४. A. भुक्

माङि तुलेरुङ्गच् ॥ २. २. ६५ ॥

कमितमिशमि[1]भ्यो डित् ॥ २. २. ६६ ॥

सर्तेरुञ्च[2] ॥ २. २. ६७ ॥

जनेर्घः ॥ २. २. ६८ ॥

दृणातेः कित् ॥ २. २. ६९ ॥

[3]सर्तेरघञ्च ॥ २. २. ७० ॥

कुवश्चट्ट दीर्घश्च ॥ २. २. ७१ ॥

सिवेष्टेरू च ॥ २. २. ७२ ॥

कृञश्च ॥ २. २. ७३ ॥

उचेश्चक् ॥ २. २. ७४ ॥

कवेरचच् ॥ २. २. ७५ ॥

क्रमेः क च ॥ २. २. ७६ ॥

[4]मृङ इचच् ॥ २. २. ७७ ॥

नमेर्डिचच् ॥ २. २. ७८ ॥

लषेरुचन् कश्च ॥ २. २. ७९ ॥

गुडेरूचक् ॥ २. २. ८० ॥

चिभ्योडौं[5]चच् ॥ २. २. ८१ ॥

[6]अञ्चच् ॥ २. २. ८२ ॥

गुगस्यदितुँ[7]दिमुदिभ्यश्छक् ॥ २. २. ८३ ॥

पृङ्पीङोर्ह्रस्वश्च ॥ २. २. ८४ ॥

कच्छगुलुच्छापिलिपिच्छादयः ॥ २. २. ८५ ॥

वियो जक् ॥ २. २. ८६ ॥

पुवो नुक् ह्रस्वश्च ॥ २. २. ८७ ॥

कुवोर्वुक्[8] च वा ॥ २. २. ८८ ॥

कुलेरिजक् ॥ २. २. ८९ ॥

१. A omits शमि

२. A. क्च

३. A omits this sūtra.

४. A. मृङश्च

५. A. डौंडच

६. A. ङ्क्ष च

७. A omits तुदिमुदि

८. A. लुक्

कृञोऽञ्च् ॥ २. २. ९० ॥

मुर्वैरजग्लोपश्च ॥ २. २. ९१ ॥

कुटजोटजबल्[1]बजादयः ॥ २. २. ९२ ॥

झमेर्झः[2] ॥ २. २. ९३ ॥

लुषेष्टः ॥ २. २. ९४ ॥

ज्ञुकिजनिपणिभ्यो दीर्घश्च ॥ २. २. ९५ ॥

घण्टाजटासटादयः ॥ २. २. ९६ ॥

[3]कृसृभृपृकृषशाकिकङ्किकार्किमर्य्यविभ्योऽटच् ॥ २. २. ९७ ॥

कीकटकपटकर्पटादयः ॥ २. २. ९८ ॥

किरतेराटग्लश्च वा ॥ २. २. ९९ ॥

शृङ्गाटकपाटललाटविराटप्रपुनाटादयः ॥ २. २. १०० ॥

[4]चरेरिटच् भश्च ॥ २. २. १०१ ॥

डिण्टन् ॥ २. २. १०२ ॥

कृतृक्षिपिभ्यः कीटन् ॥ २. २. १०३ ॥

खञ्जेररीटः ॥ २. २. १०४ ॥

वृणोतेरूटच् ॥ २. २. १०५ ॥

नर्कुटमकुटकुक्कुटादयः ॥ २. २. १०६ ॥

[5]वन्धेः कूटन् ॥ २. २. १०७ ॥

दुरि द्रोः दुर्[6] च ॥ २. २. १०८ ॥

चपेरेटच् ॥ २. २. १०९ ॥

श्रो णित् ॥ २. २. ११० ॥

करोतेरोटच् ॥ २. २. १११ ॥

बकोटाक्षोटकर्कोटादयः ॥ २. २. ११२ ॥

पीङ्कुणिकणि[7]भ्यष्टक् ॥ २. २. ११३ ॥

जृकमिरमिभ्योऽठच् ॥ २. २. ११४ ॥

१. A. वलजाल्पजादयः

२. A omits this sūtra.

३. A omits this and the next sūtra.

४. A. चरेरिटकिरतेराटग्लश्च वारच् मश्च.

५. A. बधेरूटन्

६. A. दुक्

७. A omits कणि.

अमन्ताड्डः ॥ २. २. ११५ ॥

कृसृभृवृतॄभ्योऽण्डः ॥ २. २. ११६ ॥

अण्डैरण्डविचण्डकाण्डभांण्डवतण्डपोगण्डादयः ॥ २. २. ११७ ॥

लगिग्रोरुडच् ॥ २. २. ११८ ॥

व्याडनीडक्रोडकहोडादयः ॥ २. २. ११९ ॥

शमिषणिकुणिभ्यो ढः ॥ २. २. १२० ॥

नञि सहेः षश्चादेः ॥ २. २. १२१ ॥

इनुर्विशाद्रुवेणिभ्यो णः ॥ २. २. १२२ ॥

वीणास्थूणाहूणभ्रूणक्ष्णूगतूणतृणघृणादयः ॥ २. २. १२३ ॥

अङ्गितङ्गिकङ्किमङ्कूकिकृपिवृषिभ्योऽणक् ॥ २. २. १२४ ॥

धृषेर्धिष च ॥ २. २. १२५ ॥

कृकणकुङ्कणतृवणोल्बणोरणवङ्क्षणविचक्षणादयः ॥ २. २. १२६ ॥

कृपिविषिभ्यामाणक् ॥ २. २. १२७ ॥

पाषाणपर्याणकल्याणादयः ॥ २. २. १२८ ॥

गादाभ्यामेष्णक् ॥ २. २. १२९ ॥

हसिवसीणूजॄगृमृवादम्यमिल्वपूधूर्विभ्यस्तन् ॥ २. २. १३० ॥

तनिमृङ्भूहिभ्यः कित् ॥ २. २. १३१ ॥

इँच्छेर्मुट् च ॥ २. २. १३२ ॥

घृसिलूसूदूचितिभ्यः क्तः ॥ २. २. १३३ ॥

तातव्रातालातसुतपुतपित्तनिमित्तमुस्तपुस्ततूस्तवितस्तादयः ॥ २. २. १३४ ॥

भृदृशिवलियजादिभ्योऽतच् ॥ २. २. १३५ ॥

पृषिरञ्जिसिकिभ्यः कित् ॥ २. २. १३६ ॥

कृविलिभ्यामातच् ॥ २. २. १३७ ॥

जॄविशिवहिवसिभूजिरेवसाधिभासिगाडिमडिनन्दिभ्योऽन्तच् ॥ २. २. १३८ ॥

१. A. दाण्ड.

२. A omits तृण

३. A adds
पिषेर्वोपधायाः ॥
परुविणो लोपश्च ॥
कलेर्युक् च ॥

४. A. इच्छेमुट् च

५. A. वित्त

६. A. वपि

हिदुषोर्मुक्कुषुकौ च ॥ २. २. १३९ ॥

रुहिजीविभ्यां षित् ॥ २. २. १४० ॥

पलिरुहिश्वाङ्भ्य इतन् ॥ २. २. १४१ ॥

नञ्यापेः ॥ २. २. १४२ ॥

उचिकुसिपिशिपृषिभ्यः कित् ॥ २. २. १४३ ॥

हृञ ईतन् ॥ २. २. १४४ ॥

अदि भुवो डुतच् ॥ २. २. १४५ ॥

शकेरुन्तः ॥ २. २. १४६ ॥

कषेर्डित् ॥ २. २. १४७ ॥

कुलिमषिभ्यामूतक् ॥ २. २. १४८ ॥

कम्पेरोतो नलोपश्च ॥ २. २. १४९ ॥

आङि स्फायेर्डित् ॥ २. २. १५० ॥

नीरमिकुषकाषिभ्यः क्थन् ॥ २. २. १५१ ॥

अवे भृञः ॥ २. २. १५२ ॥

उषिकुषिकमिगार्तिभ्यस्थन् ॥ २. २. १५३ ॥

सर्तेर्णित् ॥ २. २. १५४ ॥

पातृतुदिवचिरिचिसिचिविषिभ्यस्थक् ॥ २. २. १५५ ॥

संनिन्युद्भ्रोष्विणर्तिशीङ्गापाभ्यः ॥ २. २. १५६ ॥

गूथयूथप्रोथपृष्ठादयः ॥ २. २. १५७ ॥

शीङ्शापिशमिगमिवन्दिबन्धिजीविप्राण्युपसृष्टवसिभ्योऽथः ॥ २. २. १५८ ॥

भृञश्चित् ॥ २. २. १५९ ॥

विदः कित् ॥ २. २. १६० ॥

रुवो वा ॥ २. २. १६१ ॥

जॄवृभ्यामूथन् ॥ २. २. १६२ ॥

शपेर्दन् ॥ २. २. १६३ ॥

आपो ह्रस्वश्च ॥ २. २. १६४ ॥

गुवः कित् ॥ २. २. १६५ ॥

वृतुसुकुभ्यो तुं च ॥ २. २. १६६ ॥

ककिमकिभ्यामन्दन् ॥ २. २. १६७ ॥

१. A. मदः

अलिपुलिकालिभ्यः किन्दन् ॥ २. २. १६८ ॥

मुचेर्ङ्कुन्दकुकुन्दौ ॥ २. २. १६९ ॥

यमेरुन्दन् ॥ २. २. १७० ॥

ककेरुदन् णिच्च वा २. २. १७१ ॥

अर्तिक्षुदोर्घुक् च ॥ २. २. १७२ ॥

स्कन्द्यमिभ्यां धः ॥ २. २. १७३ ॥

कुवोऽन्धच् ॥ २. २. १७४ ॥

नौ स्यतेरधक् ॥ २. २. १७५ ॥

मङ्केर्नलोपश्च ॥ २. २. १७६ ॥

इषेरुर्धक्[1] ॥ २. २. १७७ ॥

धापॄवस्यज्यतिसिविभ्यो नः ॥ २. २. १७८ ॥

उषि[2]शुषिकृषीण्जिमीङ्बुधिभ्यः कित् ॥ २. २. १७९ ॥

ब्रधेर् च ॥ २. २. १८० ॥

सुवो दीर्घश्च ॥ २. २. १८१ ॥

कॄ[3]वॄतॄस्यनिभ्यो नित् ॥ २. २. १८२ ॥

रमेस्त च ॥ २. २. १८३ ॥

रास्नामास्नासुम्नद्युम्ननिम्नशिश्नकृत्स्नाक्ष्णश्लक्ष्णामीक्ष्णतीक्ष्णस्तेनफेनश्येनज्यौत्ना -
दयः ॥ २. २. १८४ ॥

श्रुयुरुवृज्यसिरसिरुचिरुहिभ्यो युच्[4] ॥ २. २. १८५ ॥

अशो रश च ॥ २. २. १८६ ॥

उन्देर्नलोपश्च ॥ २. २. १८७ ॥

रञ्जेर्युन् ॥ २. २. १८८ ॥

भुवः किद्वा ॥ २. २. १८९ ॥

कॄपॄव्रजिनिधाञ्भ्यः क्युः ॥ २. २. १९० ॥

हनो जघ च ॥ २. २. १९१ ॥

मन्मनगहनगृञ्जनादयः ॥ २. २. १९२ ॥

हृ[5]ञविभ्यामिनच् ॥ २. २. १९३ ॥

१. A. धुक्

२. A. इषिशुषिणिमीङ्

३. A. जॄपॄ

४. A. युक् च

५. A. भृञ्भ्यो मिन च

वृ[1]जिनाजिनकठिनादयः ॥ २. २. १९४ ॥

द्रुदक्षिभ्यामि[2]नन् ॥ २. २. १९५ ॥

विपिनेरिणतुहिनमहिनादयः ॥ २. २. १९६ ॥

खलेरीनच् ॥ २. २ १९७ ॥

पठेर्णित् ॥ २. २. १९८ ॥

[3]अर्त्यजिकृवृतृधृदारियमिभ्य उनन् ॥ २. २. १९९ ॥

लषेः श च ॥ २. २. २०० ॥

पिशिमिथिभ्यां कित् ॥ २. २. २०१ ॥

फलेर्गुक् च ॥ २. २. २०२ ॥

अजेस्तृणे चित् ॥ २. २. २०३ ॥

शकेरुनः ॥ २. २. २०४ ॥

वीपतिभ्यां तनन् ॥ २. २. २०५ ॥

पृपूभ्यां कित् ॥ २. २. २०६ ॥

अलितलिशीङ्सृ[4]पाभ्यः पः ॥ २. २. २०७ ॥

[5]कृशृकुसुस्तुयुरूणां पम्न च ॥ २. २. २०८ ॥

बाष्पशष्पनिबोष्पशिल्पक्षुपनीपचम्पाशम्पादयः ॥ २. २. २०९ ॥

उषिकुषिकुटिदलिकुलिखजिभ्यः कपन् ॥ २. २. २१० ॥

[6]सर्तेरपष्षुक् च ॥ २. २. २११ ॥

विटपविष्टपोलपकुणपकुतपचातपर्शिशपादयः ॥ २. २. २१२ ॥

विशेरिपक् ॥ २. २. २१३ ॥

दलेरीपः दिल् च ॥ २. २. २१४ ॥

[7]आडेरूपगुणश्चोपधायाः ॥ २. २. २१५ ॥

अशोकूपच् पश्च ॥ २. २. २१६ ॥

गुरेः फग्लश्च ॥ २. २. २१७ ॥

शिफाशफकफादयः ॥ २. २. २१८ ॥

१. A. व्रजिनाकठि-

२. A. मनिक्

३. A. अर्तिविकृवृ

४. A omits सृ

५. A. शृकृ

६. A. सर्तेरष् फुक्

७. A. आरुप

नितमिशमिभ्यां बः ॥ २. २. २१९ ॥

अमेर्णिद्वा ॥ २. २. २२० ॥

अलशलोरत उश्च ॥ २. २. २२१ ॥

निम्बबिम्बडिम्बहिडिम्बस्लम्बसाम्बादयः ॥ २. २. २२२ ॥

कुकदिकडिभ्योऽम्बच्[1] ॥ २. २. २२३ ॥

कदेर्णित्[2] पक्षिणि ॥ २. २. २२४ ॥

निकुरिकुटिभ्यामुम्बक् ॥ २. २. २२५ ॥

दृदलिभ्यां भः ॥ २. २. २२६ ॥

गिरो भन् ॥ २. २. २२७ ॥

इणः कित् ॥ २. २. २२८ ॥

कृशृवलिवल्लिरासिगर्दिभ्योऽभच् ॥ २. २. २२९ ॥

सनेर्डित् ॥ २. २. २३० ॥

ऋषिवृषिभ्यां कित् ॥ २. २. २३१ ॥

कुशोऽम्भच् ॥ २. २. २३२ ॥

सेरिभद्रट्[3] च ॥ २. २. २३३ ॥

टिकेष्टस्तुट् च ॥ २. २. २३४ ॥

ककेरुभः ॥ २. २. २३५ ॥

कुकेः कुक् च ॥ २. २. २३६ ॥

दमेर्दो डुण्डुक् च ॥ २. २. २३७ ॥

कै[4] उम्भक् ॥ २. २. २३८ ॥

कसेरुश्चातः ॥ २. २. २३९ ॥

अर्तीरिस्तु[5]सुहुधृक्षियक्षिव्याभायापदिशृनीभ्यो मन् ॥ २. २. २४० ॥

प्रसेरा च ॥ २. २. २४१ ॥

स्यविसिविशुषिक्षुभ्यः कित् ॥ २. २. २४२ ॥

गुलिविलिभि[6]लिसिधीन्धिधूज्र्याहिरुभ्यो मक् ॥ २. २. २४३ ॥

तिजियुजिरुचाम् कु च ॥ २. २. २४४ ॥

१. A. कुकटिकडिभ्योऽम्ब

२. A. कदेर्णुक् ॥

३. A. भद्रुश्च.

४. A. कम

५. A. स्तुभद्दाक्षि-

६. A omits भिलि.

अवतेर्हंसश्च ॥ २. २. २४५ ॥

भियः षुग्वा ॥ २. २. २४६ ॥

ग्रीष्मघर्मकूर्मसूर्मसुह्मजाल्मादयः ॥ २. २. २४७ ॥

प्रथिचरिकलिकर्दिपृसृभ्योऽमच् ॥ २. २. २४८ ॥

अवेर्धश्च वा ॥ २. २. २४९ ॥

दाणो डिमच् ॥ २. २. २५० ॥

डिमेः कित् ॥ २. २. २५१ ॥

कुथेरुमक् ॥ २. २. २५२ ॥

कसेरुश्चातः ॥ २. २. २५३ ॥

कुदकुकोर्नुं च ॥ २. २. २५४ ॥

गुधेरूमः ॥ २. २. २५५ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः.

तृतीयः पादः

माच्छासाशलिकलिवलिससिसविकनिमनिबन्धिभ्यो यः ॥ २. ३. १ ॥

सञ्जेर्धश्च ॥ २. ३. २ ॥

[1]जनिजापुणिकृतिभ्यः क्यप् ॥ २. ३. ३ ॥

मध्यविन्ध्यशिक्यान्यपर्जन्यवदान्याघ्न्याहर्म्यधिष्ण्यवस्त्यागस्त्यपुलस्त्यापत्य-
सत्यकुडयकुल्याहल्यादयः ॥ २. ३. ४ ॥

तनिमलिवलिभ्योऽयन् ॥ २. ३. ५ ॥

ह्वञो दुक् किच्च ॥ २. ३. ६ ॥

किसलयगयगवयमुकयकेकयादयः ॥ २. ३. ७ ॥

कषिकुलिलुलिकलिभ्य आयक् ॥ २. ३. ८ ॥

[2]श्रुदक्षिस्पृहिभ्य आय्यः २. ३. ९ ॥

ददृभि सुञो डित् ॥ २. ३. १०. ॥

कौतेरियः ॥ २. ३. ११ ॥

कृञः कित् ॥ २. ३. १२ ॥

[3]मृजेर्भ्रालीयर् ॥ २. ३. १३ ॥

वियस्तुट् च ॥ २. ३. १४ ॥

मदेः स्यन् ॥ २. ३. १५ ॥

रुचिभुजिभ्यामिक् च ॥ २. ३. १६ ॥

वचेरथ्यक् तश्च ॥ २. ३. १७ ॥

वृङ एन्यः ॥ २. ३. १८ ॥

अर्तेरन्यत् ॥ २. ३. १९ ॥

ह्वञ इच्च ॥ २. ३. २० ॥

स्फायितञ्चिवञ्चिशकिरि[4]पिक्षिपिक्षुदिसृपितृपिवन्धुन्दिश्वितिवृत्यजिनीपदिम-
दिमुदिरुदिछिदिभन्दिमन्दिचन्दिदासिदहिहसिघासदभिवसिशुचिशुभि-
भ्यो रक् ॥ २. ३. २१ ॥

१. A. जन्यपुणि

२. A. श्रुक्षि

३. A. मृशेलीयत्

४. A. रिचि

चकिरम्योरुच्चोपधायाः ॥ २. ३. २२ ॥

वौ कसेः ॥ २. ३. २३ ॥

शादेरू[1] च ॥ २. ३. २४ ॥

स्थश्च ॥ २. ३. २५ ॥

तम्यम्यर्दिजीनां दीर्घश्च ॥ २. ३. २६ ॥

दुरीणो लोपश्च ॥ २. ३. २७ ॥

कृतेः कूच्छौ च ॥ २. ३. २८ ॥

वृधिरुधिवपीन्दिवर्ज्य[2]गिभीणूभ्यो रन् ॥ २. ३. २९ ॥

अन्धरन्ध्रसिलिन्ध्रो[3]ढपुण्ड्रतीव्रनीव्रशीघ्रोग्रगौरेराभद्रसान्द्रगुन्द्रादयः॥२. ३. ३०॥

सुसूधागृधिभ्यः कन् ॥ २. ३. ३१ ॥

शुसिचि[4]मिभ्यो दीर्घश्च ॥ २. ३. ३२ ॥

वाविन्धेः ॥ २. ३. ३३ ॥

ऋच्छेररः ॥ २. ३. ३४ ॥

कगघजझदबभमभ्यः सधात्वादिष्ठित् ॥ २. ३. ३५ ॥
६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६

मुदेर्गुक् च ॥ २. ३. ३६ ॥

गुरेर्जक् च ॥ २. ३. ३७ ॥

सुन्दिकन्दिमन्दिमन्थिमञ्जिपञ्जिपिञ्जभ्रमिचमिचटिवठिमठिदेविवासिकास्यर्ति-
कुटिकबिशिविदविकदिबदिभ्यो नित् ॥ २. ३. ३८ ॥

जठरपिठरकुररकर्करमकरशिखरशेखरोदरडहरकुहरकूर्परकर्परशफरडमरडा-
मरपामरसागरतोमराजगरादयः ॥ २. ३. ३९ ॥

अग्यङ्गिमन्दिमदिकडिकासिभ्य आरन् ॥ २. ३. ४० ॥

किञ्जिमृजिभ्यां चित् ॥ २. ३. ४१ ॥

कुञो मु[5]ट् च ॥ २. ३. ४२ ॥

तुषिकु[6]ठिभ्यां किच्च ॥ २. ३. ४३ ॥

कमेरत उच्च ॥ २. ३. ४४ ॥

शृङ्गारभृङ्गारकल्हारकान्तारकेदारकोविदारकर्बुदारकाञ्चनारादयः ॥ २. ३. ४५ ॥

१. A. रुच्
२. A. वज्यवर्गि.
३. A. न्ध्र
४. A. चिभ्यां
५. A. मुक्
६. A. कठि

इषिरुचिरुधितिमिमिहिमादिचन्दिवन्दिखदिबाधिभ्यः किरच् ॥ २ ३. ४६ ॥

स्थिरास्फिराजिराशिशिरशिथिरस्थविरकविराशिरशिबिरसरिरादयः ॥२.३.४७.॥

कशशोडीमज्जिकुटिपटिपूङ्भ्य ईरच् ॥ २. ३. ४८ ॥

वशिघसिकुरिकुलिभ्यः कित् ॥ २. ३. ४९ ॥

डिण्डीरवानीराभीरगभीरगम्भीरकुम्भीरकश्मीरकीरजम्बीरकिम्भीरादयः ॥ २. ३. ५० ॥

कुबिमदिवासिमसिवतिचङ्कथकिभ्य उरच् ॥ २. ३. ५१ ॥

मुर्मुरमुकुरदर्दुरचिकुरकुक्कुरकुकुरकुकुन्दुरोन्दुरनूपुरविथुरमद्गुरवागुरादयः ॥ २. ३. ५२. ॥

असेरुरन् ॥ २. ३. ५३ ॥

शावशेरप्तौ ॥ २. ३. ५४ ॥

मसेरूरन् ॥ २. ३. ५५ ॥

कुञश्चुक् च २. ३. ५६ ॥

खर्जिखडिकृपिवल्लिमयिमण्डिभ्य ऊरः ॥ २. ३. ५७ ॥

तलिमलिशलिभ्यो णित् ॥ २. ३. ५८ ॥

विडूरसिन्दूरपत्तूरधुस्तूरादयः ॥ २. ३. ५९ ॥

पतिकठिकुठिकुबिगविगुविदंशिभ्य एरक् ॥ २. ३. ६० ॥

सतेरमूलेरमुदेरादयः ॥ २. ३. ६१ ॥

कठिचकिभ्यामोरः ॥ २. ३. ६२ ॥

कशेरत इश्च ॥ २. ३. ६३ ॥

शृवृकिभ्यः करन् ॥ २. ३. ६४ ॥

सूपुषिभ्यां कित् ॥ २. ३. ६५ ॥

अनिकाभ्यां तरच् ॥ २. ३. ६६ ॥

इणूपूभ्यां कित् ॥ २. ३. ६७ ॥

कॅयजिमामद्यशूभ्यः सरन् ॥ २. ३. ६८ ॥

१. A omits खदि
२. A. कर्बिमन्दि
३. A omits मुर्मुर...कुक्कुर
४. A. धुर्धूरादयः
५. A. कुगडिदंशि
६. A. किरन्
७. A. कविमस्जि-

[1]वंसेश्च ॥ २. ३. ६९ ॥

सपूर्वाञ्चित् ॥ २. ३. ७० ॥

इडावत्सरः ॥ २. ३. ७१ ॥

ऋषितनिकृधूकिभ्यः कित् ॥ २. ३. ७२ ॥

कृशृगृचतिक[2]ोडिभ्यः ष्वरच् ॥ २. ३. ७३ ॥

छित्वरछत्वरधीवरपीवरचीवरगह्वरोपह्वरसंयद्वरनिषद्वरोदुम्बर[3]कूबरतूबरा-
दयः ॥ २. ३. ७४ ॥

[4]कलेरेबरः ॥ २. ३. ७५ ॥

[5]हूनू ॥ २. ३. ७६ ॥

भ्रस्जिगमिनमिनशिहनिवि[6]ष्यंशां वृद्धिश्च ॥ २. ३. ७७ ॥

दिवेर्द्यौ च ॥ २. ३. ७८ ॥

उषिखनिसूमूभ्यः कित् ॥ २. ३. ७९ ॥

[7]स्त्यायेर्डित् ॥ २ ३. ८० ॥

हुयामाश्रुलुपिवसिभ्यस्त्रन् ॥ २. ३. ८१ ॥

गमेरा च ॥ २. ३. ८२ ॥

अमिचिमिदिशंसिभ्यः कित् ॥ २. ३. ८३ ॥

पूङो ह्रस्वश्च ॥ २. ३. ८४ ॥

गुवृवीपचिवचियमिमनितनिसदि[8]क्षदिक्षिभ्यो नित् ॥ २. ३. ८५ ॥

अमियजिवधिपतिकलिनक्षिभ्योऽत्रन् ॥ २. ३. ८६ ॥

वृञश्चित् ॥ २. ३ ८७ ॥

अशिवहि[9]कटिभ्य इत्रः ॥ २. ३. ८८ ॥

[10]ऋादिभ्य उत्रः ॥ २. ३. ८९ ॥

स्याशाक्यमिभ्यो लः ॥ २. ३. ९० ॥

शीङः क्लन् ॥ २. ३. ९१ ॥

१. A. वदेश्च
२. कुटि
३. A omits कूबर.
४. A omits this sūtra.
५. A. This is written as part of २. ३. ७४.
६. A. विश्यसां
७. A omits this and the following three sūtras.
८. A omits क्षदि
९. A. कुटि
१०. A omits this sūtra.

भिल्लाच्छभल्लसौविदल्लादयः ॥ २. ३. ९२ ॥

मङ्गिमृदिमण्डिकुण्डिकन्दिभ्योऽलच् ॥ २. ३. ९३ ॥

लङ्गेर्दीर्घश्च ॥ २. ३. ९४ ॥

ऋजनोर्गुक् च ॥ २. ३. ९५ ॥

कुकमियमिशमिशकिशविवृपिकुविशलिकलिपलिभ्योऽलक् ॥ २. ३. ९६ ॥

वृषिपटिदेविकेविवपिचपिभ्यश्चित् ॥ २. ३. ९७ ॥

कुगुध्वञ्चिचञ्चिवहिदिहितृस्कुसिभ्यो लः ॥ २. ३. ९८ ॥

मुरलोरलमुसलकुशलकोमलकोहलविरलकेरलकुन्तलकपिञ्जलकज्जलेज्जलचछ-गलभगलाहलकहलकाहलनाहलानलयुगलपिप्पलादयः ॥ २. ३. ९९ ॥

ऋकृमृवृचषिभ्य आलच् ॥ २. ३. १०० ॥

तमिविडिमृणिकुणिकुलिपलिपाञ्चिवञ्जिभ्यः कालन् ॥ २. ३. १०१ ॥

कम्पेर्नलोपश्च ॥ २. ३. १०२ ॥

भञ्जेर्गश्च ॥ २. ३. १०३ ॥

सर्तेर्गुक् च ॥ २. ३. १०४ ॥

स्थालचात्वालकीलालकङ्कालहिन्तालवेतालजम्बालादयः ॥ २. ३. १०५ ॥

पतिचण्डिभ्यामालञ् ॥ २. ३. १०६ ॥

कुटिमहिमिथ्यनिभ्यः किलच् ॥ २. ३. १०७ ॥

भडिलभण्डिलशाण्डिलस्थण्डिलकोकिलकपिलविचकिलादयः ॥ २. ३. १०८ ॥

हृषिवृतिचटितण्डिशकिशङ्क्युत्कण्ठिभ्य उलच् ॥ २. ३. १०९ ॥

निचुलवञ्जुलवकुलतुमुलपृथुलस्थूलविसंस्थुलादयः ॥ २. ३. ११० ॥

पिञ्ज ऊलच् ॥ २. ३. १११ ॥

कुसूलकुकूलदुकूलताम्बूलबल्लूललाङ्गूलशार्दूलादयः ॥ २. ३. ११२ ॥

महेरेलच् ॥ २. ३. ११३ ॥

कटिपटिभ्यांमोलः ॥ २. ३. ११४ ॥

कपोलकल्लोलककोलमकोलादयः ॥ २. ३. ११५ ॥

वलेः कलच् ॥ २. ३. ११६ ॥

१. A omits शवि
२. A omits कुवि
३. A omits पञ्चि
४. A. चमि
५. A adds कुहि
६. A. जङ्गाल
७. A omits शकि

मिञः [1]खलश्चैच्च ॥ २. ३. ११७ ॥

श्रो नुं ह्रस्वश्च ॥ २. ३. ११८ ॥

शमिकामिभ्यां बलच् ॥ २. ३. ११९ ॥

डुकुटिकशिशालिभ्यः ष्मलच् ॥ २. ३. १२० ॥

वतेः सलक् ॥ २. ३. १२१ ॥

शीङो वलञ्[2]वलनौ ॥ २. ३. १२२ ॥

तुल्वलेल्वलपल्वलादयः ॥ २. ३. १२३ ॥

शॄसृहसिभ्यो वः ॥ २. ३. १२४ ॥

उर्दैर्धश्च ॥ २. ३. १२५ ॥

गन्धेररक् च ॥ २. ३. १२६ ॥

इण्शीङ्श्याशालापादिभ्यो नित् ॥ २. ३. १२७ ॥

इष्वानिघृष्वरिष्वालिष्वादयः ॥ २. ३. १२८ ॥

अशूस्नुप्रुषिलटिखटि[3]कणिविलिनालिशालिखलिभ्यः कन् ॥ २. ३. १२९ ॥

शीङापो ह्रस्वश्च ॥ २. ३. १३० ॥

यसेर्हं च ॥ २. ३. १३१ ॥

लिहेर्जिह च ॥ २. ३. १३२ ॥

नञि भुवो डित् ॥ २. ३. १३३ ॥

कुडिकितिपणिपेल्पल्लिवल्लिमालिभ्योऽवक् ॥ २. ३. १३४ ॥

कैरवभैरवकैरण्डवादीनवादयः ॥ २. ३. १३५ ॥

शृणोतेरावः ॥ २. ३. १३६ ॥

प्रथेः षिवन् [4]पृथ च ॥ २. ३. १३७ ॥

अमेरीवः ॥ २. ३. १३८ ॥

ग्रसेर्डित् ॥ २. ३. १३९ ॥

कुदापाभ्यः शः ॥ २. ३. १४० ॥

वृभृवम्यमिकुभ्यः शक् ॥ २. ३. १४१ ॥

कलेरशच् ॥ २. ३. १४२ ॥

इणस्तुट् च ॥ २. ३. १४३ ॥

१. A. खलच
२. A. वालनौ
३. A. खणिवशिबिलिनालि
४. A. This portion is written as a separate sūtra.

पलेराशन्[1] ॥ २. ३. १४४ ॥

कनेरी चातः ॥ २. ३. १४५ ॥

कणिकुलिवलिबलिभ्यः किशच्[1] ॥ २. ३. १४६ ॥

तिनिशेतिशबालिशादयः ॥ २. ३. १४७ ॥

अर्तेः[2] पिशन् ॥ २. ३. १४८ ॥

आङ्क्मिस्जिभ्यामुशच् ॥ २. ३. १४९ ॥

युमाभ्यां षः ॥ २. ३. १५० ॥

स्नुमूभ्यां कित् ॥ २. ३. १५१ ॥

कलेर्मषक् ॥ २. ३. १५२ ॥

कुलेश्च माषक् ॥ २. ३. १५३ ॥

जलेराषः ॥ २. ३. १५४ ॥

अविमह्योष्टिषच् ॥ २. ३. १५५ ॥

रुहेर्वृद्धिश्च ॥ २. ३. १५६ ॥

तवेर्णिद्वा ॥ २. ३. १५७ ॥

नञि व्यथेः ॥ २. ३. १५८ ॥

कलेर्वुगिच्चोपधायाः ॥ २. ३. १५९ ॥

कृतृभ्यामीषन् ॥ २. ३. १६० ॥

ऋजिशॄपॄभ्यः[3] कित् ॥ २. ३. १६१ ॥

उषेर्नक् लोपश्च ॥ २. ३. १६२ ॥

अमेर्वरट् च ॥ २. ३. १६३ ॥

ऋपॄकुपिहपिनहिकलिभ्य उषन् ॥ २. ३. १६४ ॥

पुरः किच्च ॥ २. ३. १६५ ॥

जॄपॄकॄमञ्जिपीयिहन्यङ्गिगण्डिभ्य[4] ऊषन् ॥ २. ३. १६६ ॥

यूषशूषार्कलूषकारूषकोरदूषाटरूषशैलूषादयः ॥ २. ३. १६७ ॥

कश्यशिपचिमुचियजिहनिकमिवदिवामान्याभ्यः सः ॥ २. ३. १६८ ॥

प्लुषेरच्चोपधायाः ॥ २. ३. १६९ ॥

१. A. किशप्

२. A omits this sūtra.

३. A omits this and the following three sūtras.

४. A. मस्जिशिपचिमुचियजि

ऋचिरि[1] षिकृतिवृश्चिशृगृदिभ्यः कित् ॥ २. ३. १७० ॥

श्रमेर्नित् ॥ २. ३. १७१ ॥

ऊ[2]न्देर्नलोपश्च ॥ २. ३. १७२ ॥

पन्यल्यव[3]रान्धिरभिचमिचख्यातितमियुभ्योऽसच् ॥ २. ३. १७३ ॥

वेतसतामरससारसादयः ॥ २. ३. १७४ ॥

[4]पीङो नसक् ॥ २. ३. १७५ ॥

कृपियुवलिभ्य आसः ॥ २. ३. १७६ ॥

किलेः कित् ॥ २. ३. १७७ ॥

कुरः पासः ॥ २. ३. १७८ ॥

पटिवीभ्यां टिसडिसचौ ॥ २. ३. १७९ ॥

तालेरीसच् ॥ २. ३. १८० ॥

त्रपेरुसच् ॥ २. ३. १८१ ॥

अलेरम्बुसः २. ३. १८२ ॥

लूञो[5] हः ॥ २. ३. १८३ ॥

हिंसेः कित् सिं च ॥ २. ३. १८४ ॥

कलेरहः ॥ २. ३. १८५ ॥

अनेरोकहः ॥ २. ३. १८६ ॥

कटेराहः ॥ २. ३. १८७ ॥

निरिण ऊहक् ॥ २. ३. १८८ ॥

द[6]स्यूहः ॥ २. ३. १८९ ॥

वलेरक्षन् ॥ २. ३. १९० ॥

लाक्षाद्राक्षामिक्षादयः ॥ २. ३. १९१ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः.

---

१. A omits रिषि

२. A. अन्दे

३. A. विरभि

४. A wrongly adds a number of sūtras belonging to the next pāda.

५. A. लुञो

६. A. तदेरूहः

अथ चतुर्थः पादः

उणादयो भूतेऽपि[1] ॥ २. ४. १ ॥

भविष्यति गम्यादयः ॥ २. ४. २ ॥

यावत्पुरानिपातयोर्लट् ॥ २. ४. ३ ॥

कयाकर्ह्योर्वा ॥ २. ४. ४ ॥

किंवृत्ते लिप्सायाम् ॥ २. ४. ५ ॥

लिप्स्यमानसिद्धौ च ॥ २. ४. ६ ॥

लोडर्थलक्षणे च ॥ २. ४. ७ ॥

लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके[2] ॥ २. ४. ८ ॥

माङि लुङ् ॥ २. ४. ९ ॥

स्मपरे लङ् च ॥ २. ४. १० ॥

अनद्यतने लुट्[3] ॥ २. ४. ११ ॥

परिदेवने च ॥ २. ४. १२ ॥

न व्यामिश्रे ॥ २. ४. १३ ॥

लट् ॥ २. ४. १४ ॥

शतृशानचौ वास्य लड्वत् ॥ २. ४. १५ ॥

क्रियायां च[4] क्रियार्थायाम् ॥ २. ४. १६ ॥

ण्वुल् च ॥ २. ४. १७ ॥

कर्मणि चाण् ॥ २. ४. १८ ॥

[5]भावे तुमुन् ॥ २. ४. १९ ॥

भाववचनाश्च ॥ २. ४. २० ॥

घञ् ॥ २. ४. २१ ॥

१. A omits अपि and reads next sūtra along with this.

२. A omits this sūtra.

३. A. This sūtra is read after the next.

४. A. चक्रियायाम्

५. A. तुमुन् भावे. The two words are written as two different sūtras.

पदरुजविशिभ्यः कर्तरि ॥ २. ४. २२ ॥

स्पृशेरुपतापे ॥ २. ४. २३ ॥

दृजृभ्यां[1] णिलुक् च ॥ २. ४. २४ ॥

सर्तेः स्थिरव्याधिबलमत्स्येषु ॥ २. ४. २५ ॥

अकर्तरि कारके च संज्ञायाम् ॥ २. ४. २६ ॥

संख्यातात्परिमाणाख्यायाम् ॥ २. ४. २७ ॥

इङश्च ॥ २. ४. २८ ॥

अपादाने षिद्वा ॥ २. ४. २९ ॥

शृणोतेर्वायुवर्णनिवृतावरणेषु ॥ २. ४. ३० ॥

युजेः कालहलाङ्गयुग्मेषु कित्[2] ॥ २. ४. ३१ ॥

उपसर्गे युवः[3] ॥ २. ४. ३२ ॥

वौ क्षुश्रुवः[4] ॥ २. ४. ३३ ॥

यमियुदुद्रुवः[5] ॥ २. ४. ३४ ॥

अनुपसर्गाद्वा ॥ २. ४. ३५ ॥

व्यनुप्रेषु च भुवः ॥ २. ४. ३६ ॥

उदि च नियः ॥ २. ४. ३७ ॥

अवेः[6] ॥ २. ४. ३८ ॥

परौ द्यूते ॥ २. ४. ३९ ॥

प्रे द्रुस्तुभ्याम् ॥ २. ४. ४० ॥

क्षुवोऽनुपसर्गाच्च[7] ॥ २. ४. ४१ ॥

श्रियः[8] ॥ २. ४. ४२ ॥

उदि वा ॥ २. ४. ४३ ॥

निरभ्योः पूल्भ्याम् ॥ २. ४. ४४ ॥

१. A. जृदणिभ्यां

२. A omits कित्.

३. A. रुवः

४. A. क्ष

५. A. समि.

६. A. This and the next sūtra are written together.

७. A. स्तुवो

८. A. This and the next sūtra are written together.

[१]उन्न्योर्ग्रः ॥ २. ४. ४५ ॥
किरो धान्ये ॥ २. ४. ४६ ॥
नौ वृञः ॥ २. ४. ४७ ॥
यज्ञे समि स्तुवः ॥ २. ४. ४८ ॥
प्रेस्तोऽन्यत्र ॥ २. ४. ४९ ॥
प्रथने वावशब्दे ॥ २. ४. ५० ॥
छन्दो नाम्नि च ॥ २. ४. ५१ ॥
अघे च ॥ २. ४. ५२ ॥
श्रो वा ॥ २. ४. ५३ ॥
इणो नावश्रेषे ॥ २. ४. ५४ ॥
परावनुपात्यये ॥ २. ४. ५५ ॥
न्युपयोः शीङः ॥ २. ४. ५६ ॥
प्रत्यासत्तौ चेरस्तेये ॥ २. ४. ५७ ॥
शरीरनिवासयोः [२]कश्चादेः ॥ २. ४. ५८ ॥
चितौ च ॥ २. ४. ५९ ॥
सङ्घे चानौत्तराधर्ये ॥ २. ४. ६० ॥
[३]उदि युपूद्रुवः ॥ २. ४. ६१ ॥
[४]ग्रहश्च ॥ २. ४. ६२ ॥
न्यवयोराक्रोशे ॥ २. ४. ६३ ॥
समि मुष्टौ ॥ २. ४. ६४ ॥
परौ यज्ञे ॥ २. ४. ६५ ॥
प्रे लिप्सायाम् ॥ २. ४. ६६ ॥
वा प्रे वणिजाम् ॥ २. ४. ६७ ॥
रश्मौ च ॥ २. ४. ६८ ॥
अवे वर्षप्रतिबन्धे ॥ २. ४. ६९ ॥
आङि रुप्लुभ्याम् ॥ २. ४. ७० ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. This part is written as a separate sūtra.

३. A. उञि

४. A omits sūtras ६२—१३०.

परौ भुवोऽवज्ञाने ॥ २. ४. ७१ ॥

वृणोतेराच्छादने ॥ २. ४. ७२ ॥

क्रियाभ्यावृत्तिसमयसमूहेषु च ॥ २. ४. ७३ ॥

स्थास्नाप्राव्यधिहनियुधादिभ्यः कः ॥ २. ४. ७४ ॥

परश्च् ॥ २. ४. ७५ ॥

नपुंसके भीवृष्यादिभ्यः ॥ २. ४. ७६ ॥

ऋदोरप् ॥ २. ४. ७७ ॥

वृदवशिनिश्चरणिगमिग्रहः ॥ २. ४. ७८ ॥

अक्षेषु ग्लहः ॥ २. ४. ७९ ॥

अदेरुपसर्गे ॥ २. ४. ८० ॥

नौ ण च ॥ २. ४. ८१ ॥

व्यधिजपिभ्यामनुपसर्गे ॥ २. ४. ८२ ॥

स्वनिहसिभ्यां वा ॥ २. ४. ८३ ॥

यमे समुपनिविषु च ॥ २. ४. ८४ ॥

नौ गदनदपठस्वनिभ्यः ॥ २. ४. ८५ ॥

क्वणोऽनुपसर्गाच्च ॥ २. ४. ८६ ॥

उपसर्गे च वीणायाः ॥ २. ४. ८७ ॥

नित्यं पणः परिमाणे ॥ २. ४. ८८ ॥

मदोऽनुपसर्गात् ॥ २. ४. ८९ ॥

प्रसमो हर्षे ॥ २. ४. ९० ॥

समुदो रजः पशुषु ॥ २. ४. ९१ ॥

प्रजने सर्तेः ॥ २. ४. ९२ ॥

न्यभ्युपविषु ह्वः संप्रसारणं च ॥ २. ४. ९३ ॥

आङि युद्धे ॥ २. ४. ९४ ॥

निपाने वृद्धिश्च ॥ २. ४. ९५ ॥

नाम्न्ययक् च ॥ २. ४. ९६ ॥

समि च द्यूते ॥ २. ४. ९७ ॥

भावेऽनुपसर्गस्य ॥ २. ४. ९८ ॥

हनो वा वध च ॥ २. ४. ९९ ॥

मूर्तिनिरन्तरमेघेषु घनः ॥ २. ४. १०० ॥

अन्तर्घानोऽन्तर्घणश्च देशे ॥ २. ४. १०१ ॥

प्रघणः प्रघाणश्चागारैकदेशे ॥ २. ४. १०२ ॥

अपघनोद्घनाववङ्गात्याधानयोः ॥ २. ४. १०३ ॥

विघनायोघनौ करणे ॥ २. ४. १०४ ॥

द्रुघणद्रुघनौ च ॥ २. ४. १०५ ॥

स्तम्बे क च ॥ २. ४. १०६ ॥

उपघ्न आश्रये ॥ २. ४. १०७ ॥

परौ डित् ॥ २. ४. १०८ ॥

समुदोर्गणप्रशंसयोः ॥ २. ४. १०९ ॥

नौ निमिते ॥ २. ४. ११० ॥

ड्वितः क्त्रिः ॥ २. ४. १११ ॥

ट्वितोऽथुच् ॥ २. ४. ११२ ॥

यजियतिप्रछिरक्षिभ्यो नः ॥ २. ४. ११३ ॥

विच्छेर्नङ् ॥ २. ४. ११४ ॥

स्वपो नन् ॥ २. ४. ११५ ॥

आङि दः किः ॥ २. ४. ११६ ॥

उपसर्गे घः ॥ २. ४. ११७ ॥

कर्मण्यधिकरणे ॥ २. ४. ११८ ॥

अभिविधाविनुण् ॥ २. ४. ११९ ॥

स्त्रियां क्तिन् ॥ २. ४. १२० ॥

श्रुस्तुपदिसदिविदिक्षमिलभ्यर्दिशंसिपचिकण्डूयिव्यवकुशितुषियजिमन्यासि-
शासिभ्यः ॥ २. ४. १२१ ॥

आङि स्रुञः ॥ २. ४. १२२ ॥

समीणः ॥ २. ४. १२३ ॥

ऊतियूतिजूतिसतिहेतिज्ञप्तिकीर्तयश्च ॥ २. ४. १२४ ॥

भावे स्थापागापाचिभ्यः ॥ २. ४. १२५ ॥

व्रजियज्यासर्त्तीण्भ्यः कित् ॥ २. ४. १२६ ॥

पुञ्शीङ्मनिविदिचरिभ्यः संज्ञायाम् ॥ २. ४. १२७ ॥

अजेः समि ॥ २. ४. १२८ ॥

सादिपतिभ्यां जौ ॥ २. ४. १२९ ॥

भञ्जो वा ॥ २. ४. १३० ॥

कुञ्जः श च ॥ २. ४. १३१ ॥

इच्छामृगये च ॥ २. ४. १३२ ॥

परौ सृचरिभ्यां यः ॥ २. ४. १३३ ॥

अटाट्या वा ॥ २. ४. १३४ ॥

जागुः ॥ २. ४. १३५ ॥

[१]अप्रत्ययाच्च ॥ २. ४. १३६ ॥

गुरोर्हलः ॥ २. ४. १३७ ॥

नराध्यञ्ज्[२]यापिदीपिचायिस्रंसिध्वंस्यादेः निष्ठायामनिटः ॥ २. ४. १३८ ॥

षितोऽङ् ॥ २. ४. १३९ ॥

क्रपेः संप्रसारणं च ॥ २. ४. १४० ॥

याचितृषिभ्यां तुट् च ॥ २. ४. १४१ ॥

भिदिछिदिविदिदयिरुजिमृजिक्षिपि[३]पुरिपृच्छिभ्योऽसंज्ञायाम् ॥ २. ४. १४२ ॥

गुहितुलिवसिवपिक्षपिक्षिभ्यः संज्ञायाम् ॥ २. ४. १४३ ॥

[४]रिखिलिखिशमिसिधिमिधिगुधिभ्यो गुणश्च ॥ २. ४. १४४ ॥

[५]ऋकृहृधृतृभ्यो वृद्धिश्च ॥ २. ४. १४५ ॥

[६]भूषिभीषिचि[७]न्तिकूजिकथिकुम्बिचर्चि[८]स्पृहितोलिदोलिभ्यश्च ॥ २. ४. १४६ ॥

आतश्चोपसर्गे ॥ २. ४. १४७ ॥

भातेश्च ॥ २. ४. १४८ ॥

ण्यासश्रन्थघट्टवन्दविदिभ्यो युच् ॥ २. ४. १४९ ॥

इषोऽनिच्छायाम् ॥ २. ४. १५० ॥

अधिपर्यो वा ॥ २. ४. १५१ ॥

समादिषु षदिसदिविदिशासिश्रुस्नुनहिवृषिशुषिवृतियतीणृभृ[९]ञ्प्रभृतिभ्यः क्विप् ॥ २. ४. १५२ ॥

१. A. अः प्रत्य-

२. A omits अञ्जि

३. A. चुरि

४. A adds the following sūtra
गोषाभीषाषिन्ताकुजाकथाकुम्बाच-
र्यास्पृहातोलादोलाश्च ॥

५. A. ऋकृणधृतृभ्यः

६. A. भषि.

७. A. पिति

८. A. विदि

९. A omits भृञ्

कुधियुधिक्षुधितृषित्विषि[1]रुजिशुचिमुदिमृदिपूतादिभ्यश्च ॥ २. ४. १५३ ॥

ह्विभीलूभूकण्डूयीकृञ्भिदिच्छिदिनुदिद्दाशिनशियुजिजर[2]ज्वरत्वरावस्नं[3]वुम[4]वादि-
भ्यो वा ॥ २. ४. १५४ ॥

क्रियाव्यतीहारेऽनीह्रीक्ष्यादिभ्यो णच् ॥ २. ४. १५५ ॥

आक्रोशे नञ्यनिः ॥ २. ४. १५६ ॥

[5]ण्वुल् ॥ २. ४. १५७ ॥

संज्ञायाम् ॥ २. ४. १५८ ॥

रोगाख्यायां च ॥ २. ४. १५९ ॥

पुंस्यन्यत्रापि ॥ २. ४. १६० ॥

प्रश्नाख्यानयोरिञ्च वा ॥ २. ४. १६१ ॥

पर्यायार्हणोत्पत्तिषु ण्वुच्[6] ॥ २. ४. १६२ ॥

नपुंसके भावे क्तः ॥ २. ४. १६३ ॥

ल्युट् च ॥ २. ४. १६४ ॥

कर्मणि चयेन[7] संस्पर्शात्कर्तुः शरीरसुखम् ॥ २. ४. १६५ ॥

करणाधिकरणयोश्च ॥ २. ४. १६६ ॥

ष्ठिवुसिवोर्दीर्घश्च ॥ २. ४. १६७ ॥

कृञः कर्तरि[8] ॥ २. ४. १६८ ॥

वश्चिशातिह्लादिरम्यादिभ्यश्च ॥ २. ४. १६९ ॥

भुज्याच्छाद्यवस्नुसिच्यादिभ्यः[9] कर्मणि ॥ २. ४. १७० ॥

स्कन्दिपतिश्च्योतिस्रवत्यादिभ्योऽपादाने ॥ २. ४. १७१ ॥

दाञः संप्रदाने च ॥ २. ४. १७२ ॥

पुंसि संज्ञायां घः ॥ २. ४. १७३ ॥

गोचरसंचरवहव्रजव्यजक्रमापणनिगमपक्व[10]भगाकर्षनिकषाश्च ॥ २. ४. १७४ ॥

हलो घञ् ॥ २. ४. १७५ ॥

१. A adds रुषि
२. A omits जर
३. A. वस्ति
४. A. यवामूदिभ्यः
५. A adds ग्लाम्लाज्याहाभ्यः
६. A. ण्वुल् च
७. A. पर्यायेन
८. A adds वा
९. A. वस्तावसि-
१०. A. बक

अध्यायन्यायोद्यावसंहाराधारावायाश्च ॥ २. ४. १७६ ॥

उदङ्कोऽनुदके ॥ २. ४. १७७ ॥

जालमानायः ॥ २. ४. १७८ ॥

खनो घश्च ॥ २. ४. १७९ ॥

डडरेके कवकाश्च ॥ २. ४. १८० ॥

इकिश्तिपः स्वरूपे ॥ २. ४. १८१ ॥

अर्थे च ॥ २. ४. १८२ ॥

भावकर्मणोर्दुरीषत्सुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् ॥ २. ४. १८३ ॥

भूकृञ्भ्यां कर्तृकर्मणोरच्व्यर्थे ॥ २. ४. १८४ ॥

आतो युच् ॥ २. ४. १८५ ॥

शासियुधिदृशिधृषिमृषिभ्यश्च ॥ २. ४. १८६ ॥

वर्तमानसामीप्ये वर्तमानाद्वा ॥ २. ४. १८७ ॥

आशंसायां भूतवच्च ॥ २. ४. १८८ ॥

क्षिप्रवचने लृट् ॥ २. ४. १८९ ॥

आशंसावचने लिङ् ॥ २. ४. १९० ॥

संभावनायामनिष्पन्ने निष्पन्नवच्च ॥ २. ४. १९१ ॥

नानद्यतनवत् क्रियाप्रबन्धसामीप्ययोः ॥ २. ४. १९२ ॥

भविष्यति मर्यादावचने देशस्य विभागे परस्मिन् ॥ २. ४. १९३ ॥

कालस्य चानहोरात्राणाम् ॥ २. ४. १९४ ॥

परस्मिन् वा ॥ २. ४. १९५ ॥

लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ ॥ २. ४. १९६ ॥

भूते च ॥ २. ४. १९७ ॥

प्रागुताप्योर्भूते वा ॥ २. ४. १९८ ॥

गर्हायां लडपि जात्वोः ॥ २. ४. १९९ ॥

कथमि लिङ् च वा ॥ २. ४. २०० ॥

१. A. द्याव

२. A. This is written as part of the previous sūtra.

३. A. वाकाश्च.

४. A. दुरीषत्सु

५. A. इच्व्यर्थे

६. A. डिङ्

किंवृत्ते लिङ्लृटौ[१] ॥ २. ४. २०१ ॥

अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि ॥ २. ४. २०२ ॥

किं किलास्त्यर्थेषु ॥ २. ४. २०३ ॥

यद्यदियदाजालुषु लिङ् ॥ २. ४. २०४ ॥

[२]यच्चयत्रयोर्गर्हायां च ॥ २. ४. २०५ ॥

आश्चर्ये च ॥ २. ४. २०६ ॥

शेषे लृडयदौ ॥ २. ४. २०७ ॥

उताप्योर्बाढार्थे लिङ् ॥ २. ४. २०८ ॥

कामप्रवेदनेऽकच्चिति ॥ २. ४. २०९ ॥

संभावनेऽलमर्थे तदर्थाप्रयोगे ॥ २. ४. २१० ॥

[३]अयसंभावनवचने धातौ वा[४] ॥ २. ४. २११ ॥

हेतुफलयोः ॥ २. ४. २१२ ॥

इच्छार्थेषु[५] कामप्रवेदने लोट् च ॥ २. ४. २१३ ॥

समानकर्तृकेषु कर्मणो लिङ् ॥ २. ४. २१४ ॥

विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु ॥ २. ४. २१५ ॥

[६]लोट् ॥ २. ४. २१६ ॥

प्रैषानुज्ञाप्राप्तकालेषु ॥ २. ४. २१७ ॥

लिङ्चोर्ध्वमौहूर्तिके ॥ २. ४. २१८ ॥

स्मे लोट्[७] ॥ २. ४. २१९ ॥

अधीष्टौ च ॥ २. ४. २२० ॥

कालसमयवेलासु लिङ्यदि ॥ २. ४. २२१ ॥

अर्हशक्तयोः ॥ २. ४. २२२ ॥

धातुसंबन्धे प्रत्ययाः ॥ २. ४. २२३ ॥

क्रियासमभिहारे लोट् तस्य हि स्वौ हि स्ववत् ॥ २. ४. २२४ ॥

१. A adds लृट्

२. A. This is written as part of the previous sūtra.

३. A. अयमि सं-

४. A omits वा

५. A. इच्छार्थे

६. A. This is written as part of the previous sūtra; च is added at the end.

७. A adds च

समुच्चये वा[1] ॥ २. ४. २२५ ॥

यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन् ॥ २. ४. २२६ ॥

समुच्चये सामान्यवचनस्य ॥ २. ४. २२७ ॥

अलंखल्वोः प्रतिषेधयो[2]र्भावे क्त्वा वा ॥ २. ४. २२८ ॥

प्रेङः[3] ॥ २. ४. २२९ ॥

परावरयोगे च ॥ २. ४. २३० ॥

अभिन्नकर्तृकयोः पूर्वकालात् ॥ २. ४. २३१ ॥

व्यादाञ्निमील्यादेरपूर्वकालेऽपि ॥ २. ४. २३२ ॥

आभीक्ष्ण्ये णमुल् च ॥ २. ४. २३३ ॥

नयत्ननाकाङ्क्षे ॥ २. ४. २३४ ॥

[4]अग्रे प्रथमपूर्वेषु ॥ २. ४. २३५ ॥

कर्मण्याक्रोशे कृञः खमुञ् ॥ २. ४. २३६ ॥

[5]खाद्वर्थेषु चादीर्घेषु ॥ २. ४. २३७ ॥

अन्यथैवंकथमित्थंसुणमुलप्रयोगार्हात् ॥ २. ४. २३८ ॥

यथातथयोरसूयाप्रतिवचने ॥ २. ४. २३९ ॥

कर्मणि दृशिविदिभ्यां साकल्ये ॥ २. ४. २४० ॥

[6]यावति विन्दजीविभ्याम् ॥ २. ४. २४१ ॥

चर्मोदरयोः पूरेः ॥ २. ४. २४२ ॥

वर्षप्रमाण ऊलोप[7]श्चास्य वा ॥ २. ४. २४३ ॥

चेलार्थे क्नोपेः[8] ॥ २. ४. २४४ ॥

गात्रपुरुषयोः स्नातेः ॥ २. ४. २४५ ॥

निमूलसमूलयोः कषः ॥ २. ४. २४६ ॥

शुष्कचूर्णरूक्षेषु पिषः ॥ २. ४. २४७ ॥

१. A omits वा

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

३. A. This and the next sūtra are written as one.

४. A. अटे

५. A. स्वद्वर्थेषु

६. A. This and the next sūtra are written as one.

७. A. उदलोप-

८. A. क्नेरपः

अकृते कृञः ॥ २. ४. २४८ ॥

जीवे ग्रहः ॥ २. ४. २४९ ॥

समूले हनः ॥ २. ४. २५० ॥

करणे च ॥ २. ४. २५१ ॥

स्नेहने पिषः ॥ २. ४. २५२ ॥

हस्तार्थे वर्तिग्रहिभ्याम्[1] ॥ २. ४. २५३ ॥

स्वार्थेषु पुषः ॥ २. ४. २५४ ॥

बन्धेरधिकरणे ॥ २. ४. २५५ ॥

संज्ञायाम् ॥ २. ४. २५६ ॥

कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहिभ्याम् ॥ ४. २. २५७ ॥

ऊर्ध्वे[2] शुषि पूरः ॥ २. ४. २५८ ॥

कर्मणि[3] चोपमाने ॥ ४. २. २५९ ॥

कणादिषु यथा विध्यनुप्रयोगः ॥ २. ४. २६० ॥

उपात्किरो लवने ॥ २. ४. २६१ ॥

दंशेस्तृतीयायाम् ॥ २. ४. २६२ ॥

हिंसादेककर्मकात् ॥ २. ४. २६३ ॥

सप्तम्यां चोपपीडरुधाकर्षः ॥ २. ४. २६४ ॥

[4]आसत्तौ ॥ २. ४. २६५ ॥

प्रमाणे ॥ २. ४. २३६ ॥

पञ्चम्यां त्वरायाम् ॥ २. ४. २६७ ॥

द्वितीयायाम् ॥ २. ४. २६८ ॥

अध्रुवे स्वाङ्गे ॥ २. ४. २६९ ॥

परिक्लिश्यमाने च ॥ २. ४. २७० ॥

विशिपतिपदिस्कन्दिभ्यो वीप्साभीक्ष्णययोः ॥ २. ४. २७१ ॥

अस्यतितृषिभ्यां क्रियाविच्छेदकाभ्यां कालेषु ॥ २. ४. २७२ ॥

१. A. वर्णिन्दिहिभ्याम्

२. A. This and the next sūtra are written together.

३. A. This and the next sūtra are written together.

४. A. This portion is written as a separate sūtra.

नाम्न्यादिशिग्रहिभ्याम्[1] ॥ २. ४. २७३ ॥

अव्ययेऽनभिप्रेताख्याने कृञः क्त्वा च ॥ २. ४. २७४ ॥

तिर्यच्यपवर्गे ॥ २. ४. २७५ ॥

[2]स्वाङ्गतस्राधार्थे भुवश्च ॥ २. ४. २७६ ॥

[3]तूष्णीमि च ॥ २. ४. २७७ ॥

अन्वच्यानुलोम्ये ॥ २. ४. २७८ ॥

शकधृषज्ञारभलभसहार्हेच्छार्थेषु कर्मणस्तुमुन्[4] ॥ २. ४. २७९ ॥

[5]ग्लाघटास्त्यर्थसमर्थार्थकालसमयवेलासु च ॥ २. ४. २८० ॥

लः कर्मणि च ॥ २. ४. २८१ ॥

क्तिच् कृतः संज्ञायाम् ॥ २. ४. २८२ ॥

आशिषि च ॥ २. ४. २८३ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
द्वितीयस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः.

---

१. A. ग्रहिभ्यां

२. A. स्वागत-

३. A. This is written as part of the previous sūtra.

४. A. तुमुन्

५. A. ग्लाघ-

अथ तृतीयोऽध्यायः

लस्तिप्तस्झसिप्थस्थमिब्वस्मस्तातांझथासाथां[1]ध्वमिड्वहिमहिङ् ॥ ३. १. १. ॥

अत आत इत् ॥ ३. १. २ ॥

[2]झोऽन्तः ॥ ३. १. ३ ॥

अद्भ्यस्तात् ॥ ३. १. ४ ॥

आत्मनेपदेऽनतः ॥ ३. १. ५ ॥

शीङो रत्[3] ॥ ३. १. ६ ॥

वेतेर्वा ॥ ३. १. ७ ॥

लिङ्[4]ङेरेच् तस्यैश् ॥ ३. १. ८ ॥

परस्मै[5]पदानां णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः ॥ ३. १. ९ ॥

वेत्तेर्लटो वा ॥ ३. १. १० ॥

ब्रुवः पञ्चानां पञ्चादितो ब्रुव आहः ॥ ३. १. ११ ॥

आत औणलः ॥ ३. १. १२ ॥

टिदात्मनेपदानां टेरेत् ॥ ३. १. १३ ॥

थासस्से ॥ ३. १. १४ ॥

प्रथमयोर्डारौरसः ॥ ३. १. १५ ॥

लोट एरुः ॥ ३. १. १६ ॥

सेर्हिङ् ॥ ३. १. १७ ॥

आशिषि तुह्योस्तातङ् वा ॥ ३. १. १८ ॥

मेरानिः ॥ ३. १. १९ ॥

आमेतः ॥ ३. १. २० ॥

सवाभ्यां वामौ ॥ ३. १. २१ ॥

इडादीनामैप् ॥ ३. १. २२ ॥

वमादीनां टाप् ॥ ३. १. २३ ॥

तस्थस्थवस्मसां तांतंतवमाः ॥ ३. १. २४ ॥

१. A. ध्वमितिध्वहि

२. A omits this sūtra.

३. B omits this sūtra.

४. A. This sūtra is written as two.

५. A. दाम्रकं

ङितश्च ॥ ३. १. २५ ॥

इतो लोपः परस्मैपदानाम् ॥ ३. १. २६ ॥

मिपोऽम् ॥ ३. १. २७ ॥

लिङो यासुट् ङिच्च ॥ ३. १. २८ ॥

किदाशिषि ॥ ३. १. २९ ॥

सीयुडात्मनेपदानाम् ॥ ३. १. ३० ॥

झस्य रन् ॥ ३. १. ३१ ॥

इटोऽत् ॥ ३. १. ३२ ॥

सुट्तथोः ॥ ३. १. ३३ ॥

सोलोपोऽनन्त्यस्यानाशिषि ॥ ३. १. ३४ ॥

अतो य इयः ॥ ३. १. ३५ ॥

झेर्जुस् ॥ ३. १. ३६ ॥

सिचः ॥ ३. १. ३७ ॥

लुक्यभुवः ॥ ३. १. ३८ ॥

सिजभ्यस्ताभ्यां लङः ॥ ३. १. ३९ ॥

द्विषाद्भयो वा ॥ ३. १. ४० ॥

आत्मनेपदानि भावकर्मणोः ॥ ३. १. ४१ ॥

कर्मकर्तरि च ॥ ३. १. ४२ ॥

कर्तर्यात्मनेभाषेभ्यः ॥ ३. १. ४३ ॥

भैतिः ॥ ३. १. ४४ ॥

क्रियाव्यतिहारे ॥ ३. १. ४५ ॥

न गतिहिंसाशब्दार्थहसिभ्योऽह्वहिभ्यः ॥ ३. १. ४६ ॥

इतरेतरान्योन्यपरस्परोपपदाश्च ॥ ३. १. ४७ ॥

नेर्विशः ॥ ३. १. ४८ ॥

परिव्ययेभ्यः क्रियः ॥ ३. १. ४९ ॥

विपराभ्यां जेः ॥ ३. १. ५० ॥

आङो दः ॥ ३. १. ५१ ॥

१. A. This and the next sūtra are written as one.

२. A. This and the next sūtra are written as one.
B. दीतः

नविकासख्वास्यप्रसारणयोः ॥ ३. १. ५२ ॥

गमेः कालहरणे ॥ ३. १. ५३ ॥

नु[१] प्रच्छः ॥ ३. १. ५४ ॥

क्रीडोऽनुपरिभ्यां च ॥ ३. १. ५५ ॥

समोऽकूजने ॥ ३. १. ५६ ॥

शकेः सनो जिज्ञासायाम् ॥ ३. १. ५७ ॥

अवस्करः ॥ ३. १. ५८ ॥

हञो गतं ताच्छील्ये ॥ ३. १. ५९ ॥

आशिषि नाथः ॥ ३. १. ६० ॥

शपः शपथे ॥ ३. १. ६१ ॥

स्थः प्रतिज्ञानिर्णयप्रकाशनेषु ॥ ३. १. ६२ ॥

समवप्रविभ्यश्च ॥ ३. १. ६३ ॥

उदोनूर्ध्वचेष्टायाम् ॥ ३. १. ६४ ॥

उपाद्देव[२]पूजासङ्गतिकरणमित्रकरणेषु ॥ ३. १. ६५ ॥

पथिकर्तृकात्[४] ॥ ३. १. ६६ ॥

मन्त्रकरणात् ॥ ३. १. ६७ ॥

वा लिप्सायाम् ॥ ३. १. ६८ ॥

अकर्मकात् ॥ ३. १ ६९ ॥

समोगमृच्छिपृच्छि[३]स्वृश्रुवेत्यर्तिदृशिभ्यः ॥ ३. १. ७० ॥

उपसर्गादस्यत्यूहिभ्यां वा ॥ ३. १. ७१ ॥

आङो यमहनः स्वाङ्गकर्मकाच्च ॥ ३. १. ७२ ॥

उद्विभ्यां तपः ॥ ३. १. ७३ ॥

तपः कर्मकाच्च ॥ ३. १. ७४ ॥

निसमुपविभ्यो ह्वः ॥ ३. १. ७५ ॥

स्पर्धायामाङः ॥ ३. १. ७६ ॥

सूचनावक्षेपणसेवासाहसप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषु कृञः ॥ ३. १. ७७ ॥

अधेः प्रसहने ॥ ३. १. ७८ ॥

१. A. नुपृच्छः

२. A. उपादेव

३. A omits पृच्छि

४. A. This is written as two different sūtras.

वेः शब्दकर्मणः ॥ ३. १. ७९ ॥

अकर्मकात् ॥ ३. १. ८० ॥

पूजोत्सञ्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नियः ॥ ३. १. ८१ ॥

कर्तृस्थामूर्तकर्मकाच्च ॥ ३. १. ८२ ॥

अप्रतिबन्धोत्साहतायनेषु क्रमः ॥ ३. १. ८३ ॥

उपपराभ्याम् ॥ ३. १. ८४ ॥

आङो ज्योतिरुद्गमने ॥ ३. १. ८५ ॥

वेः पादविहरणे ॥ ३. १. ८६ ॥

प्रोपाभ्यामारम्भे ॥ ३. १. ८७ ॥

अनुपसर्गाद्वा ॥ ३. १. ८८ ॥

अपह्नवे ज्ञः ॥ ३. १. ८९ ॥

अकर्मकाच्च ॥ ३. १. ९० ॥

संप्रतिभ्यामनाध्याने ॥ ३. १. ९१ ॥

भासनोपसान्त्वनज्ञानयत्नोपमन्त्रणेषु वदः ॥ ३. १. ९२ ॥

अनुसंभ्यामकर्मकात् ॥ ३. १. ९३ ॥

विमतौ ॥ ३. १. ९४ ॥

व्यक्तवाचां सहोक्तौ ॥ ३. १. ९५ ॥

तयोर्वा ॥ ३. १. ९६ ॥

अवाद्गिरः ॥ ३. १. ९७ ॥

समः प्रतिज्ञायाम् ॥ ३. १. ९८ ॥

[1]स्रुजः श्रद्धावपि ॥ ३ १. ९९ ॥

उदश्चरः सकर्मकात् ॥ ३. १. १०० ॥

समस्तृतीयायुक्तात् ॥ ३. १. १०१ ॥

दाणः सा चेच्चतुर्थ्यर्थे ॥ ३. १. १०२ ॥

उपाद्यमः स्वीकारे ॥ ३. १. १०३ ॥

आमः कृञः प्राग्वत् ॥ ३. १. १०४ ॥

[2]सनः ॥ ३. १. १०५ ॥

१. A. स्रुःश्र-

२. A. This and the next are written as one sūtra.

स्मृदृशिभ्याम् ॥ ३. १. १०६ ॥

अनोनोर्ज्ञः ॥ ३. १. १०७ ॥

श्रुवोऽनाङ्‌प्रतेः ॥ ३. १. १०८ ॥

शदेर्शिति ॥ ३. १. १०९ ॥

मृङो लुङ्लिङोश्च ॥ ३. १. ११० ॥

उपसर्गादजाद्यन्ताद्युजेरयज्ञपात्रेषु ॥ ३. १. १११ ॥

समः क्ष्णुवः ॥ ३. १. ११२ ॥

भुनक्तेरनवने ॥ ३. १. ११३ ॥

णेरणौ यत्कर्मणौ चेत्स कर्तानाध्याने ॥ ३. १. ११४ ॥

भीस्मिभ्यां हेतोस्तदर्थे ॥ ३. १. ११५ ॥

गृधिवञ्चिभ्यां प्रलम्भने ॥ ३. १. ११६ ॥

लियः पूजाभिभवयोश्च ॥ ३. १. ११७ ॥

मिथ्योपपदात् कृञोऽभ्यासे ॥ ३. १. ११८ ॥

[1]फलवति ॥ ३. १. ११९ ॥

पाठे विभाषितात् ॥ ३. १. १२० ॥

[2]ञितः ॥ ३. १. १२१ ॥

अपवदः ॥ ३. १. १२२ ॥

समुदाङ्भ्यो यमेरग्रन्थे[3] ॥ ३. १. १२३ ॥

शब्दान्तरगतौ वा ॥ ३. १. १२४ ॥

णिजर्थे च ॥ ३. १. १२५ ॥

यजेर्नित्यम् ॥ ३. १. १२६ ॥

न धातूपपदसंसर्गसामान्योक्तौ ॥ ३. १. १२७ ॥

अनुपराभ्यां कृञः ॥ ३. १. १२८ ॥

अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः ॥ ३. १. १२९ ॥

प्राद्वहः ॥ ३. १. १३० ॥

परेर्मृषश्च ॥ ३. १. १३१ ॥

१. A. This and the next are written as one sūtra.

२. A omits this sūtra.

३. A adds here a separate sūtra अनुपसर्गात् ज्ञः

L

रमेर्व्याङ्भ्यां च ॥ ३. १. १३२ ॥

उपात् ॥ ३. १. १३३ ॥

अकर्मकाद्वा ॥ ३. १. १३४ ॥

अणौ चित्तवत् कर्तृकाण्णेः ॥ ३. १. १३५ ॥

चलनाहारार्थात् ॥ ३. १. १३६ ॥

प्रुद्रुस्रुबुधयुधेङ्नशाजनः ॥ ३. १. १३७ ॥

न पादमायमायसपरिमुहार्तिरुचिनृतिधेड्द्वसः ॥ ३. १. १३८ ॥

वाक्यषः ॥ ३. १. १३९ ॥

द्युद्भ्यो लुङि ॥ ३. १. १४० ॥

वृद्भ्यः स्यसनोः ॥ ३. १. १४१ ॥

लुटि च कृपः ॥ ३. १. १४२ ॥

शेषात्परस्मैपदानि ॥ ३. १. १४३ ॥

यङ्लुकः शब्लुक्च ॥ ३. १. १४४ ॥

समानाधिकरणे युष्मद्यप्रयुज्यमानेऽपि मध्यमः ॥ ३. १. १४५ ॥

प्रहासे च मन्योपपदान्मन्यतेरुत्तम एकवच्च ॥ ३. १. १४६ ॥

अस्मद्युत्तमः ॥ ३. १. १४७ ॥

शेषे प्रथमः ॥ ३. १. १४८ ॥

एकद्विबहुष्वेकवचनद्विवचनबहुवचनानि ॥ ३. १. १४९ ॥

जात्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमसंख्याप्रयोगे वा ॥ ३. १. १५० ॥

अस्मदो द्वयोश्चाविशेषणे ॥ ३. १. १५१ ॥

युष्मदः पूजायाम् ॥ ३. १. १५२ ॥

अन्येभ्योऽपि दृश्यते ॥ ३. १. १५३ ॥

फल्गुनीप्रोष्ठपदाविशाखादिभ्यो नक्षत्रे ॥ ३. १. १५४ ॥

तिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वन्द्वे बहुवचनस्य द्विवचनं नित्यम् ॥ ३. १. १५५ ॥

प्रातिपदिकात् स्वौजसमौट्छष्टाभ्यांभिस्ङेभ्यांभ्यस्ङसिभ्यांभ्यस्ङसोसां-ङ्योस्सुप् ॥ ३. १. १५६ ॥

१. A. गौरर्थात्

२. A. This and the next sūtra are written as one.

३. A. तेस्तूत्तम

४. A adds a separate sūtra क्वचिद्विवचनं च

५. A. साङ्योः

अतो भिस ऐस् ॥ ३. १. १५७ ॥

नेदमदसोऽकात् ॥ ३. १. १५८ ॥

टाङसोरिनस्यौ ॥ ३. १. १५९ ॥

ङेङस्योर्यातौ ॥ ३. १. १६० ॥

सर्वनाम्नः स्मैस्मातौ ॥ ३. १. १६१ ॥

ङेः स्मिन् ॥ ३. १. १६२ ॥

जसश्शी ॥ ३. १. १६३ ॥

आदामः साम् ॥ ३. १. १६४ ॥

नान्यच्च संज्ञोपसर्जनात् ॥ ३. १. १६५ ॥

तृतीयासमासवाक्ययोः ॥ ३. १. १६६ ॥

द्वन्द्वे च ॥ ३. १. १६७ ॥

शीवा[1] ॥ ३. १. १६८ ॥

प्रथमचरमतयायाल्पार्धनेमकतिपयेभ्यः[2] ॥ ३. १. १६९ ॥

पूर्वादिभ्यो नवभ्यः स्मात्स्मिनौ च ॥ ३. १. १७० ॥

स्मै च तृतीयात् ॥ ३. १. १७१ ॥

आप औतः शी ॥ ३. १. १७२ ॥

नपुंसकात् ॥ ३. १. १७३ ॥

जस्सशोः शिः ॥ ३. १. १७४ ॥

अष्टाभ्य औश् ॥ ३. १. १७५ ॥

ष्णस्संख्याया लुक् ॥ ३. १. १७६ ॥

कतेः ॥ ३. १. १७७ ॥

स्वमोर्नपुंसकात् ॥ ३. १. १७८ ॥

अतोऽम् ॥ ३. १. १७९ ॥

इतरादिभ्यः पञ्चभ्यो नेकतरातः ॥ ३. १. १८० ॥

युष्मदस्मद्भ्यां ङसोऽश्[3] ॥ ३. १. १८१ ॥

ङे सुटोऽम् ॥ ३. १. १८२ ॥

शसो नः ॥ ३. १. १८३ ॥

१. A. शिवा

२. A. तथाल्पा-

३. A. This and the following two sūtras are omitted.

भ्यसो भ्यम् ॥ ३. १. १८४ ॥

पञ्चम्या अत् ॥ ३. १. १८५ ॥

ङसेश्च ॥ ३. १. १८६ ॥

आम आकम् ॥ ३. १. १८७ ॥

ह्रस्वापो नुट् ॥ ३. १. १८८ ॥

स्त्रीयूभ्याम् ॥ ३. १. १८९ ॥

इयुवुस्थानिभ्यां वा ॥ ३. १. १९० ॥

नित्यं स्त्रियाः ॥ ३. १. १९१ ॥

संख्याया अनतः ॥ ३. १. १९२ ॥

त्रेस्त्रयश्च ॥ ३. १. १९३ ॥

सुपो लुगैकार्थ्ये ॥ ३. १. १९४ ॥

[1]अनुपसर्जनाव्ययात् ॥ ३. १. १९५ ॥

[2]नाव्ययीभावादतोऽपञ्चम्यास्त्वम् ॥ ३. १. १९६ ॥

तृतीयासप्तम्योर्वा ॥ ३. १. १९७ ॥

नित्यमृ[3]ध्यर्थनदीसंख्यावयवात् सप्तम्याः ॥ ३. १. १९८ ॥

कर्मणि द्वितीया ॥ ३. १. १९९ ॥

समयानिकषाहाधिगन्तरान्तरेणयेनतेनयुक्तात् ॥ ३. १. २०० ॥

द्वित्वेऽभ्यादिभिः ॥ ३. १. २०१ ॥

सर्वाभिपर्युभयेभ्यस्तसा ॥ ३. १. २०२ ॥

[4]एनपा ॥ ३. १. २०३ ॥

कर्मप्रवचनीयैः ॥ ३. १. २०४ ॥

सप्तम्याधिक्यस्वाम्ययोः ॥ ३. १. २०५ ॥

पञ्चम्य[5]पाङ्भ्याम् ॥ ३. १. २०६ ॥

परिणा वर्जने ॥ ३. १. २०७ ॥

प्रतिनिधिप्रतिदानयोः ॥ ३. १. २०८ ॥

कालाध्वभ्यां कारकमध्ये [6]च सप्तमी च ॥ ३. १. २०९ ॥

१. B. Here is a lacuna.

२. B. Here is a lacuna.

३. A. मृध्वर्थ.

४. A. उएनपा.

५. A. म्यावाङ्भ्याम्.

६. A omits च

द्वितीयात्यन्तसंयोगे ॥ ३. १. २१० ॥

अपवर्गे तृतीया ॥ ३. १. २११ ॥

कर्तृकरणयोश्च ॥ ३. १. २१२ ॥

प्रकृतिप्रायगोत्रनामजातिजानुपुमात्मादिभ्यो गम्यमानक्रियायाः ॥ ३. १. २१३ ॥

न्यक्षकात्स्न्यादिभ्यः क्रियाविशेषणे ॥ ३. १. २१४ ॥

सुखदुःखादिभ्यो वा ॥ ३. १. २१५ ॥

समविषमादिभ्योऽधिकरणे ॥ ३. १. २१६ ॥

द्विद्रोणपञ्चकादिभ्यः कर्मणि वीप्सायाम् ॥ ३. १. २१७ ॥

संज्ञश्च ॥ ३. १. २१८ ॥

अशिष्टव्यवहारे संयच्छतेः संप्रदाने ॥ ३. १. २१९ ॥

सहार्थयोगे ॥ ३. १. २२० ॥

अर्थार्थिपूर्वापरकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णोनार्थे[1] ॥ ३. १. २२१ ॥

इत्थंभूतलक्षणात् ॥ ३. १. २२२ ॥

अङ्गाद्विकृतात्तद्विकारेणाङ्गिवचने ॥ ३. १. २२३ ॥

हेतौ ॥ ३. १. २२४ ॥

ऋणे पञ्चमी ॥ ३. १. २२५ ॥

गुणे वा ॥ ३. १. २२६ ॥

न[2] स्त्रियामनुपलब्धादिभ्यः ॥ ३. १. २२७ ॥

षष्ठी हेतोः प्रयोगे ॥ ३. १. २२८ ॥

पर्यायाणां चा[3]द्वितीयाः सर्वेषामभ्यः ॥ ३. १. २२९ ॥

चतुर्थी संप्रदाने ॥ ३. १. २३० ॥

परिक्रियः करणे वा । ३. १. २३१ ॥

कॢप्त्यर्थकर्तरि विकारे ॥ ३. १. २३२ ॥

उत्पातेन ज्ञाप्यमाने ॥ ३. १. २३३ ॥

तादर्थ्ये ॥ ३. १. २३४ ॥

तुमर्थाच्च भाववचनात् ॥ ३. १. २३५ ॥

तुमुनोऽप्रयुज्यमानस्य कर्मणि ॥ ३. १. २३६ ॥

१. A. नार्थैः

२. A. न स्त्र्यामनुपलब्ध्यादिभ्यः

३. A omits च।

गत्यर्थानां चेष्टायामनास्थिताध्वनि वा ॥ ३. १. २३७ ॥

मन्यतेः प्रतिकृष्य कुत्सायामुपमानेभ्यः ॥ ३. १. २३८ ॥

ननावन्नकाकशुकसृगालेभ्यः ॥ ३. १. २३९ ॥

नमःस्वस्तिस्वाहास्वधालंवषट्पर्यायैश्चतुर्थ्यर्थैः ॥ ३. १. २४० ॥

अपादाने पञ्चमी ॥ ३. १. २४१ ॥

ल्यब्लोपे कर्माधिकरणयोः ॥ ३. १. २४२ ॥

प्रश्नाख्यानयोश्च ॥ ३. १. २४३ ॥

प्रभृत्यन्यारादितरदिक्छब्दाञ्चूत्तरपदाजाहियोगे ॥ ३. १. २४४ ॥

ऋते द्वितीया च ॥ ३. १. २४५ ॥

विना तृतीया च ॥ ३. १. २४६ ॥

[1]पृथङ्नानाभ्याम् ॥ ३. १. २४७ ॥

स्तोकाल्पकृच्छ्रकतिपयेभ्योऽसत्वार्थेभ्यः करणे ॥ ३. १. २४८ ॥

कालाध्वपरिच्छेदमूलात्पञ्चमी ॥ ३. १. २४९ ॥

तेन योगोऽकालात्सप्तमी ॥ ३. १. २५० ॥

अध्वनः प्रथमा च ॥ ३. १. २५१ ॥

षष्ठ्यतसर्थैः ॥ ३. १. २५२ ॥

दूरान्तिकार्थबहिर्भिः पञ्चमी च ॥ ३. १. २५३ ॥

दूरान्तिकार्थेभ्योऽसत्त्ववचनेभ्यो द्वितीयातृतीयासप्तम्यश्च ॥ ३. १. २५४ ॥

अधिकरणे सप्तमी ॥ ३. १. २५५ ॥

क्तस्येन्विषयस्य कर्मणि ॥ ३. १. २५६ ॥

निमित्तात्कर्मसंयोगे ॥ ३. १. २५७ ॥

अप्रत्यादिष्वसाधुना ॥ ३. १. २५८ ॥

[2]साधुना च ॥ ३. १. २५९ ॥

निपुणेन चार्चायाम् ॥ ३. १. २६० ॥

क्रियार्हेभ्यः कारकत्वे ॥ ३. १. २६१ ॥

क्रियानर्हेभ्यश्चाकारकत्वे ॥ ३. १. २६२ ॥

तद्विपर्यासे च ॥ ३. १. २६३ ॥

१. A. This and the next sūtra are written as one.　　२. A. सापुना च.

यस्य च भावेन भावलक्षणम् ॥ ३. १. २६४ ॥

षष्ठी चानादरे ॥ ३. १. २६५ ॥

स्वामीश्वराधिपतिदायादसाक्षिप्रतिभूप्रसूतैश्च ॥ ३. १. २६६ ॥

आयुक्तकुशलाभ्यामासेवायाम् ॥ ३. १. २६७ ॥

यतो निर्धारणे ॥ ३. १. २६८ ॥

पञ्चमी विभक्तात् ॥ ३. १. २६९ ॥

सप्तमी चाधिकेन भूयसः ॥ ३. १. २७० ॥

तृतीयाल्पीयसः ॥ ३. १. २७१ ॥

प्रसितोत्सुकाभ्यां अधिकरणे वा ॥ ३. १. २७२ ॥

नक्षत्राच्च लुपि ॥ ३. १. २७३ ॥

अर्थमात्रे प्रथमा ॥ ३. १. २७४ ॥

संबोधने च ॥ ३. १. २७५ ॥

षष्ठी शेषे ॥ ३. १. २७६ ॥

स्मृत्यर्थदयेशां कर्मणि ॥ ३. १. २७७ ॥

कृञः [1]प्रतियत्ने ॥ ३. १. २७८ ॥

रुजार्थानां भावकर्तृकाणाम् ॥ ३. १. २७९ ॥

न ज्वरिसन्ताप्योः ॥ ३. १. २८० ॥

आशिषि नाथः ॥ ३. १. २८१ ॥

जासिनाटक्राथिपिषां[2] हिंसायाम् ॥ ३. १. २८२ ॥

हनः प्रनिभ्याम् ॥ ३. १. २८३ ॥

व्यपहृपणोः विनिमये ॥ ३. १. २८४ ॥

द्यूते च ॥ ३. १. २८५ ॥

[3]दिवस्तदर्थस्य ॥ ३. १. २८६ ॥

वोपसर्गात् ॥ ३. १. २८७॥

[4]ज्ञोऽविदर्थस्य करणे ॥ ३. १. २८८ ॥

कृत्वोऽर्थप्रयोगे कालेभ्योऽधिकरणे ॥ ३. १. २८९ ॥

१. A. प्रति प्रतियत्ने

२. A. पिषामहिंसायाम्.

३. A. This and the next sūtra are written as one.

४. A. ज्ञो-

प्रतिपदषष्ठ्याः पूर्णो विधिः ॥ ३. १. २९० ॥

कर्तृकर्मणोः कृति ॥ ३. १. २९१ ॥

उभयहेतावस्त्र्यकाकारे कर्तरि वा ॥ ३. १. २९२ ॥

[1]द्विषः शतरि ॥ ३. १. २९३ ॥

नलादेशतृन्नुदन्ताव्ययकिकखलर्थेषु ॥ ३. १. २९४ ॥

अकर्मेरुकाञि ॥ ३. १. २९५ ॥

अमत्यार्थाद्यधिकरणे निष्ठायाम् ॥ ३. १. २९६ ॥

भावे वा ॥ ३. १. २९७ ॥

अके भविष्यति ॥ ३. १. २९८ ॥

इन्याधमर्ण्ये च ॥ ३. १. २९९ ॥

कृत्येषु कर्तरि वा ॥ ३. १ ३०० ॥

नोभयप्राप्तौ ॥ ३. १. ३०१ ॥

तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यां तृतीया च ॥ ३. १. ३०२ ॥

हितसुखाभ्यां चतुर्थी च ॥ ३. १. ३०३ ॥

आशिष्यायुष्यभद्रार्थकुशलार्थैश्च ॥ ३. १. ३०४ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
तृतीयस्याध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः

---

१. A omits this sūtra.

२. A. This and the next sūtra are written as one.

३. A. अन्या.

अथ द्वितीयः पादः

सुप्सुपा सहैकार्थीभावे समासः ॥ ३. २. १ ॥[1]
विरूपद्यादीनि गुणविशेषणतायाम् ॥ ३. २. २ ॥[2]
काष्ठादीनि क्रियाविशेषणतायाम् ॥ ३. २. ३ ॥
सर्वचर्मीयश्वोदशैकादशमाशब्दोर्ध्वमुहूर्तोर्ध्वदेहोर्ध्वैन्द्रमकृतपूर्वादयः तद्धिते ॥ ३. २. ४ ॥[3]
काकतालादय इवार्थे ॥ ३. २. ५ ॥
इवेन विभक्त्यलोपश्च ॥ ३. २. ६ ॥
भूतपूर्वादयः ॥ ३. २. ७ ॥
अव्ययीभावः ॥ ३. २. ८ ॥
अव्ययं विभक्त्यर्थे ॥ ३. २. ९ ॥
समीपसमृद्ध्योश्च ॥ ३. २. १० ॥
असमृद्ध्यर्थाभावात्ययासंप्रतिषु ॥ ३. २. ११ ॥
ख्यातिपश्चादर्थयोः ॥ ३. २. १२ ॥
योग्यतावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्यसदृशेषु ॥ ३. २. १३ ॥
यौगपद्यानुपूर्व्यसंपत्तिसाकल्यान्तवचनेषु ॥ ३. २. १४ ॥
यथा न सादृश्ये ॥ ३. २. १५ ॥
यावदियत्त्वे ॥ ३. २. १६ ॥
प्रतिना मात्रार्थे ॥ ३. २. १७ ॥
संख्याक्षशलाकाः परिणा द्यूतेऽन्यथावृत्तौ ॥ ३. २. १८ ॥
पर्यपाङ्बहिरञ्चवः पञ्चम्या वा ॥ ३. २. १९ ॥[4][5]
लक्षणेनाभिप्रती आभिमुख्ये ॥ ३. २. २० ॥
अनुः सामीप्यायामयोः ॥ ३. २. २१ ॥

१. A. This is written as three different sūtras.
२. A. तायाः
३. A. देहोन्द्र.
४. A. पर्यवाङ्
५. A omits वा.

M

तिष्ठद्गुवहद्गायतीगवानि कालविशेषे न चान्यसमासः ॥ ३. २. २२ ॥

लूनलूयमानपूतपूयमाना यवेन न च व्यतिरेकविभक्तिः ॥ ३. २. २३ ॥

खलेसंहृतसंह्रियमाणा बुसेन च ॥ ३. २. २४ ॥

सुविनिदुरपरायती पापपुण्यानि समया ॥ ३. २. २५ ॥

समं भूमिपदातिभ्यामन्यपदार्थे ॥ ३. २. २६ ॥

प्रोहरथमृगदक्षिणाभिः ॥ ३. २. २७ ॥

संप्रत्यसंप्रत्यप्रदक्षिणानि वर्तमानावर्तमानवामेषु ॥ ३. २. २८ ॥

पारे मध्येऽग्रेऽन्तः षष्ठ्या वा ॥ ३. २. २९ ॥

संख्या वंश्येन ॥ ३. २. ३० ॥

नदीभिस्समाहारे ॥ ३. २. ३१ ॥

अन्यपदार्थैः संज्ञायाम् ॥ ३. २. ३२ ॥

तत्पुरुषः ॥ ३. २. ३३ ॥

द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तगमिगामिबुभुक्ष्वादिभिः ॥ ३. २. ३४ ॥

प्राप्तापन्नाभ्यां प्राप्तापन्नौ च द्वितीयया पुंवच्च ॥ ३. २. ३५ ॥

स्वयं सामी क्तेन ॥ ३. २. ३६ ॥

खट्वा क्षेपे ॥ ३. २. ३७ ॥

कालाः ॥ ३. २. ३८ ॥

अत्यन्तसंयोगे ॥ ३. २. ३९ ॥

तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन ॥ ३. २. ४० ॥

अर्थादिसदृशसमतुल्याधिकैश्च ॥ ३. २. ४१ ॥

अर्धं चतसृभिः ॥ ३. २. ४२ ॥

एकं न विंशत्यादिभिः ॥ ३. २. ४३ ॥

कर्तृकरणे कृता बहुलम् ॥ ३. २. ४४ ॥

कृत्यैरधिकार्थवचने ॥ ३. २. ४५ ॥

१. A. भवद्गायति.
२. A. लुङ्
३. A. This and the next sūtra are written together.
४. A omits अवर्तमान
५. A adds तौ च
६. A. This and the next sūtra are written together.
७. A. अर्द्धं
८. A. This and the next sūtra are written together.

भक्ष्यान्नपानपात्रैर्मिश्रीकरणव्यञ्जनयुग्यपूरणानि ॥ ३. २. ४६ ॥

चतुर्थी यता ॥ ३. २. ४७ ॥

सुखहिताभ्याम् ॥ ३. २. ४८ ॥

तादर्थ्ये प्रकृत्या ॥ ३. २. ४९ ॥

बलिरक्षितघासखुराविधादिभिश्च ॥ ३. २. ५० ॥

नित्यमर्थेनेदमर्थे ॥ ३. २. ५१ ॥

पञ्चमीभीतभीतिभीभयभीरुभीलुकजुगुप्सुभिः ॥ ३. २. ५२ ॥

अपेतापोढनिर्गतमुक्तपतितत्रस्तैरसर्वा[1] सा ॥ ३. २. ५३ ॥

स्तोकाल्पान्तिकाभ्याशदूरार्थ[2]कृच्छ्राणि क्तेन ॥ ३. २. ५४ ॥

शतसहस्रौ परेण ॥ ३. २. ५५ ॥

सप्तमीसिद्धशुष्कपक्वबन्धादिभिः ॥ ३. २. ५६ ॥

शौण्डधूर्तकितवव्या[3]डसंवीतपटुपण्डितकुशलनिपुणचपलान्तराधिभिः प्रसक्ताद्यप्रयोगे ॥ ३. २. ५७ ॥

ध्वाङ्क्षकाकवायसबकादिभिः क्षेपे ॥ ३. २. ५८ ॥

सिंहव्याघ्रवासवयुधिष्ठिरादिभिः पूजायाम् ॥ ३. २. ५९ ॥

यतावश्यके ॥ ३. २. ६० ॥

संज्ञायाम् ॥ ३. २. ६१ ॥

ऋणमधमोत्तमाभ्याम् ॥ ३. २. ६२ ॥

क्तेनाहोरात्रावयवाः ॥ ३. २. ६३ ॥

तत्र ॥ ३. २. ६४ ॥

सगतिकारकेणापि क्षेपे ॥ ३. २. ६५ ॥

[4]पात्रमवधारणे समितबहुलाभ्यां न चान्यसमासः ॥ ३. २. ६६ ॥

गेहेगोष्ठौ शूरक्ष्वे[5]डिनर्दिविजितिव्याडपटुपण्डितप्रगल्भैः ॥ ३. २. ६७ ॥

उदुम्बरः कृमिमशकाभ्यामुपमायाम् ॥ ३. २. ६८ ॥

अवटकूपौ कच्छपमण्डूकाभ्याम् ॥ ३. २. ६९ ॥

नगरं काकादिभिः ॥ ३. २. ७० ॥

गेहेमेहिपिण्डीशूरौ निरीहताभ्याम् ॥ ३. २. ७१ ॥

१. A. सर्वे.

२. A. स्तोकान्तिकदूरार्थ-

३. A. व्याघ.

४. A. This is written as two sūtras.

५. A. क्ष्वेडी.

पितरि शूरमातरि पुरुषौक्षियायाम् ॥ ३. २. ७२ ॥

गर्भः सुहिततृप्तदृप्तैरनौचित्ये ॥ ३. २. ७३ ॥

कर्णघिरिटिरिचुरुचुराभ्याम् ॥ ३. २. ७४ ॥

विशेषणं विशेष्येण समानाधिकरणेन ॥ ३. २. ७५ ॥

सर्वैकजरत्पुराणनवकेवलपूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यमावराश्च ॥ ३. २. ७६ ॥

पूर्वकालोऽपरकालेन ॥ ३. २. ७७ ॥

दिक्संख्ये संज्ञायाम् ॥ ३. २. ७८ ॥

तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च ॥ ३. २. ७९ ॥

न मत्वर्थे ॥ ३. २. ८० ॥

उपमानानि सामान्यवचनैः ॥ ३. २. ८१ ॥

उपमेयानि व्याघ्रसिंहर्षभपुण्डरीकपत्रपल्लवकिसलयेन्दुचन्द्रादिभिः सामान्याप्रयोगे ॥ ३. २. ८२ ॥

कुत्सितानि स्वार्थवचनैः खसूचीखेटदुर्दुरूट[१]चेलमुवहलकजालमापशद्कोण्डस्पृष्ट[२]धृष्टधूर्तकितवादिभिः ॥ ३. २. ८३ ॥

पापाणकहतदग्धादीनि कुत्सितैः ॥ ३. २. ८४ ॥

सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टपुमांसपूज्यमानैः ॥ ३. २. ८५ ॥

वृन्दारकनागकुञ्जरव्याघ्रसिंहशार्दूलवृषभर्षभपुङ्गवादिभिः पूज्यमानम् ॥३.२.८६॥

पोटायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्बष्कयणीप्रवक्तृश्रोत्रियाध्यापकधूर्तैः[३][४] जातिः ॥ ३. २. ८७ ॥

प्रशंसावचनैः मतल्लिकामचर्चिकाप्रकाण्डोद्धतल्लजकपादमिश्रपाशहस्तभित्तिस्थलपाल्यादिभिः ॥ ३. २. ८८ ॥

चतुष्पादो गर्भिण्या ॥ ३. २. ८९ ॥

कृत्यतुल्याख्यान्यजात्या ॥ ३. २. ९० ॥

जातिर्जात्या ॥ ३. २. ९१ ॥

१. A. दुरूट

२. A. काण्डपृष्ठस्पृष्ट-

३. A. वचनैश्च. The further portion is treated as a separate sūtra.

४. A adds युवाखलतिपलितवलिनजरद्भिः

वर्णो वर्णेन ॥ ३. २. ९२ ॥

कुमारश्रमणाप्रव्रजिताबन्धकीकुलटागर्भिणीतापसीदास्यध्यापकाभिरूपक-
पण्डितकुशलनिपुणचपलपटुमृदुभिः ॥ ३. २. ९३ ॥

क्तेन नञ्विशिष्टेनानञ् ॥ ३. २. ९४ ॥

[1]कृतापकृतभुक्ताभुक्तपीतविपीगतप्रत्यागतयातानुयातक्रयाक्रयिकापुटापुटिका-
फलाफलिकामानोन्मानिका[2]ः ॥ ३. २. ९५ ॥

कतरकतमौ जातिपरिप्रश्ने ॥ ३. २. ९६ ॥

किं क्षेपे ॥ ३. २. ९७ ॥

किंशुक[3]किंशुलुककिंपुरुषकिन्नरकिंशल्ककिन्दासादयः संज्ञायाम् ॥ ३. २. ९८ ॥

श्रोण्यूकपूगकुन्दमराशिनिचयरा[4]शिविशिष्टनिर्धनेन्द्रदेवमु[5]ण्डश्रमणभूतवदान्या-
ध्यापकब्राह्मणक्षत्रियपटुपण्डितकुशलचपलनिपुणाश्चव्यर्थे कृतमतामितो-
कभूतसमाज्ञाताख्या[6]तसंभाविताभितावधारितावकल्पितकलितनिराकृतो-
पकृतापकृतोदाहृतोदीरितोदितदृष्टविश्रुतादिभिः ॥ ३. २. ९९ ॥

शाकपार्थिवजातौल्वलिकुतपसौश्रुतघृतरौड्योदनपाणिन्याणिमाण्डव्यबलाका-
कौशिकवि[7]दर्भिकौण्डिन्यपरशुरामादयः प्रियादिलोपे ॥ ३. २. १०० ॥

अधिकान्ता संख्यासंख्ययाधिकलोपश्च ॥ ३. २. १०१ ॥

भागांशादिभिः पूरणान्ता लुक् च वा ॥ ३. २. १०२ ॥

मयूरच्छात्रौ व्यंसके[8]नोपमायां न चा[9]न्यसमासः ॥ ३. २. १०३ ॥

कम्बोजयवनौ मुण्डेन ॥ ३. २. १०४ ॥

एहीडायवाभ्यामन्यपदार्थे नपुंसकत्वे च ॥ ३. २. १०५ ॥

अपेहि च वाणिजस्वागतद्वितीयविघसप्रघसादिभिः क्रि[10]यायाम् ॥ ३. २. १०६ ॥

प्रेहि स्वागतवाणिजाभ्याम् ॥ ३. २. १०७ ॥

प्रोह कटकर्दमाभ्यां द्वितीया ॥ ३. २. १०८ ॥

[11]कुन्धिभिन्ध्युत्तमाविचक्षपलवणचूडादिभिः ॥ ३. २. १०९ ॥

१. A. कृताकृत.
२. A adds च.
३. A. किंशुक.
४. A omits राशि
५. A. कण्ड
६. A. म्नाता.
७. A. This portion is written as a separate sūtra.
८. A. नोपया-
९. A. चानेन.
१०. A. This portion is written as a separate sūtra.
११. A. तुन्धिभिन्धुद्ध-

आहर चेलवसने वनिताभिः ॥ ३. २. ११० ॥

आख्यातमाख्यातेन सातत्ये ॥ ३. २. १११ ॥

उद्धरोत्सृजावसृजाभ्याम् ॥ ३. २. ११२ ॥

पचपतवर्पा[1]न्युदस्तैर्नैः ॥ ३. २. ११३ ॥

उन्मृजावमृजने ॥ ३. २. ११४ ॥

इहद्वितीयेहपञ्चम्येहिरेयाहिराहोपुरुषिकाहंपूर्विकाहंप्रथमिकामहमहमिकावि-
चप्रचनिश्च[2]प्रेचादयः ॥ ३. २. ११५ ॥

हि कर्मणा बहुलमाभीक्ष्ण्ये कर्तरि ॥ ३. २. ११६ ॥

स्नात्वाकालकपीत्वास्थिरकभुक्त्वासुहितप्रोष्यपापीयउत्पत्यकालानिपत्यरोहि-
णीनिषद्यश्यामादयः ॥ ३. २. ११७ ॥

[3]आचोवचोच्चनीचाचपराचोच्चावचाकिंचनाकुतोभयानि ॥ ३. २. ११८ ॥

पूर्वापराधरोत्तराण्येकदेशिनैकाधिकरणेन ॥ ३. २. ११९ ॥

सायाह्नमध्याह्नमध्यन्दिनमध्यरात्रादयः ॥ ३. २. १२० ॥

अर्धं समविभागे वा ॥ ३. २. १२१ ॥

अर्धजरतीयार्धवैशसार्धोक्तादयः ॥ ३. २. १२२ ॥

द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्यतुरीयतुलाग्रादयश्च ॥ ३. २. १२३ ॥

कालाः परिणामिना ॥ ३. २. १२४ ॥

नञ् ॥ ३. २. १२५ ॥

शोभिहिताह्नमर्थालमर्थतद्धितैरसामर्थ्ये ॥ ३. २. १२६ ॥

असूर्यंपश्यापुनर्गेयाश्राद्धभोज्यलवणभोज्यादयश्च ॥ ३. २. १२७ ॥

ईषद्गुणेन ॥ ३. २. १२८ ॥

षष्ठी ॥ ३. २. १२९ ॥

कु[4]द्योगा ॥ ३. २. १३० ॥

याजकपूजकपरिचारकपरिवेषकस्नापकाध्यापकोत्सादकोन्मादकोद्वर्तकहोतृ-
[5]भर्त्रादयः ॥ ३. २. १३१ ॥

रथपत्ती गणकेन ॥ ३, २. १३२ ॥

१. A. पपान्युदनैर्नैः

२. A. This portion is written as part of the next sūtra.

३. A. अयोवचो

४. A. कुद्योगाकृति.

५. A. भर्त्रादिभिश्च

[1]गुणोत्तरेण तरलोपश्च ॥ ३. २. १३३ ॥

[2]सर्वपश्चात्प्रभृतीनि ॥ ३. २. १३४ ॥

तत्स्थैर्गुणैः ॥ ३. २. १३५ ॥

[3]न निर्धारणे ॥ ३. २. १३६ ॥

प्रतिपदविधाना ॥ ३. २. १३७ ॥

पूरणगुणसुहितार्थसदव्ययतव्यसमानाधिकरणेन ॥ ३. २. १३८ ॥

मत्याद्यधिकरणक्तेन ॥ ३. २. १३९ ॥

कर्तृकर्महेतुनाकर्मणि ॥ ३. २. १४० ॥

कर्तर्येकेन ॥ ३. २. १४१ ॥

कर्तृतृजकाभ्याम् ॥ ३. २. १४२ ॥

नित्यं क्रीडाजीविकयोः ॥ ३. २. १४३ ॥

गतयः ॥ ३. २. १४४ ॥

कुः पापेषदर्थयोः ॥ ३. २. १४५ ॥

दुः निन्दाकृच्छ्रार्थयोः ॥ ३. २. १४६ ॥

स्वती पूजायाम् ॥ ३. २. १४७ ॥

अतिशयातिक्रमणयोश्च ॥ ३. २. १४८ ॥

आङीषदर्थाभिव्याप्त्योः ॥ ३. २. १४९ ॥

प्रादयो गताद्यर्थे प्रथमया ॥ ३. २. १५० ॥

अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थे द्वितीयया ॥ ३. २. १५१ ॥

अवादयः कुष्टाद्यर्थे तृतीयया ॥ ३. २. १५२ ॥

पर्यादयो ग्लानाद्यर्थे चतुर्थ्या ॥ ३. २. १५३ ॥

निरादयः क्रान्ताद्यर्थे पञ्चम्या ॥ ३. २. १५४ ॥

अन्वादयस्तिङोदात्तवता गतिमता च ॥ ३. २. १५५ ॥

न कर्मप्रवचनीयाः ॥ ३. २. १५६ ॥

उपपदमतिङ् ॥ ३. २. १५७ ॥

नाव्ययेनानमा ॥ ३. २. १५८ ॥

१. A. गुणास्तरेण-

२. A. सवर्णश्चा-

३. A. This and the next sūtra are written together.

। च प्राक् खमुञः ॥ ३. २. १५९ ॥

।यादीनि क्त्वा च वा ॥ ३. २. १६० ॥

।र्यं प्रवृद्धादिभिः ॥ ३. २. १६१ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

अथ तृतीयः पादः

शेषो बहुव्रीहिः ॥ ३. ३. १ ॥

अदूराधिकासन्नाः संख्यया संख्येये ॥ ३. ३. २ ॥

बहुव्रीहिः सुजर्थे[1] ॥ ३. ३. ३ ॥

वार्थे च ॥ ३. ३. ४ ॥

अव्ययम् ॥ ३. ३. ५ ॥

अन्यपदार्थे ॥ ३. ३. ६ ॥

अस्तिक्षीरादयः ॥ ३. ३. ७ ॥

उपमानमुपमेयसरूपोत्तरपदलोपश्च ॥ ३. ३. ८ ॥

सप्तमीपूर्वं[2] समानाधिकरणम् ॥ ३. ३. ९ ॥

समुदायविकारषष्ठी समस्तम् ॥ ३. ३. १० ॥

प्रादिभ्यो धातुजं वाचोत्तरपदलोपः ॥ ३. ३. ११ ॥

नञोऽस्त्यर्थम् ॥ ३. ३. १२ ॥

अनेकं मतुपोऽर्थे ॥ ३. ३. १३ ॥

कर्तृकर्मप्रवचनमप्रथमायाः ॥ ३. ३. १४ ॥

दिङ्नामान्यन्तराले ॥ ३. ३. १५ ॥

तत्र गृहीत्वा तेन प्रहृत्येति सरूपेऽधि[3] क्रियाव्यतिहारे ॥ ३. ३. १६ ॥

[4]सह तृतीयया तुल्यार्थयोगे ॥ ३. ३. १७ ॥

क्वचित्[5] विद्यमानार्थे ॥ ३. ३. १८ ॥

चार्थे युगपदधिकरणवचनतायां[6] द्वन्द्वः ॥ ३. ३. १९ ॥

दधिसर्पिर्मधूनि[7] पयोमधुसर्पिभिरितरेतरयोगे ॥ ३. ३. २० ॥

इध्मावागृचो बर्हिर्मनःसामभिः[8] ॥ ३. ३. २१ ॥

१. A. संख्या सुजर्थे.

२. A adds च

३. A. युधिक्रि This portion is written as a separate sūtra.

४. A. सह तृतीयां

५. A adds च

६. A. तायाः

७. A. धुनी

८. A. सामिभिः

आदिरवसानेन[1] ॥ ३. ३. २२ ॥

शुक्लः[2] कृष्णेन ॥ ३. ३. २३ ॥

श्रद्धा मेधया ॥ ३. ३. २४ ॥

मेधादीक्षाश्रुताध्ययनानि च तपसा ॥ ३. ३. २५ ॥

याज्याप्रवर्ग्योलूखलान्यनुवाक्योपसद्मुसलैः ॥ ३. ३. २६ ॥

हरिब्रह्मशिवस्कन्दपरिव्रज्याद्या वासवप्रजापतिवैश्रवणविशाखकौशिकादिभिः[3] ॥ ३. ३. २७ ॥

अधिकरणैतावत्त्वे ॥ ३. ३. २८ ॥

समीपे वा ॥ ३. ३. २९ ॥

संख्याविंशत्यादिभिः संख्यायां समाहारे ॥ ३. ३. ३० ॥

अनुवादे चरणाः स्थेणोर्लुङि[4] ॥ ३. ३. ३१ ॥

अनपुंसकान्यध्वर्युक्रतवः ॥ ३. ३. ३२ ॥

अध्ययनतः सन्निकृष्टानि ॥ ३. ३. ३३ ॥

अप्राणिजातयः ॥ ३. ३. ३४ ॥

नदीदेशनगराणि भिन्नलिङ्गानि ॥ ३. ३. ३५ ॥

नित्यवैराः[5] ॥ ३. ३. ३६ ॥

कारवः ॥ ३. ३. ३७ ॥

गवाश्वगवाविकगवैडकाजाविकाजैडकानि ॥ ३. ३. ३८ ॥

कुब्जवामनकुब्जकिरातपुत्रपौत्रश्वचण्डाल[6]स्त्रीकुमारदासीदासदासीमाणवको-[7] ष्ट्रखरोष्ट्रशशभागवतीभागवतानि ॥ ३. ३. ३९ ॥

शाटीप्रच्छदकुटीकुटमूत्रशकृन्मूत्रपुरीषयकृन्मेदोमांसशोणितदर्भशरदर्भपूतीका- र्जुनपुरुषतृणोलपानि ॥ ३. ३. ४० ॥

प्राणितूर्याङ्गानि ॥ ३. ३. ४१ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. शुक्लकृष्णेन

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A. लुङि.

५. A. This and the next sūtra are written together.

६. A. This portion is written as a separate sūtra.

७. A. बकोष्ट्रशशभागवतानि

सेनाङ्गानि बहुत्वे ॥ ३. ३. ४२ ॥

क्षुद्रजन्तवः ॥ ३. ३. ४३ ॥

फलानि ॥ ३. ३. ४४ ॥

वा वृक्षमृगतृणधान्यशकुनिविशेषाः ॥ ३. ३. ४५ ॥

व्यञ्जनानि ॥ ३. ३. ४६ ॥

[१]विरोधीन्यद्रव्याणि ॥ ३. ३. ४७ ॥

शेषमुभयोः ॥ ३. ३. ४८ ॥

प्रायेण पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावः ॥ ३. ३. ४९ ॥

उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्पुरुषः ॥ ३. ३. ५० ॥

अन्यपदार्थप्रधानो बहुव्रीहिः ॥ ३. ३. ५१ ॥

उभयपदार्थप्रधानो द्वन्द्वः ॥ ३. ३. ५२ ॥

कर्मधारये प्रधानोपसर्जनानां परं परं विप्रतिषेधे ॥ ३. ३. ५३ ॥

[२]मत्वर्थीयार्थकर्मधारयात् बहुव्रीहिः ॥ ३. ३. ५४ ॥

कदाचित्कर्मधारयः सर्वधनाद्यर्थः[३] ॥ ३. ३. ५५ ॥

पूर्वपदातिशय आतिशयिकात् बहुव्रीहिः सूक्ष्मतरवस्त्राद्यर्थः[४] ॥ ३. ३. ५६ ॥

उत्तरपदातिशय अतिशायिको बहुव्रीहिः बह्वाढ्यतराद्यर्थः ॥ ३. ३. ५७ ॥

उपसर्जनं पूर्वम् ॥ ३. ३. ५८ ॥

राजदन्तलिप्तवासितसिक्तसंमृष्टमृष्ट[५]लुञ्चितनग्नमुषितावक्लिन्नपक्वार्पितोप्तगाढाधमर्णोत्तमर्णपरश्शतपरःसहस्रादिषु परम् ॥ ३. ३. ५९ ॥

बिम्बोष्ठबिम्बाधरपुरुषोत्तमादिषु वा ॥ ३. ३. ६० ॥

इदु द्वन्द्वे ॥ ३. ३. ६१ ॥

न स्वातिश्चित्रायाः ॥ ३. ३. ६२ ॥

पतिर्भार्यायाः ॥ ३. ३. ६३ ॥

जायाया जं दं च वा ॥ ३. ३. ६४ ॥

पशुश्च पुत्रात् ॥ ३. ३. ६५ ॥

१. A. विरेभिन्य-

२. B. This and the following three sūtras are written as part of the commentary.

३. A. धान्यावलकः

४. A. सूक्ष्मतराद्यर्थः

५. A omits मृष्ट-

श्मश्रु केशात्[1] ॥ ३. ३. ६६ ॥

जानुबिन्दू[2] शिरसः ॥ ३. ३. ६७ ॥

सर्पिर्मधुद्दीर्घलघुगुणवृध्यादिषु वा ॥ ३. ३. ६८ ॥

अजाद्यदन्तम् ॥ ३. ३. ६९ ॥

न शूद्रार्यावन्त्यश्मकाविष्वक्सेनार्जुनादिषु ॥ ३. ३. ७० ॥

धर्मार्थकामार्थशब्दार्थाद्यन्ताग्नीन्द्रचन्द्रार्कादिषु वा ॥ ३. ३. ७१ ॥

अल्पाच्तरम् ॥ ३. ३. ७२ ॥

नोलूखलमुसलतण्डुलकिण्वचित्ररथवाह्लिकस्नातकराजन्याक्षिभ्रुवदारगवोशीरबीजादिषु ॥ ३. ३. ७३ ॥

समीरणाग्न्यादित्यचन्द्रपाणिनीयरौढीयादिषु[4] वा ॥ ३. ३. ७४ ॥

लघ्वक्षरम् ॥ ३. ३. ७५ ॥

न श्रद्धातपसादिषु ॥ ३. ३. ७६ ॥

शकृन्मूत्रकुशकाशादिषु[5] वा ॥ ३. ३. ७७ ॥

अभ्यर्हितम् ॥ ३. ३. ७८ ॥

न[6] नरनारायणादिषु ॥ ३. ३. ७९ ॥

तपःश्रुतादिषु वा ॥ ३. ३. ८० ॥

मासर्तुनक्षत्राण्यानुपूर्व्येण ॥ ३. ३. ८१ ॥

न पुष्यपुनर्वस्वादिषु ॥ ३. ३. ८२ ॥

वसन्तग्रीष्मादिषु वा ॥ ३. ३. ८३ ॥

ज्यायान् भ्रातृणाम् ॥ ३. ३. ८४ ॥

न पाण्डुधृतराष्ट्रादिषु ॥ ३. ३. ८५ ॥

भीमसेनार्जुनादिषु वा ॥ ३. ३. ८६ ॥

वर्णानां च ॥ ३. ३. ८७ ॥

बहुषूत्क्रमश्च ॥ ३. ३. ८८ ॥

संख्यानामल्पीयः[7] ॥ ३. ३. ८९ ॥

१. A omits this sūtra.

२. A. विरु

३. B. गोलूखल

४. A. रौडियादिषु.

५. A. कादिषु.

६. A omits न.

७. A. कल्पीयः

बहुव्रीहौ च ॥ ३. ३. ९० ॥

सर्वनाम च सर्वतः ॥ ३. ३. ९१ ॥

विशेषणम् ॥ ३. ३. ९२ ॥

प्रियो वा ॥ ३. ३. ९३ ॥

सप्तमी ॥ ३. ३. ९४ ॥

गड्वादिभ्यो वा ॥ ३. ३. ९५ ॥

नेन्द्वादिभ्यः ॥ ३. ३. ९६ ॥

प्रहरणेभ्यश्च ॥ ३. ३. ९७ ॥

क्तान्तं वा ॥ ३. ३. ९८ ॥

नित्यं शेषे ॥ ३. ३. ९९ ॥

आहिताग्निजात[1]पुत्रजातदन्तजातश्मश्रुपतिघृतपीततैलपीतमद्यपीतविषोढभार्या-
[2]गतार्थविच्छिन्नशीर्षादिषु वा ॥ ३. ३. १०० ॥

जातिकालसुखादिभ्यश्च ॥ ३. ३. १०१ ॥

कडारगडुलकाणखञ्जकुण्टकहोडखलतिगौरपिङ्गलवृद्धभिक्षु[3]कैवठरतनवः कर्मधा-
रये ॥ ३. ३. १०२ ॥

सरूपाणामेकशेष एकविभक्तौ ॥ ३. ३. १०३ ॥

स्वरभिन्नानां यस्योत्तरस्वरविधिः ॥ ३. ३. १०४ ॥

विरूपाणामप्येकार्थानाम् ॥ ३. ३. १०५ ॥

पौत्रादिजीवद्वंश्या[4]दिना तन्निमित्त एव चेद्विशेषः ॥ ३. ३. १०६ ॥

स्त्रीपुंवच्च ॥ ३. ३. १०७ ॥

पुमान् स्त्रिया ॥ ३. ३. १०८॥

ग्राम्यपशुसंघेष्वतरुणानेकशफेषु स्त्री ॥ ३. ३. १०९ ॥

नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्य वा ॥ ३. ३. ११० ॥

पितृश्वशुरौ मातृश्वश्रूभ्याम् ॥ ३. ३. १११ ॥

भ्रातृपुत्रौ स्वसृदुहितृभ्याम् ॥ ३. ३. ११२ ॥

त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम्[5] ॥ ३. ३. ११३ ॥

१. B omits जातपुत्र

२. A. गतार्थाछिन्न.

३. A. कबरे तनवः

४. A. दीनां

५. A. सर्वैस्त्यदादीनि

तेषामद्वन्द्वतत्पुरुषविशेषणानां पुंनपुंसकतो लिङ्गानि ॥ ३. ३. ११४ ॥

तेषां मिथो यत्परम्[1] ॥ ३. ३. ११५ ॥

कश्चित्पूर्वं च ॥ ३. ३. ११६ ॥

पुरुषाणां च ॥ ३. ३. ११७ ॥

अव्ययीभावो नपुंसकम् ॥ ३. ३. ११८ ॥

द्वन्द्वः समाहार एकवच्च ॥ ३. ३. ११९ ॥

द्विगुश्च ॥ ३. ३. १२० ॥

[2]अदन्तः स्त्री ॥ ३. ३. १२१ ॥

[3]पात्रपथ्युगभुवनाद्यन्तो नपुंसकम् ॥ ३. ३. १२२ ॥

[4]षष्ठ्याः कन्थोशीनरेषु तत्पुरुषः संज्ञायाम् ॥ ३. ३. १२३ ॥

उपज्ञोपक्रमं तदादित्वे ॥ ३. ३. १२४ ॥

ईश्वरार्थाद्राज्ञः सभा ॥ ३. ३. १२५ ॥

यक्षराक्षसपिशाचादिभ्यश्च[5] ॥ ३. ३. १२६ ॥

अशाला[6] ॥ ३. ३. १२७ ॥

सेना सुरा शाला निशा वा ॥ ३. ३. १२८ ॥

छाया ॥ ३. ३. १२९ ॥

नित्यं बाहुल्ये ॥ ३. ३. १३० ॥

पथोऽव्ययात् ॥ ३. ३. १३१ ॥

रात्राह्नाहाः पुंसि ॥ ३. ३. १३२ ॥

अहोऽसु[7]दिनपुण्याभ्याम् ॥ ३. ३. १३३ ॥

नपुंसके चार्धर्चाष्टापदसुवर्णशतमानकार्षापणवारबाणगन्धमादनान्धकारापराह्णापूर्वोपवासनिर्यासविमानप्रग्रीवप्रवालवाजपेयराजसूयप्रतिसरादि[8]षु ॥ ३. ३. १३४ ॥

परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः ॥ ३. ३. १३५ ॥

एकविंशत्यादीनां च ॥ ३. ३ १३६ ॥

१. A. परः

२. A. अदन्तस्त्रीवाबन्तः

३. A adds अनो नलोपश्च before this as a separate sūtra.

४. A. This is written as three different sūtras.

५. A omits च.

६. A. अशालायाः

७. A. सदि.

८. A. सरादयः

न प्राप्तापन्नगत्यलंपूर्वाणाम् ॥ ३. ३. १३७ ॥

पूर्ववदश्ववडवौ ॥ ३. ३. १३८ ॥

ह्रस्वो नपुंसके प्रातिपदिकस्य ॥ ३. ३. १३९ ॥

गोरुपसर्जनस्यान्त्यस्य ॥ ३. ३. १४० ॥

टाबादीनाम् ॥ ३. ३. १४१ ॥

लुक्तद्धितलुक्यगोणीसूच्योः ॥ ३. ३. १४२ ॥

लुपि प्रकृतिवल्लिङ्गवचने ॥ ३. ३. १४३ ॥

विशेषणानां चाजातेः ॥ ३. ३. १४४ ॥

न मनुष्ये ॥ ३. ३. १४५ ॥

समास उत्तरपदस्य ॥ ३. ३. १४६ ॥

हरीतक्यादिषु व्यक्तिः ॥ ३. ३. १४७ ॥

खलतिकादिषु वचनम् ॥ ३. ३. १४८ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
तृतीयस्याध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः

---

१. A omits this sūtra.

अथ चतुर्थः पादः

——:०:——

स्त्रियाम् ॥ ३. ४. १ ॥

अतष्टाप् ॥ ३. ४. २ ॥

अजैडककोकिलाश्वचटकमूषिकेभ्यः ॥ ३. ४. ३ ॥

वालहोडपाकवत्समन्दविलातेभ्यश्च ॥ ३. ४. ४ ॥

पूर्वापहानापरापहनसंप्रहानेभ्यो नस्य च णः ॥ ३. ४. ५ ॥

संभस्त्राजिनशणपिण्डेभ्यः फलात् ॥ ३. ४. ६ ॥

त्रेश्च ॥ ३. ४. ७ ॥

सत्प्राक्काण्डप्रान्तशतैकेभ्यः पुष्पात् ॥ ३. ४. ८ ॥

मूलान्नञः ॥ ३. ४. ९ ॥

शूद्राचामहत्पूर्वाज्जातिः ॥ ३. ४. १० ॥

कन्यकनिष्ठज्येष्ठमध्यममध्यममुग्धेभ्यः ॥ ३. ४. ११ ॥

कुङ् देविविड्भ्याम् ॥ ३. ४. १२ ॥

उष्णिहो वा ॥ ३. ४. १३ ॥

ऋचि पादः ॥ ३. ४. १४ ॥

ऋनो ङीप् ॥ ३. ४. १५ ॥

अधातोरुगितः ॥ ३. ४. १६ ॥

अञ्चः ॥ ३. ४. १७ ॥

अहशो वनो र च ॥ ३. ४. १८ ॥

बहुव्रीहेर्वा ॥ ३. ४. १९ ॥

पादः ॥ ३. ४. २० ॥

अनः ॥ ३. ४. २१ ॥

नित्यं संज्ञायाम् ॥ ३. ४. २२ ॥

ऊधसो नश्च ॥ ३. ४. २३ ॥

दाम्नः[1] संख्यादेः ॥ ३. ४. २४ ॥

१. A. नाम्नः

हायनाद्वयसि ॥ ३. ४. २५ ॥

नानुपधालोपिनः ॥ ३. ४. २६ ॥

[१]मनः ॥ ३. ४. २७ ॥

डाप् चोभ्याम् ॥ ३. ४. २८ ॥

न स्वसृदुहितृननान्दृयातृमातृतिसृचतसृपञ्चन्नादिभ्यः ॥ ३. ४. २० ॥

अनुपसर्जनादतः ॥ ३. ४. ३० ॥

टिड्ढाणञ्ठक्ठञ्नञ्स्नञ्कञ्क्करप्ख्युनः ॥ ३. ४. ३१ ॥

न लक्ष्यान्यागमटितः ॥ ३. ४. ३२ ॥

[२]यञोऽषावटात् ॥ ३. ४. ३३ ॥

सर्वतः ष्फो वा ॥ ३. ४. ३४ ॥

लोहितादिभ्यश्शाकलपर्[३]यन्तेभ्यो नित्यम् ॥ ३. ४. ३५ ॥

कौरव्यादसु[४]रिमाण्डूकेभ्यो ङित् ॥ ३. ४. ३६ ॥

वयस्यचरमे ॥ ३. ४. ३७ ॥

कुमारादनूढायां च ॥ ३. ४. ३८ ॥

[५]द्विगोः ॥ ३. ४. ३९ ॥

परिमाणात् तद्धितलुक्यसंख्याकालबिस्ताचितकम्बल्यात् ॥ ३. ४. ४० ॥

काण्डादक्षेत्रे ॥ ३. ४. ४१ ॥

पुरुषाद्वा ॥ ३. ४. ४२ ॥

केवलमामकभागधेयपापापरसमानार्यकृतसुमङ्गलभेषजेभ्यः संज्ञायाम् ॥ ३.४.४३॥

[६]नुक्चान्तर्वतो गर्भिण्याम् ॥ ३. ४. ४४ ॥

पत्विवतो भार्यायाम् ॥ ३. ४. ४५ ॥

पत्युर्न ऊढायाम् ॥ ३. ४. ४६ ॥

सपूर्वस्य वा ॥ ३. ४. ४७ ॥

[७]बहुव्रीहौ ॥ ३. ४. ४८ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. यञोषा.

३. A omits पर्य.

४. A. सुमाण्डू-

५. A. This and the next sūtra are written together.

६. B. नुक्य-

७. A. This and the next sūtra are written together.

समानैकवीरपिण्डभ्रातृपुत्रेभ्यः ॥ ३. ४. ४९ ॥

श्येतैतहरितरोहिताद्वातश्च नः ॥ ३. ४. ५० ॥

क्नोऽसितपलिताभ्याम् ॥ ३. ४. ५१ ॥

षितो ङिष् ॥ ३. ४. ५२ ॥

गौरशबलकल्माषसारङ्गपिशङ्गहरिणपाण्डरामरसुन्दरविकलनिष्कलपुष्कले - भ्यः ॥ ३. ४. ५३ ॥

बृहन्महत्स्वरश्चौरतापसदासचेटविटभिक्षुकबन्धकपुत्रगायत्रेभ्यः ॥ ३. ४. ५४ ॥

मत्स्यमनुष्यमुकयहयगवयर्ष्यद्रुणौकणक्रोष्टुतक्षश्वानडुद्भ्यः ॥ ३. ४. ५५ ॥

भौरिकिभौलिकिभौलिङ्ग्यौद्वाहमान्यालम्ब्यालब्ध्यालाक्षिसौधर्मायस्थूणारद्गौ - तमापञ्चिकेभ्यः ॥ ३. ४. ५६ ॥

दोटनाटनटपाटसूपाटमूलाटपेटपटपटलपुटकुटफाण्टसेभ्यः ॥ ३. ४. ५७ ॥

धातककेतकतर्कारशर्कारबदरकुवलवलामलकमालतवेतसातसाढकेभ्यः ॥ ३. ४. ५८ ॥

कदरकदलगुलूचवाकुचनाचमाचकुम्भकुसुम्भयूथमेथकरीरसल्लकवल्लकेभ्यः ॥ ३. ४. ५९ ॥

पिप्पलहरीतककोशातकशमतमसुषवशृङ्गभृङ्गबिम्बवर्बरशष्कुण्डापिण्डमण्ड - लेभ्यः ॥ ३. ४. ६० ॥

यूपसूपशूर्पसूर्महमठपिठरोदरगुदपृथिवखारकाकणेभ्यः ॥ ३. ४. ६१ ॥

द्रोणबृसासन्दालिन्दकन्दलदेहलशष्कुलशचसूचमञ्जरालजवैजयन्तेभ्यः ॥ ३. ४. ६२ ॥

काकादनगवादनतेजनरजनदोहनशातनपातनसेचनकार्दनपाटनपेषणास्तरणा - स्थानाधिकरणप्रत्यवरोहणाग्रहायणेभ्यः ॥ ३. ४. ६३ ॥

एषणात्करणे ॥ ३. ४. ६४ ॥

१. A. गवयर्श्य-
२. A. नड्दुभ्यः
३. A. मौलिङ्ग्योद्राहनालङ्घ्यापनलब्ध्या-
४. A. मापक्केभ्यः
C. मापञ्चिकेभ्यः
५. A. मूलाटयपोट-
६. A. सुष्वव-
७. A. दण्डबबर-
८. A omits मण्डलेभ्यः
९. A omits this sūtra.
१०. A. शवादन.
११. A. सचन
१२. A. पूरणा-

[1]सुमङ्गलात् संज्ञायाम् ॥ ३. ४. ६५ ॥

पीनाच्च ॥ ३. ४. ६६ ॥

रेवद्रोहिणाभ्यां नक्षत्रे ॥ ३. ४. ६७ ॥

कटाच्छ्रो[2]ण्याम् ॥ ३. ४. ६८ ॥

कूश्माण्डयादयश्च ॥ ३. ४. ६९ ॥

भाजगोणनागस्थलकुण्डकालकुशकामुककबरेभ्यः पक्वावपनस्थूलाकृत्रिमामत्र-
कृष्णायसीरिरंसुकेशवेशेषु ॥ ३. ४. ७० ॥

जानपदाद्वृत्तौ ॥ ३. ४. ७१ ॥

नीलात्प्राण्योषध्योः ॥ ३. ४. ७२ ॥

[3]वा संज्ञायाम् ॥ ३. ४. ७३ ॥

शोणचण्डारालकमलकृपणविकटविशालविशङ्कटभरुजध्वजकल्याणोदारपुरा-
[4]णाहन्भ्यः ॥ ३. ४. ७४ ॥

चान्द्र[5]भागादनद्याम् ॥ ३. ४. ७५ ॥

एरक्तिनः ॥ ३. ४. ७६ ॥

पद्धतेश्च ॥ ३. ४, ७७ ॥

शक्तेः शस्त्रे ॥ ३. ४. ७८ ॥

ओर्गुणादखरुसंयोगोपधात् ॥ ३. ४. ७९ ॥

पुंनाम्नः पुं[6]योगादपालकान्तात् ॥ ३. ४. ८० ॥

पूतक्रतुवृषाकप्यग्निकुसितकुसीदनामै च ॥ ३. ४. ८१ ॥

मनोरौ च वा ॥ ३. ४. ८२ ॥

सूर्या देवतायाम् ॥ ३. ४. ८३ ॥

इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडाचार्याणामानुक् च ॥ ३. ४. ८४ ॥

मातुलोपाध्यायाभ्यां वा ॥ ३. ४. ८५ ॥

आर्यक्षत्रियाभ्यां चापुंयोगे ॥ ३. ४. ८६ ॥

हिमारण्याभ्यां महत्वे ॥ ३. ४. ८७ ॥

यवाद्दोषे ॥ ३. ४. ८८ ॥

१. B. सुमङ्गलाच्च

२. A. श्रोम्याम्.

३. A. पा-

४. A. हम्भ्यः

५. A. भागा नद्याम्.
C. चन्द्रभागा-

६. A. This portion is written as a separate sūtra.

यवनाल्लिप्याम् ॥ ३. ४. ८९ ॥

क्रीतात्करणादेः ॥ ३. ४. ९० ॥

क्तादल्पोक्तौ ॥ ३. ४. ९१ ॥

स्वाङ्गादेरकृतमितजातप्रतिपन्नाद्बहुव्रीहेः ॥ ३. ४. ९२ ॥

पाणिगृहीत्यूढा[1] ॥ ३. ४. ९३ ॥

अनाच्छादनजात्यादेर्वा ॥ ३. ४. ९४ ॥

संज्ञायाम् ॥ ३. ४. ९५ ॥

स्वाङ्गादुपसर्जनादसंयोगोपधादबह्वचः ॥ ३. ४. ९६ ॥

नासिकोदरोष्ठजङ्घादन्तकर्णशृङ्गाङ्गगात्रकण्ठात् ॥ ३. ४. ९७ ॥

पुच्छात् ॥ ३. ४. ९८ ॥

कबरमणिविषशरादेः ॥ ३. ४. ९९ ॥

उपमानादेश्च ॥ ३. ४. १०० ॥

पक्षात् ॥ ३. ४. १०१ ॥

न क्रोडखुरगुदशफवालभालगलभगोखघोणादिभ्यः ॥ ३. ४. १०२ ॥

[2]सहनञ्विद्यमानादेः ॥ ३. ४. १०३ ॥

नखमुखात्संज्ञायाम् ॥ ३. ४. १०४ ॥

सख्यशिश्वी ॥ ३. ४. १०५ ॥

अस्त्रीविषयादयोपधाज्जातेः ॥ ३. ४. १०६ ॥

पाककर्णपुष्पफलमूलवालान्ताच्च ॥ ३. ४. १०७ ॥

इतो मनुष्यजातेः ॥ ३. ४. १०८ ॥

इञः ॥ ३. ४. १०९ ॥

ऊङुतः ॥ ३. ४. ११० ॥

बाह्वन्तात्कद्रुकमण्डलुभ्यः संज्ञायाम् ॥ ३. ४. १११ ॥

पङ्गोः ॥ ३. ४. ११२ ॥

श्वशुरस्योदन्तलोपश्च ॥ ३. ४. ११३ ॥

ऊरोरुपमान[3]संहितसहितसहसफवामलक्षणादेः ॥ ३. ४. ११४ ॥

अरज्ज्वादेरप्राणिनो वा ॥ ३. ४. ११५ ॥

१. A. गृहीतीरूढा.

२. A. सनञ्.

३. A. सिंहसिहितसहसफलामल-

अतो ङीन् ॥ ३. ४. ११६ ॥

शङ्गरुवहतुकपट्गुल्गुलुगोतमब्रह्मभ्योऽणः ॥ ३. ४. ११७ ॥

कमण्डलवीनिधिब्रह्मकृताशोकाकैकसीभ्यो ढकः ॥ ३. ४. ११८ ॥

मुञ्जवात्साभ्यां फकः ॥ ३. ४. ११९ ॥

शिबिकपिभ्यां ञ्यङः ॥ ३. ४. १२० ॥

अश्मरथाद्यञः ॥ ३. ४. १२१ ॥

आङ्पर्याङ्भ्यामीहेरिनः ॥ ३. ४. १२२ ॥

वतण्डारालचण्डालेभ्यः ॥ ३. ४. १२३ ॥

भोगवद्गौरिमतोः संज्ञायाम् ॥ ३. ४. १२४ ॥

नृनरयोः वृद्धिश्च ॥ ३. ४. १२५ ॥

यङश्चाप् ॥ ३. ४. १२६ ॥

यञश्चषावटात् ॥ ३. ४. १२७ ॥

यूनस्तिः ॥ ३. ४. १२८ ॥

वृद्धज्गुरूपान्तानार्षगोत्राणिओरन्त्यस्य ष्यङ् ॥ ३. ४. १२९ ॥

कुलाख्यानाम् ॥ ३. ४. १३० ॥

कौडिलाडिव्याड्यापक्षित्यापिशलिसौधातकिमौरिकिमौलिकिशाल्मलिका-
पिष्टलिदैवदत्त्यादीनाम् ॥ ३. ४ १३१ ॥

चौपयतचैकयतचैटयतबैल्वयतसैकयतानां च ॥ ३. ४. १३२ ॥

भोजस्य क्षत्रियायाम् ॥ ३. ४. १३३ ॥

सूतस्य युवत्याम् ॥ ३. ४. १३४ ॥

दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसात्यमुग्रिकण्ठेविद्धीनां वा ॥ ३. ४. १३५ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

---

१. A. शृङ्ग-
C. सङ्गरु-

२. A. निति^ब्रह्म

३. A. मुञ्जवसाभ्यां
B. मुण्ड-

४. A. शवि.

५. मिमे-

६. A. वहात्.

७. A. This and the next sūtra are written together.

८. B breaks off from here to the end of the work.

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

प्राग्जितादण् ॥ ४. १. १ ॥

दित्यदित्यादित्ययमे[1]भ्यो ण्यः ॥ ४. १. २ ॥

पत्युत्तरपदाच्च[2] ॥ ४. १. ३ ॥

अश्वशतधनगणराष्ट्रकूल[3]गृहपशुधान्यधर्मधन्वन्सभाप्राणसेनाक्षेत्रा[4]दिपूर्वादण् ॥ ४. १. ४ ॥

अः स्थाम्नः ॥ ४. १. ५ ॥

लोम्नोऽपत्येषु ॥ ४. १. ६ ॥

पृथिव्या ञः[5] ॥ ४. १. ७ ॥

अञ्[6] ॥ ४. १. ८ ॥

उत्सोदपान[7]विकरविनदतरुणतलुनधेनुपीलुकुणसवर्णवृषदंश[8]भ्यः ॥ ४. १. ९ ॥

भरतकुरुसत्वतेन्द्रावसानजनपदपञ्चालोशीनरेभ्यः ॥ ४. १. १० ॥

त्रिष्टुबनुष्टुप्कुघुष्णिक्पङ्क्तिजगतीबृहतीभ्यः ॥ ४. १. ११ ॥

बृहन्महद्रथन्तरमध्यन्दिनभल्लकीयमहानदमहानसमहाप्राणेभ्यः ॥ ४. १. १२ ॥

बष्कयादसमासे ॥ ४. १. १३ ॥

उदस्थानाद्देशे ॥ ४. १. १४ ॥

ग्रीष्मादच्छन्दसि ॥ ४. १. १५ ॥

देवाद्यञ् च ॥ ४. १. १६ ॥

बहिषष्टीकक्[9] च ॥ ४. १. १७ ॥

द्विगोरनपत्येऽजादे[10]र्लुगद्विः ॥ ४. १. १८ ॥

१. C. यमाण्ण्यः

२. A omits this sūtra.

३. A. कुद्वय

४. C. क्षत्राधि-

५. C omits this sūtra.

६. C omits this sūtra.

७. A. उदकपानवकरण-

८. A. पृष्ठदंशेभ्यः

९. A. ष्ठिकक्

१०. A. This portion is written as a separate sūtra.

प्राग्वतेरङ्गिकलिभ्यां ढक् ॥ ४. १. १९ ॥

स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ ॥ ४. १. २० ॥

भावे वा ॥ ४. १. २१ ॥

गोरचि यत् ॥ ४. १. २२ ॥

तस्यापत्यम् ॥ ४. १. २३ ॥

आद्यात् ॥ ४. १. २४ ॥

पौत्रादेरस्त्रियां गुर्वायत्ते ॥ ४. १. २५ ॥

अत इञ् ॥ ४. १. २६ ॥

प्रागणो[1] विदादिभ्यः शेषे ॥ ४. १. २७ ॥

उ[3]दङ्कादिभ्यश्च ॥ ४. १. २८ ॥

बाह्वपबाह्वपबिन्दुजधेनुचटाकुशिवाकुभ्यो गोत्रादिभ्यः ॥ ४. १. २९ ॥

वृकलाकुकलाच्चूडाबलाकाजङ्घाछगलाभगला[4]लहकाभुवकाधुवकासुषिकासुमित्रादुर्मित्राभ्यः ॥ ४. १. ३० ॥

युधिष्ठिरार्जुनरामसङ्कर्षणकृष्णगदप्रद्युम्नसाम्बसत्यकशूरासुराजीगर्तेभ्यः ॥ ४. १. ३१ ॥

सुधावत्पुष्पकरसदनुरहदनडुत्पाश्व[5]सेताष्टक्षेमवृद्धिमाषशराविशृङ्खलातोदिखरनादिभ्यः ॥ ४. १. ३२ ॥

[6]प्राकारनगराभ्यां मर्दिनः ॥ ४. १. ३३ ॥

इन्द्राग्निदेवेभ्यः शर्मणः ॥ ४. १. ३४ ॥

उदश्वः संज्ञायाम् ॥ ४. १. ३५ ॥

कुसुभ्यां नाम्नः ॥ ४. १. ३६ ॥

शिरोलोमभ्याम् ॥ ४. १. ३७ ॥

[7]संभूयाभ्यामितौजःशलङ्कूनां लोपश्च ॥ ४. १. ३८ ॥

व्याससुधातृवरुटनिषादचण्डालबि[8]म्बानामकङ् च ॥ ४. १. ३९ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.

२. A. प्रागणोऽश्व

३. A. उदकादि-

४. A. लभकाभ्रुवका-

५. A. सतावांष्ठ-

६. A. प्रगारनगराभ्यां मदिनः

७. A. संभूयाद्दोमितौजश्छलङ्कूनाम् ।

८. A. बिम्बादीनामकच

पुनर्भूपुत्रदुहितृननान्दृनिषादेभ्योऽनन्तरेञ् ॥ ४ १. ४० ॥

[1]परस्त्रियाः परशुश्च ॥ ४. १. ४१ ॥

बिदोर्वकश्यपकुशिकभरद्वाजोपमन्युकिलातविद[2]र्भविश्वानरार्ष्टिषेणेभ्यः पौत्रादौ ॥
४. १. ४२ ॥

ऋतभागहर्यश्वप्रियकापस्तम्बकुचवारशरद्वच्छुनकधेनुभ्यः ॥ ४. १. ४३ ॥

गोपवनशिग्रुबिन्दुभाजनाश्वावतानश्यामाकशम्बकश्यापर्णेभ्यः ॥ ४. १. ४४ ॥

हरितकिन्दासवह्यस्कार्कलूषवध्योगविष्णुवृद्धप्रतिबोधरथीतररथन्तरगविष्ठिर-
गविष्ठिलनिषादशम्बरमठर[3]सृदारुपृदाकुभ्यश्च ॥ ४. १. ४५ ॥

गर्गवत्सा[4]जव्याघ्रपात्[5]संकृतिप्राचीनयोगपुलस्तिरेभश[6]ंटशङ्खाग्निवेशेभ्यो यञ् ॥
४. १. ४६ ॥

धूमावटचमसनमसधनञ्जयतृक्षविश्वावसु[7]जरमाणकुरुकतानडुद्भ्यः ॥ ४. १. ४७ ॥

मनुमनायीसूनुस्रुकर्ष[8]र्कथकाक्षतरुक्षतलुक्षतण्डवतण्डकाबिकते[9]भ्यः ॥ ४. १. ४८ ॥

शकलकण्वगोकक्षागस्त्यकुण्डिनीयज्ञवक्र[10]पर्णवक्राभय[11]जातविरोहितवृषगणरह्न -
गण[12]शाण्डिलमुद्गलेभ्यः ॥ ४. १. ४९ ॥

मुसलोलूकजतुकर्णमन्त्रिताश्मरथशर्कराक्षपूतिमाषस्थूरारगतापिङ्गलताकृष्णगो-
लन्देभ्यः ॥ ४. १. ५० ॥

[13]भिषक्तितिक्षाभडितभण्डितचिकितेन्द्रहूदेवहूपिप्पलवेकलूबृहदग्निजमदग्निप -
राशरेभ्यः ॥ ४. १. ५१ ॥

दलभकुलटकुटीगुचणकचुलुकोजकर्कटालापिन्सवर्णसुवर्णसुलाभिन्द्रि[14]हृदादि -
भ्यः ॥ ४. १. ५२ ॥

त्राजादसमासे ॥ ४. १. ५३ ॥

मधोर्ब्राह्मणे ॥ ४. १. ५४ ॥

१. A. स्त्यापरशुक् च

२. A. दर्भेभ्यः

३ A. सदृकुपृषाकुभ्यः

४. C. वत्सव्याज

५. C. संस्कृति

६. A. सदसङ्ख्यानिवेशेभ्यः

७. A. नरमाण

८. A. कर्षकाक्षतरूक्ष

९. A. कर्तेभ्यः

१०. A and C. वर्णवल्क

११. A. भ्रय

१२. A. तण्डिल

१३. A. भिषकर्म-

१४. A. तृदा-

ब्रभ्रोः कौशिके ॥ ४. १. ५५ ॥

कवेराङ्गिरसे ॥ ४. १. ५६ ॥

बोधात् ॥ ४. १. ५७ ॥

वतण्डात् ॥ ४. १. ५८ ॥

स्त्रियां लुक् ॥ ४. १. ५९ ॥

अश्वाश्मशङ्खकुटपुटरोहिणखर्जूरपिण्डूरभडिलभण्डिलभडितभण्डितेभ्यः फञ् ॥ ४. १. ६० ॥

प्रहृतरामोदक्षान्तकुलकाशकालगोबाह्वार्कस्वनध्वनपादचक्रेभ्यः ॥ ४. १. ६१ ॥

ग्रीवाश्वविष्ठापविष्ठापविन्दागोमिन्वाग्मिन्श्यामधूमधूम्रवस्तविश्वानरविदेभ्यः ॥ ४. १. ६२ ॥

जडखडार्हग्रीष्मवीक्षविशम्पविशालगिरिचपलनमदासकानडुह्येभ्यः ॥ ४.१.६३ ॥

धन्यधर्मार्जुनबैल्योत्सातवकितवशूद्रखदिरसुमनोदुर्मनोभ्यः ॥ ४. १. ६४ ॥

जातात्पुंसि ॥ ४. १. ६५ ॥

शपभरद्वाजाभ्यामात्रेये ॥ ४. १. ६६ ॥

आत्रेयाद्भारद्वाजे ॥ ४. १. ६७ ॥

भर्गात् त्रैगर्ते ॥ ४. १. ६८ ॥

कुञ्जब्रध्नशङ्खभस्मगणलोमशठशाकशुण्डाशुभस्कन्दस्कम्भविशाभ्यः फ्यञ् ॥ ४. १. ६९ ॥

स्त्रीबहुषु फक् ॥ ४. १. ७० ॥

नडचरबकमुञ्जेतिकेतिशोपकलमकसप्तलवाजप्यतिकाग्निशर्मभ्यः ॥ ४.१.७१ ॥

वृषगणप्राणनरसायकदासकमित्रपिङ्गरपिङ्गलकिङ्करकिङ्कलकातरकातलेभ्यः ॥ ४. १. ७२ ॥

द्वीपाजकाश्यकाश्यपकाव्यामुष्यामित्रचित्रलिङ्गकुमारलोहदुर्गेभ्यः॥ ४. १. ७३ ॥

स्तम्बाग्रशिशपातृणशकटसुमतिमिमतच्छेजगन्धरयुगन्धरहंसकपञ्चालेभ्यः ॥ ४. १. ७४ ॥

१. C. रसः

२. A. This and the next sūtra are written as one sūtra.

३. A. डुहेभ्यः

४. A omits दुर्मनो

५. A. विपाद्भ्यः पञ्

६. A. प्राण.

७. A. कातमेभ्यः

८. A omits लोह.

९. A. सुमतममित-

P

दण्डिनृहस्तिनृचर्मसिन्सुकृत्यस्थिरकब्राह्मणाश्वचटकबदराध्वखरपकामुकेभ्यः ॥ ४. १. ७५ ॥

ब्रह्मदत्तोदुम्बरशणशोणाश्वबालिशभण्डपेभ्यश्च ॥ ४ १. ७६ ॥

कृष्णरणाभ्यां ब्राह्मणवसिष्ठयोः ॥ ४. १. ७७ ॥

शलङ्कुक्रोष्टोर्लोपश्च ॥ ४. १. ७८ ॥

हरितादिभ्योऽञः[1] ॥ ४. १. ७९ ॥

यञिञ्भ्याम् ॥ ४. १. ८० ॥

शरद्वच्छुनकदर्भेभ्यो भार्गववात्स्याग्रायणेषु ॥ ४. १. ८१ ॥

जीवन्तपर्वताभ्यां वा ॥ ४. १. ८२ ॥

द्रोणात्[2] ॥ ४. १. ८३ ॥

शिवप्रोष्ठप्रोष्ठिकचण्डजम्भकुठारानभिम्लानककुत्स्थोरलविरलपिष्गसुपिष्गेभ्यो-ऽण्[3][4] ॥ ४. १. ८४ ॥

पिटकपिटाकमृक्षाकवर्तनाक्षविरूपाक्षखदूरकरेखलेखसुखलेखनखञ्जनखञ्जखञ्जे-रमञ्जमिकेभ्यः[5] ॥ ४. १. ८५ ॥

पर्णकर्णकोहडकहोडककुभोर्णनाभनभागहेहयकुत्सवृष्णिकक्षीरहृदजलहृदेभ्यः ॥ ४. १. ८६ ॥

यस्कलह्यद्रुह्यायःस्थूणतृणकर्णभलन्दनकुरुपाण्डुवतण्डार्ष्टिषेणतृणतक्षन्भ्यः ॥ ४. १. ८७ ॥

गोपिकागोपालिकाकपिलिकाजगिलिकाबाधिरिकारोहितिकार्यश्वेतोत्क्षिपाव-र्षिकापृथेलासपत्नीभ्यः ॥ ४. १. ८८ ॥

भूमिभूरिमुनिसन्धिजरत्कारुकारुहस्तिपादकपिञ्जलकुण्डोपस्थब्रह्मगुप्तखर्जूर-कर्णमयूरकर्णेभ्यः ॥ ४. १. ८९ ॥

नैश्च[6] विश्रवसो विश्लोपश्च वा ॥ ४. १. ९० ॥

द्व्यचो[7] नद्याः ॥ ४. १. ९१ ॥

विपाशगङ्गाभ्याम् ॥ ४. १. ९२ ॥

१. C. ञः

२. A adds णः and reads the rest as a separate sūtra.

३. A. This and the next sūtra are read as one.

४. A. म्लानभूभूथोरलविरद्यपिष्ठसुपिष्टेभ्यो-ऽण्

५. A. मञ्जीरमञ्जकेभ्यः

६. A. णश्च

७. A. चाद्व्यचो

त्रिवेण्यास्त्रिविर्णं च ॥ ४. १. ९३ ॥

मानुष्याश्चावृद्धनाम्नः ॥ ४. १. ९४ ॥

कुञ्चकोकिलाभ्याम् ॥ ४. १. ९५ ॥

ऋषिकुरुवृष्ण्यन्धकेभ्यः ॥ ४. १. ९६ ॥

मातुरुत्संख्यासंभद्रपूर्वायाः ॥ ४. १. ९७ ॥

कन्यायाः कनीन च ॥ ४. १. ९८ ॥

शुङ्गछगलविकर्णेभ्यो भारद्वाजात्रेयवात्स्येषु ॥ ४. १. ९९ ॥

शाल्वापीलाभ्यां वा ॥ ४. १. १०० ॥

मण्डूकात् ढक् च ॥ ४. १. १०१ ॥

ङ्यावृङः ॥ ४. १. १०२ ॥

द्व्यचः ॥ ४. १. १०३ ॥

इतो निञः ॥ ४. १. १०४ ॥

शुभ्रविष्टपुरब्रह्मकृतशरद्धतशलाम्यलाणीवप्रवाहणभरतभरमकर्पूरेतरान्यतराजिराश्वतुदेगोदन्तेभ्यः ॥ ४. १. १०५ ॥

कुशाम्बविग्रविशशालूकदेवतरालीढसुदत्तसुदक्षवायुदत्ताकशापशकलखदूरशुकशुक्रोग्रजीवेभ्यः ॥ ४. १. १०६ ॥

कद्रुपाण्डुमृकण्डुयमष्टुमकष्टुकर्पूलेखाभ्रूशलाकाभ्रूशकुनिशकन्ध्यानिधिपरिधिविश्रयतिथ्यनुदष्टयजवस्तिभ्यः ॥ ४. १. १०७ ॥

गङ्गागोधाविधवाशलाकाकुमारिकाकिशोरिकाकुबेरिकाकाम्बिकाशोकाकृकसाकृकलासाखडोन्मत्तागन्धपिङ्गलाधर्मिणीरुक्मिणीरोहिणीभ्यः ॥ ४.१.१०८॥

श्वन्नश्मन्सुनामन्सुदामन्नरतिम्बलीवर्दिजिह्माशिन्दिष्सुवक्षोविमातृमृन्मृद्वादिभ्यः ॥ ४. १. १०९ ॥

लक्ष्मणश्यामयोर्वसिष्ठे ॥ ४. १. ११० ॥

बडवाया वृषे ॥ ४. १. १११ ॥

१. A. णश्च

२. A omits this word, and reads the further portion together with next sūtra as one.

३. A. संचापीलाभ्यां

४. A. शतद्वार

५. A. तुन्द

६. A. लवण.

विकर्णकुषीतकात् काश्यपे[1] ॥ ४. १. ११२ ॥

भ्रुवो वुक्[2] च ॥ ४. १. ११३ ॥

कल्याणीसुभगादुर्भगाबन्धकीजरतीबलीवर्दीज्येष्ठाकनिष्ठामध्यमापरस्त्र्यनुसृ-
ष्ट्यनुदृष्टीनामिनङ् च ॥ ४. १. ११४ ॥

कुलटाया[3] वा ॥ ४. १. ११५ ॥

चटकादैरक् ॥ ४. १. ११६ ॥

लुक् स्त्रियाम् ॥ ४. १. ११७ ॥

जाण्डापाण्डादारक्[4] ॥ ४. १. ११८ ॥

गोधाया ढक् च ॥ ४. १. ११९ ॥

अनियतपुंस्काङ्गहीनाभ्यो[5] वा ॥ ४. १. १२० ॥

भ्रातुर्व्यत् ॥ ४. १. १२१ ॥

व्यन् सपत्ने ॥ ४. १. १२२ ॥

छश्च ॥ ४. १. १२३ ॥

स्वसुः ॥ ४. १. १२४ ॥

पितृमात्रादेश्छण् ॥ ४. १. १२५ ॥

ढग्लोपश्च[6] ॥ ४. १. १२६ ॥

क्षत्राज्जातौ घः ॥ ४. १. १२७ ॥

राज्ञो यत् ॥ ४. १. १२८ ॥

श्वशुरात् ॥ ४. १. १२९ ॥

कुलाड्ढकञ् च[7] ॥ ४. १. १३० ॥

खः सपूर्वाच्च ॥ ४. १. १३१ ॥

दुष्कुलाड्ढग्वा ॥ ४. १. १३२ ॥

महाकुलाद[8]ञ्खञौ ॥ ४. १. १३३ ॥

चतुष्पाद्भ्यो ढञ् ॥ ४. १. १३४ ॥

गृष्टिहृष्टिहलिबलिविश्रिकुद्र्यजवस्तिमित्रयुभ्यः ॥ ४. १. १३५ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.

२. A. लुक्

३. A. This and the next sūtra are written as one.

४. A. जाण्टापाण्टा-

५. A. This and the next sūtra are written as one.

६. A. इग्लो-

७. A omits च

८. A. दखञौ

रेवतीकुक्कुटाक्षवृकबन्धिभ्यष्ठक्[1] ॥ ४. १. १३६ ॥
अश्वमणिद्वारेभ्यः पाल्याः ॥ ४. १. १३७ ॥
[2]श्वेतवृककर्णदण्डेभ्यो ग्राहात् ॥ ४. १. १३८ ॥
पौत्रादेः स्त्रियाः कुत्सिते णश्च ॥ ४. १. १३९ ॥
भगवित्तितार्णविन्दवाकशापेयेभ्यः[3] सौवीरेषु ठग्वा ॥ ४. १. १४० ॥
यामुन्दायनिसौयामायनिवार्ष्यायणिभ्यश्छश्च ॥ ४. १. १४१ ॥
फाण्टाहृतेर्णफिञौ ॥ ४. १. १४२ ॥
मिमतात् ॥ ४. १. १४३ ॥
कुरुशकन्धुशङ्कुकर्तृभर्तृपितृमद्राक्षक्षन्[4]कापिञ्जलादिधातकीन्द्रजालिदामोष्णीषिभ्यो ण्यः ॥ ४. १. १४४. ॥
कविमतिपीलाशलाकैरकेज्येह्रिकेशिनीभ्यः ॥ ४. १. १४५ ॥
[5]शुभ्राभ्रदभ्रमुरपुरकिशोरगर्गराजमारमद्रुषचपथद्दकेनवेनमूढकुडहृदिकशालीनेभ्यः ॥ ४. १. १४६ ॥
[6]कर्णरथपतिसत्यंवडसीवृहतीभ्यः कारात् ॥ ४. १. १४७ ॥
वान्तार्द्राभ्यां वृक्षात् ॥ ४. १. १४८ ॥
श्यावात् पुत्ररथाभ्याम् ॥ ४. १. १४९ ॥
शूर्पाच्च [7]नायात् ॥ ४. १. १५० ॥
विराजकादिञः ॥ ४. १. १५१ ॥
सम्राजः क्षत्रिये ॥ ४. १. १५२ ॥
वामरथवर्च्छ[8]कलादियञ्वत् स्वरवर्जम् ॥ ४. १. १५३ ॥

१. A. ष्ठन्
२. A. This and the next sūtra are omitted.
३. A. वृकर्णदण्डेवाशाकापायेभ्यः
४. A. तक्षन्...ण्यः is written as a separate sūtra.
५. A. This sūtra is written as two with the following differences in reading:-शुभ्राशुभ्रमुरपुरीकशोरगगराजरामरक् ॥ गुषचफद्दकेनवेनमूढकुट etc.
६. A adds at the beginning वो[वेना]च्छन्दस्योदन्ये-
७. A. गायात्
८. A omits शकल... सैन्धव (४. १. १५५.)

सेनान्तकारुलक्षणेभ्य इण् च ॥ ४. १. १५४ ॥

तिककितवसैन्धवशुभामित्रदेवरथनीडयक्षयसुन्दोरसारथ्यलङ्कवेभ्यः फिञ् ॥ ४. १. १५५ ॥

बालभीतग्राम्यरूप्यवरेण्योतथ्योदन्योरश्चन्द्रमस्सुयामन्लुपामन्ध्वजवङ्गेभ्यः ॥ ४. १. १५६ ॥

तैतिलजाजलक्षैजयतसैकयतचौपयतचैटयतौरसकौरव्यगौकक्ष्यशाक्यभौरिकिभौलिकेभ्यः ॥ ४. १. १५७ ॥

गङ्गासंज्ञोखाशिखावंह्यकारखल्वकाशल्यकालोमकावसुकुरुभ्यः ॥ ४. १. १५८ ॥

दगुकोसलकर्मारछागवृषेभ्यो युट्² च ॥ ४. १. १५९ ॥

द्व्यचोऽणः ॥ ४. १. १६० ॥

त्यदादिभ्यो वा ॥ ४. १. १६१ ॥

वृद्धादगोत्रात् ॥ ४. १. १६२ ॥

वाकिनगारे³धकार्कस्यकाकलङ्कचर्मिवर्मिभ्यः कुट्⁴ च ॥ ४. १. १६३ ॥

पुत्रान्ताद्वा ॥ ४. १. १६४ ॥

अवृद्धात् फिन् बहुलम् ॥ ४. १. १६५ ॥

मनोरण् ॥ ४. १. १६६ ॥

नॅ⁵श्राणः कुत्सायाम् ॥ ४. १. १६७ ॥

जातौ यत् षुक् च ॥ ४. १ १६८ ॥

अञ् ॥ ४. १. १६९ ॥

तुल्यनामभ्यः क्षत्रियजनपदेभ्यो राजनि च ॥ ४. १. १७० ॥

साल्वेयगान्धारिभ्यां च ॥ ४. १. १७१ ॥

वृ⁶द्धात् कोसलाजादाञ् ञ्यङ् ॥ ४. १. १७२ ॥

द्व्यच्मगधकलिङ्गशूरमसेभ्योऽण् ॥ ४. १. १७३ ॥

कुरुनादिभ्यो ण्यः ॥ ४. १. १७४ ॥

पाण्डोर्ड्यण् ॥ ४. १. १७५ ॥

१. A. ब्राह्मकाश्वल्काशल्यका
२. A. युक् च
३. A. गारेटकार्कस्यकालङ्कि
४. A. कुक्
५. C omits this sūtra.
६. A and C. वृद्धेत्

उदुम्बरति[1]लखलमद्रकारयुगन्धरभुलिङ्गशरदण्डप्रत्यग्रथकलकूटाश्मकेभ्य इञ् ॥ ४. १. १७६ ॥

कम्बोजमुरलकेरलचोलशकखसादिभ्यो लुक् ॥ ४. १. १७७ ॥

स्त्रियां कुरुकुन्त्यवन्तिभ्यः ॥ ४. १. १७८ ॥

अञणोरप्राच्यभर्गकरुषकेकयकश्मीरकौरव्यौरससाल्वसुस्थलेभ्यः[2] ॥ ४. १. १७९ ॥

अञादीनां[3]मस्त्रियां बहुषु ॥ ४. १. १८० ॥

यञञोरपुनर्भू[4]पर्शुपुत्रदुहितृननान्दृभ्यः ॥ ४. १. १८१ ॥

एकद्वयोः षष्ठीतत्पुरुषे वा ॥ ४. १. १८२ ॥

कौण्डिन्यस्य कुण्डिनच्च[5] ॥ ४. १. १८३ ॥

यस्कलभ्यद्रुह्यायस्थूणतृणकर्णभलन्दनमित्रयुखरपभडिलभण्डिलभडितभण्डितेभ्यः ॥ ४. १. १८४ ॥

सदामत्तकम्बलभारकर्णाटपिण्डीजङ्घ[6]बकसक्थरक्षोमुखजङ्घारथोत्काशकहमन्थकविषपुटेभ्यः ॥ ४. १. १८५ ॥

वर्षुकोपरिमेखलकडरकृषवटाकपुष्करसत्कुन्द्रिविश्रि[7]यजवास्तिभ्यः ॥ ४. १. १८६ ॥

क्रोष्टुः[8] पादमानाभ्याम् ॥ ४. १. १८७ ॥

शीर्षाच्च मायात् ॥ ४. १. १८८ ॥

अत्रिभृगुकुत्सवसिष्ठाङ्गिरोगोतमेभ्यः ॥ ४. १. १८९ ॥

अगस्त्यः[9] ॥ ४. १. १९० ॥

बह्वचः प्राच्यादिञः ॥ ४. १. १९१ ॥

उपकलमकभ्रष्टककपिष्ठलकृष्णाजिनकृष्णसुन्दरपिङ्गलकृष्णपिङ्गलकलशीकण्ठदामकण्ठजटिलकबधिरकेभ्यो वा ॥ ४. १. १९२ ॥

जन्तु[10]गडुकनिदाघापजग्धाडारकचडारकप्रतिलोमानुलोमप्रतानानुपदानाभिहितखरिजङ्घेभ्यः ॥ ४. १. १९३ ॥

१. A. उदुम्बरखदिरखल-

२. A adds साल्वांशेभ्यः

३. A. नां स्त्रियां

४. A. परस्त्रीपुत्र. This portion is written as a separate sūtra.

५. C. नाच्च

६. A. बचसक्थ

७. A. विश्रियज

८. A. क्रोष्टोःपाट-

९. A. अग्रस्तयः

१०. C omits this sūtra but a portion of the sūtra is referred to in the commentary.

कशकृत्स्नसुधायुगकर्णकपर्णकशीतकलेखाभ्रुशलाथलपिष्टसुपिष्टमसूरकर्णकठे-रणपतञ्जलिभ्यः ॥ ४. १. १९४ ॥

तिककितवोऽब्जककुभवङ्खरभण्डीरथप्रहितनरकाग्निवेशदा[1]सेरकबकनख[2]श्वगुद-परिणद्धलङ्कशान्तमुखोरसलङ्कटेभ्यो द्वन्द्वे ॥ ४. १. १९५ ॥

षड्भ्यश्चोपकादिभ्यः[3] ॥ ४. १. १९६ ॥

न गोपवनादिभ्योऽष्टभ्यः ॥ ४. १. १९७ ॥

प्रा[4]ग्जितीयेऽचि[5] ॥ ४. १. १९८ ॥

गोत्राल्लुक् ॥ ४. १. १९९ ॥

फक्फिञोर्वा ॥ ४. १. २०० ॥

अब्राह्मणात् ॥ ४. १. २०१ ॥

पैलसालङ्किसात्यकिसात्यङ्काम्यौदज्यौदमञ्ज्यौदमेघ्यौदशुद्धिदैवस्थानपैङ्गलादा-यनिराणिराहक्षितिभौलिङ्ग्योद्राहमान्यौज्जिहानिभ्यः ॥ ४. १. २०२ ॥

जनपदनाम्नः क्षत्रियादणः ॥ ४. १. २०३ ॥

मगधकलिङ्गशूरमसकुरुवृष्णयन्धकेभ्यश्च ॥ ४. १. २०४ ॥

[6]प्रैच्यादिञः ॥ ४. १. २०५ ॥

न तौल्वलि[7]वारणिधारणिरावणिदैलीपिदैवतिदैवमतिदैवयज्ञिप्राग्दोहनिचा[8]र्फन्द-ष्यासुरिपौष्करसाद्यानुराहतीभ्यः ॥ ४. १. २०६ ॥

आनुतिनैमिश्यासिबन्धकिचैङ्किपैष्ट्याहिंसिपैरकिपैसीतिवैकर्णिकार्करिकारेणु-पालिभ्यः ॥ ४. १. २०७ ॥

भ[9]रतगोत्राच्च ॥ ४. १. २०८ ॥

१. A. नशेरक

२. A. नखगद

३. A adds as a separate sūtra वाभ्याष्टयेष्टकादिभ्याम्

४. A adds गर्गभार्गविका

५. A adds गोर्गे भार्गविका

६. A. This sūtra is read along with the previous.

७. A omits वारणि

८. A. फट्ट

९. A. भरतो

ञिदार्षण्येभ्योऽणिञोः ॥ ४. १. २१० ॥
द्व्येकयोः बहुषु लोपिनो बहुषु लुकि लुक् ॥ ४. १. २११ ॥
बहुषु द्व्येकयोरलुक् ॥ ४. १. २१२ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
चतुर्थस्याध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः

---

१. A. ङि- २. A. द्व्येकयोरलुक्.

अथ द्वितीयः पादः

तेन रक्तं रागात् ॥ ४. २. १ ॥

लाक्षारोचनाभ्यां ठक् ॥ ४. २. २ ॥

शकलकर्दमाभ्यां वा ॥ ४. २. ३ ॥

नीलपीताभ्यां मन्कनौ ॥ ४. २. ४ ॥

पीतकाल्लुक् ॥ ४. २. ५ ॥

हरिद्रामहारजनाभ्यामञ् ॥ ४. २. ६ ॥

चन्द्रवृत्तेर्नक्षत्राद्युक्तः कालः ॥ ४. २. ७ ॥

लुबविशेषे[1] ॥ ४. २. ८ ॥

संज्ञायां श्रवणाश्वत्थाभ्याम् ॥ ४. २. ९ ॥

द्वन्द्वाच्छः[2] ॥ ४. २. १० ॥

दृष्टं साम डिद्वा ॥ ४. २. ११ ॥

वामदेवात् ड्यड्ड्यौ ॥ ४. २. १२ ॥

गोत्रादङ्कवत् ॥ ४. २. १३ ॥

परिवृतो रथः ॥ ४. २. १४ ॥

पाण्डुकम्बलादिनिः ॥ ४. २. १५ ॥

द्वैपवैयाघ्राभ्यां चर्मभ्यामञ् ॥ ४. २. १६ ॥

कुमारात् प्राथम्ये ॥ ४. २. १७ ॥

तत्रोद्धृतं पात्रेभ्यः ॥ ४. २. १८ ॥

स्थण्डिलात् शेते व्रती ॥ ४. २. १९ ॥

संस्कृतं[3] भक्ष्यम् ॥ ४. २. २० ॥

शूलोखाभ्यां यत् ॥ ४. २. २१ ॥

१. A adds संज्ञायां and omits this word in the next sūtra.

२. A. This is read along with the previous sūtra.

३. A. This is read along with the previous sūtra.

दध्नष्ठक् ॥ ४. २. २२ ॥

उदश्वितो वा ॥ ४. २. २३ ॥

क्षीराड्ढञ् ॥ ४. २. २४ ॥

सास्मिन् पौर्णमासी संज्ञायाम् ॥ ४. २. २५ ॥

अश्वत्थाग्रहायणीभ्यां ठक् ॥ ४. २. २६ ॥

फाल्गुनीश्र[१]वणकार्तिकीचैत्रीभ्यो वा ॥ ४. २. २७ ॥

सास्य देवता ॥ ४. २. २८ ॥

कस्ये[२]च्च ॥ ४. २. २९ ॥

शुक्राद्घन् ॥ ४. २. ३० ॥

पैङ्गा[३]क्षीपुत्रादिभ्यश्छः ॥ ४. २. ३१ ॥

शतरुद्रात् घश्च ॥ ४. २. ३२ ॥

अपोनपादपान्नपातोस्तृ चातः ॥ ४. २. ३३ ॥

महेन्द्राद्वा ॥ ४. २. ३४. ॥

सोमात् ट्यण् ॥ ४. २. ३५ ॥

वाय्वृतुपित्रुषसो यत् ॥ ४. २. ३६ ॥

द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छश्च ॥ ४. २. ३७ ॥

कालेभ्यो भववत् ॥ ४. २. ३८ ॥

महाराजप्रोष्ठपदाभ्यां ठञ् ॥ ४. २. ३९ ॥

आदेश्छन्दसः प्रगाथे ॥ ४. २. ४० ॥

यो[४]द्धृप्रयोजनेभ्यः संग्रामे ॥ ४. २. ४१ ॥

प्रहरणादस्यां क्रीडायां णः ॥ ४. २. ४२ ॥

भावघञो ञः ॥ ४. २. ४३ ॥

तदधीते तद्वेद ॥ ४. २. ४४ ॥

क्र[५]तुभ्यष्ठक् ॥ ४. २. ४५ ॥

वृत्तिसंग्रहायुर्वेदगुणगणानुपदद्विपदज्योतिषगणितानुसूर्लक्ष्यलक्षणेभ्यः ॥ ४. २. ४६ ॥

१. A. श्रवणा

२. A. This sūtra is read along with the previous.

३. A. पैङ्गिकिषी-

४. A. This is read along with the previous sūtra.

५. A. This is read along with the previous sūtra.

वसन्तवर्षाशरद्धेमन्तशिशिरप्रथमचरमानुगुणकल्पाथर्वणेतिहासपुराणेभ्यः ॥ ४. २. ४७ ॥

आख्यानाख्यायिकाभ्यः[1] ॥ ४. २. ४८ ॥

लक्षणकल्पसूत्रान्तादकल्पादेः ॥ ४. २. ४९ ॥

विद्यान्तादनङ्गक्षत्रधर्मत्रिपूर्वात् ॥ ४. २. ५० ॥

पदोत्तरपदात् ठन्[2] ॥ ४. २. ५१ ॥

शतषष्ठ्यादेः पथः ष्ठन् ॥ ४. २. ५२ ॥

अनुब्राह्मणादिनिः ॥ ४. २. ५३ ॥

क्रमपदशिक्षामीमांसासामभ्यो वुन् ॥ ४. २. ५४ ॥

सर्वसादेर्लुक् ॥ ४. २. ५५ ॥

प्रोक्तात् ॥ ४. २. ५६ ॥

संख्याकनः सूत्रवचनात् ॥ ४. २. ५७ ॥

तस्य समूहः ॥ ४. २. ५८ ॥

भिक्षाक्षेत्रकरीषगर्भिणीदक्षिणाङ्गारसहस्राथर्वश्वर्मन्युवतिपदातिपद्धतिभ्योऽण्॥ ४. २. ५९ ॥

खण्डिकाहन्हलबन्धयुगवस्त्र[3]वडवाभिक्षुकशुकोलूकश्वानुदात्तादेरञ् ॥ ४.२.६०॥

क्षुद्रकमालवात्[4] सेनायाम् ॥ ४. २. ६१ ॥

गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजवृद्धेभ्यो वुञ् ॥ ४. २. ६२ ॥

केदाराद्यञ्च ॥ ४. २. ६३ ॥

कवचिनश्च ठञ् ॥ ४. २. ६४ ॥

हस्त्यचित्तेभ्यष्ठक् ॥ ४. २. ६५ ॥

धेनोरनञः ॥ ४. २. ६६ ॥

गणिकाब्राह्मणमाणवबाडवेभ्यो यञ् ॥ ४. २. ६७ ॥

केशाद्वा ॥ ४. २. ६८ ॥

अश्वाच्छः ॥ ४. २. ६९ ॥

पर्शुपुरुषाभ्यां णढञौ ॥ ४. २. ७० ॥

अह्नः खः क्रतौ ॥ ४. २. ७१ ॥

पृष्ठाद्यः ॥ ४. २. ७२ ॥

१. A. कार्थेभ्यः

२. A. ठक्

३. A. वधबा

४. A. क्षत्रकमलवात्सेनायाम्.

५. C. This is written as part of the commentary.

पाशतृणधूमाङ्गारगल[1]वातपिटकपिटाकशकटहलनडवनेभ्यश्च ॥ ४. २. ७३ ॥

वातादूलश्च[2] ॥ ४. २. ७४ ॥

गोत्रश्च ॥ ४. २. ७५ ॥

रथात् कड्यच्च ॥ ४. २. ७६ ॥

खलादिनिश्च ॥ ४. २. ७७ ॥

ऊककुन्दुमाभ्याम् ॥ ४. २. ७८ ॥

ग्रामजनबन्धुसहायेभ्यस्तल् ॥ ४. २. ७९ ॥

पितृमातृभ्यां भ्रातरि व्यडुलचौ ॥ ४. २. ८० ॥

पितरि डामहच् ॥ ४. २. ८१ ॥

मातरि षिच्च ॥ ४. २. ८२ ॥

अवेर्दुग्धे सोढदूसमरीसचः ॥ ४. २. ८३ ॥

तिलान्निष्फलात्पिञ्जपेजौ ॥ ४. २. ८४ ॥

विषयो देशे[3]ः ॥ ४. २. ८५ ॥

राजन्यशैलूषदेवयानवसातिवैतिल[4]वसनोदुम्बराम्बरीषपुत्रवैकर्णार्जुनायनजा-
लन्धरायणशालङ्कायनेभ्यो वुञ् ॥ ४. २. ८६ ॥

बैल्ववनबाभ्रव्यानृतात्मकामेयसांप्रीयदाश्यूर्णनाभमालवत्रैगर्तवैराटिभ्यश्च ॥
४. २. ८७ ॥

भौरिकिभौलिकिचौपयतचैटयतसैकयतकाणेयवा[5]णिजकेभ्यो विधल् ॥ ४.२.८८ ॥

ऐषुकारिसौवीरशयाभ्रशयाण्डशयण्डशौण्डतुण्डदेवदासमित्रेभ्यो भक्तल् ॥
४. २. ८९ ॥

द्व्याक्षत्र्याक्षसारस्यदासमित्रचान्द्रस्रखाण्डादेरायनात् ॥ ४. २. ९० ॥

वैश्वादिभ्यो देवधेनवमानवेभ्यः ॥ ४. २. ९१ ॥

निवासे तन्नाम्नि ॥ ४. २. ९२ ॥

अदूरभवे ॥ ४. २. ९३ ॥

तेन निर्वृत्ते ॥ ४. २. ९४ ॥

तदिहास्ति च ॥ ४. २. ९५ ॥

१. A. पोत-

२. A. दूलच्

३. A adds न बहुवचनविषयात् as a separate sūtra.

४. A. पीलवसान-

५. A omits वाणि...शयाभ्र in the next sūtra.

ओरञ् ॥ ४. २. ९६ ॥

मतो बह्वच्प्रकृतेः ॥ ४. २. ९७ ॥

बह्वचः कूपेषु ॥ ४. २. ९८ ॥

उदक् च विपाशः ॥ ४. २. ९९ ॥

सङ्कलपुष्कलतूलासमूलासपलाशभल्लपालकपाल्वबल्लुलेभ्यः ॥ ४. २. १०० ॥

उद्यातोडुपोत्पिषोत्पुटोत्पलपूलाससिकतापूतिकेभ्यः ॥ ४. २. १०१ ॥

कुम्भनिधानसुदत्तसुदक्षसुनेत्रसुभूमसुभूतराजभृतगोभृतेभ्यः ॥ ४. २. १०२ ॥

गभीरगम्भीरेतराभिषिक्तशाताहतनिर्यतनिवेशेभ्यः ॥ ४. २. १०३ ॥

शरीरसघोजवरुणकाखणहेमन्वेमन्लोमन्सुमङ्गलेभ्यश्च ॥ ४. २. १०४ ॥

स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्षु ॥ ४. २. १०५ ॥

सुवास्तुवर्णुतण्डुभण्डुखण्डुशिखण्डिशैवलिशेफालिकपूरिभ्योऽण् ॥४. २. १०६॥

गर्तगाहाभिसक्थदक्षविकर्णकृष्णकर्णशशकर्णकर्कशकर्कन्धुमतीभ्यः ॥४.२.१०७॥

रोण्याः सपूर्वायाश्च ॥ ४. २. १०८ ॥

कोपधाच्च ॥ ४. २. १०९ ॥

अरिहणद्रुहणकिरणसांपरायणौष्ट्रायणभास्त्रायणमैत्रायणत्रैगर्तायनवैमतायनसौमतायनखाण्डायनशाण्डिल्यायनोद्दण्डखण्डवीरणोदञ्चनेभ्यो वुञ् ॥ ४. २. ११० ॥

खदिरबधिरभगलोलन्दविपथरैवतविपाशकाशकृत्स्नशिंशपाशिरीषबिल्वजम्बूजाम्बवत्सुयज्ञसुशर्मन्रायस्पोषेभ्यश्च ॥ ४. २. १११ ॥

कृशाश्वारिष्टारिश्मविशालरोमशरोमकसुवर्चलशबलसूकरप्रतरपुरटसुदृशेभ्यश्छण् ॥ ४. २. ११२ ॥

सुखधूमाजिनाभिजनविनतावनतविकुड्यासकुटमौद्गल्यायोरःपाराशरेभ्यश्च ॥ ४. २. ११३ ॥

ऋश्यन्यग्रोधशरनिलीननिधाननिबन्धकर्दमपरिगूढोपगूढाश्मोत्तराश्माशनिभ्यः कः ॥ ४. २. ११४ ॥

खण्डदण्डस्थूलबाहुवेणुवीरणखदिरपरिवृत्तपरिवंशवेश्मांशुशर्करारटुभ्यश्च ॥ ४. २. ११५ ॥

१. A. निहत

२. A reads this along with the previous sūtra.

३. A omits भास्त्रायणमैत्रायण.

४. A. पुरगसदृशे-

५. A. विधान

कुमुदबीजबल्वजशिरीषाश्वत्थन्यग्रोधयवासविकङ्कते[1]त्कटशकटकङ्कटदशग्राम -
गर्तशर्करापरिवापकूपेभ्यष्ठच् ॥ ४. २. ११६ ॥

काशपाशपलाशाश्वत्थपीयूषवासबिसतृणवे[2]ननडकर्दमकर्पूरबर्बरबन्धूलकण्टक-
गुहाभ्य इलः ॥ ४. २. ११७ ॥

तृणनडजनपर्णवर्णार्णवरणबलबुसेभ्यः सः ॥ ४. २. ११८ ॥

प्रेक्षाफलकाबन्धुकाध्रु[3]वकाधुवका[4]युवकाक्षिपकाकूपकडु[5]कधुकेत्कटकङ्कटशङ्कट -
महन्न्यग्रोधेभ्य इनिः ॥ ४. २. ११९ ॥

अश्मन्नू[6]षयूषमीननद्गर्भगह्वगुडनगखण्डशिखाकोटपामन्वृन्दकन्दे[7]भ्यो रः ॥
४. २. १२० ॥

सख्यग्निदत्तदत्त[8]वायुदत्तगोभिलभल्लभल्लपालरोहतमालकदरकरवीराशोकेभ्यो
ढक् ॥ ४. २. १२१ ॥

चक्रचक्रवाककुशीरके[9]सरकशुरससरससरमसमलसतलछगलेभ्यश्च ॥ ४. २.
१२२ ॥

सङ्काशकश्मीरकाम्पिलशूरसेनयूपत्कुम्भसीसरसरकसमलासनासाश्मरोमलो -
मभ्यो ण्यः[10] ॥ ४. २. १२३ ॥

कुटतीर्थपुलिनमलिनागस्त्रिविरत्नविकरसुपथिन्सुपन्[11]थिदाशिनलनासिकाङ्गसकर्[12] -
णकेभ्यश्च ॥ ४. २. १२४ ॥

बलधुलमूलोलकूलोरलसु[13]ललकुलवनेभ्यो यः ॥ ४. २. १२५ ॥

पक्षतुषचित्रकुण्डाण्डकम्बलिकांशुककुम्भसीरकसरकलरससमलेभ्यः ष्फक् ॥
४. २. १२६ ॥

यमलबिलहस्तहस्तिन्सिङ्ककसकर्णकरोमलोमा[14]तिश्वभ्यः ॥ ४. २. १२७ ॥

पथः पन्थ च ॥ ४. २. १२८ ॥

१. A. उत्कट
२. A. बन्धन
३. C omits ध्रुवका
४. A omits धुवका
५. A. युतबुकोत्कट-
६. A. अश्मसूष-
७. A omits कन्द
८. A omits दत्त.
९. A. कुसरकुसुर
१०. A. स्यण्यः
११. A. सुपनिन्सबन्ध
१२. A. सकर्णेभ्यश्च.
१३. A. डुलल
१४. A. लोमाकिभ्यश्च

कर्णवसिष्ठार्कालूषानडुह्यजित्वजीवन्तकुलिशकुम्भ्याण्डीबतानकस्फिक्कूपेश्च - जनेभ्यः फिञ् ॥ ४. २. १२९ ॥

सुतङ्गमसुनिचित्तविप्रचित्तमहाचित्तमहापुत्रश्वेतगडिकजीवाजिराजुर्नबीजवा - पिशुचिशुक्रविग्रेभ्य इञ् ॥ ४. २. १३० ॥

प्रगदिमगदिकलिवखडिवगडिवचूडारमार्जारकोविदारेभ्यो ञ्यः ॥ ४. २. १३१॥

वराहपलाशशिरीषनिवद्धपिनद्धस्थूलखदिरशर्करावाहुविदग्धविभग्ननिमग्ने - भ्यः कक् ॥ ४. २. १३२ ॥

कुमुदकुमुटकुण्डलमुनिस्थलाश्वत्थशाल्मलिदशग्रामगोमठरथकारशर्करामधु - कर्णशिरीषेभ्यः ष्ठक् ॥ ४. २. १३३ ॥

उत्करशफराश्मखदिरपलाशापिप्पलपिप्पलीमूलत्रैवर्णारण्यपर्णसुपर्णाणकशूर्प - णायश्यवनायेभ्यश्छः ॥ ४. २. १३४ ॥

काशाश्वत्थनिशातविशालशालोत्क्रोशखलाजिनतिककितवातपपिचुशर्करावैरा- कणनैचाकचेभ्यः ॥ ४. २. १३५ ॥

क्षुद्राक्षान्तनितान्तवृक्षेन्द्रवृक्षावरोहितभस्त्राजन्याजिनेन्द्राग्निचर्मगतार्केभ्यश्च ॥ ४. २. १३६ ॥

नडप्लक्षबिल्ववेणुवेत्रवेतसतृणकाष्ठेक्षुकपोतानां कुक् च ॥ ४. २. १३७ ॥

क्रौञ्चाया ह्रस्वश्च ॥ ४. २. १३८ ॥

तक्ष्णो नलोपश्च ॥ ४. २. १३९ ॥

कुमुदनडमहिषवेतसेभ्यो ड्मतुप् ॥ ४. २. १४० ॥

नडशादाभ्यां ड्वलच् ॥ ४. २. १४१ ॥

शिखाया वलच् ॥ ४. २. १४२ ॥

जनपदे लुबविदिशादिभ्यः ॥ ४. २. १४३ ॥

वरणशिरीषशाल्मलिकटुकबदरीगोदपुष्करजालपदाताम्रपर्णीतक्षशिलाशुण्डी- शयाण्डीशृङ्गिभ्यः ॥ ४. २. १४४ ॥

वल्गुवलभीमधुराचम्पापम्पोज्जयिनीगयोरसाकाञ्चीस्कङ्गोमतीजम्बूभ्यः ॥ ४. २. १४५ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.
२. A omits महाचित्त.
३. A. विमग्नेभ्यः
४. A. निशाल
५. A. खेला
६. A omits this sūtra.
७. A omits this sūtra.

शर्कराया वा ॥ ४. २. १४४ ॥

नद्यां मतुबसुवास्त्वादिभीमरथभगीरथेभ्यः ॥ ४. २. १४५ ॥

मधुकर्कन्धूबिसस्थाणुवेण्विक्षुशमीकरीरकिशराशर्याणहिमरोमभ्यः ॥ ४.२.१४६॥

ऋश्यरिष्टशरमरुत्तक्षशिलाखडावटावार्दालीष्टकासुतिशक्तिशलाकासन्दीभ्यश्च॥ ४. २. १४७ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
चतुर्थस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

अथ तृतीयः पादः

——:०:——

शेषे ॥ ४. ३. १ ॥

राष्ट्राद्धः ॥ ४. ३. २ ॥

पारावरात् खः ॥ ४. ३. ३ ॥

व्यस्तविपर्यस्ताच्च ॥ ४. ३. ४ ॥

ग्रामाद्यखञौ ॥ ४. ३. ५ ॥

कर्त्रियुम्भिकुम्भिकुण्डिनपुष्करपुष्कलमोदनमाहिष्मतीवर्मतीनगरेभ्यो ढकञ् ॥ ४. ३. ६ ॥

कुड्याया यलोपश्च ॥ ४. ३. ७ ॥

कुलकुक्षिग्रीवाभ्यः श्वास्यलङ्कारेषु ॥ ४. ३. ८ ॥

नदीमहीसेतिकीश्रावस्तीवाराणसीकौशाम्बीकाशफरीखादिरीपाठामायासा-ल्वादौर्वापूर्वनगरीपूर्वनगरेभ्यो ढक् ॥ ४. ३. ९ ॥

बडवाया वृषे ॥ ४. ३. १० ॥

दक्षिणा पश्चात्पुरसस्त्यक् ॥ ४. ३. ११ ॥

बह्वर्दिपर्दिकापिशीभ्यः ष्फक् ॥ ४. ३. १२ ॥

रङ्कोः प्राणिनि वा ॥ ४. ३. १३ ॥

द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो यत् ॥ ४. ३. १४ ॥

कन्थायाष्ठक् ॥ ४. ३. १५ ॥

वर्णौ वुक् ॥ ४. ३. १६ ॥

क्वामेहत्रतसिभ्यस्त्यप् ॥ ४. ३. १७ ॥

नेर्ध्रुवे ॥ ४. ३. १८ ॥

निसो गते ॥ ४. ३. १९ ॥

ऐषमोह्यः श्वसो वा ॥ ४. ३. २० ॥

दूरादेत्यः ॥ ४. ३. २१ ॥

उत्तरादाहञ् ॥ ४. ३. २२ ॥

आरण्याण्णयः ॥ ४. ३. २३ ॥

१. A. म्यश्च

तीरान्तादञ् ॥ ४. ३. २४ ॥

रूप्यान्तादञः ॥ ४. ३. २५ ॥

दिक्पूर्वपदादसंज्ञायाम् ॥ ४. ३. २६ ॥

मद्रेभ्योऽञ् ॥ ४. ३. २७ ॥

उदीच्यग्रामाद्बह्वचोऽन्तोदात्तात् ॥ ४. ३. २८ ॥

बाहीकरोमकपटच्चरगोमतीगोष्ठीनैकतीभ्योऽण् ॥ ४. ३. २९ ॥

प्रस्थोत्तरपदकोपधेभ्यश्च ॥ ४. ३. ३० ॥

पैलदीपपरिषत्परिखोदपानशूरसेनसकुलोमभ्यः ॥ ४. ३. ३१ ॥

कमलाभिदाकीकराभ्याम् ॥ ४. ३. ३२ ॥

बहुजालकलेभ्यश्च कीटात् ॥ ४. ३. ३३ ॥

शाकलादिभ्यो गोत्रात् ॥ ४. ३. ३४ ॥

इञश्च ॥ ४. ३. ३५ ॥

न द्व्यचः प्राच्यात् ॥ ४. ३. ३६ ॥

वृद्धाच्छः ॥ ४. ३. ३७ ॥

एङाद्यच् प्राग्देशात् ॥ ४. ३. ३८ ॥

नृनाम्नो वा ॥ ४. ३. ३९ ॥

गोत्रान्तात्तद्वदजिह्वाकात्यहरितकात्यात् ॥ ४. ३. ४० ॥

त्यदादिभ्यः ॥ ४. ३. ४१ ॥

भवतो दश्च ॥ ४. ३. ४२ ॥

ठञ् च ॥ ४. ३. ४३ ॥

ओर्देशात् ॥ ४. ३. ४४ ॥

प्राच्याच्छे ॥ ४. ३. ४५ ॥

काशिचेदिसांयातिभाँरङ्गिदासग्रामसौधावतानमोदनमोदमानगोवासनदेवदत्ता-ञ्ञिठश्च ॥ ४. ३. ४६ ॥

संवाहाच्युतशकुलादारिन्दमकरुणकुनामन्हिरण्यामित्रहास्तिकर्षूभ्यश्च ॥ ४. ३. ४७ ॥

१. A. फल.

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

३. A. This and the next sūtra are written as one.

४. A. भाङ्ग.

सुधासिन्धुदासेभ्यो मित्रात्[1] ॥ ४. ३. ४८ ॥

युधोपदेवेभ्यो राजात् ॥ ४. ३. ४९ ॥

ऊर्ध्वादिभ्यः कालात् ॥ ४. ३. ५० ॥

बाहीकग्रामेभ्यः ॥ ४. ३. ५१ ॥

वोशीनरेषु ॥ ४. ३. ५२ ॥

प्रस्थवहपुरान्तयोपधधन्वार्थेभ्यो वुञ् ॥ ४. ३. ५३ ॥

ईद्रोपधेभ्यः प्राचाम् ॥ ४. ३. ५४ ॥

[2]जनपदेभ्यः ॥ ४. ३. ५५ ॥

तदविधभ्यश्च ॥ ४. ३. ५६ ॥

अवृद्धेभ्योऽपि बहुवचनविषयेभ्यः ॥ ४. ३. ५७ ॥

कच्छाग्निवक्रवर्तान्तेभ्यः ॥ ४. ३. ५८ ॥

धूमषण्डशशादनार्जुनावराजगृहगर्तसत्रासाहंसाकेतसांक्तियाचयान्तरीयद्विपेभ्यः ॥ ४. ३. ५९ ॥

तीर्थघोषशष्पमित्रवर्चारुणकुक्षिवर्बरोज्जयिनीपल्लीभक्षालीदक्षिणापथेभ्यः ॥ ४. ३. ६० ॥

द्वयाहावत्र्याहावाजिकूलमद्रकूलाराज्ञीधार्तराज्ञीपद्वारंमाठरविदेहानर्तपाठेयपाथेयेभ्यः ॥ ४. ३. ६१ ॥

माहकमाद्रकमाषघोषराजात्ममानदाण्डायनेभ्यः स्थाल्याः ॥ ४. ३. ६२ ॥

कूलात् सौवीरेषु ॥ ४. ३. ६३ ॥

समुद्रान्नौमनुष्ययोः ॥ ४. ३. ६४ ॥

नगरात् कुत्सनप्रावीण्ययोः ॥ ४. ३. ६५ ॥

अरण्यात् पथिन्यायाध्यायहस्तिनराविहारेषु ॥ ४. ३. ६६ ॥

वा गोमये ॥ ४. ३. ६७ ॥

कुरुयुगन्धराभ्याम् ॥ ४. ३. ६८ ॥

वृजिमद्राभ्यां कन् ॥ ४. ३. ६९ ॥

कोपधादण् ॥ ४. ३. ७० ॥

१. A omits this word, and reads the next sūtra along with this.

२. C. This and the next sūtra are omitted.

३. A. हास्तिन-

कच्छकुरुसिन्धुसिन्धवन्तगन्धारिकुलूककम्बोजकश्मीरमधुमद्रगुरुक्षुद्रीपानूपा-
नुपण्डविजावकाजवाहसाल्वेभ्यश्च ॥ ४. ३. ७१ ॥

मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् ॥ ४. ३. ७२ ॥

साल्वाद्गोयवाग्वोश्च ॥ ४. ३. ७३ ॥

न पदातौ ॥ ४. ३. ७४ ॥

गर्तान्ताच्छः ॥ ४. ३. ७५ ॥

कटादेः प्राच्यात् ॥ ४. ३. ७६ ॥

कखोपथकन्थापलदनगरग्रामह्रदान्ताच्छे ॥ ४. ३. ७७ ॥

पर्वतात् ॥ ४. ३. ७८ ॥

अनरे वा ॥ ४. ३. ७९ ॥

कृकणपर्णात् भारद्वाजात् ॥ ४. ३. ८० ॥

गर्हान्तस्थसमविषमोत्तमोत्तरान्तरानन्तरान्याङ्गवङ्गमगधेभ्यः ॥ ४. ३. ८१ ॥

कामप्रस्थदन्ताग्रावस्पन्दनाग्निशर्मिदेवशर्मिवाराटकिवाल्मीक्याध्यश्विशैशिर्या-
सुर्यानृशंस्याहिंस्रिभ्यः ॥ ४. ३. ८२ ॥

क्षैमवृत्तिखां[1]डायनिकाठेरणिलाठेराणिभौजिवौजिव्याडिशाडिशौङ्गिसौत्रिसौमि-
ञ्यामित्रिभ्यः ॥ ४. ३. ८३ ॥

इषोरग्रा[2]नीकाभ्याम् ॥ ४. ३. ८४ ॥

एकाद्वृक्षपलाशिकाभ्याम् ॥ ४. ३. ८५ ॥

समानाच्च ग्रामात् ॥ ४. ३. ८६ ॥

अधमोत्तमाभ्यां च शाखात् ॥ ४. ३. ८७ ॥

पूर्वपराभ्यां पक्षात् ॥ ४. ३. ८८ ॥

एकमुखपार्श्वेभ्यस्तसः ॥ ४. ३. ८९ ॥

स्वपरजनदेवराज्ञां कुक् च ॥ ४. ३. ९० ॥

पृथिवीमध्यस्य मध्यमश्च ॥ ४. ३. ९१ ॥

निवासस्य चरणेऽण् च ॥ ४. ३. ९२ ॥

वेणुकवेत्रकप्रस्थकमध्यमकोत्तरपदकादिभ्यश्छण् ॥ ४. ३. ९३ ॥

युष्मदस्मदोर्वाखञ् युष्माकास्माकौ च[3] ॥ ४. ३. ९४ ॥

१. A. कालायनि

२. A. ग्रामनी-

३. C omits च.

अण् च ॥ ४. ३. ९५ ॥

तवकममकावेकत्वे ॥ ४. ३. ९६ ॥

द्वीपादनुसमुद्रं ञ्यः ॥ ४. ३. ९७ ॥

अर्घाद्यत् ॥ ४. ३. ९८ ॥

परापराधमोत्तमादेश्च ॥ ४. ३. ९९ ॥

दिगादेष्ठश्च ॥ ४. ३. १०० ॥

ग्रामजनपदैकदेशादञ्[1] ॥ ४. ३. १०१ ॥

सपूर्वात्[2] ॥ ४. ३. १०२ ॥

कालेभ्यः ॥ ४. ३. १०३ ॥

कदम्बपुष्पादिभ्यश्च तद्वृत्तिभ्यः[3] ॥ ४. ३. १०४ ॥

शरदः श्राद्धे ॥ ४. ३. १०५ ॥

रोगातपयोर्वा ॥ ४. ३. १०६ ॥

निशाप्रदोषाभ्याम् ॥ ४. ३. १०७ ॥

श्वसस्तुट् च ॥ ४. ३. १०८ ॥

सायंचिरंप्राह्णेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युः ॥ ४. ३. १०९ ॥

पूर्वाह्णापराह्णाभ्यां वा ॥ ४. ३. ११० ॥

पुरो नः ॥ ४. ३. १११ ॥

परुत्परारिचिरेभ्यस्त्नः ॥ ४. ३. ११२ ॥

ऋतुनक्षत्रेभ्योऽण् ॥ ४. ३. ११३ ॥

सन्ध्यासन्धिवेलात्रयोदशीचतुर्दशीपञ्चदशीपौर्णमास्यमावास्याप्रतिपद्भ्यश्च ॥ ४. ३. ११४ ॥

संवत्सरात् फलपर्वणोः ॥ ४. ३. ११५ ॥

हेमन्ताद्वा तलोपश्च ॥ ४. ३. ११६ ॥

वर्षाप्रावृड्भ्यां ठगेण्यौ[4] ॥ ४. ३. ११७ ॥

मध्यादः सांप्रतिके ॥ ४. ३. ११८ ॥

आदेश्च मः ॥ ४. ३. ११९ ॥

१. A. पदां च भञ्.

२. A. This and the next sūtra are written as one.

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A. ण्यौ

अधोऽवसोर्लोपश्च[1] ॥ ४. ३. १२० ॥

अग्रान्तपश्चाद्भ्य इमच् ॥ ४. ३. १२१ ॥

तत्र जातः[2] ॥ ४. ३. १२२ ॥

प्रावृषष्ठप् ॥ ४. ३. १२३ ॥

संज्ञायां शरदो वुञ् ॥ ४. ३. १२४ ॥

पूर्वाह्णापराह्णार्द्रामूलप्रदोषावस्करेभ्यः कन् ॥ ४. ३. १२५ ॥

पथः[3] पन्थ च ॥ ४. ३. १२६ ॥

सिन्धववकराभ्यां वा ॥ ४. ३. १२७ ॥

अमावास्यार्थादश्च ॥ ४. ३. १२८ ॥

स्थानान्तगोशालखरशालाल्लुक् ॥ ४. ३. १२९ ॥

अनूराधास्वातीतिष्यपुनर्वसुहस्तविशाखाबहुलाभ्यः ॥ ४. ३. १३० ॥

वत्सशालाभिजिदश्वयुङ्मृगशिरश्चित्रारेवतीरोहिणीभ्यो वा ॥ ४. ३. १३१ ॥

नित्यं स्त्रियां चित्रादिभ्यः ॥ ४. ३. १३२ ॥

शतभिषजोऽण् च ङिद्वा ॥ ४. ३. १३३ ॥

श्रविष्ठाषाढाभ्यां छण् च ॥ ४. ३. १३४ ॥

फल्गुन्याष्ट च ॥ ४. ३. १३५ ॥

अश्विन्यादिभ्यो बहुलम् ॥ ४. ३. १३६ ॥

कृतलब्धक्रीतकुशलप्रायभवसंभूताः ॥ ४. ३. १३७ ॥

कालात् साधुपुष्प्यत्पच्यमानेषु ॥ ४. ३. १३८ ॥

उप्ते च ॥ ४. ३. १३९ ॥

आश्वयुज्या वुञ् ॥ ४. ३. १४० ॥

ग्रीष्मवसन्ताभ्यां वा[4] ॥ ४. ३. १४१ ॥

देयमृणम् ॥ ४. ३. १४२ ॥

कलाप्यश्वत्थयवबुसेभ्यो वुन् ॥ ४. ३. १४३ ॥

ग्रीष्मावरसमाभ्यां वुञ् ॥ ४. ३. १४४ ॥

संवत्सराग्रहायणीभ्यां[5] ठञ् ॥ ४. ३. १४५ ॥

१. A. अथोर्वसो

२. A adds as a separate sūtra. ङिद्वाणद्भिः

३. A. पुनन्ये पथः पन्थच्

४. A omits this and the following three sūtras.

५. A. ग्रयणीभ्यां

व्याहरति मृगः ॥ ४. ३. १४६ ॥

तदस्य सोढम् ॥ ४. ३. १४७ ॥

तत्र भवः ॥ ४. ३. १४८ ॥

दिग्वर्गपूगगणोखामुखजघनवंशानुवंशदेशकालाकाशपक्षसाक्षिभ्यो यत् ॥ ४. ३. १४९ ॥

आद्यन्तान्तररहः[1]पथ्यलीकयूथन्यायमित्रमेधमेधाचार्यादिभ्यश्च ॥ ४. ३. १५० ॥

उदकात् संज्ञायाम् ॥ ४. ३. १५१ ॥

देहांशात्[2] ॥ ४. ३. १५२ ॥

दृतिकुक्षिकलशिवस्त्यस्त्यहिभ्यो ढञ् ॥ ४. ३. १५३ ॥

ग्रीवातोऽण् च ॥ ४. ३. १५४ ॥

गम्भीरपञ्च[3]जनाभ्यां ञ्यः ॥ ४. ३. १५५ ॥

चातुर्मासाद्यज्ञे[4] ॥ ४. ३. १५६ ॥

संज्ञायामण् लुक् च ॥ ४. ३. १५७ ॥

परेर्मुखौष्ठहनूलूखलेभ्योऽव्ययीभावे ॥ ४. ३. १५८ ॥

उपात्स्थूलाकलापाभ्याम् ॥ ४. ३. १५९ ॥

अनोः पथिपदयूपवंशसीतातिलयवभङ्गामापेभ्यः ॥ ४. ३. १६० ॥

पर्युपानुभ्यः सीरात् ॥ ४. ३. १६१ ॥

अन्तःपूर्वपदाट्ठञ् ॥ ४. ३. १६२ ॥

पर्यनुभ्यां ग्रामात् ॥ ४. ३. १६३ ॥

समानात् ॥ ४. ३. १६४ ॥

तदादेः ॥ ४. ३. १६५ ॥

लोकान्तात् ॥ ४. ३. १६६ ॥

अध्यात्माधिदेवाधिभूतेहलोकपरलोकोर्ध्वन्दमादि[5]भ्यश्च ॥ ४. ३. १६७ ॥

जिह्वामूलाङ्गुलेश्छः ॥ ४. ३. १६८ ॥

वर्गान्तात् ॥ ४. ३. १६९ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.

२. A. देहाङ्गात्

३. A. जनबहिरदन्तस्वाभ्यां

४. A omits this sūtra.

५. A adds ऊर्ध्वमुहूर्ताकस्मादमुष्मिन्निपत्यात्मशेषकदाचिदमुत्रपरत्रादिभ्यश्च ॥

अशब्दे यत्खौ च ॥ ४. ३. १७० ॥[1]

मध्यान्मण्मीयौ च ॥ ४. ३. १७१ ॥

दिनण्मध्यं चास्य ॥ ४. ३. १७२ ॥[2]

ललाटाद्भूषणे कन् ॥ ४. ३. १७३ ॥

कर्णात् ॥ ४. ३. १७४ ॥

प्रायेणोपादेष्ठक् ॥ ४. ३. १७५ ॥

जानुनीविभ्यां च ॥ ४. ३. १७६ ॥

श्यामाजिनान्तेभ्यो लुक् ॥ ४. ३. १७७ ॥

मन्त्रेऽग्निष्टोमादिभ्यः ॥ ४. २. १७८ ॥

तस्य व्याख्यान इति कल्पे ॥ ४. ३. १७९ ॥

भवव्याख्यानयोर्व्याख्येयनाम्नः ॥ ४. ३. १८० ॥[3]

बह्वचोऽन्तोदात्ताट्ठञ् ॥ ४. ३. १८१ ॥

यज्ञेभ्यः ॥ ४. ३. १८२ ॥

आध्यायेष्वेवर्षेः ॥ ४. ३. १८३ ॥

पौरोडाशपुरोडाशात् ष्ठन् ॥ ४. ३. १८४ ॥

छन्दसो यदणौ ॥ ४. ३. १८५ ॥

द्वयजृग्ब्राह्मणप्रथमाध्वरपुरश्चरणानामाख्यातनामाख्यातेभ्यष्ठक् ॥ ४. ३. १८६ ॥

ऋगयनपदव्याख्यानोत्पातोत्पादपुनरुक्तनिरुक्तन्यायनिगमव्याकरणशिक्षोपनिषदृषिभ्योऽण् ॥ ४. ३. १८७ ॥

यज्ञचर्चाक्रमेतरश्लक्ष्णनिमित्तमुहूर्तसंवत्सरेभ्यश्च ॥ ४. ३. १८८ ॥

क्षत्राङ्गत्रिवास्तुभ्यश्च विद्यायाः ॥ ४. ३. १८९ ॥

छन्दसो मानभाषाविचितिविजितिभ्यः ॥ ४. ३. १९० ॥

तत आगतः ॥ ४. ३. १९१ ॥

आयस्थानेभ्यष्ठक् ॥ ४. ३. १९२ ॥

शुण्डिकाकृकणस्थण्डिलोदपानोलपतीर्थभूमितृणपर्णेभ्योऽण् ॥ ४. ३. १९३ ॥

विद्यायोनिसंबन्धेभ्यो वुञ् ॥ ४. ३. १९४ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A. दिनङ्मध्यं

३. A adds तत्र भवे च

ऋतष्ठञ्¹ ॥ ४. ३. १९५ ॥

पित्र्यं वा ॥ ४. ३. १९६ ॥

नृहेतुभ्यो रूप्यः ॥ ४. ३. १९७ ॥

मयट् च ॥ ४. ३. १९८ ॥

गोत्रादङ्कवत् ॥ ४. ३. १९९ ॥

प्रभवति ॥ ४. ३. २०० ॥

वालवायाद्ञ्यो विदूरं चास्य ॥ ४. ३. २०१ ॥

तद्गच्छति पथिदूतयोः ॥ ४. ३. २०२ ॥

अभिनिष्क्रामति द्वारम् ॥ ४. ३. २०३ ॥

अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ॥ ४. ३. २०४ ॥

शिशुक्रन्दयमसभेन्द्रजननप्रद्युम्नागमनसीतान्वेषणादिभ्यश्छः ॥ ४. ३. २०५ ॥

लुबाख्यायिकासु बहुलम् ॥ ४. ३. २०६ ॥

सोऽस्य निवासः ॥ ४. ३. २०७ ॥

अभिजनश्च ॥ ४. ३. २०८ ॥

गिरिभ्यः शास्त्रजीविषु छः ॥ ४. ३. २०९ ॥

सलातुराच्छण् ॥ ४. ३. २१० ॥

शाण्डिकशङ्कसटशकसर्वकेशसर्वसेनरहबोधकुचवारेभ्यो ञ्यः ॥ ४. ३. २११ ॥

सिन्धुगान्धारिकश्मीरमधुमतिकिष्किन्धोरसासाल्ववर्णुगब्दिकन्दरत्कम्बोजेभ्योऽण् ॥ ४. ३. २१२ ॥

तक्षशिलाछगलग्रामणीवत्सोद्धरणकाण्डधारकैमेंदुराकिन्नरबर्बरावसानकंसकुचितेभ्योऽञ्⁵ ॥ ४. ३. २१३ ॥

सिह्मकोष्ट्रभ्यां कर्णकात् ॥ ४. ३. २१४ ॥

तूदीवर्मतीभ्यां ढञ् ॥ ४. ३. २१५ ॥

भक्तिः ॥ ४. ३. २१६ ॥

महाराजाट्ठक्⁶ ॥ ४. ३. २१७ ॥

१. A. ष्ठच्

२. A. सद्दे - This sūtra is read along with the previous.

३. A. This and the following two sūtras are written as one.

४. A. ग्रन्थ-

५. A. भ्योऽड्

६. A. ड्ढक्

अचित्ताद्देशकालात् ॥ ४. ३. २१८ ॥

वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् ॥ ४. ३. २१९ ॥

गोत्राद्बहुलं वुञ् ॥ ४. ३. २२० ॥

क्षत्रियात् ॥ ४. ३. २२१ ॥

जनपदवत्सर्वं तत्स्वरूपाद्बहुत्वे ॥ ४. ३. २२२ ॥

तेन प्रोक्तम् ॥ ४. ३. २२३ ॥

वेदं वेत्त्यधीते ॥ ४. ३. २२४ ॥

तित्तिरिवरतन्तुखण्डिकोखाच्छण् ॥ ४. ३. २२५ ॥

काश्यपकौशिकाभ्यां ऋषिभ्यां कल्पं च णिनिः ॥ ४. ३. २२६ ॥

शौनकसाङ्खसापेयशाष्रेयवाजसनेयखाण्डायनकषायतलस्तम्भस्कन्धदेवदर्श-रज्जुकण्ठकठशाठेभ्यः ॥ ४. ३. २२७ ॥

हरिद्रुतुम्बुरुलपालम्बिपलिङ्गकमलश्यामायनर्चाभताण्ड्यारुणिभ्यः॥४. ३.२२८॥

कठचरकाल्लुक् ॥ ४. ३. २२९ ॥

कलापिनोऽण् ॥ ४. ३. २३० ॥

छगलिनो ढिनुक् ॥ ४. ३. २३१ ॥

कर्मन्दकृशाश्वाभ्यां भिक्षुनटसूत्रमिनिः ॥ ४. ३. २३२ ॥

पाराशर्यशिलालिभ्यां णिनिः ॥ ४. ३. २३३ ॥

पुराणर्षैः ब्राह्मणम् ॥ ४. ३. २३४ ॥

कल्पे ॥ ४. ३. २३५ ॥

अथर्वणोऽण् वेदे ॥ ४. ३. २३६ ॥

लुक् च वा ॥ ४. ३. २३७ ॥

१. A. This and the next sūtra are omitted.

२. A. प्रोक्तात्

३. A adds before this the following three sūtras:—
छणिणथित्सुशौनकादिभ्यः ॥
मधुरादिभ्योऽण् ॥
प्राकल्पात्तेभ्यः ॥

४. A omits ऋषिभ्यां

५. A. च्याहरणत्ताण्ड्या-

६. A adds another sūtra:—
शाकल्यमुदपिप्पलपदेभ्योऽण्

७. A. This portion is written as a separate sūtra.

८. A. This sūtra is written as part of the previous sūtra.

९. A omits वा

वसिष्ठादिभ्योऽनुवाकादिषु ॥ ४. ३. २३८ ॥

तेनैकदिक् ॥ ४. ३. २३९ ॥

तसिश्च ॥ ४. ३. २४० ॥

उरसो यश्च ॥ ४. ३. २४१ ॥

उपज्ञाते ॥ ४. ३. २४२ ॥

कृते ग्रन्थे ॥ ४. ३. २४३ ॥

संज्ञायां मक्षिकासरघागमुतुंपुत्तिकादिभ्यः ॥ ४. ३. २४४ ॥

क्षुद्राभ्रमरपटरपात्रपादञ् ॥ ४. ३. २४५ ॥

पुरुषाड्ढञ् ॥ ४. ३. २४६ ॥

कुलालकुम्भकारकर्मारवरुडनिषादचण्डालश्वपाकानडुद्ब्राह्मणपरिषद्देवराजकुरु-
　　सेनासैरन्ध्रीबन्धुभ्यो वुञ् ॥ ४. ३. २४७ ॥

तस्येदम् ॥ ४. ३. २४८ ॥

रथाद्वोढरि यत् ॥ ४. ३. २४९ ॥

सपूर्वाच्च ॥ ४. ३. २५० ॥

अङ्गे च ॥ ४. ३. २५१ ॥

पत्रादेरञ् ॥ ४. ३. २५२ ॥

पत्राद्वाह्ये ॥ ४. ३. २५३ ॥

अध्वर्युपरिषद्भ्यां च ॥ ४. ३. २५४ ॥

हलसीराट्ठक् ॥ ४. ३. २५५ ॥

द्वन्द्वाद्वैरे वुञ्च देवासुरादिभ्यः ॥ ४. ३. २५६ ॥

विवाहे ॥ ४. ३. २५७ ॥

नटाञ्ञ्यो नृत्ते ॥ ४. ३. २५८ ॥

छन्दोगौक्थिकयाज्ञिकबह्वृचेभ्यो धर्माम्नायसङ्घेषु ॥ ४. ३. २५९ ॥

१. A, This is written as part of the previous sūtra.

२. C omits ग्रन्थे

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A. This portion is written as a separate sūtra.

५. A repeats here the previous sūtra as a separate one.

६. A. तस्य स्वं

७. A. This and the following four sūtras are omitted.

आथर्वणिकादणि कलोपश्च ॥ ४. ३. २६० ॥

चरणाद्वुञ्[1] ॥ ४. ३. २६१ ॥

गोत्राददण्डमाणवान्तेवासिषु ॥ ४. ३. २६२ ॥

रैवतिकश्वापिसिक्षैमवृद्धिगौरग्रीव्यौदमेघ्यौदवापिवैजवापिभ्यश्छः ॥४.३.२६३॥

कौपिञ्जलहास्तिपदाभ्यामण् ॥ ४. ३. २६४ ॥

सङ्घाङ्कघोषलक्षणेष्वञ्यञिञः[2] ॥ ४. ३. २६५ ॥

शाकलाद्वा ॥ ४. ३. २६६ ॥

वहेस्तुरिट् च ॥ ४. ३. २६७ ॥

शरणेऽग्नीधोरञ् धश्च ॥ ४. ३. २६८ ॥

समिध आधाने षेण्यण् ॥ ४. ३. २६९ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
चतुर्थस्याध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः

१. A adds as a separate sūtra धर्माम्नायसमूहेषु   २. A. संघात्

अथ चतुर्थः पादः

तस्य विकारः ॥ ४. ४. १ ॥

अवयवश्च प्राण्योषधिवृक्षेभ्यः ॥ ४. ४. २ ॥

बिल्वव्रीहिमुद्गमसूरगोधूमेक्षुवेणुकार्पासीपाटलिकुटीरकर्कन्धूभ्योऽण् ॥ ४. ४. ३ ॥

पलाशखदिरविकङ्कतशिंशपास्यन्दनकरीरयवास[1]पालाशशिरीषेभ्योऽञ् ॥ ४. ४. ४ ॥

कोपधादण् ॥ ४. ४. ५ ॥

[2]उवर्णान्तानुदात्तादिप्राणिभ्योऽञ् ॥ ४. ४. ६ ॥

रजतसीसकंसलोहोदुम्बरवीध्रदारुपीतदारुविभीतकरोहितकत्रिकण्टककण्टकारिभ्यश्च ॥ ४. ४. ७ ॥

तालादणू धनुषि ॥ ४. ४. ८ ॥

इन्द्रादालि[3]सादिसायुधेभ्यः ॥ ४. ४. ९ ॥

[4]बर्हिणचपचमरपीयुक्षगवेधुकश्यामाकेभ्यः ॥ ४. ४. १० ॥

हेमार्थात् परिमाणे ॥ ४. ४. ११ ॥

त्रपुजतुनोः षुक् च ॥ ४. ४. १२ ॥

[5]मयडैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः ॥ ४. ४. १३ ॥

नित्यमेकाचः[6] ॥ ४. ४. १४ ॥

[7]गोः पुरीषे ॥ ४. ४. १५ ॥

छे[8] ॥ ४. ४. १६ ॥

शरदर्भतृणकुटीसोमबल्वजेभ्यः ॥ ४. ४. १७ ॥

१. A. पूलास-

२. A. उवर्णान्तादनु-

३. A. शादिशायुधेभ्यः

४. C omits this sūtra.

५. A. मयड्वैतयोः

६. A adds another sūtra नड्वोदेः

७. A. This sūtra is found after ४. ४. १७.

८. A omits this sūtra.

व्रीहेः पुरोडाशे ॥ ४. ४. १८ ॥

तिलयवाभ्यामसंज्ञायाम्[1] ॥ ४. ४. १९ ॥

पिष्टात्[1] ॥ ४. ४. २० ॥

संज्ञायां[2] कन् ॥ ४. ४. २१ ॥

क्रीतवत्परिमाणात् ॥ ४. ४. २२ ॥

शम्याष्ट्लञ् ॥ ४. ४. २३ ॥

उष्ट्राद्वुञ् ॥ ४. ४. २४ ॥

उमोर्णाभ्यां वा ॥ ४. ४. २५ ॥

एणीकोशाड्ढञ् ॥ ४. ४. २६ ॥

पुरुषाद्वधे च ॥ ४. ४. २७ ॥

ह्योगोदेहात्खञ्[3]हियङ्गुश्चास्य संज्ञायाम्[4] ॥ ४. ४. २८ ॥

अपो यञ्वा ॥ ४. ४. २९ ॥

पयसो यत् ॥ ४. ४. ३० ॥

द्रोश्च ॥ ४. ४. ३१ ॥

माने वयः ॥ ४. ४. ३२ ॥

फले लुक् ॥ ४. ४. ३३ ॥

प्लक्षन्यग्रोधाश्वत्थेङ्गुदीवेणुबृहतीशिग्रुकर्कन्धुभ्योऽण् ॥ ४. ४. ३४ ॥

जम्ब्वा वा ॥ ४. ४. ३५ ॥

लुप् च ॥ ४. ४. ३६ ॥

हरीतकीपथ्याम्लिकाचिञ्चाद्राक्षामृद्वीकापिप्पली[5]कणाकोशातकीश्वेतपाक्या-दिभ्यः ॥ ४. ४. ३७ ॥

फलपाकशोषिभ्यश्च गोधूमादिभ्यः[6] ॥ ४. ४. ३८ ॥

१. A omits this sūtra.

२. A omits संज्ञायां and reads the other word along with sūtra ४. ४. १९.

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A adds वा

५. A. पिप्पलीकर्णाजैनवाकिनखरजनीकाडीदधिदोग्धिशष्कुडीकण्ठकारिकागगरीकाशोकाकोशातकश्वितपत्या-दिभ्यः ॥

६. A. This portion is written as a separate sūtra.

पुष्पमूलेषुमालतीशेफालिकामल्लिकानवमालिकांशुमतीबृहतीविदारीहरिद्रा-भ्यः ॥ ४. ४. ३९ ॥

न वरणपाटलैरण्डाल्वादिभ्यः[१] ॥ ४. ४. ४० ॥

[२]करवीराशोकचम्पककदम्बादिभ्यो लुक् ॥ ४. ४. ४१ ॥

शिरीषह्रीबेरादिभ्यो वा ॥ ४. ४. ४२ ॥

कंसीयपरशव्ययोर्यञौ लुक् च ॥ ४. ४. ४३ ॥

नद्विरद्रुमयगोमयफलेभ्यः ॥ ४. ४. ४४ ॥

प्राग्वहतेष्ठक् ॥ ४. ४. ४५ ॥

तेन जितं करणात् ॥ ४. ४. ४६ ॥

जयति दीव्यति खनति ॥ ४. ४. ४७ ॥

सं[४]स्कृतम् ॥ ४. ४. ४८ ॥

कुलुत्थकोपधादण् ॥ ४. ४. ४९ ॥

[५]तरति ॥ ४. ४. ५० ॥

गोपुच्छाट्ठञ् ॥ ४. ४. ५१ ॥

द्व्यज्नौभ्यां ठन् ॥ ४. ४. ५२ ॥

चरति ॥ ४. ४. ५३ ॥

आकर्षात् ष्ठल्[६] ॥ ४. ४. ५४ ॥

पर्पाश्वाश्वत्थरथजालव्यालव्यासपा[७]देभ्यः ष्ठन् ॥ ४. ४. ५५ ॥

श्वगणाट्ठञ् च ॥ ४. ४. ५६ ॥

वेतनवाहार्धवाहपादप्रेषणसुखशय्यास्फिग्वेशशक्तिभ्यो जीवति ॥ ४. ४. ५७ ॥

उपादेशवेशहस्तस्थानेभ्यः ॥ ४. ४. ५८ ॥

व्यस्ताच्च धनुर्दण्डात् ॥ ४. ४. ५९ ॥

क्रयविक्रयाट्ठन् ॥ ४. ४. ६० ॥

वस्नात् ॥ ४. ४. ६१ ॥

१. A omits this sūtra.

२. A adds च

३. A. करणिराशोक-

४. A. This is written as part of the previous sūtra.

५. A. This is written as part of the previous sūtra.

६. A. ष्ठक्

७. A omits पादेभ्यः ··· प्रेषण in ४. ४. ५७.

आयुधाच्छ च ॥ ४. ४. ६२ ॥

व्रातात् खञ् ॥ ४. ४. ६३ ॥

उत्सङ्गोडुपोडुपोत्पुटपिटकपिटाकेभ्यो हरति ॥ ४. ४. ६४ ॥

भस्त्राभरटभरणशीर्षभारांसभारेभ्यः ष्ठन् ॥ ४. ४. ६५ ॥

विवधवीवधाद्वा[1] ॥ ४. ४. ६६ ॥

अण् कुटिलिकायाः ॥ ४. ४. ६७ ॥

अक्षद्यूतगतानुगतगतागतयातोपयातपादस्वेदनकण्टकमर्दनेभ्यो निर्वृत्ते ॥
४. ४. ६८ ॥

जङ्घायाः प्रहृतप्रहाराभ्याम् ॥ ४. ४. ६९ ॥

भावादिमप्[2] ॥ ४. ४. ७० ॥

क्त्रे[3]: ॥ ४. ४. ७१ ॥

अपमित्यात् कक् ॥ ४. ४. ७२ ॥

याचितात् कन् ॥ ४. ४. ७३ ॥

संसृष्टम् ॥ ४. ४. ७४ ॥

चूर्णादिनिः ४. ४. ७५ ॥

लवणाल्लुक् ॥ ४. ४. ७६ ॥

मुद्गादण् ॥ ४. ४. ७७ ॥

उपसिक्ते व्यञ्जनेभ्यः ॥ ४. ४. ७८ ॥

ओजस्सहोऽम्भसा वर्तते ॥ ४. ४. ७९ ॥

तं प्रत्यनुभ्यामीपलोमकूलेभ्यः ॥ ४. ४. ८० ॥

परेर्मुखपार्श्वाभ्याम् ॥ ४. ४. ८१ ॥

उञ्छति ॥ ४. ४. ८२ ॥

रक्षति ॥ ४. ४. ८३ ॥

शब्ददर्दुरं करोति ॥ ४. ४. ८४ ॥

पक्षिमत्स्यमृगाख्याद्धन्ति ॥ ४. ४. ८५ ॥

परिपन्थं[4] तिष्ठति च ॥ ४. ४. ८६ ॥

[5]माथान्तपदव्यनुपदाक्रन्दान् धावति ॥ ४. ४. ८७ ॥

१. A. विविधवीविधाद्वा
२. A adds च
३. A. त्रेः
४. A. पन्थि
५. A adds परिपथं चैके

पदान्तप्रतिकण्ठार्थललामं गृह्णाति ॥ ४. ४. ८८ ॥

गर्ह्यम् ॥ ४. ४. ८९ ॥

वृद्धेर्वृधुष् ॥ ४. ४. ९० ॥

दशैकादशकुसीदाभ्यां ष्ठन् ॥ ४. ४. ९१ ॥

धर्माधर्मं चरति ॥ ४. ४. ९२ ॥

प्रतिपथमेति ठंश्च ॥ ४. ४. ९३ ॥

समवायान्[1] समवैति ॥ ४. ४. ९४ ॥

परिषदो ण्यः ॥ ४. ४. ९५ ॥

सेनाया वा ॥ ४. ४. ९६ ॥

लालाटिककौक्कुटिकौ ॥ ४. ४. ९७ ॥

परदारादीन् गच्छति ॥ ४. ४. ९८ ॥

सुस्नातादीन् पृच्छति ॥ ४. ४. ९९ ॥

प्रभूतादीनाह ॥ ४. ४. १०० ॥

माशब्द[2] इत्यादिभ्यः ॥ ४. ४. १०१ ॥

तस्य धर्म्यम्[3] ॥ ४. ४. १०२ ॥

ऋतोऽञ् ॥ ४. ४. १०३ ॥

विशसितृविभाजयित्रो[4]रिण्णिलोपौ च ॥ ४. ४. १०४ ॥

महिषीप्रजावतीयजमाननरानुचारकपुरोहितहोतृमणिपालीभ्योऽण् ॥४.४.१०५॥

व्यनुप्रेभ्यो लेपिकायाः ॥ ४. ४. १०६ ॥

अवक्रे[5]यः ॥ ४. ४. १०७ ॥

तदस्य पण्यम् ॥ ४. ४. १०८ ॥

लवणाट्ठञ् ॥ ४. ४. १०९ ॥

किसरतगरोशीरहरिद्रागुग्गुलुस्थगलनलदपर्णेभ्यः ष्ठन्[6] ॥ ४. ४. ११० ॥

शलालुनो वा ॥ ४. ४. १११ ॥

शिल्प[7]मृदङ्गादिभ्यो वादनादिवृत्तिभ्यः ॥ ४. ४. ११२ ॥

१. A. समवायार्थात्

२. A. This is written as part of the previous sūtra.

३. A. धर्म्यः

४. A. तृपिभाज

५. A. क्रयः

६. A. ष्ठक्

७. A. This is written as part of the previous sūtra.

मड्डुकझर्झराभ्यामण् च ॥ ४. ४. ११३ ॥

प्रहरणम् ॥ ४. ४. ११४ ॥

परश्वधाट्ठञ् च[1] ॥ ४. ४. ११५ ॥

[2]शक्तियष्टिभ्यां टीकक् ॥ ४. ४. ११६ ॥

अस्ति नास्ति दिष्टमिति मतिः ॥ ४. ४. ११७ ॥

शीलमपूपादिभ्यो भक्षणादिवृत्तिभ्यः ॥ ४. ४. ११८ ॥

छत्रसत्यानृतविशिखाभ्यो गुरूपसदनादिवृत्तिभ्योऽणः ॥ ४. ४. ११९ ॥

अङ्गस्थः ॥ ४. ४. १२० ॥

शिक्षाभिक्षाभक्षाचुरातपः[3]कर्मकृष्युपस्थानप्ररोहविश्वधा[4]दिभ्यः ॥ ४. ४. १२१ ॥

कर्माध्ययने वृत्तम् ॥ ४. ४. १२२ ॥

बह्वच्पूर्वपदात् ठञ्च्[5] ॥ ४. ४. १२३ ॥

हितं भक्ष्यं तदस्मै ॥ ४. ४. १२४ ॥

दीयते नियुक्तम् ॥ ४. ४ १२५ ॥

श्राणमांसमांसौदनोदनेभ्यष्टिकन् ॥ ४. ४. १२६ ॥

[6]भक्तादण् च[7] ॥ ४. ४. १२७ ॥

तत्र नियुक्तः ॥ ४ ४. १२८ ॥

[8]अगारान्ताट्ठन् ॥ ४. ४. १२९ ॥

अदेशकालादध्यीते ॥ ४. ४. १३० ॥

कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेभ्यो व्यवहरति ॥ ४. ४. १३१ ॥

निकटश्मशानवृक्षमूलेषु वसति ॥ ४. ४. १३२ ॥

आवसथात् ष्ठल् ॥ ४. ४. १३३ ॥

समानतीर्थाद्यः ॥ ४. ४. १३४ ॥

प्राग्घिताद्यत् ॥ ४. ४. १३५ ॥

तद्वहति युगप्रासङ्गाभ्याम् ॥ ४. ४. १३६ ॥

१. A omits च

२. A adds before this as a separate sūtra. अण् चैके.

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A. साभ्यः

५. A. ष्ठच्

६. A adds before this as a separate sūtra युञ्ञ्याणैके.

A adds वा

A. अगाराड्ढन्

धुरो ढक् च ॥ ४. ४. १३७ ॥

सर्वोत्तरदक्षिणादेः खः ॥ ४. ४. १३८ ॥

एकादेर्लुक् च ॥ ४. ४. १३९ ॥

शकटादण् ॥ ४. ४. १४० ॥

हलसीराट्ठक् ॥ ४. ४. १४१ ॥

संज्ञायां जन्याः ॥ ४. ४. १४२ ॥

विध्यत्यकरणेन ॥ ४. ४. १४३ ॥

[2]धैनगणं लब्धा[3] ॥ ४. ४. १४४ ॥

अन्नाण्णः ॥ ४. ४. १४५ ॥

वशंगतः ॥ ४. ४. १४६ ॥

पदमस्मिन् दृश्यः ॥ ४. ४ १४७ ॥

मूलमस्या दृढम् ॥ ४. ४. १४८ ॥

संज्ञायां धेनुष्या ॥ ४. ४. १४९ ॥

गृहपतिना संयुक्ते ञ्यः ॥ ४. ४. १५० ॥

मूलेनानाम्ये ॥ ४. ४ १५१ ॥

वयसा च तुल्ये ॥ ४. ४. १५२ ॥

नौतुलाविषैस्तार्यसंमितवध्येषु ॥ ४. ४. १५३ ॥

सि[4]तया समिते[5] ॥ ४. ४. १५४ ॥

धर्मेण प्राप्यम् ॥ ४. ४. १५५ ॥

[6]पथ्यर्थन्यायाच्चानपेते ॥ ४. ४. १५६ ॥

छन्दसा[7] निर्मिते ॥ ४. ४. १५७ ॥

उरसोऽण् च ॥ ४. ४. १५८ ॥

हृदयस्य प्रियः ॥ ४. ४. १५९ ॥

बन्धने चर्षौ ॥ ४. ४. १६० ॥

१. A. ढक्

२. A. This is read along with the previous sūtra.

३. A. लब्ध्वा.

४. A. This is read as part of the previous sūtra.

५. A adds as a separate sūtra. सपूर्वायाश्च.

६. A. This is read as part of the previous sūtra,

७. A. छन्दसी

मतात्करणे ॥ ४. ४. १६१ ॥

जनाज्जल्पे ॥ ४. ४. १६२ ॥

हलात्कर्षे ॥ ४. ४. १६३ ॥

तदन्ताच्च ॥ ४. ४. १६४ ॥

तत्र साधुः ॥ ४. ४. १६५ ॥

सभाया यः ॥ ४. ४. १६६ ॥

प्रतिपञ्चमहा[१]जनविश्वेभ्यो जनात् ख[२]ञ् ॥ ४. ४. १६७ ॥

सर्मिदंसमपरेभ्यो युगात् ॥ ४. ४. १६८ ॥

परस्यामुष्यपरेभ्यः [३]कुलात् ॥ ४. ४. १६९ ॥

भक्ताण्णः ॥ ४. ४. १७० ॥

पर्षदो ण्यश्च ॥ ४. ४. १७१ ॥

कथायाष्ठक् ॥ ४. ४. १७२ ॥

विविश्वपूर्वायाश्च ॥ ४. ४. १७३ ॥

जनेजनाभ्यां वादात् ॥ ४. ४. १७४ ॥

वृत्तिसंग्रहगणगुणायुर्वेदवितण्डाभ्यश्च ॥ ४. ४. १७५ ॥

गुडापूपसक्तुमांसौदनकुल्माषवेणुभ्यष्ठञ् ॥ ४. ४. १७६ ॥

समो वाहिघातकग्रामेभ्यः ॥ ४. ४. १७७ ॥

[४]प्रन्युपेभ्यो वासात् ॥ ४. ४. १७८ ॥

पथ्यतिथिवसतिस्वपतिभ्यो ढञ् ॥ ४. ४. १७९ ॥

समानोदरे [५]शयिते यत् ॥ ४. ४. १८० ॥

प्राक्क्रीताच्छः ॥ ४. ४. १८१ ॥

उगोहविर्बहिरष्टकामेधास्रुग्युगस्वदाक्षरासुरस्वरदरविषाध्वकूपेभ्यो यत् ॥
४. ४. १८२ ॥

नाभेर्नश्चादेहांशात् ॥ ४. ४. १८३ ॥

ऊधसो नश्च ॥ ४. ४. १८४ ॥

शुनः संप्रसारणं दीर्घश्च वा ॥ ४. ४. १८५ ॥

१. A. सर्वविश्वेभ्यो

२. A. खः

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A. This is written as part of the previous sūtra.

५. A. शयितरि ॥

कम्बलात्संज्ञायाम् ॥ ४. ४. १८६ ॥

हविर्भ्यो वा ॥ ४. ४. १८७ ॥

यूपदीपाश्वपत्रस्थूणार्गळामुसलकटककर्णवेष्टकापूपसूपौदनपृथुकाभ्युषापोष - तण्डुलकिण्वान्नविकारेभ्यश्च ॥ ४. ४. १८८ ॥

तस्मै हितम् ॥ ४. ४ १८९ ॥

न राजाचार्यवृषन्ब्राह्मणेभ्यः ॥ ४. ४. १९० ॥

शरीरावयवाद्यत् ॥ ४. ४. १९१ ॥

खलयवमाषतिलवृषब्रह्मरथेभ्यः ॥ ४. ४. १९२ ॥

अजाविभ्यां थ्यन् ॥ ४. ४. १९३ ॥

भोगान्तात्मनः खः ॥ ४. ४. १९४ ॥

पञ्चविंशाभ्यां जनात्कर्मधारये ॥ ४. ४. १९५ ॥

सर्वात् ॥ ४. ४. १९६ ॥

महतश्च ठञ् ॥ ४. ४. १९७ ॥

सर्वाण्णो वा ॥ ४. ४. १९८ ॥

पुरुषाड्ढञ् ॥ ४. ४. १९९ ॥

माणवचरकाभ्यां खञ् ॥ ४. ४ २०० ॥

तदर्थे विकृतेः प्रकृतौ ॥ ४. ४. २०१ ॥

ऋषभोपानद्भ्यां ञ्यः ॥ ४. ४. २०२ ॥

चर्मण्यञ् ॥ ४. ४. २०३ ॥

छदिर्बलिभ्यां ढञ् ॥ ४. ४. २०४ ॥

उपधेः स्वार्थे ॥ ४. ४. २०५ ॥

तदस्यात्र स्यादिति ॥ ४. ४. २०६ ॥

परिखाया ढञ् ॥ ४. ४. २०७ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
चतुर्थस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

—

१. A omits this sūtra.　　२. A omits this sutra.

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

——:o:——

प्राग्वतेष्ठञ् ॥ ५. १. १ ॥

संख्यादेश्चालुकः ॥ ५. १. २ ॥

आर्हादगोपुच्छसंख्यापरिमाणाट्ठक् ॥ ५. १. ३ ॥

निष्कपर्णपादमाषवाहद्रोणषष्टिभ्यश्चासमासे ॥ ५. १. ४ ॥

कंसार्धाभ्यां टिठन् ॥ ५. १. ५ ॥

कार्षापणात् प्रतिश्चास्य वा ॥ ५. १. ६ ॥

शूर्पादञ् ॥ ५. १. ७ ॥

सहस्रवसनविंशतिकशतमानेभ्योऽण् ॥ ५. १. ८ ॥

शतात्केवलात् ठन्यतावस्मिन् ॥ ५. १. ९ ॥

संख्याया अतिशतः कन् ॥ ५. १. १० ॥

कतेश्च ॥ ५. १. ११ ॥

वतोरिड् च वा ॥ ५. १. १२ ॥

विंशतित्रिंशद्भ्याम् ॥ ५. १. १३ ॥

असंज्ञायां ड्वुन् ॥ ५. १. १४ ॥

द्विगोर्लुगद्विः ॥ ५. १. १५ ॥

कार्षापणसहस्रसुवर्णशतमानाद्वा ॥ ५. १. १६ ॥

द्वित्रिबह्वादेः निष्कबिस्तात् ॥ ५. १. १७ ॥

विंशतिकात् खः ॥ ५. १. १८ ॥

केवलाभ्यां च खारीकाकणीभ्यामीकन् ॥ ५. १. १९ ॥

पणपादमाषेभ्यो यत् ॥ ५. १. २० ॥

शताद्वा ॥ ५. १. २१ ॥

शाणात् ॥ ५. १. २२ ॥

१. A. पाणिपाद

२. A omits this and the following four sūtras.

३. A omits this sūtra.

४. A. बिस्ताभ्याम्

५. A adds शिवाभ्यां

द्विन्र्यादेरण् च ॥ ५. १. २३ ॥

तेन क्रीतं मूल्यात् ॥ ५. १. २४ ॥

तस्य वापः ॥ ५. १. २५ ॥

पात्रात् ष्ठन् ॥ ५. १. २६ ॥

वातपित्तश्लेष्मसन्निपातेभ्यः [1]शमनकोपनयोः ॥ ५. १. २७ ॥

तस्य निमित्तं संयोगो[2]त्पातौ ॥ ५. १. २८ ॥

द्व्यचोऽसंख्यापरिमाणश्वगणवसूर्णोमाभ[3]ङ्गावर्षाश्मनो यत् ॥ ५. १. २९ ॥

ब्रह्मवर्चसात् ॥ ५. १. ३० ॥

पुत्राच्छ च ॥ ५. १. ३१ ॥

पृथिवीसर्वभूमिभ्यामञणौ ॥ ५. १. ३२ ॥

ई[4]श्वरः ॥ ५. १. ३३ ॥

तत्र विदितः ॥ ५. १. ३४ ॥

लोकसर्वलोकाभ्यां ठञ् ॥ ५. १. ३५ ॥

तदत्रास्मै वृद्ध्यायलाभशुल्को[5]पदं दीयते ॥ ५. १. ३६ ॥

पूरणा[6]र्धाट्ठन् ॥ ५. १. ३७ ॥

भागाद्यच्च ॥ ५. १. ३८ ॥

तदस्य परिमाणम् ॥ ५. १. ३९ ॥

जीवितस्य च ॥ ५. १. ४० ॥

संख्यायाः सङ्घसूत्राध्ययनेषु ॥ ५. १. ४१ ॥

सं[7]ज्ञायां च ॥ ५. १. ४२ ॥

[8]पङ्क्तिः ॥ ५. १. ४३ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.

२. A. संयोगात् पातौ. The latter word is written as a separate sūtra.

३. A. गङ्गा

४. A. This and the following two sūtras are written as one.

५. A. शुल्के पादं

६. A. र्थाद्ठन्

७. C adds as a separate sūtra पङ्क्तिः

८. A. This and the next sūtra are written together.

विंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतम् ॥ ५. १. ४४ ॥

सहस्रायुतनियुतप्रयुतार्बुदन्यर्बुदादयश्च ॥ ५. १. ४५ ॥

पञ्चद्दशतौ वर्गे वा ॥ ५. १. ४६ ॥

[1]स्तोमे डट् ॥ ५. १. ४७ ॥

त्रिंशच्चत्वारिंशद्भ्यां ब्राह्मणाख्यायां डण् ॥ ५. १. ४८ ॥

[2]भृतिवस्नांशाः ॥ ५. १. ४९ ॥

तत्पचति द्रोणादण् च ॥ ५. १. ५० ॥

संभवत्यवहरति च ॥ ५. १. ५१ ॥

पात्राचिताढाढकेभ्यः खो वा ॥ ५. १. ५२ ॥

[3]द्विगोः ष्ठंश्च ॥ ५. १. ५३ ॥

कुलिजाल्लुक् च वा ॥ ५. १. ५४ ॥

हरतिवहत्यावहतिवंशकुटजबल्वजमूलखट्वास्थूणाश्लक्ष्णाक्षाश्मेक्षुभ्यो भारात् ॥ ५. १. ५५ ॥

भारेभ्यश्च वंशादिभ्यः ॥ ५. १. ५६ ॥

द्रव्यवस्नाभ्यां कन्ठनौ ॥ ५. १. ५७ ॥

[4]अर्हति ॥ ५. १. ५८ ॥

छेदभेदद्रोहदोहनर्तकर्षसंप्रयोगविप्रयोगविप्रकर्षप्रेषणसंप्रश्नेभ्यो नित्यम् ॥ ५. १. ५९ ॥

विरागाद्विरङ्गश्च ॥ ५. १. ६० ॥

[5]शीर्षच्छेदाद्यच्च ॥ ५. १. ६१ ॥

[6]यज्ञाद्धस्तत्कर्म च ॥ ५. १. ६२ ॥

पात्राद्घश्च ॥ ५. १. ६३ ॥

दण्डमुसलमेधवधमधुपर्कार्घमेघोदकेभकशायुगेभ्यः ॥ ५. १. ६४ ॥

[7]दक्षिणकडङ्करस्थालीबिलेभ्यश्छ च ॥ ५. १. ६५ ॥

[8]आर्त्विज्यं चर्त्विजः खञ् ॥ ५. १. ६६ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. हृतिखस्त्रांशः ॥

३. A omits this sūtra.

४. A. आर्हतभोजनादिभ्यः

५. A. शीर्षा-

६. A. यज्ञा-

७. A. दक्षिणारस्थाली-

८. A. आर्तिं चर्त्वचः

अधृष्टाकार्ययोः शालीनकौपीने ॥ ५. १. ६७ ॥

पारायणतुरायणचान्द्रायणेभ्यो वर्तयति ॥ ५. १. ६८ ॥

संशयादापन्नः ॥ ५. १ ६९ ॥

योजनाद्गच्छति ॥ ५. १. ७० ॥

क्रोशयोजनादेः शतात् ततोऽभिगमनार्हे च ॥ ५. १. ७१ ॥

पथः ष्कन् ॥ ५. १. ७२ ॥

णः पन्थश्च नित्यम् ॥ ५. १. ७३ ॥

अजशङ्कूत्तरवारिजाङ्गलकान्तारादेस्तेनाहृते च ॥ ५. १. ७४ ॥

स्थलादेः ॥ ५. १. ७५ ॥

मधुकमरिचयोरण् ॥ ५. १. ७६ ॥

कालात् ॥ ५. १. ७७ ॥

तेन निर्वृत्तम्[१] ॥ ५. १. ७८ ॥

तस्मै[२] भृतोऽधीष्टः ॥ ५. १. ७९ ॥

तं भूतो भावी ॥ ५. १. ८० ॥

मासाद्वयसि यत्खञौ ॥ ५. १. ८१ ॥

[३]द्विगोर्यप् ॥ ५. १. ८२ ॥

[४]षण्मासाण्ण्यच्च वा ॥ ५. १. ८३ ॥

अवयसि ठंश्च ॥ ५. १. ८४ ॥

समायाः खः ॥ ५. १. ८५ ॥

द्विगोर्वा ॥ ५. १. ८६ ॥

रात्र्यहःसंवत्सराच्च ॥ ५. १. ८७ ॥

वर्षाल्लुक् च ॥ ५. १. ८८ ॥

तेन पच्यन्ते षष्टिरात्रात् कन् [५]रात्रलोपश्च संज्ञायाम् ॥ ५. १. ८९ ॥

परिजय्यलभ्यकार्यसुकराणि ॥ ५. १. ९० ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A adds खञौ

३. A. This is read along with the previous sūtra.

४. A. This is read along with the previous sūtra.

५. A. This portion is written as a separate sūtra.

तदस्य ब्रह्मचर्यम्[१] ॥ ५. १. ९१ ॥

तस्य [२]महानाम्न्यादित्यव्रत[३]गोदानादिभ्यः ॥ ५. १. ९२ ॥

तच्चरतीति चैतेभ्यो व्रतवृत्तिभ्यः ॥ ५. १. ९३ ॥

देवव्रततिलव्रतावान्तरदीक्षादिभ्यो डिनिः ॥ ५. १. ९४ ॥

ड्वुंश्चाष्टाचत्वारिंशतो वर्षाणाम् ॥ ५. १. ९५ ॥

चातुर्मास्येभ्यो यलोपश्च ॥ ५. १. ९६ ॥

तस्य दक्षिणा यज्ञेभ्यः ॥ ५. १. ९७ ॥

तत्र दीयते ॥ ५. १. ९८ ॥

का[४]लात्कार्यं च भववत् ॥ ५. १. ९९ ॥

व्युष्टनित्यनिष्क्रमणप्रवेशनतीर्थसङ्ग्रामसङ्घाताग्निपदपीलुमूलादिभ्योऽण् ॥
५. १. १०० ॥

[५]यथाकथाचाण्णः ॥ ५. १. १०१ ॥

तेन हस्ताद्यत् ॥ ५. १. १०२ ॥

शोभते ॥ ५. १. १०३ ॥

कर्मवेशाभ्यां यत् ॥ ५. १. १०४ ॥

तस्मै प्रभवति [६]समस्तापनाह्ग्रामयोगवेशपेषघातपरायमोदनेभ्यः ॥ ५. १. १०५ ॥

निरः पेषघोषाभ्याम् ॥ ५. १. १०६ ॥

निर्व्युपेभ्यः सर्गात् ॥ ५. १. १०७ ॥

प्रोपाभ्यां वासात् ॥ ५. १. १०८ ॥

सक्तुमांसौदनमांसौदनेभ्यश्च ॥ ५. १. १०९ ॥

योगाद्यच्च[७] ॥ ५. १. ११० ॥

कर्मण उकञ् ॥ ५. १. १११ ॥

सोऽस्य प्राप्तः समयात् ॥ ५. १. ११२ ॥

ऋतूपर्वस्तु[८]प्राशित्रादिभ्योऽण् ॥ ५. १. ११३ ॥

कालाद्यत् ॥ ५. १. ११४ ॥

१. A adds as a separate sūtra सोऽस्य ब्रह्मचर्ये

२. A omits महा

३. A. व्रतयोगा-

४. A. कार्यात् कार्यं

५. A. यथाचाणः

६. A. This portion is written as a separate sūtra.

७. A. द्यश्च.

८. A. वस्त्र.

प्रकृष्टष्ठञ् ॥ ५. १. ११५ ॥

प्रयोजनम् ॥ ५. १. ११६ ॥

एकागाराच्चौरे ॥ ५. १. ११७ ॥

अकालात् ठंश्च ॥ ५. १. ११८ ॥

चूडाश्रद्धादिभ्योऽण् ॥ ५. १. ११९ ॥

विशाखाषाढाभ्यां मन्थदण्डयोः ॥ ५. १. १२० ॥

उडुपाभ्यां स्थावेरनान्ताच्छः ॥ ५. १. १२१ ॥

अनोर्वचिप्रवचिवाखिविशिभ्यः ॥ ५. १. १२२ ॥

रुहेः प्राङ्भ्यां च ॥ ५. १. १२३ ॥

समाङो विशिरभिभ्याम् ॥ ५. १. १२४ ॥

विशिपूरिपदिरुहिसमापिभ्यः सपूर्वपदेभ्यः ॥ ५. १. १२५ ॥

स्वर्गधनायुर्यशःकामेभ्यो यत् ॥ ५. १. १२६ ॥

पुण्याहस्वस्तिशान्तिभ्यो वाचनाल्लुक्[1] ॥ ५. १. १२७ ॥

तेन तुल्यं क्रियाचेद्वतिः ॥ ५. १. १२८ ॥

तत्र तस्येव[2] ॥ ५. १. १२९ ॥

तदर्हम् ॥ ५. १. १३० ॥

तस्य भावस्त्वतलौ ॥ ५. १. १३१ ॥

नञादेस्तत्पुरुषात् ॥ ५. १. १३२ ॥

चतुरसङ्गतलवणबडबुधकतरसलसेभ्यो वा ॥ ५. १. १३३ ॥

पृथुमृदुपटुपाण्डुखण्डचण्डस्वादुसाधुबहुमहदणुतनूरुगुरुलघुभ्य ईमनिच्[3] ॥ ५. १. १३४ ॥

होडवत्सपाकाकिञ्चनर्जुचार्वांशुबकवृद्धकालतृप्रक्षिप्रक्षुद्रह्रस्वप्रियेभ्यश्च ॥ ५. १. १३५ ॥

वर्णदृढपरिवृढकृशभृशाम्लशुक्लवणमधुरशीतोष्णजडेभ्यः ष्यश्च ॥ ५. १. १३६ ॥

बालतरुणमन्दमूकमूलकालमूर्खपण्डितस्थिरबहुलबधिरदीर्घेभ्यश्च ॥ ५. १. १३७ ॥

षेयातलातशारदेभ्यः ॥ ५. १. १३८ ॥

समश्च मतिमनोभ्याम् ॥ ५. १. १३९ ॥

१. A. लुकि

२. A. तस्यैव

३. A. इनि च

गुणवचनेभ्योऽसमासकृत्तद्धिताव्ययसर्वनामसंख्याख्येभ्यः कर्मणि च ॥ ५. १. १४० ॥

ब्राह्मणमाणवबाडवधूर्तचोरचपलकुशलनिपुणसुहितपिशुनबालिशालसेभ्यः ॥ ५. १. १४१ ॥

गडुलदीनदायादविदग्धोचितसमग्रशीलतत्परेदम्परयथातथयथापुरपुनःपुनरभीक्ष्णतरतमप्रकामयथाकामेभ्यश्च ॥ ५. १. १४२ ॥

एकद्वित्रिस्वान्येभ्यो भावात् ॥ ५. १. १४३ ॥

तत्स्वसमविषमपरममध्येभ्यः स्यात् ॥ ५. १. १४४ ॥

निर्दुर्भ्यां कुलात् ॥ ५. १. १४५ ॥

दुष्काराजभ्यः पुरुषात् ॥ ५. १. १४६ ॥

व्याङ्गुपेभ्योरावयात् ॥ ५. १. १४७ ॥

गणाधिभ्यां पत्युः ॥ ५. १. १४८ ॥

वेः शायशाल्भ्याम् ॥ ५. १. १४९ ॥

स्वधिस्वर्जनमहद्युवभ्यो राज्ञः ५. १. १५० ॥

सम्राजः ॥ ५. १. १५१ ॥

अर्हतो नुं च ॥ ५. १. १५२ ॥

समो वदिविशिभ्यां णिनः ॥ ५. १. १५३ ॥

बहोश्च भाषः ॥ ५. १. १५४ ॥

शीर्षनिविभ्यो हनः ॥ ५. १. १५५ ॥

नञः क्षेत्रज्ञेश्वरविदूरपिशुननृशंसयथातथयथापुरेभ्यः ॥ ५. १. १५६ ॥

सधर्मानुकूलपरिमण्डलविश्वरूपार्विगुदासीनेश्वरप्रतिभूसाक्षिमानुषास्तिकनास्तिकेतिहयुगपत्पूर्वापरोत्तराधरादिभ्यश्च ॥ ५. १. १५७ ॥

चातुर्वर्ण्यचातुराश्रम्यचातुर्वैद्यत्रैलोक्यत्रैसन्ध्यत्रैकाल्यत्रैशब्द्यत्रैस्वर्यषाड्गुण्यसैन्यसान्निध्यसामीप्यौपम्यसौख्यसार्ववैद्यादीनां स्वार्थे ॥ ५. १. १५८ ॥

पत्यन्तपुरोहितवार्षिकग्रामिकचार्मिकधार्मिकसिलिकसूचिकसूचकखण्डिकदण्डिकाजनिकाञ्जलिकप्रचिकच्छत्रकराजन्सरत्कसारथिभ्यो यक् ॥ ५. १. १५९ ॥

सखिदूतवणिग्भ्यो यः ॥ ५. १. १६० ॥

१. A. संख्याभ्यः
२. A. लसद्भ्यः
३. A. व्याङ्
४. A. विदि
५. A and C. नृशंस
६. A. धर्मानु

स्नेनाद्यन्नलोपश्च ॥ ५. १. १६१ ॥

दूतादिभ्यः ष्यञ्च ॥ ५. १. १६२ ॥

कपिज्ञातिभ्यां ढक् ॥ ५. १. १६३ ॥

प्राणिजातिवयोऽर्थोद्गातृउन्नेतृप्रतिहर्तृकर्तृहोतृप्रशास्त्रध्वर्युवधूसुष्टुदुष्टुरथगणक-पत्तिगणकेभ्योऽञ् ॥ ५. १. १६४ ॥

हायनान्तयुवस्थविरभ्रातृयजमानमिथुनपिशुननिपुणकुशलचपलकुलीनानृशंसे-भ्योऽण् ॥ ५. १. १६५ ॥

सहःश्रवणकुतुककुतूहलवृषलकण्डुकमण्डलुकितवपोतृक्षेत्रज्ञपरिव्राजकस-ब्रह्मचारिभ्यश्च ॥ ५. १. १६६ ॥

सुदुर्भ्यां हृदः ॥ ५. १. १६७ ॥

भ्रातुश्च ॥ ५. १. १६८ ॥

कोश्च स्त्रियाः ॥ ५. १. १६९ ॥

पुरुषहृदयाभ्यामसमासे ॥ ५. १. १७० ॥

श्रोत्रियाद्यलोपश्च ॥ ५. १. १७१ ॥

इको लघुपूर्वादकवेः ॥ ५. १. १७२ ॥

योपधाद्गुरूपोत्तमादसुप्रख्याद्वुञ् ॥ ५. १. १७३ ॥

सहायात् ष्यञ्च ॥ ५. १. १७४ ॥

द्वन्द्वमनोज्ञप्रियरूपकल्याणाढ्यमेधाविछात्रछान्दसश्रोत्रियचोरधूर्तविश्वदेवयुव-वृद्धामुष्यकुलावश्यंबहुलेभ्यः ॥ ५. १. १७५ ॥

कुलामुष्यसरोभ्यः पुत्रात् ॥ ५. १. १७६ ॥

ग्रामात्कुमारषण्डाभ्यां च ॥ ५. १. १७७ ॥

गोत्रचरणात् श्लाघात्याकारप्राप्त्यवगमेषु ॥ ५. १. १७८ ॥

मैत्रावरुणाग्नीध्राच्छावाकनेष्टृपोतृब्राह्मणाच्छंसिभ्यश्छः ॥ ५. १. १७९ ॥

ब्रह्मणस्त्वः ॥ ५. १. १८० ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
पञ्चमाध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः

---

१. A. रसेभ्यः

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

अथ द्वितीयः पादः

धान्येभ्यो भवने क्षेत्रे खञ् ॥ ५. २. १ ॥

व्रीहिशालिभ्यां ढक् ॥ ५. २. २ ॥

यवयवकषष्टिकेभ्यो यत् ॥ ५. २. ३ ॥

तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यो वा ॥ ५. २. ४ ॥

अश्वादेकाहगमे खञ् ॥ ५. २. ५ ॥

गोष्ठाद्भूतपूर्वे ॥ ५. २. ६ ॥

सप्तपदात्तेनावाप्यं सख्ये ॥ ५. २. ७ ॥

सर्वचर्मणः कृतः खख्यौ ॥ ५. २. ८ ॥

यथामुखसंमुखाभ्यां तद्दृश्यतेऽस्मिन् ॥ ५. २. ९ ॥

सर्वादिपथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति ॥ ५. २. १० ॥

आ प्रपदं प्राप्नोति ॥ ५. २. ११ ॥

अनुपदं बद्धा[1] ॥ ५. २. १२ ॥

अयानयं नेयः ॥ ५. २. १३ ॥

सर्वान्नमत्ति ॥ ५. २. १४ ॥

परोवरपरम्परपुत्रपौत्रमनुभवति ॥ ५. २. १५ ॥

अत्यन्तानुकामं गामी ॥ ५. २. १६ ॥

पारावारं[2] व्यस्तविपर्यस्तं च ॥ ५. २. १७ ॥

[3]अनुग्वलम् ॥ ५. २. १८ ॥

अध्वानं यखौ ॥ ५. २. १९ ॥

अभ्यमित्राच्छ च ॥ ५. २. २० ॥

समां समां समायां समायां विजायते [4]पूर्वपदाल्लुग्यलोपौ च ॥ ५. २. २१ ॥

१. A. बद्ध्वा

२. A. वरं

३. A. अनुपलं

४. A. This portion is written as a separate sūtra.

अद्यश्वो भवति च ॥ ५. २. २२ ॥

आगोः कर्मकारिणि ॥ ५. २. २३ ॥

अषडक्षाशितङ्ग्वलङ्कमलिम्पुरुषाध्युत्तरपदादिभ्यः ॥ ५. २. २४ ॥

आदिश्यश्चो वा ॥ ५. २. २५ ॥

तस्य पाकः पीलुकर्कन्धुशमीकरीरकुवलबदराश्वत्थखदिरेभ्यः कुणप् ॥ ५. २. २६ ॥

कर्णाक्षिनखमुखकेशपादगुल्फभ्रूशृङ्गदन्तोष्ठपुष्पेभ्यो मूले जाहच्[1] ॥ ५. २. २७ ॥

पक्षात्तिः ॥ ५. २. २८ ॥

तेन वित्तश्चुञ्चुप्चणपौ ॥ ५. २. २९ ॥

विनञ्भ्यां नानाञौ न सह ॥ ५. २. ३० ॥

[2]वेर्विस्तृते शालच्छङ्कटचौ ॥ ५. २. ३१ ॥

कटच्च ॥ ५. २. ३२ ॥

समः सङ्कीर्णे ॥ ५. २. ३३ ॥

प्रात्प्रकाशे ॥ ५. २. ३४ ॥

उदोऽधिके ॥ ५. २. ३५ ॥

नेः समीपे ॥ ५. २. ३६ ॥

अवात् कुटारश्चावनते ॥ ५. २. ३७ ॥

नासानतौ टीटच्नाटच्भ्रटचः ॥ ५. २. ३८ ॥

तद्वदिति च ॥ ५. २. ३९ ॥

नेर्बिडच्बिरीसचौ नीरन्ध्रे ॥ ५. २. ४० ॥

इनच्पिटच्काश्चिकचिचिकश्चास्य स्थपुटे ॥ ५. २. ४१ ॥

क्लिन्नाल्लश्चिल्पिल्पुचुलश्चास्य चक्षुषी ॥ ५. २. ४२ ॥

पर्वतासन्नारूढभुवोरुपाधिभ्यां त्यकन् ॥ ५. २. ४३ ॥

[3]अलाबूतिलोमाभङ्गाभ्यो रजसि कटच् ॥ ५. २. ४४ ॥

अवेः सङ्घाते ॥ ५. २. ४५ ॥

विस्तारे पटच् ॥ ५. २. ४६ ॥

१. A. चाहच

२. A. This sūtra is written as part of the previous one.

३. A. अलपूति

पशुनामभ्यः स्थाने गोष्ठच् ॥ ५. २. ४७ ॥
द्वित्वे गोयुगच् ॥ ५. २. ४८ ॥
षट्त्वे षड्गवच् ॥ ५. २. ४९ ॥
तिलादिभ्यः स्नेहे तैलच् ॥ ५. २. ५० ॥
इक्षुमूलकादिभ्यः [2]क्षेत्रे शाकटशाकिनौ ॥ ५. २. ५१ ॥
तत्र घटते कर्[1]मणोऽठच् ॥ ५. २. ५२ ॥
तदस्य संजातं तारकपुष्पमञ्जरीमुकुळकुड्मळकुसुमकोरकाङ्कुरहस्तकस्तबक-
पल्लवकिसलयेभ्य इतच् ॥ ५. २. ५३ ॥
कण्टकपुलकरोमाश्रुहर्षोत्कर्षगर्वोत्कण्ठाकल्लोलतरङ्गाङ्गारकशृङ्गारान्धकारेभ्यः॥
५. २. ५४ ॥
कन्दलशैवलकुवलयकुतूहलकलङ्ककज्जलकर्दमसीमन्ताभ्ररागवेगजीर्षेभ्यः ॥
५. २. ५५ ॥
क्षुत्तृड्बुभुक्षापिपासानिद्रातन्द्राज्वरगरव्याधिव्रणसुखदुःखेभ्यः ॥ ५. २. ५६ ॥
मूत्रपुरीषद्रोहदोहशास्त्रपण्डामुकुरमुद्रा[3]गंधफलतिलकचन्द्रकादिभ्यश्च ॥
५. २. ५७ ॥
गर्भादप्राणिनि ॥ ५. २. ५८ ॥
[4]मानान्मात्रट् ॥ ५. २. ५९ ॥
लुक् चास्य वा ॥ ५. २. ६० ॥
न संशये ॥ ५. २. ६१ ॥
ऊर्ध्वे दघ्नट् द्वयसट् च ॥ ५. २. ६२ ॥
हस्तिपुरुषाभ्यामण् च ॥ ५. २. ६३ ॥
द्विगोर्लुक् ॥ ५. २. ६४ ॥
शन्शच्छतिभ्यो डिनिर्वा ॥ ५. २. ६५ ॥
यत्तदेतेभ्यो वतुप् ॥ ५. २. ६६ ॥
किमिदंभ्यां वो घः ॥ ५. २. ६७ ॥

१. A. This word is written as part of the previous sūtra.
२. A. This portion is written as a separate sūtra.
३. A. गन्ध
४. A. This is written as part of the previous sūtra.

वतोः[1] स्वार्थे मात्रट्[2]द्वयसटौ ॥ ५. २. ६८ ॥

किमः संख्याप्रश्ने डति च ॥ ५. २. ६९ ॥

अंशे संख्यायास्तयप् ॥ ५. २. ७० ॥

द्वित्रिभ्यामयङ्वा ॥ ५. २. ७१ ॥

उभान्नित्यम् ॥ ५. २. ७२ ॥

निमानानिमेययोर्मयट् ॥ ५. २. ७३ ॥

तदस्मिन्नधिकं समानजातीयमितिशतिशद्शान्ताया: शतसहस्रे[3] व्यस्तसमस्ते डः ॥ ५. २. ७४ ॥

तस्य पूरणे डट् ॥ ५. २. ७५ ॥

विंशत्यादिभ्यस्तमङ्वा ॥ ५. २. ७६ ॥

नित्यं[4] शतादिमासार्धमाससंवत्सरेभ्यः ॥ ५. २. ७७ ॥

षष्ठ्यादेरसंख्यादेः ॥ ५. २. ७८ ॥

नोमट्षट्कतिपयेभ्यस्थट् ॥ ५. २. ७९ ॥

चतुरं यच्छौ च लोपश्चाद्ये द्वितीयः ॥ ५. २. ८० ॥

त्रेस्तृ च ॥ ५. २. ८१ ॥

बहुपूगगणसंघेभ्यस्तिथट् ॥ ५. २. ८२ ॥

वतोरिथट् ॥ ५. २. ८३ ॥

भागेष्टमादञौ वा ॥ ५. २. ८४ ॥

षष्ठात् ॥ ५. २. ८५ ॥

माने कश्च ॥ ५. २. ८६ ॥

तेन ग्रन्थं गृह्णातीति पूरणाल्लुक् चास्य वा ॥ ५. २. ८७ ॥

ग्रहणे वा ॥ ५. २. ८८ ॥

एकादाकिनिच्चासहाये ॥ ५. २. ८९ ॥

तत्र कुशल इत्याकर्षात् ॥ ५. २. ९० ॥

त्सरुपिशाचपिचण्डनिचयाश्माशनिशकुनिजपतपह्लादह्लादपादेभ्यः कन् ॥ ५. २. ९१ ॥

पथः पन्थ च ॥ ५. २. ९२ ॥

१. A. वातोः

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

३. A adds वा

४. C omits ५. २. ७७ to ५. २. ९४.

धनहिरण्याभ्यां कामे ॥ ५. २. ९३ ॥

स्वाङ्गेभ्यः सक्ते ॥ ५. २. ९४ ॥

उदराट्ठगाद्यूने ॥ ५. २. ९५ ॥

सस्येन परिजातः ॥ ५. २. ९६ ॥

अंशमवश्यं[1] हारी ॥ ५. २. ९७ ॥

तन्त्रादचिरोद्धृते ॥ ५. २. ९८ ॥

ब्राह्मणात्संज्ञायाम्[2] ॥ ५. २. ९९ ॥

उष्णात् ॥ ५. २. १०० ॥

शीताच्च कारिणि ॥ ५. २. १०१ ॥

अधेरारूढे ॥ ५. २. १०२ ॥

अनोः कमितरि ॥ ५. २. १०३ ॥

अभेर्दीर्घश्च[3] वा ॥ ५. २. १०४ ॥

पार्श्वेनान्विच्छति ॥ ५. २. १०५ ॥

अयःशूलदण्डाजिनाभ्यां ठक् ॥ ५. २. १०६ ॥

सोऽस्य ग्रामणीः ॥ ५. २. १०७ ॥

शृङ्खलाद्बन्धनं करभे ॥ ५. २. १०८ ॥

उत्क उन्मनाः ॥ ५. २. १०९ ॥

कालहेतुफलेभ्यो रोगे ॥ ५. २. ११० ॥

प्रायोऽन्नमस्मिन् संज्ञायाम् ॥ ५. २. १११ ॥

कुल्माषादञ् ॥ ५. २. ११२ ॥

वटकादिनिः[4] ॥ ५. २. ११३ ॥

साक्षाद्द्रष्टरि[5] संज्ञायाम् ॥ ५. २. ११४ ॥

श्राद्धमनेनाद्य भुक्तं ठंश्च ॥ ५. २. ११५ ॥

पूर्वादिनिः ॥ ५. २. ११६ ॥

सपूर्वात्[6] ॥ ५. २. ११७ ॥

१. C omits अवश्यं

२. A. ब्राह्मणमत्स्यात्

३. A. श्चास्य

४. A. चटकादिनिः

५. A. साक्षाद्द्रष्ट्व्या ॥

६. A. सपूर्वगाणिकात् ॥

इष्टपू[1]र्तश्रुतगृहीतोद्गृहीतार्चितपठितानुपाठितव्याकुलितनिराकृतोपाकृतोपकृ-
तावधारितावकल्पितावकीर्णेभ्यः ॥ ५. २. ११८ ॥

आयुक्तासेवितान्नातपरिग[2]णितानुगणितगणितनिकथितनिषादितोपसादित-
परिगदितपरिकलितपरिरक्षितस[3]ङ्कलितसंरक्षितेभ्यश्च ॥ ५. २. ११९ ॥

अनुपद्यन्वेष्टा ॥ ५. २. १२० ॥

क्षेत्रि[4]यच् परक्षेत्रे चिकित्स्यः ॥ ५. २. १२१ ॥

श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते ॥ ५. २. १२२ ॥

इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमिन्द्रदृष्टमिन्द्र[5]सृष्टमिन्द्रजुष्टमिन्द्रदत्तमिति वा ॥ ५. २. १२३ ॥

तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् ॥ ५. २. १२४ ॥

रसरूपवर्णगन्धस्पर्शशब्दस्नेहेभ्यो गुणेभ्यः ॥ ५. २. १२५ ॥

तद्विशेषेभ्यो लुक्[6] ॥ ५. २. १२६ ॥

प्राण्यङ्गादातो लज्वा ॥ ५. २. १२७ ॥

[7]जटाघटाभ्यां क्षेपे ॥ ५. २. १२८ ॥

क्षुद्रजन्तूपतापेभ्यश्च ॥ ५. २. १२९ ॥

सिध्मगडुमणिकर्णपर्णपांसुमांसनाभिपशुप्रज्ञार्[8]सक्थिहनूदकबीजस्नेहेभ्यः ॥
५. २. १३० ॥

शीतश्यामकृष्णपिङ्गपेशपक्ष्मपृथुमृदुमञ्जुपत्रपुष्कनिष्पावचटुकपिकण्डूभ्यः ॥
५. २. १३१ ॥

पार्ष्णिधमन्योर्दीर्घश्च ॥ ५. २. १३२ ॥

वातदन्तबलगलललाटानामू च[9] ॥ ५. २. १३३ ॥

वत्सासंभ्यां स्निग्धबलिनोः ॥ ५. २. १३४ ॥

फेनात्[10] ॥ ५. २. १३५ ॥

१. C. पूर्व.
२. A. गुणित
३. A. संकथित
४. A. क्षत्रिय-
५. A omits इन्द्रसृष्ट
६. A. युक्
७. A. This sūtra is read along with the previous.
८. A. This portion is written as a separate sūtra.
९. A. चः
१०. A. This sūtra is read along with the previous.

पिच्छोरःपर्णोदकधुवकाधूवकाप्रज्ञाभ्यश्चेलच्[1] ॥ ५. २. १३६ ॥

जटाघटाकालाभ्यः क्षेपे[2] ॥ ५. २. १३७ ॥

तुन्दोदरपिचण्डकलापङ्ककाकयवव्रीहिग्रहगुहाभ्यः ॥ ५. २. १३८ ॥

स्वाङ्गेभ्यो वृद्धौ[3] ॥ ५. २. १३९ ॥

लोमरोमपल्लुबभ्रुहुकुरुरुहरिकपिकर्णेभ्यः शः[4] ॥ ५. २. १४० ॥

पामवामहेमशामश्लेष्मोष्मदद्रुकृमिवलिभ्यो नः ॥ ५. २. १४१ ॥

शाकीपलालीकद्रूणां ह्रस्वश्च ॥ ५. २. १४२ ॥

विष्वचोऽकृतसन्धेरुत्तरपदलोपश्च ॥ ५. २. १४३ ॥

अङ्गात् कल्याणे ॥ ५. २. १४४ ॥

लक्ष्म्या अच् ॥ ५. २. १४५ ॥

प्रज्ञाश्रद्धार्चावृत्तिभ्यो णः ॥ ५. २. १४६ ॥

तपःसहस्राभ्यामण् ॥ ५. २. १४७ ॥

ज्योत्स्नातमिस्राकुण्डलकुतुपविसर्पविपादिकाभ्यः[5] ॥ ५. २. १४८ ॥

सिकताशर्कराभ्याम् ॥ ५. २. १४९ ॥

देशे लुबिलचौ च ॥ ५. २. १५० ॥

दन्तादुन्नतादुरच्[6] ॥ ५. २. १५१ ॥

उषसुषिमुष्कमधुबन्धुनखमुखपांसुपाण्डुभ्यो रः ॥ ५. २. १५२ ॥

खनगसिन्धुकुञ्जेभ्यः संज्ञायाम् ॥ ५. २. १५३ ॥

कच्छवा ह्रस्वश्च ॥ ५. २. १५४ ॥

द्युद्रुभ्यां मः ॥ ५. २. १५५ ॥

केशमणिहिरण्यराजीकुमारेष्टकाबिम्बेभ्यो[7] वः ॥ ५. २. १५६ ॥

अर्णसो लोपश्च ॥ ५. २. १५७ ॥

गाण्ड्यजगाभ्यां संज्ञायाम् ॥ ५. २. १५८ ॥

मेधारथाभ्यामिरः ॥ ५. २. १५९ ॥

१. A. प्रज्ञापिण्डेभ्यः

२. A. This is read along with the previous sūtra.

३. A. This is read along with the previous sūtra.

४. A. रोमलोमबभ्रुमुष्कुरुहरि-

५. A. परिसर्प-

६. A. उन्नत उरच्

७. A. बिम्बादिभ्यो

काण्डाण्डाभ्यामीरच् ॥ ५. २. १६० ॥

कृष्यासुतिरजःपरिषद्भ्रातृपुत्रोत्सङ्गेभ्यो वलच् ॥ ५. २. १६१ ॥

दन्तशिखाभ्यां संज्ञायाम् ॥ ५. २. १६२ ॥

ज्योत्स्नातमिस्रोर्जस्विन्नूर्जस्वलमलीमसाः ॥ ५. २. १६३ ॥

नौसभाकुमारिकाकरणयवखदाभ्यष्ठन् ॥ ५. २. १६४ ॥

व्रीहिशालिशीर्षमायाभ्य इनिश्च ॥ ५. २. १६५ ॥

अतः ॥ ५. २. १६६ ॥

धनादुत्तमर्णे ॥ ५. २. १६७ ॥

न द्रव्यादिभ्यः ॥ ५. २. १६८ ॥

कुन्द्रयश्चाकार्यगृहदात्रपोत्रभोगतरविजयसंयमादिभ्यः ॥ ५. २. १६९ ॥

जातेरतण्डुलादेः ॥ ५. २. १७० ॥

लेजादिविषये चाबीजपर्णपिण्डतुन्दोदरादिभ्यः ॥ ५. २. २७१ ॥

एकाचः ॥ ५. २. १७२ ॥

सप्तम्याम् ॥ ५. २. १७३ ॥

एकगोपूर्वादनेकद्रव्यात् ठञ् ॥ ५. २. १७४ ॥

निष्कादेः शतसहस्रात् ॥ ५. २. १७५ ॥

नवयज्ञादिभ्यः ॥ ५. २. १७६ ॥

पूर्णमासोऽण् ॥ ५. २. १७७ ॥

द्वन्द्वोपतापगर्ह्यात् प्राणिस्थादस्वाङ्गादिनिः ॥ ५. २. १७८ ॥

वातातिसारपिशाचानां कुक् च ॥ ५. २. १७९ ॥

वयसि पूरणात् ॥ ५. २. १८० ॥

सुखदुःखतृप्रकृच्छ्राश्रकक्षकृपणसोढप्रतीपप्रणयद्रुलालीकेभ्यः ॥ ५. २. १८१ ॥

मालायाः क्षेपे ॥ ५. २. १८२ ॥

बलात् बाहूरुपूर्वात् ॥ ५. २. १८३ ॥

सर्वादेर्धनबीजकेशात् ॥ ५. २. १८४ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. कुन्द्रयश्च is written as a separate sūtra.

३. A. लजादि.

४. A. भ्याम् and the next sūtra is written along with this.

५. A. This portion is written as a separate sūtra.

६. A. द्रलातुकेभ्यः

अर्थाद्याच्चायाम् ॥ ५. २. १८५ ॥

तदन्ताच्च ॥ ५. २. १८६ ॥

धर्मशीलवर्णान्तात् ॥ ५. २. १८७ ॥

हस्तकरदन्तेभ्यो जातौ ॥ ५. २. १८८ ॥

वर्णात् ब्रह्मचारिणि ॥ ५. २. १८९ ॥

पुष्करपद्मोत्पलतमालकुमुदकैरवनलिनहिरण्यकर्दमकरीषशिरीषकपित्थतटतरङ्गकल्लोलशाल्मूकेभ्यो देशे ॥ ५. २. १९० ॥

कमलसरोरुहसरोजाम्भोजराजीवारविन्दपङ्कजाब्जपुटकनालीकमृणालबिसतामरसयवासमन्मान्तेभ्यो नाम्नि ॥ ५. २. १९१ ॥

शिखाशाखाकेकामालामेखलाबलाकापताकाष्टकाचूडाबडवाघृणावीणाजरागदासंज्ञासूनामनीषादंष्ट्राभ्यो वा ॥ ५. २. १९२ ॥

बलकुलोत्साहोदासायासायामप्रयामव्यायामोपयामारोहावरोहपरिणाहेभ्यः ॥ ५. २. १९३ ॥

उद्यमस्तबकालपलनिचुलमुकुलमानव्रतकर्मचर्मवर्मधर्मधन्वभ्यश्च ॥ ५. २. १९४ ॥

रूपादाहतप्रशंसयोर्यप् ॥ ५. २. १९५ ॥

हिमादिभ्यः ॥ ५. २. १९६ ॥

अस्मायामेधास्रजो विनिः ॥ ५. २. १९७ ॥

आमयात् दीर्घश्च ॥ ५. २. १९८ ॥

वृन्दादारकन् ॥ ५. २. १९९ ॥

शृङ्गात् ॥ ५. २. २०० ॥

फलबर्हमलाच्चेनच् ॥ ५. २. २०१ ॥

पर्वमरुद्भ्यां तप् ॥ ५. २. २०२ ॥

स्वामिन्नीशे ॥ ५. २. २०३ ॥

गोमिन् पूज्ये ॥ ५. २. २०४ ॥

वाचो ग्मिनिः ॥ ५. २. २०५ ॥

आलजाटचौ कुत्सायाम् ॥ ५. २. २०६ ॥

अर्शसुरश्चतुरतुन्दपलिताभ्रजटाघटाम्ललवणादिभ्योऽच् ॥ ५. २. २०७ ॥

स्वाङ्गात् हीनात् ॥ ५. २. २०८ ॥

१. A. बहु.

२. A. रुदानत.

३. A. एवमादिभ्यः

४. A. अशस्तुरश्च

वर्णात्[1] ॥ ५. २. २०९ ॥

तुन्दिवलिवटेर्भः ॥ ५. २. २१० ॥

कंशंभ्याम्[2] ॥ ५. २. २११ ॥

तितुवयस्ताः[3] ॥ ५. २. २१२ ॥

युस् ॥ ५. २. २१३ ॥

ऊर्णाहंशुभंभ्यः ॥ ५. २. २१४ ॥

सूकसाम्नोश्छः ॥ ५. २. २१५ ॥

अध्यायानुवाकयोर्लुग्वा ॥ ५. २. २१६ ॥

विमुक्तदेवासुररक्षोऽसुरास्यहल्यपरिसारकोपसत्सत्वदिडोर्वशीदशार्णदशार्ह- भ्योऽण् ॥ ५. २. २१७ ॥

वसुमन्तुपत्नीवन्तुबर्हवन्तु[4]वृत्रहन्तृवयःपतत्रिसुपर्णसोमापूषन्हविर्धानाम्ना- विष्णुभ्यश्च ॥ ५. २. २१८ ॥

गोषदिषेत्वाकृष्णोऽस्यादेवीरापदेवस्यत्वादेवीधियं[5]तदेवेभ्यो वुन् ॥ ५. १. २१९॥

प्रतूर्तमातरिश्वन्सहस्रशीर्षा[6]वाचस्पतक्रुशानुरक्षोहणस्वाहाप्राणेभ्यश्च ॥ ५. २. २२० ॥

निद्रातन्द्राश्रद्धादयाहृदयेभ्यो वालुचूँ[7] ॥ ५. २. २२१ ॥

शीतोष्णातृप्रेभ्यस्तन्न सहते[8] ॥ ५. २. २२२ ॥

हिमात् सहते चेलुः ॥ ५. २. २२३ ॥

बलवाताभ्यां चूलः ॥ ५. २. २२४ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
पञ्चमस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

---

१. A omits this sūtra.

२. A. कंसाभ्यां भः

३. A. वितुवयस्तायुस् and omits the next sūtra.

४. A. भवन्तु

५. A. दैवीं धियं मोततदे-

६. A. This portion is written as a separate sūtra.

७. A. वालुक् च

८. A. शीतोष्णतृप्रेभूमनिन्दाप्रशंसानित्य- योगेभ्यस्तन्न सहते ॥
भूमनिन्दाप्रशंसानित्ययोगादित्या- शयः ॥
संश्लेषतो बहुलनोर्थैक्ये द्विः ॥
नार्थे शौक्षिकं चस्तन्न सहते ॥

अथ तृतीयः पादः

——:o:——

षष्ठ्या व्याश्रये तस् ॥ ५. ३. १ ॥

रोगात्प्रतीकारे ॥ ५. ३. २ ॥

अतिग्रहाव्यथनक्षेपेष्वकर्तरि तृतीयायाः ॥ ५. ३. ३ ॥

हीयमानपापयुक्तात् ॥ ५. ३. ४ ॥

प्रतिना पञ्चम्याः ॥ ५. ३. ५ ॥

अपादाने चाहाग्रुहोः ॥ ५. ३. ६ ॥

सर्वोभयार्थे पर्यभिभ्याम् ॥ ५. ३. ७ ॥

तृतीयासप्तमीभ्यां चादिमध्यान्ताग्रपक्षपार्श्वपृष्ठसुखसर्वविश्वोभयान्यपूर्वयत्तदे-
केदंप्रमाणादिभ्यः ॥ ५. ३. ८ ॥

अद्यादिसर्वनामकिंभ्यः पञ्चम्याः ॥ ५. ३. ९ ॥

बहोश्च संख्यायाः ॥ ५. ३. १० ॥

सप्तम्यास्त्रल् ॥ ५. ३. ११ ॥

इदमो हः ॥ ५. ३. १२ ॥

किमोऽत् ॥ ५. ३. १३ ॥

भवद्दीर्घायुरायुष्मद्देवानांप्रियैस्तेऽन्याभ्यश्च ॥ ५. ३. १४ ॥

तेष्विदम इश् ॥ ५. ३. १५ ॥

[1]एतदोऽश् ॥ ५. ३. १६ ॥

किमः कुः ॥ ५. ३. १७ ॥

क्वाति ॥ ५. ३. १८ ॥

एकान्यकिंयत्तभ्यः सप्तम्याः [2]काले दा ॥ ५. ३. १९ ॥

सर्वात्स चास्य वा ॥ ५. ३. २० ॥

तदो दानीम् ॥ ५. ३. २१ ॥

इदम इश्[3] च ॥ ५. ३. २२ ॥

१. A. पृथु

२. A omits this sūtra.

३. A. This portion is written as part of the next sūtra.

W

अधुना च ॥ ५. ३. २३ ॥

किंयत्तदेतदन्येभ्योऽनद्यतेनेर्हिल्वा ॥ ५. ३. २४ ॥

एतश्चेदमः ॥ ५. ३. २५ ॥

द्यश्चाहन्यश्च [2] ॥ ५. ३. २६ ॥

समानस्य [3] द्यः सश्च ॥ ५. ३. २७ ॥

पूर्वान्यान्यतरेतरापराधरोत्तरेभ्य एद्युस् ॥ ५. ३. २८ ॥

उभयाद्द्युश्च ॥ ५. ३. २९ ॥

पूर्वतरपरतराभ्यां एद्यविः परश्च ॥ ५. ३. ३० ॥

आरिः संवत्सरे ॥ ५. ३. ३१ ॥

पूर्वादुश्च ॥ ५. ३. ३२ ॥

परात् ॥ ५. ३. ३३ ॥

इदमः समसिसँणिश्च [4] ॥ ५. ३. ३४ ॥

तृतीयायाः प्रकारे थमिश्च ॥ ५. ३. ३५ ॥

किमः ॥ ५. ३. ३६ ॥

सर्वोभयान्येतरापरयत्तदादिभ्यस्थाल् [5] ॥ ५. ३. ३७ ॥

क्रियाप्रकारे धा संख्यायाः ॥ ५. ३. ३८ ॥

अधिकरणविचाले च ॥ ५. ३. ३९ ॥

षोढा वा ॥ ५. ३. ४० ॥

एकाद्ध्यमुञ् [6] ॥ ५. ३. ४१ ॥

एधाच्च ॥ ५. ३. ४२ ॥

तद्वति धँण् [7] ५. ३. ४३ ॥

प्रकारवति जातीयः ॥ ५. ३. ४४ ॥

स्थूलेषुमणिमधुधान्यतिलकालपुण्ड्रैरण्डचण्डचञ्चद्वृहन्महद्भ्यः कन् ॥ ५.३.४५ ॥

१. A. ह्रील्वा. This is written as a separate sūtra.

२. A. This is read along with the previous sūtra.

३. A. स्सद्यः

४. A. मिणश्च

५. A. This is read along with the previous sūtra.

६. A adds as a separate sūtra द्वित्रिभ्यां धमुच्

७. A. धञ्.

कुमार्याः पुत्रश्वशुराभ्याम् ॥ ५. ३. ४६ ॥

पत्रमूलाद्यस्ताच्च ॥ ५. ३. ४७ ॥

अवदातात् सुरायाम् ॥ ५. ३. ४८ ॥

सुराया अहौ ॥ ५. ३. ४९ ॥

गोमूत्रादाच्छादने ॥ ५. ३. ५० ॥

जीर्णाच्छालिषु ॥ ५. ३. ५०. ३. ५१ ॥

यवाद्व्रीहिषु ॥ ५. ३. ५२ ॥

कृष्णात्तिलेषु ॥ ५. ३. ५३ ॥

अणोर्माषेषु ॥ ५. ३. ५४ ॥

माषात्परिमाणे ॥ ५. ३. ५५ ॥

दिक्छब्दाददिग्देशकालार्थात् सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्योऽस्तातिः ॥ ५. ३. ५६ ॥

अञ्चो लुक् ॥ ५. ३. ५७ ॥

पूर्वाधरयोः पुरधौ च ॥ ५. ३. ५८ ॥

आभ्यामसिश्च ॥ ५. ३. ५९ ॥

अवरस्याव च ॥ ५. ३. ६० ॥

वास्ताति ॥ ५. ६. ६१ ॥

अपरस्यातिः पश्चा च ॥ ५. ३. ६२ ॥

दिक्पूर्वपदस्य च ॥ ५. ३. ६३ ॥

अर्धे लुक् ॥ ५. ३. ६४ ॥

ऊर्ध्वस्य रिलॄरिष्टातिलावुपश्च ॥ ५. ३. ६५ ॥

परावराभ्यामतसुज्वा ॥ ५. .३ ६६ ॥

अधरादातिः ॥ ५. ३. ६७ ॥

दक्षिणोत्तराभ्याम् ॥ ५. ३. ६८ ॥

तसिश्च ॥ ५. ३. ६९ ॥

आच्चापञ्चम्याः ॥ ५. ३. ७० ॥

१. A. दाताः सुराः

२. A. सुरा अहौ

३. A. पूर्वापरयोः

४. A. This is read along with the previous sūtra.

५. A. रिरिष्टातिलाल्लुपश्च

६. A. आच्चा.

आहि च दूरे ॥ ५. ३. ७१ ॥

एनबदूरे वा ॥ ५. ३. ७२ ॥

याप्ये पाशप् ॥ ५. ३. ७३ ॥

भूतपूर्वे चरट् ॥ ५. ३. ७४ ॥

षष्ठ्या रूप्य च ॥ ५. ३. ७५ ॥

द्विबहुसजातीयाविदूरप्रकर्षे [1]गुणक्रियावचनेभ्यः तरप्तमपौ ॥ ५. ३. ७६ ॥

ई[2]यसुन्निष्ठाभ्याम् ॥ ५. ३. ७७ ॥

किमेत्तिङव्ययेभ्यः [3]आम्यामामद्रव्ये ॥ ५. ३. ७८ ॥

विभज्योपपदे तरप् ॥ ५. ३. ७९ ॥

अभिन्नस्यापि भेदे[4] ॥ ५. ६. ८० ॥

स्वार्थे चाभिन्नोपपन्नादिभ्यः ॥ ५. ३. ८१ ॥

तत्स्थगुणवचनेभ्यस्तरबर्थे ईयसुन्वा ॥ ५. ३. ८२ ॥

तमबर्थे इष्ठन् ॥ ५. ३. ८३ ॥

तयोर्विन्मतोर्लुक् ॥ ५. ३. ८४ ॥

प्रशस्यस्य श्रः ॥ ५. ३. ८५ ॥

वृद्धस्य च ज्यः ॥ ५. ३. ८६ ॥

अन्तिकवाढयोर्नेदसाधौ ॥ ५. ३. ८७ ॥

युवाल्पयोः कन्वा ॥ ५. ३. ८८ ॥

प्रशंसायां रूपप् ॥ ५. ३. ८९ ॥

तिङश्च ॥ ५. ३. ९० ॥

ईषदसमाप्तौ कल्पब्देश्यदेशीयरः ॥ ५. ३. ९१ ॥

[5]वा सुपो बहुच् पुरस्तात् ॥ ५. ३. ९२ ॥

प्राग्ढ्ञः कः ॥ ५. ३. ९३ ॥

तिङामकच् प्राक् टेः ॥ ५. ३. ९४ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.

२. C omits this sūtra.

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A omits भेदे

५. A omits this and the following three sūtras.

सर्वनाम्नामसौमादिसुपां च ॥ ५. ३. ९५ ॥

अव्ययानां कश्च दः ॥ ५. ३. ९६ ॥

तूष्णीमः काम् ॥ ५. ३. ९७ ॥

शीले को मलोपश्च ॥ ५. ३. ९८ ॥

अज्ञाते ॥ ५. ३. ९९ ॥

कुत्सिते ॥ ५. ३. १०० ॥

संज्ञायां कन् ॥ ५. ३. १०१ ॥

अवक्षेपणे च ॥ ५. ३. १०२ ॥

अनुकम्पायाम् ॥ ५. ३. १०३ ॥

नीतौ च तद्युक्तायाम् ॥ ५. ३. १०४ ॥

बह्वचो मनुष्यनाम्नष्ठज् घनिलचो वा ॥ ५. ३. १०५ ॥

उपादेरडज्वुचौ च ॥ ५. ३. १०६ ॥

जातिनाम्नः कन् ॥ ५. ३. १०७ ॥

अजिनान्तादुत्तरपदस्य चाकृतसन्धेर्लोपः ॥ ५. ३. १०८ ॥

ठाजादावेकाच्पूर्वपदानाम् ॥ ५. ३. १०९ ॥

षडङ्गुलिदत्तदेवदत्तादीनामूर्ध्वं द्वितीयादचः ॥ ५. ३. ११० ॥

पञ्ज्वितीयत्वे तदादेः ॥ ५. ३. १११ ॥

शेवलसुपरिविशालवरुणार्यमादीनां तृतीयात् ॥ ५. ३. ११२ ॥

प्रजापतिदत्तादीनां चतुर्थात् ॥ ५. ३. ११३ ॥

पूर्वपदस्य च ॥ ५. ३. ११४ ॥

हलादावुत्तरपदस्य च वा ॥ ५. ३. ११५ ॥

अप्रत्यये च ॥ ५. ३. ११६ ॥

उगन्तादुत्तरपदलोपे घनिलचोरादिलोपः ॥ ५. ३. ११७ ॥

१. A. काम् is written as part of the next sūtra.

२. A. This is written as a part of the previous sūtra.

३. A. This portion is written as a separate sūtra.

४. A. This is written as part of the previous sūtra.

५. A. लोपश्चलि

अल्पे ॥ ५. ३. ११८ ॥

ह्रस्वे ॥ ५. ३. ११९ ॥

[1]संज्ञायां कन् ॥ ५. ३. १२० ॥

कुटीशमीशुण्डाभ्यो रः ॥ ५. ३. १२१ ॥

[2]कुत्वा डुपच् ॥ ५. ३. १२२ ॥

कासूगोणीभ्यां ष्टरच् ॥ ५. ३. १२३ ॥

वत्सोक्षर्षभाश्वेभ्यः स्वार्थतनुत्वे ॥ ५. ३. १२४ ॥

किंयत्तदेकान्येभ्यो द्वयोरेकस्य निर्धारणे डतरच् ॥ ५. ३. १२५ ॥

वा बहूनां जातौ डतमच् ॥ ५. ३. १२६ ॥

किमो डतरच् ॥ ५. ३. १२७ ॥

इवे संज्ञायाम् ॥ ५. ३. १२८ ॥

प्रतिकृतौ च ॥ ५. ३. १२९ ॥

लुम्मनुष्ये ॥ ५. ३. १३० ॥

जीविकार्थे चा[3]पण्येऽर्चाचित्रध्वजेषु ॥ ५. ३. १३१ ॥

देवहंसवारिजलाजरा[4]जशतशङ्कुभ्यः पथात् ॥ ५. ३. १३२ ॥

सिद्धगत्युष्ट्रग्रीवावामर[5]ज्जुमत्स्येन्द्रादिभ्यश्च ॥ ५. ३. १३३ ॥

न हस्तदण्डपुष्पादिभ्यः ॥ ५. ३. १३४ ॥

[6]वस्तेर्ढञ् ॥ ५. ३. १३५ ॥

शिलाया ढश्च ॥ ५. ३. १३६ ॥

शाखामुखमेघजघनचरणस्कन्धोरःशिरःशृङ्गाग्रशरणेभ्यो यः ॥ ५. ३. १३७ ॥

द्रोर्भव्ये ॥ ५. ३. १३८ ॥

कुशाग्रार्धजरतिघुणाक्षरादिभ्यश्छः ॥ ५. ३. १३९ ॥

समासाच्च तद्विषयादाकस्मिके ॥ ५. ३. १४० ॥

शर्कराकपालिका[7]कपाटिकासिकतानकुलनाराचशतपत्त्रपुण्डरीकेभ्योऽण्
॥ ५. ३. १४१ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A omits this sūtra.

३. A. पण्ये चित्र

४. A omits राज

५. A. रजू

६. C omits this sūtra.

७. A. पालिकाकपारिका

गोलोमपुच्छाभ्याम् ॥ ५. ३. १४२ ॥

अस्सपत्न्याः ५. ३. १४३ ॥

अङ्गुलिभरुजाबभ्रुवल्गुमण्डरमण्डलमुनिहरिकपिखलोदश्विद्रुरुतरशशाष्कुलीकु-
लिशगोणीभ्यष्ठंक्[1] ॥ ५. ३. १४४ ॥

एकशालायां ष्टच्च ॥ ५. ३. १४५ ॥

कर्कलोहिताभ्यामीकंक्[2] ॥ ५. ३. १४६ ॥

पूगादग्रामणीपूर्वाञ्ञ्यः ॥ ५. ३. १४७ ॥

व्रातादस्त्रियाम् ॥ ५. ३. १४८ ॥

बाहीकेष्वब्राह्मणराजन्यादायुधजीविसंघाञ्ञ्यट् ॥ ५. ३. १४९ ॥

वृकाट्टेण्यण् ॥ ५. ३. १५० ॥

दामन्यौलपिबैजवाप्यौदङ्कयौडविकाकन्दक्याविदन्तिशाकुन्तकिसावसेनिबैन्द-
विमौञ्जायनिसावित्रीपुत्रेभ्यश्छः[3] ॥ ५. ३. १५१ ॥

कौण्डोपरथदाण्डकिकौष्टुकिजालमानिब्राह्मगुप्तजानकिभ्यस्त्रिगर्तेषु ॥ ५. ३. १५२ ॥

पर्शुरक्षोऽसुरपिशाचबाह्लीकवयोवसुमरुत्सत्वद्दशार्हाशनिकार्षापणत्रिगर्तभर्तो[4][5]-
शीनरेभ्योऽस्त्रियामण् ॥ ५. ३. १५३ ॥

यौधेयशौक्रेयशौभ्रेयज्यावनेयधार्तेयघार्तेयेभ्योऽञ्[6] ॥ ५. ३. १५४ ॥

ञ्यादीनां बहुषु लुक् ॥ ५. ३. १५५ ॥

अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखावच्छमीवदूर्णावच्छ्रुमदन्नयोऽपत्याणो यञ् ॥
५. ३. १५६ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
पञ्चमाध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः

---

१. A. ष्ठन्
२. A. कन्
३. A. लविबीज
४. A. कुवयोवस
५. A. भक्तो
६. A. वार्तेय

अथ चतुर्थः पादः

बह्वल्पार्थात् कारकान्मङ्गले शस् वा ॥ ५. ४. १ ॥

संख्यैकार्थाद्वीप्सायाम् ॥ ५. ४. २ ॥

संख्यापूर्वेभ्यः पादशतमोदकादिभ्यो वुन् ॥ ५. ४. ३ ॥

दण्डदानयोः ॥ ५. ४. ४ ॥

वारसंख्यायाः कृत्वसुच् ॥ ५. ४. ५ ॥

बहोर्वाराविप्रकर्षे धा च ॥ ५. ४. ६ ॥

द्वित्रिचतुर्भ्यः[2] सुच् ॥ ५. ४. ७ ॥

एकस्य सकृच्च ॥ ५. ४. ८ ॥

तत्प्रकृतमिति मयट् ॥ ५. ४. ९ ॥

अस्मिन्निति च ॥ ५. ४. १० ॥

समूहवच्च बहुषु ॥ ५. ४. ११ ॥

अनन्तावसथेतिहभेषजाञ्ञ्यः ॥ ५. ४. १२ ॥

तीयादविद्यायामीकक् ॥ ५. ४. १३ ॥

यावमण्यविपीडितास्थिचन्द्रतध्वजाताजातजान्वादिभ्यः कन् ॥ ५. ४. १४ ॥

ऋतावुष्णशीताभ्याम् ॥ ५. ४. १५ ॥

पशौ लूनवियाताभ्याम् ॥ ५. ४. १६ ॥

जातौ प्रियचित्रगुह्यगोलकुञ्जादिभ्यः ॥ ५. ४. १७ ॥

अणोर्निपुणे ॥ ५. ४. १८ ॥

पुत्रात्कृत्रिमे ॥ ५. ४. १९ ॥

स्नाताद्वेदसमाप्तौ ॥ ५. ४. २० ॥

शून्याद्रिक्ते ॥ ५. ४. २१ ॥

दानात्कुत्सिते ॥ ५. ४. २२ ॥

१. A. This is written as part of the previous sūtra.

२. A. द्वित्रिभ्यः

३. A. पिपीतास्थिचन्द्रस्ततध्वजाजात.

४. A. गुञ्जादिभ्यः

तनोः सूत्रे ॥ ५. ४. २३ ॥

बृहत्या आच्छादने ॥ ५. ४. २४ ॥

कुमारक्रीडनकेभ्यः ॥ ५. ४. २५ ॥

बहुभिन्नोपपन्नसुकरादेस्तरपः ॥ ५. ४. २६ ॥

ईयसश्च ॥ ५. ४. २७ ॥

लोहितान्मणौ ॥ ५. ४. २८ ॥

रक्ते ॥ ५. ४. २९ ॥

अनित्यवर्णे च ॥ ५. ४. ३० ॥

कालात् ॥ ५. ४. ३१ ॥

क्वादनात्यन्तिके ॥ ५. ४. ३२ ॥

न सामिनेमाधेयोगे ॥ ५. ४. ३३ ॥

जात्यन्ताच्छः बन्धुनि ॥ ५. ४. ३४ ॥

स्थानान्तात् पूर्वपदार्थतुल्ये ॥ ५. ४. ३५ ॥

विनयसमयाकस्मात्कथंचिदत्ययविशेषव्यवहारोपचारानुगादिभ्यष्ठक् ॥ ५. ४. ३६ ॥

समो गत्यूहाचारोत्कर्षप्रदानेभ्यः ॥ ५. ४. ३७ ॥

उपायाद्ह्रस्वश्च ॥ ५. ४. ३८ ॥

वाचः सन्देशे ॥ ५. ४. ३९ ॥

तद्युक्तात् कर्मणोऽण् ॥ ५. ४. ४० ॥

ओषधेराजतौ ॥ ५. ४. ४१ ॥

णाजिनुणूभ्यां नित्यम् ॥ ५. ४. ४२ ॥

प्रज्ञवणिगुशिकृप्रत्यक्षदेवताविद्यामनश्चक्षुःश्रोत्रशत्रुयोधचोरेभ्यो वा ॥ ५. ४. ४३ ॥

षोडद्विदज्जुहृच्चिकीर्षद्वसुमरुत्सत्त्वदर्शार्हांशनिबन्धुवयःकुड्भ्यः ॥ ५. ४. ४४ ॥

रक्षःपिशाचासुराग्रहायणाग्रयणसाधारणविकृतव्याकृतसन्तपनद्वितानिच्छन्दोनामादिभ्यः ॥ ५. ४. ४५ ॥

१. A. This portion is written as a separate sūtra.

२. A. This and the following three sūtras are omitted.

३. A. निषेधे

४. A. ऋजि

५. A omits शत्रु

६. A. षोपन्विदज्जु

[1]कृष्णान्मृगे ॥ ५. ४. ४६ ॥
विसारिणो मत्स्ये ॥ ५. ४. ४७ ॥
मृदस्तिकन् ॥ ५. ४. ४८ ॥
सस्नौ प्रशंसायाम् ॥ ५. ४. ४९ ॥
मनोऽहंभ्यां कारः ५. ४. ५० ॥
वर्णाव्ययेभ्यः स्वरूपे ॥ ५. ४. ५१ ॥
[2]रादिफः ॥ ५. ४. ५२ ॥
नामरूपाभ्यां धेयः ॥ ५. ४. ५३ ॥
भागाद्यश्च ॥ ५. ४. ५४ ॥
[3]सुरमर्तक्षेमयविष्ठेभ्यः ॥ ५. ४. ५५ ॥
[4]नवात् ॥ ५. ४. ५६ ॥
त्नप्तनप्खान् च ॥ ५. ४. ५७ ॥
प्रात् पुराणे नश्च[5] ॥ ५. ४. ५८ ॥
देवात् तल्[6] ॥ ५. ४. ५९ ॥
देवतान्तात्तदर्थे यत् ॥ ५. ४. ६० ॥
पादार्घाभ्यां च ॥ ५. ४. ६१ ॥
अतिथेर्ञ्यः ॥ ५. ४. ६२ ॥
विशो जातौ ॥ ५. ४. ६३ ॥
अभूततद्भावे कृभ्वस्तियोगे विकारात् च्विः ॥ ५. ४. ६४ ॥
अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसां लोपश्च ॥ ५. ४. ६५ ॥
अभिविधौ संपदा च सातिर्वा ॥ ५. ४. ६६ ॥
तदधीने ॥ ५. ४. ६७ ॥
[8]देये त्रा च ॥ ५. ४. ६८ ॥

१. A. कृष्णमृगे. This sūtra is read as part of the previous one.

२. A. This sūtra is read as part of the previous one.

३. A. आर-

४. A omits this sūtra.

५. A omits नश्च

६. A omits तल्

७. A. This portion is written as a separate sūtra.

८. A. This sūtra is read as part of the previous one.

देवमनुष्यमर्त्यपुरुषपुं¹रुबहुभ्यो द्वितीयासप्तम्यन्तेभ्यो बहुलम् ॥ ५. ४. ६९ ॥

अव्यक्तानुकरणादनेकाचोऽनितौ डाच् ॥ ५. ४. ७० ॥

कृञो द्वितीयतृतीयशम्बबीजात्कृषौ ॥ ५. ४. ७१ ॥

संख्यादेर्गुणात् ॥ ५. ४. ७२ ॥

समयाद्यापनायाम् ॥ ५. ४. ७३ ॥

सपत्रनिष्पत्राभ्यामतिव्यथने ॥ ५. ४. ७४ ॥

निष्कुलान्निष्कोषणे ॥ ५. ४. ७५ ॥

प्रियसुखाभ्यामानुकूल्ये ॥ ५. ४. ७६ ॥

दुःखात्प्रातिकूल्ये ॥ ५. ४. ७७ ॥

शूलात्पाके ॥ ५. ४. ७८ ॥

सत्यादशपथे ॥ ५. ४. ७९ ॥

मद्रभद्राभ्यां वपने ॥ ५. ४. ८० ॥

समासान्तः ॥ ५. ४. ८१ ॥

न किमः क्षेपे ॥ ५. ४. ८२ ॥

पूजास्वतिभ्यां प्राग्बहुव्रीहेः ॥ ५. ४. ८३ ॥

नञस्तत्पुरुषे ॥ ५. ४. ८४ ॥

पथो वा ॥ ५ ४. ८५ ॥

पुरपूपथिभ्योऽच् ॥ ५. ४. ८६ ॥

धुरोऽनक्षस्य ॥ ५. ४. ८७ ॥

ऋ²चः ॥ ५. ४. ८८ ॥

नञ्बहुभ्यां माणवचरणयोः ॥ ५. ४. ८९ ॥

प्रत्यन्ववेभ्यः सामलोमभ्याम् ॥ ५. ४. ९० ॥

अक्ष्णोऽचक्षुषः ॥ ५. ४. ९१ ॥

स्त्रीपुंसधेन्वनडुहर्ग्य³जुषर्क्सामवाङ्मनसाक्षिभ्रुवदारगवोर्वष्ठीवपदष्ठीवाहोरात्र-रात्रिन्दिवनक्तंदिवाहर्दिवसरजसपुरुषायुषद्व्यायुषत्र्य⁴ायुषजातोक्षमहोक्ष-वृद्धोक्षोपशुनगोष्ठश्वाः ॥ ५. ४. ९२ ॥

१. A omits पुरु
२. A. This sūtra is read along with the previous one.
३. A omits ऋग्यजुष
४. A omits त्र्यायुष

ब्रह्महस्तिराज[1]पल्येभ्यो वर्चसः ॥ ५. ४. ९३ ॥

अवसमन्तेभ्यः तमसः ॥ ५. ४. ९४ ॥

श्वसो वसीयसः ॥ ५. ४. ९५ ॥

निसश्च श्रेयसः ॥ ५. ४. ९६ ॥

अन्ववतप्तेभ्यो रहसः ॥ ५. ४ ९७ ॥

प्रतेरुरसस्सप्तमीस्थात् ॥ ५. ४. ९८ ॥

अनुगवमायामे ॥ ५. ४. ९९ ॥

द्विस्ता वा त्रिस्ता वा वेदिः ॥ ५. ४. १०० ॥

उपसर्गादध्वनः ॥ ५. ४. १०१ ॥

पाण्डूदकृष्णेभ्यो भूमेः ॥ ५. ४. १०२ ॥

संख्यानदीगोदावरीभ्यां च ॥ ५. ४. १०३ ॥

अव्ययाच्चाङ्गुलेस्तत्पुरुषे ॥ ५. ४. १०४ ॥

सर्वैकदेशसंख्यातपुण्यवर्षादीर्घेभ्यश्च रात्रेः[2] ॥ ५. ४. १०५ ॥

सख्यहोभ्यां टच् ॥ ५. ४. १०६ ॥

राज्ञोऽस्त्रियाम् ॥ ५. ४. १०७ ॥

गोरतद्धितलुकि ॥ ५. ४. १०८ ॥

उरसोऽग्र्ये ॥ ५. ४. १०९ ॥

अनोश्मायस्सरसां जातिसंज्ञयोः ॥ ५. ४. ११० ॥

ग्रामकौटाभ्यां तक्ष्णः ॥ ५. ४. १११ ॥

अतेः शुनः ॥ ५. ४. ११२ ॥

उपमानादप्राणिनि ॥ ५. ४. ११३ ॥

पूर्वोत्तरमृगेभ्यश्च सक्थ्नः ॥ ५. ४. ११४ ॥

नावो द्विगोः ॥ ५. ४. ११५ ॥

अर्धाच्च ॥ ५. ४. ११६ ॥

खार्या वा ॥ ५. ४. ११७ ॥

द्वित्रिभ्यामञ्जलेः ॥ ५. ४. ११८ ॥

कुमहद्भ्यां ब्रह्मणः ॥ ५. ४. ११९ ॥

जनपदेभ्यो नित्यम् ॥ ५. ४. १२० ॥

१. A omits राज　　　२. A omits रात्रेः

द्वन्द्वाच्चुदषहन्तात्समाहारे ॥ ५. ४. १२१ ॥

शरद्विपाडनस्मनसुपानं[1]ाड्डिमवदननडुत्पथिद्युदिकूद्दग्यत्तच्चतुर्भ्योऽव्ययीभावे ॥
५. ४. १२२ ॥

प्रतिपरस्समनुभ्योऽक्ष्णः ॥ ५. ४. १२३ ॥

जराया जरश्च ॥ ५. ४. १२४ ॥

अनः ॥ ५. ४. १२५ ॥

नपुंसकाद्वा ॥ ५. ४. १२६ ॥

गिरिनदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः ॥ ५. ४. १२७ ॥

झयः ॥ ५. ४. १२८ ॥

[2]निसः शतो डच् ॥ ५. ४. १२९ ॥

अबहोः संख्येयबहुव्रीहेः ॥ ५. ४. १३० ॥

सक्थ्यक्ष्णः स्वाङ्गात्षच् ॥ ५. ४. १३१ ॥

अङ्गुलेर्दारुणि ॥ ५. ४. १३२ ॥

द्वित्रिभ्यां मूर्ध्नः ॥ ५. ४. १३३ ॥

अप्पूरण्यास्तत्प्राधान्ये ॥ ५. ४. १३४ ॥

प्रमाण्याः ॥ ५. ४. १३५ ॥

अन्तर्बहिर्भ्यां लोम्नः ॥ ५. ४. १३६ ॥

नक्षत्रान्नेतुः ॥ ५. ४. १३७ ॥

नञ्सुव्युपत्रिभ्यश्चतुरोऽच् ॥ ५. ४. १३८ ॥

नाभेः ॥ ५. ४. १३९ ॥

सुप्रातसुश्व[4]सुदिवशारिकुक्षचतुरश्रैणीपदाजपदप्रोष्ठपदभद्रपदाः ॥
५. ४. १४० ॥

नञ्दुःसुभ्यस्सक्थ्नो वा ॥ ५. ४. १४१ ॥

हलिशक्त्योश्च ॥ ५. ४. १४२ ॥

नित्यमसिच् प्रजायाः ॥ ५. ४. १४३ ॥

मन्दाल्पाभ्यां च मेधायाः ५. ४. १४४ ॥

नाम्नि नासिकायानसोऽस्थूलात् ॥ ५. ४. १४५ ॥

१. A. नद्वत्वमनयस्वत्

२. A omits this sūtra.

३. A. क्रयसनिसर्ग

४. A. श्वसुदिवशार्डि

उपसर्गाच्च ॥ ५. ४. १४६ ॥

वेः खुखग्राः ॥ ५. ४. १४७ ॥

[१]खरखुराभ्यां नस् वा ॥ ५. ४. १४८ ॥

धर्मादनिच् केवलात् ॥ ५. ४. १४९ ॥

सुहरिततृणसोमेभ्यो जम्भात् ॥ ५. ४. १५० ॥

दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे ॥ ५. ४. १५१ ॥

इच् क्रियाव्यतीहारे ॥ ५. ४. १५२ ॥

[२]क्रियायां द्वे दण्डमुसलाभ्याम् ॥ ५. ४. १५३ ॥

उभोभयाभ्यामञ्जलिपाणिहस्तदन्तकर्णेभ्यः[३] ॥ ५. ४. १५४ ॥

बाहोर्लुक् ॥ ५. ४. १५५ ॥

संहतपुच्छयेकपद्या[४]व्यपद्यादयः ॥ ५. ४. १५६ ॥

प्रोह्यपदिनिष्कुच्य[५]वकीर्णो च ॥ ५. ४. १५७ ॥

[६]मासाद्भूतिप्रत्ययादेष्ठच् ॥ ५. ४. १५८ ॥

प्रसंभ्यां जानुनोर्ज्ञुः ॥ ५. ४. १५९ ॥

ऊर्ध्वाद्वा ॥ ५. ४. १६० ॥

[७]धनुषो नञ् ॥ ५. ४. १६१ ॥

वासंज्ञायाम् ॥ ५. ४. १६२ ॥

उपमानात् ॥ ५. ४. १६३ ॥

पादस्य पादहस्त्यश्वाजदासीमहेलागणिकाकुसूलजालकटोलगण्डोलकेभ्यः ॥ ५. ४. १६४ ॥

कुम्भजालशतसूत्रस्थूणामुनिशिक्यार्द्गोधाकलशीदासीभ्यः ॥ ५. ४. १६५ ॥

विष्णुकृष्णकुणिगुणद्रोणीसट्टकृत्सूकरसूचीशुचिविनीङ्गिनरष्ठाभ्यश्च॥५. ४. १६६

संख्यादेः ॥ ५. ४. १६७ ॥

वयसि दन्तस्य दतृ ॥ ५. ४. १६८ ॥

[८]षो डन् ॥ ५. ४. १६९ ॥

१. A omits this sūtra.

२. A omits this sūtra.

३. A adds क्रियायाम्

४. A. कपद्यादयः

५. A. व्यकीर्णो

६. A. मासात्सत्प्रभृति

७. C omits this and the following ten sūtras.

८. A. This is read along with the previous sūtra.

स्त्रियां संज्ञायाम् ॥ ५. ४. १७० ॥

अग्रान्तशुद्ध[1]शुभ्रवृषवराहमूषिकश्यावशिखरारोकेभ्यो वा ॥ ५. ४. १७१ ॥

ककुत्ककुदस्यावस्थायाम् ॥ ५. ४. १७२ ॥

त्रिककुत्पर्वते ॥ ५. ४. १७३ ॥

उद्विभ्यां काकुत्काकुदस्य ॥ ५. ४. १७४ ॥

पूर्णाद्वा ॥ ५. ४. १७५ ॥

सुहृद्दुर्हृदौ मित्रामित्रयोः ॥ ५. ४. १७६ ॥

उरस्सर्पिर्दधिमधूपोपानच्छालिभ्यः कप् ॥ ५. ४. १७७ ॥

पुमनडुन्नौपयोलक्ष्मीभ्य एकत्वे ॥ ५. ४. १७८ ॥

नञोऽर्थात् ॥ ५. ४. १७९ ॥

इनः स्त्रियाम् ॥ ५. ४. १८० ॥

ङ्यूङृतः ॥ ५. ४. १८१ ॥

शेषाद्वा ॥ ५. ४. १८२ ॥

न सुभ्र्वादिभ्यः ॥ ५. ४. १८३ ॥

संज्ञायाम् ॥ ५. ४. १८४ ॥

ईयसः ॥ ५. ४. १८५ ॥

ङ्या ईश्च ॥ ५. ४. १८६ ॥

स्तुतौ भ्रातुः ॥ ५. ४. १८७ ॥

नाडीतन्त्रयोस्स्वाङ्गे ॥ ५. ४. १८८ ॥

निष्प्रवाणिः ॥ ५. ४. १८९ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
पञ्चमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

—

१. A omits शुद्ध.

अथ षष्ठोऽध्यायः

सन्यङोराद्य एकाज्द्विः ॥ ६. १. १ ॥

हलु चङि ॥ ६. १. २ ॥

लिट्यनामि ॥ ६. १. ३ ॥

अजादेर्द्वितीयः ॥ ६. १. ४ ॥

न[1]न्द्रास्संयोगादयः ॥ ६. १. ५ ॥

अयिरः पु[2]नः ॥ ६. १. ६ ॥

इष्यतेर्यिः सन् वा ॥ ६. १. ७ ॥

सुबूधातूनां यथेष्टम् ॥ ६. १. ८ ॥

अजादीनां द्वितीयात् ॥ ६. १. ९ ॥

कण्ड्वादीनां तृ[3]तीयः ॥ ६. १. १० ॥

दाश्वान् सा[4]ह्वान् मीढ्[5]वांश्च ॥ ६. १. ११ ॥

क्लिदेः के ॥ ६. १. १२ ॥

कु[6]सेरचि दीर्घश्च ॥ ६. १. १३ ॥

चरिचलिपतिवदीनाम[7]भ्यासस्य ॥ ६. १. १४ ॥

हन्तेर्हश्च[8] घः ॥ ६. १. १५ ॥

पाटेर्णिलुग्[9]दीर्घः ऊक् च ॥ ६. १. १६ ॥

ष्यङः प्रधानस्य प्रसारणं पुत्रपत्योः के[10]वलयोस्तत्पुरुषे ॥ ६. १. १७ ॥

बन्धुनि बहुव्रीहौ ॥ ६. १. १८ ॥

मातज्मातृकमातृषु वा ॥ ६. १. १९ ॥

वचिस्वपियजादीनां लिट्यपिति ॥ ६, १. २०. ॥

१. A. नञ्वा

२. C omits पुनः

३. A. तृतीयात्

४. A. दाह्वान्

५. A. This portion is written as a separate sūtra.

६. C omits this sūtra and mentary.

७. A adds वाक्

८. A. श्च घः

९, १०. A. These portions are written as separate sūtras.

ग्र[1]हिज्यवय्योः ॥ ६. १. २१ ॥

शिं[2]ङितोः ॥ ६. १. २२ ॥

ज्याव्रश्चभ्रस्जाम् ॥ ६. १. २३ ॥

पृच्छेरनङि ॥ ६. १. २४ ॥

व[3]शोऽर्थेत्यपिति ॥ ६. १. २५ ॥

व्यँ[4]चोऽजूणित्यनसि ॥ ६. १. २६ ॥

किति चैतेषाम् ॥ ६. १. २७ ॥

लिट्यश्विनामभ्यासस्य ॥ ६. १. २८ ॥

ग्रहिस्वपिप्रच्छां सनि ॥ ६. १. २९ ॥

स्वापेश्चङि ॥ ६. १. ३० ॥

स्वपिस्यमिव्येञां यङि ॥ ६. १. ३१ ॥

चायः की ॥ ६. १. ३२ ॥

प्रस्त्याप्रसंस्त्योर्निष्ठायाम् ॥ ६. १. ३३ ॥

स्पर्शद्रवमूर्त्योः श्यः ॥ ६. १. ३४ ॥

प्रतेः ॥ ६. १. ३५ ॥

वो[5]भ्यवाभ्याम् ॥ ६. १. ३६ ॥

स्फायः स्फी ॥ ६. १. ३७ ॥

श्रातेः शृतं क्षी[6]रहविषोः ॥ ६. १. ३८ ॥

श्रपेश्चैकत्र हेतौ ॥ ६. १. ३९ ॥

प्यायः पीर[7]नुपसर्गस्य ॥ ६. १. ४० ॥

आङोऽ[8]न्धूधसोः ॥ ६. १. ४१ ॥

लिङ्यङोः ॥ ६. १. ४२ ॥

वा[9]श्वेः ॥ ६. १. ४३ ॥

१. A. श्रहि व्यधेः

२. A. शिन्

३. A. वशेस्ति

४. A. This is read along with the previous sūtra.

५. A. This is read along with the previous sūtra.

६. A. This portion is read as a separate sūtra.

७. A. नानुपसर्गस्य and this is written as a separate sūtra.

८. A. नूधसोः

९. A. याश्वेः

णौ संश्चङोः ॥ ६. १. ४४ ॥

ह्वः द्वित्वे[1] ॥ ६. १. ४५ ॥

न तास्मिन् ॥ ६. १. ४६ ॥

लिटि वयो यः ॥ ६. १. ४७ ॥

वेञः ॥ ६. १. ४८ ॥

अपिति वा ॥ ६. १. ४९ ॥

ल्यपि ज्यः ॥ ६. १. ५० ॥

व्यः[2] ॥ ६. १. ५१ ॥

परेर्वा ॥ ६. १. ५२ ॥

धातोरुपदेश एचोऽशिदेशोरात् ॥ ६. १. ५३ ॥

अलिटि व्यः ॥ ६. १. ५४ ॥

स्फुरस्फुलोर्घञि ॥ ६. १. ५५ ॥

दीङः एज्झेतौ ॥ ६. १. ५६ ॥

ल्यपि च ॥ ६. १. ५७ ॥

मिम्योरखलाचि[3] ॥ ६. १. ५८ ॥

लियो वा ॥ ६. १. ५९ ॥

सनि दीङः ॥ ६. १. ६० ॥

अपगुरो णमुलि ॥ ६. १. ६१ ॥

चिस्फुरोर्णौ ॥ ६. १. ६२ ॥

प्रजने वियः ॥ ६. १. ६३ ॥

भियो हेतुभये[4] ॥ ६. १. ६४ ॥

स्मेः स्मये नित्यम्[5] ॥ ६. १. ६५ ॥

लियः पूजाप्रलम्भनाभिभवेषु ॥ ६. १. ६६ ॥

क्रीङ्जीनाम् ॥ ६. १. ६७ ॥

सिध्यतेरपारलौकिके ॥ ६. १. ६८ ॥

१. A. द्वित्वे is written as part of the next sūtra.

२. A. प्य and is written as part of the next sūtra.

३. A. मिथ्योरालि च

४. A. हेतोर्भये

५. A. स्मयतेः

अष्ठिवुष्वष्केरादेः पः सः ॥ ६. १. ६९ ॥

सृपिसृजिस्तृस्तॄस्त्यासेकवर्जमज्दन्त्यपरसादिस्मिस्विदिस्वदिस्वञ्जिस्वपयः षो - पदेशाः ॥ ६. १. ७० ॥

णो नः ॥ ६. १. ७१ ॥

नृतिनन्दिनर्दिनर्किनाटिनाथृनाथृवर्जं नादयो णोपदेशाः ॥ ६. १. ७२ ॥

व्योर्वलि लोपः ॥ ६. १. ७३ ॥

वेरनचः ॥ ६. १. ७४ ॥

हलस्तिप्सिपः ॥ ६. १. ७५ ॥

सोः ॥ ६. १. ७६ ॥

ङ्यापो दीर्घात् ॥ ६. १. ७७ ॥

एङ्ह्रस्वात्संबुद्धेरनतः ॥ ६. १. ७८ ॥

ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ॥ ६. १. ७९ ॥

संहितायां छे ॥ ६. १. ८० ॥

आङ्माङोः ॥ ६. १. ८१ ॥

दीर्घस्य ॥ ६. १. ८२ ॥

पदान्तस्य वा ॥ ६. १. ८३ ॥

इको यणचि ॥ ६. १. ८४ ॥

एचोऽयवायावः ॥ ६. १. ८५ ॥

यि प्रत्ययेऽयावौ ॥ ६. १. ८६ ॥

धातोस्तन्निमित्तस्यैव ॥ ६. १. ८७ ॥

गव्यूतिरूर्ध्वमाने ॥ ६. १. ८८ ॥

शक्ये क्षिज्योरय् ॥ ६. १. ८९ ॥

क्रिया क्रियार्थे ॥ ६. १. ९० ॥

एकः पूर्वपरयोः ॥ ६. १. ९१ ॥

अन्तादिवच्च ॥ ६. १. ९२ ॥

१. A. य्वोः

२. A. वेश्च नः

३. A. This is read along with the previous sūtra.

४. A. एवं दीर्घे

५. A. This portion is written as a separate sūtra.

नाभ्यासोपसर्जनसंबुद्धिनपुंसकह्रस्वत्वोभयाश्रयवर्णविधिषु ॥ ६. १. ९३ ॥

षत्वतुकोरसिद्धः ॥ ६. १. ९४ ॥

न संप्रसारण[1]ङीट्सु ॥ ६. १. ९५ ॥

आद्गुणः ॥ ६. १. ९६ ॥

वृद्धिरेवाद्यटः ॥ ६. १. ९७ ॥

एचि ॥ ६. १. ९८ ॥

इणो धोः ॥ ६. १. ९९ ॥

ऊठि ॥ ६. १. १०० ॥

अक्षादूहिन्याः ॥ ६. १. १०१ ॥

स्वादीरेरिणोः ॥ ६. १. १०२ ॥

प्रादूढोढ्येषैष्येषु ॥ ६. १. १०३ ॥

ऋते तृतीयासमासे ॥ ६. १. १०४ ॥

प्रदशार्णवसनकम्बल[2]वत्सतराहणे ॥ ६. १. १०५[3] ॥

उपसर्गादृति धातौ ॥ ६. १. १०६ ॥

वा सुब्ल्युति च ॥ ६. १. १०७ ॥

एङि पररूपम् ॥ ६. १. १०८ ॥

अनियोग एवे ॥ ६. १. १०९ ॥

ओष्ठोत्वोः समासे वा ॥ ६. १. ११० ॥

शककुलपतादिभ्योऽन्ध्वटाञ्जल्यादिषु ॥ ६. १. १११ ॥

सीमन्तः केशेषु ॥ ६. १. ११२ ॥

ओमाङोः ॥ ६. १. ११३ ॥

उस्यपदादौ ॥ ६. १. ११४ ॥

अतो गुणे ॥ ६. १. ११५ ॥

अव्यक्तानुकरणस्यानेकाचोऽत इतौ ॥ ६. १. ११६ ॥

न द्वित्वे ॥ ६. १. ११७ ॥

तो वा ॥ ६. १. ११८ ॥

नित्यं डाचि पूर्वस्य ॥ ६. १. ११९ ॥

ओतोंशसोराम् ॥ ६. १. १२० ॥

१. A. सारणे ङि

२. A. कबलवतरा

३. A. This is read along with the previous sūtra.

अकः सवर्णे दीर्घः ॥ ६. १. १२१ ॥

ऋत्यृत ऋ वा ॥ ६. १. १२२ ॥

लृतलृः ॥ ६. १. १२३ ॥

शसि पूर्वसवर्णः ॥ ६. १. १२४ ॥

ततः शसो नः पुंसि ॥ ६. १. १२५ ॥

आज्जसि ॥ ६. १. १२६ ॥

इदुद्भ्यामौति ॥ ६. १. १२७ ॥

अणोऽमि पूर्वः ॥ ६. १. १२८ ॥

संप्रसारणात् ॥ ६. १. १२९ ॥

एङोऽतिपदादौ ॥ ६. १. १३० ॥

ङसिङसोः ॥ ६. १. १३१ ॥

ऋतउत् ॥ ६. १. १३२ ॥

ख्यत्यात्परस्य ॥ ६. १. १३३ ॥

हशिश्चातो रोः ॥ ६. १. १३४ ॥

गोरो वा ॥ ६. १. १३५ ॥

अच्यवङ् ॥ ६. १. १३६ ॥

नित्यमिन्द्रे ॥ ६. १. १३७ ॥

अक्षे संज्ञायाम् ॥ ६. १. १३८ ॥

प्रगृह्यः प्रकृत्या ॥ ६. १. १३९ ॥

प्लुतोऽनितौ[3] ॥ ६. १. १४० ॥

ईर्ष्य वा ॥ ६. १. १४१ ॥

ओण्य च कचित् ॥ ६. १. १४२ ॥

अप्लुतादीनामिकोऽसवर्णे ह्रस्वश्चासमासे ॥ ६. १. १४३ ॥

ऋद्गृत्यकः ॥ ६. १. १४४ ॥

तदस्सोर्लोपोऽचिँ पादपूरणं चेत् ॥ ६. १. १४५ ॥

१. A omits this sūtra.

२. A. This is read along with the previous sūtra.

३. A. ङितौ

४. A. ईति

५. A. आन च

६. A. This portion is read as a separate sūtra.

७. A. चेनिपाद

एतदश्वानकचोऽनञ्समासे हलि ॥ ६. १. १४६ ॥

पदान्ते दिव उत् ॥ ६. १. १४७ ॥

संपरिभ्यां कृञः सुट् ॥ ६. १. १४८ ॥

उपाद्भूषणसमवायप्रतियत्नविकृतवाक्याध्याहारेषु ॥ ६. १. १४९ ॥

किरतौ लवने ॥ ६. १. १५० ॥

हिंसायां प्रतेश्च ॥ ६. १. १५१ ॥

अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वालेखने ॥ ६. १. १५२ ॥

अपरस्पराः क्रियासातत्ये ॥ ६. १. १५३ ॥

पारस्करो देशे ॥ ६. १. १५४ ॥

कारस्करो वृक्षे ॥ ६. १. १५५ ॥

वनस्पतिश्च ॥ ६. १. १५६ ॥

रथस्या नद्याम् ॥ ६. १. १५७ ॥

किष्कुः प्रमाणे ॥ ६. १. १५८ ॥

किष्किन्धा गुहायाम् ॥ ६. १. १५९ ॥

गोष्पदं सेवितासेवितप्रमाणेषु ॥ ६. १. १६० ॥

आस्पदं प्रतिष्ठायाम् ॥ ६. १. १६१ ॥

आश्चर्यमद्भुते ॥ ६. १. १६२ ॥

अवस्करो वर्चस्के[1] ॥ ६. १. १६३ ॥

अपस्करो रथाङ्गे ॥ ६. १. १६४ ॥

मस्करमस्करिणौ वेणुपरिव्राजकयोः ॥ ६. १. १६५ ॥

प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषी ॥ ६. १. १६६ ॥

कास्तीराजस्तुन्दे नगरे ॥ ६. १. १६७ ॥

कुस्तुम्बुरुरोषधौ ॥ ६. १. १६८ ॥

शष्कुलीकृतान्नम् ॥ ६. १. १६९ ॥

वौ विष्किरो वा ॥ ६. १. १७० ॥

प्रतिष्कशः प्रष्ठसहायदूतेषु ॥ ६. १. १७१ ॥

तस्करबृहस्पती चोरदेवतयोः ॥ ६. १. १७२ ॥

१. A. This and the following four sūtras are omitted.

२. A. वर्चस्के

प्रा॑त् तुम्पतेर्गवि ॥ ६. १. १७३ ॥
प्रायश्चित्तिचित्तयोः ॥ ६. १. १७४ ॥
परश्शतपरस्सहस्रादयश्च ॥ ६. १. १७५ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
षष्ठाध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः

—

१. A. प्राकम्पतेः

अथ द्वीतीयः पादः

अलुगुत्तरपदे ॥ ६. २. १ ॥

पञ्चम्याः स्तोकान्तिकदूरार्थकृच्छ्रेभ्यः ॥ ६. २ २ ॥

ब्राह्मणाच्छंसी ॥ ६. २. ३ ॥

खिंती च एकाचोऽमः ॥ ६. २. ४ ॥

ओजस्सहोम्भस्तमोऽञ्जसेभ्यस्तृतीयायाः ॥ ६. २. ५ ॥

मनसः संज्ञायाम् ॥ ६. २. ६ ॥

आज्ञायिनी ॥ ६. २. ७ ॥

पुञ्जनुर्भ्यामनुजान्धयोः ॥ ६. २. ८ ॥

आत्मनः पूरणे ॥ ६. २. ९ ॥

परॉश्च वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः ॥ ६. २. १० ॥

सप्तम्यास्तत्पुरुषे कृति बहुलम् ॥ ६. २. ११ ॥

हलदन्तात्संज्ञायाम् ॥ ६. २. १२ ॥

प्राचां कारे हलादौ ॥ ६. २. १३ ॥

मध्यमान्ताभ्यां गुरौ ॥ ६. २. १४ ॥

अमूर्धमस्तकात्स्वाङ्गादकामे ॥ ६. २. १५ ॥

अपो यद्योनिमतिषु ॥ ६. २. १६ ॥

द्युप्रावृड्वर्षाशरत्कालेभ्यो जे ॥ ६. २. १७ ॥

वर्षक्षरशरवराप्सरःप्रभृतिभ्यो वा ॥ ६. २. १८ ॥

बन्धे घञि ॥ ६. २. १९ ॥

१. A. खरी च. This is read as part of the previous sūtra.

२. A. सहोम्भञ्ज्योभ्यः

३. A. यिनि च

४. A. पराश्च is read along with the previous sūtra.

५. A adds as a separate sūtra हृद्भ्याम्

६. A. अवो यद्योमात्रिषु

घंतनकालेषु कालनाम्नः ॥ ६. २. २० ॥

शयवासवासिष्वकालात् ॥ ६. २. २१ ॥

नेन्बन्धिसिद्धशब्देषु ॥ ६. २. २२ ॥

षष्ठ्या आक्रोशे ॥ ६. २. २३ ॥

पुत्रे वा ॥ ६. २. २४ ॥

वांग्दिक्पश्यद्भ्यो युक्तिदण्डहरेषु ॥ ६. २. २५ ॥

अदसः फग्वुओः ॥ ६. २. २६ ॥

देवानां प्रियः ॥ ६. २. २७ ॥

शुनश्शेफपुच्छलाङ्गूलेषु संज्ञायाम् ॥ ६. २. २८ ॥

दिवोदासदिवस्पतिवाचस्पतिवास्तोष्पतयः ॥ ६. २. २९ ॥

ऋतो विद्यायोनिसंबन्धिनस्तस्मिन् ॥ ६. २. ३० ॥

स्वसृपत्योर्वा ॥ ६. २. ३१ ॥

आनङृतो द्वन्द्वे ॥ ६. २. ३२ ॥

पुत्रे ॥ ६. २. ३३ ॥

मातुः पितॅर्यरङ् च ॥ ६. २. ३४ ॥

देवतानामवायूनां वेदे सहश्रुतानाम् ॥ ६. २. ३५ ॥

अग्नेः सोमवरुणयोरीत् ॥ ६. २. ३६ ॥

इद्वृद्धिमत्यविष्णौ ॥ ६. २. ३७ ॥

दिवो द्यावा ॥ ६. २. ३८ ॥

दिवॅस्पृथिव्यां वा ॥ ६. २. ३९ ॥

उषासोषसः ॥ ६. २. ४० ॥

गुणस्त्र्यनूङ् पुंवॅत् स्त्रियामेकाधिकरणे ॥ ६. २. ४१ ॥

त्रॅलूतश्चरट्चकल्पब्देश्यरूपपूपाशॅप्छस्थ्यनॅक्यज्ञानिषु ॥ ६. २. ४२ ॥

१. A. घतनतापेषु

२. A. नेबन्धि

३. A. वादिक्

४. A. पितुरङ्च्

५. A. This is read along with the previous sūtra.

६. A. This portion is read as a separate sūtra.

७. A. त्रस्तश्च

८. A. शस्त्यन्

यचि तद्धिते ॥ ६. २. ४३ ॥

ढे अग्नायी ॥ ६. २. ४४ ॥

न[1] प्रधानपूरण्याम् ॥ ६. २. ४५ ॥

भक्तौ च कर्मसाधनायाम् ॥ ६. २. ४६ ॥

प्रियामनोज्ञाकल्याणीसुभगादुर्भगाख्याक्षान्ताकान्तावामावामनासमासचिवाचपलाबालातनयादुहितृषु[2] ॥ ६. २. ४७ ॥

वृ[3]तद्धितकोपधासंज्ञापूरण्यः ॥ ६. २. ४८ ॥

तद्धितोऽज्वृद्धिहेतुररक्तविकारे ॥ ६. २. ४९ ॥

स्वाङ्गादीदमानिनि ॥ ६. २. ५० ॥

जातिरयच्[4] तद्धिते च ॥ ६. २. ५१ ॥

पुंवत्कर्मधारयजातीयदेशीयेषु[5] ॥ ६. २. ५२ ॥

[6]त्वतलोर्गुणः ॥ ६. २. ५३ ॥

सर्वनामानि वृत्तिमात्रे ॥ ६. २. ५४ ॥

कुक्कुट्यादयोऽण्डादिषु वा ॥ ६. २. ५५ ॥

घरूकलपचेलड्ब्रुवगोत्रमतहतेषु ङ्यो ह्रस्वः ॥ ६. २. ५६ ॥

वैकाचः ॥ ६. २. ५७ ॥

उगितः पुंवच्च ॥ ६. २. ५८ ॥

ऊङः ॥ ६. २. ५९ ॥

आन्महतः सामानाधिकरणजातीययोरच्व्यर्थे ॥ ६. २. ६० ॥

घासकरविशिष्टेषु पुंवच्च ॥ ६. २. ६१ ॥

न पुंवन्निषेधे ॥ ६. २. ६२ ॥

इच्यनचि[7] दीर्घश्च ॥ ६. २. ६३ ॥

द[8]शास्यैकस्य ॥ ६. २. ६४ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A adds च

३. A. न पुतद्धित

४. A. This portion is read as a separate sūtra.

५. A adds as a separate sūtra गुणवचना इत्येव

६. A. त्वतो लुलोः

७. A. नाजि

८. A. दशस्ये

अष्टनः संज्ञायाम् ॥ ६. २. ६५ ॥

कपाले हविषि ॥ ६. २. ६६ ॥

गवि युक्ते ॥ ६. २. ६७ ॥

द्वेश्च संख्यायाम् प्राक्कच्छतादबहुव्रीह्यशीत्योः ॥ ६. २. ६८ ॥

चत्वारिंशदादौ वा ॥ ६. २. ६९ ॥

त्रेस्त्रयस्तद्वत् ॥ ६. २. ७० ॥

हृदयस्य हृद्यदण्लेखलासेषु ॥ ६. २. ७१ ॥

[1]ष्यञ् शोकरोगशूलशल्यादिषु वा[2] ॥ ६. २. ७२ ॥

हस्तिनोऽपत्याणि ॥ ६. २. ७३ ॥

पत्काषिहिमहतिष्ठन्सु[3] ॥ ६. २. ७४ ॥

संख्यादेर्वुनि ॥ ६. २. ७५ ॥

ऋचश्शसि ॥ ६. २. ७६ ॥

वा घोषनिष्कमिश्रशब्देषु ॥ ६. २. ७७ ॥

नस्नासिकास्तस्क्षुद्रयोः ॥ ६. २. ७८ ॥

येत्यवर्णे ॥ ६. २. ७९ ॥

शिरसः शीर्षन् ॥ ६. २. ८० ॥

शीर्षेऽचि तद्धिते ॥ ६. २. ८१ ॥

उदकस्योदः संज्ञायाम् ॥ ६. २. ८२ ॥

उत्तरपदस्य च ॥ ६. २. ८३ ॥

पेषं[4] वासवाहनेषु ॥ ६. २. ८४ ॥

एकहलादौ[5] भाण्डे वा ॥ ६. २. ८५ ॥

मन्थौदनसक्तुबिन्दुर्व्रजभारहारवीवधगाहेषु ॥ ६. २. ८६ ॥

इको ह्रस्वः ॥ ६. २. ८७ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A. This portion is read as a separate sūtra.

३. ष्यञो गश्लो

४. A adds as a separate sūtra पादः पादस्याजातिकोपहतेषु

५. A adds as a separate sūtra यत्यतदर्थहीये

६. A omits this and the following three sūtras.

७. A. एकाहायन

८. A. वज्राहहार

न संप्रसारणाव्ययज्ञीयुवृस्थानिनामग्रुकुंलादीनाम् ॥ ६. २. ८८ ॥

ङ्यापोः संज्ञायां बहुलम् ॥ ६. २. ८९ ॥

त्वे च ॥ ६. २. ९० ॥

इष्टकेषीकामालानां चिततूलभारिषु ॥ ६. २. ९१ ॥

खिल्यनव्ययस्य ॥ ६. २. ९२ ॥

ह्रस्वारुर्द्विषतां मुम् ॥ ६. २. ९३ ॥

सत्यागतास्तूनां कारे ॥ ६. २. ९४ ॥

लोकस्य पृणे ॥ ६. २. ९५ ॥

इत्येनभ्याशस्य ॥ ६. २. ९६ ॥

भ्राष्ट्राग्न्योरिन्धे ॥ ६. २. ९७ ॥

अगिलस्य गिले ॥ ६. २. ९८ ॥

भद्रोष्णयोः करणे ॥ ६. २. ९९ ॥

मध्यस्य दिने ॥ ६. २. १०० ॥

श्येनतिलयोः पौते ञे ॥ ६. २. १०१ ॥

रात्रेः कृत्यखिति वा ॥ ६. २. १०२ ॥

धेनोर्भव्यायाम् ॥ ६. २. १०३ ॥

सूतोग्रराजभोजमेनकुलशैलादिभ्यो दुहितुः पुत्रट् ॥ ६. २. १०४ ॥

मांसस्य पचिघञ्ल्युटोर्लोपः ॥ ६. २. १०५ ॥

समस्ततहितयोः ॥ ६. २. १०६ ॥

तुमश्च काममनसोर्नित्यम् ॥ ६. २. १०७ ॥

कृत्येऽवश्यमः ॥ ६. २. १०८ ॥

नञो नः ॥ ६. २. १०९ ॥

तिङ्यवक्षेपे ॥ ६. २. ११० ॥

तस्मान्नुडचि ॥ ६. २. १११ ॥

नभ्राण्नपान्नवेदोनासत्यनमुचिनकुलनखनपुंसकनक्षत्रनक्रनाकनग्ननागनभागना - राचनाचिकेतनापितनमेरुननान्द्दनान्तरीयकादिषु प्रकृत्या ॥ ६. २. ११२ ॥

१. A. त्राष्ट and this portion is read as a separate sūtra.

२. A. पात्रेतेत्रेचित्र्

३. A. कृत्यखीति वा.

४. A. सूत्रे

एकादन्नाद्वौ संख्यायाम् ॥ ६. २. ११३ ॥

नगोऽप्राणिनि वा ॥ ६. २. ११४ ॥

सहस्य सो बहुव्रीहौ वा ॥ ६. २. ११५ ॥

संज्ञायाम् ॥ ६. २. ११६ ॥

अनुपाख्याधिकयोः ॥ ६. २. ११७ ॥

अव्ययीभावे चाकाले ॥ ६. २. ११८ ॥

ग्रन्थान्ते च ॥ ६. २. ११९ ॥

नाशिष्यगोवत्सहले ॥ ६. २. १२० ॥

समानस्य पक्षज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिबन्धुगन्धपिण्डपत्यादिषु ॥ ६. २. १२१ ॥

[1]चरणे ब्रह्मचारिणि ॥ ६. २. १२२ ॥

तीर्थे ये ॥ ६. २. १२३ ॥

उदरे वा ॥ ६. २. १२४ ॥

नामगोत्ररूपस्थानवर्णवयोवचनधर्मजातीयेषु च ॥ ६. २. १२५ ॥

[2]दिग्दशद्दक्षेषु ॥ ६. २. १२६ ॥

वतौ चे[3]दंकिमोरीश्की ॥ ६. २. १२७ ॥

आ सर्वनाम्नः ॥ ६. २. १२८ ॥

विष्वग्देवयोश्च टे[4]रद्र्यञ्चतौ वा ॥ ६. २. १२९ ॥

समः समिः ॥ ६. २. १३० ॥

सहस्य सध्रिः ॥ ६. २. १३१ ॥

तिरसस्तिर्यति ॥ ६. २. १३२ ॥

[5]द्व्यन्तरनवर्णान्तोपसर्गेभ्योऽप ईत् ॥ ६. २. १३३ ॥

ऊदनोर्देशे ॥ ६. २. १३४ ॥

आत्समो देवयजने ॥ ६. २. १३५ ॥

छकारकयोरन्यस्य दुक् ॥ ६. २. १३६ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A. दिदिश

३. A. This portion is read as a separate sūtra.

४. A. टेरदिरञ्चि वा

५. A. द्व्यन्तरौ

अषष्ठीतृतीयास्थस्याशीराशास्थास्थितोत्सुकोऽतिरागेषु ॥ ६. २. १३७ ॥

अर्थे वा ॥ ६. २. १३८ ॥

कोः कत् तत्पुरुषेऽचि ॥ ६. २. १३९ ॥

त्रिरथवदेषु ॥ ६. २. १४० ॥

तृणे जातौ ॥ ६. २. १४१ ॥

कापथ्यक्षयोः ॥ ६ २. १४२ ॥

ईषदर्थे ॥ ६. २. १४३ ॥

पुरुषे वा ॥ ६. २. १४४ ॥

कवं चोष्णे ॥ ६. २. १४५ ॥

दिकूचच्छब्दात्तीरस्य तारः ॥ ६. २. १४६ ॥

पृषद[1] उदरोद्वानयोर्लोपः ॥ ६. २. १४७ ॥

अवाप्योस्तंसनद्धादिष्वादेर्वा ॥ ६. २. १४८ ॥

जीवनस्य मूते वादेः ॥ ६. २. १४९ ॥

वारेर्वो वाहके लश्चोत्तरपदादेः ॥ ६. २. १५० ॥

आङो ध्यष्टुः[2] ॥ ६. २. १५१ ॥

शेते महिषः ॥ ६. २. १५२ ॥

पिशाचश्मशाने पिशिताशशवशयनयोः ॥ ६. २. १५३ ॥

वाग्वादस्येऽश्रि वाङ्गलः ॥ ६. २. १५४ ॥

ब्रुवन्तोऽस्यां सीदन्ति बृसी ॥ ६. २. १५५ ॥

ऊर्ध्वं खमस्योदूखलमुलूखलं वा ॥ ६. २. १५६ ॥

दिव्योक एषां दिवौकसः ॥ ६. २. १५७ ॥

कपित्थदधित्थमहित्थाश्वत्थादयश्च ॥ ६. २. १५८ ॥

संख्याविसायादेरह्नस्याहन् ङौ वा ॥ ६. २. १५९ ॥

सायंलोहतरयोः ॥ ६. २. १६० ॥

सप्तम्यां वासा च ॥ ६. २. १६१ ॥

१. A. वृषत

२. A adds two separate sūtras:

दुरोदाशनाशदहध्येषूत्व ॥

षषादेशस्रुमस्यां रौति मयूरः ॥

३. C omits this and the following eleven sūtras.

विश्वस्य वसुराटोर्दीर्घः ॥ ६. २. १६२ ॥

नरे संज्ञायाम् ॥ ६. २. १६३ ॥

ऋषौ मित्रे ॥ ६. २. १६४ ॥

कोटरमिथकसिध्रकपुरगशारिकाणां वने ॥ ६. २. १६५ ॥

अञ्जनभञ्जनकिंशुककिंलुकसाल्वलोहितकुक्कुटखड्गननलपिङ्गलानां गिरौ ॥
६. २. १६६ ॥

मतौ बह्वचोनजिरखदिरखपुरस्थविरस्थलिनमलयकारण्डवचक्रवाकादीनां शावंश-
शुचिकुशधूमाहिकविहनुमन्यादीनां च ॥ ६. २. १६७ ॥

बलच्यनुत्साहभ्रातृपितॄणाम् ॥ ६. २. १६८ ॥

चितेः कपि ॥ ६. २. १६९ ॥

ढलोपे पूर्वस्याणः ॥ ६. २. १७० ॥

सहिवहोरोदवर्णस्य ॥ ६. २. १७१ ॥

कर्णेचिह्नस्याविष्टाष्टपञ्चभिन्नछिन्न[1]च्छिद्रस्रुवस्वस्तिकस्य ॥ ६. २. १७२ ॥

नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहितनिषु क्वौ ॥ ६. २. १७३ ॥

उपसर्गस्य घञि बहुलम् ॥ ६. २. १७४ ॥

इकः काशे ॥ ६. २. १७५ ॥

दस्ति ॥ ६. २. १७६ ॥

अपीलुदार्वादेर्वहे ॥ ६. २. १७७ ॥

अन्येषामपि दृश्यते ॥ ६. २. १७८ ॥

चौ ॥ ६. २. १७९ ॥

संप्रसारणस्य ॥ ६. २. १८० ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
षष्ठस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

---

१. A omits छिन्न

२. A. This is read along with the previous sūtra.

अथ तृतीयः पादः

प्रकृतेः ॥ ६. ३. १ ॥

हलादेरन्त्यस्य ॥ ६. ३. २ ॥

नाम्यतिसृचतस्रोः ॥ ६. ३. ३ ॥

न उपधायाः ॥ ६. ३. ४ ॥

शिसुघशीसंबुध्योः ॥ ६. ३. ५ ॥

स्महतोर्नुमि ॥ ६. ३. ६ ॥

अप्तृस्वसृनप्तृनेष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तृप्रस्तोत्रुन्नेतृद्गातृप्रतिहर्तृप्रतिप्रस्थातृणाम् ॥ ६. ३. ७ ॥

अत्वसन्तस्याधातोः सौ ॥ ६. ३. ८ ॥

इन्हन्पूषार्यम्णां सौ च ॥ ६. ३. ९ ॥

अज्झनोः सनि झलि ॥ ६. ३. १० ॥

इङो गमः ॥ ६. ३. ११ ॥

तनोर्वा ॥ ६. ३. १२ ॥

क्रमः क्त्वि ॥ ६. ३. १३ ॥

अहञ्ञमस्तिङ्यपितिकिति वौ च ॥ ६. ३. १४ ॥

अमि च च्छ्वोः शूठौ ॥ ६. ३. १५ ॥

स्त्रिव्यविमविज्वरित्वरामुपधायाश्च ॥ ६. ३. १६ ॥

राल्लोपः ॥ ६. ३. १७ ॥

प्राग्युवोरयुग्वुगसिद्धं समानाश्रये ॥ ६. ३. १८ ॥

श्नान्न ॥ ६. ३. १९ ॥

हलोऽनिदितः क्ङित्युपधायाः ॥ ६. ३. २० ॥

१. A. शौ च

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

३. A. समानान्धीये

४. A. This portion is written as a separate sūtra.

शिल्यपिति ॥ ६. ३. २१ ॥

श्रन्थिग्रन्थिष्वञ्जीन्धीनां लिटि ॥ ६. ३. २२ ॥

दम्भेस्सि सनि च ॥ ६. ३. २३ ॥

दंशिषञ्जिष्वञ्जां शपि ॥ ६. ३. २४ ॥

रञ्जेष्युन्[1] ॥ ६. ३. २५ ॥

घिनुण् ॥ ६. ३. २६ ॥

ल्युडसुन्नविष्ट च ॥ ६. ३. २७ ॥

णौ मृगरमणे ॥ ६. ३. २८ ॥

घञि भावकरणयोः ॥ ६. ३. २९ ॥

स्यदो जवे ॥ ६. ३. ३० ॥

अवोदैधोद्मप्रश्रथहिमश्रथाः ॥ ६. ३. ३१ ॥

लङ्गिकम्प्योरुपतापशरीरविकारयोः ॥ ६. ३. ३२ ॥

वनतितनोत्याद्यनिटां ल्यपि अमः ॥ ६. ३. ३३ ॥

मो वा ॥ ६. ३. ३४ ॥

झलि तिङ्क्ष्यपिति ॥ ६. ३. ३५ ॥

क्ङिति ॥ ६. ३. ३६ ॥

जनसनखनामात् ॥ ६. ३. ३७ ॥

सनि ॥ ६. ३. ३८ ॥

ये वा ॥ ॥ ६. ३. ३९ ॥

तनोतेर्यकि ॥ ६. ३. ४० ॥

सनः क्तिचि लोपश्च ॥ ६. ३. ४१ ॥

गमेर्लिङ्यात्मनेपदे[2] ॥ ६. ३. ४२ ॥

सिचि च[4] ॥ ६. ३. ४३ ॥

हनो नित्यम् ॥ ६. ३. ४४ ॥

यमः सूचने ॥ ६. ३. ४५ ॥

१. A. This sūtra is read along with the previous one.

२. C omits this and the following three sūtras and the commentary thereon.

३. A. डोद्यम

४. A. बा

वोढ्वाहे ॥ ६. ३. ४६ ॥

गमयमतनम[1]नादीनां क्वौ ॥ ६. ३. ४७ ॥

गमेरू च ॥ ६. ३. ४८ ॥

नाञ्चेः पूजायाम् ॥ ६. ३. ४९ ॥

क्त्विचि दीर्घश्च ॥ ६. ३. ५० ॥

क्त्वि स्कन्दस्यन्दोः ॥ ६. ३. ५१ ॥

सेटि ॥ ६. ३. ५२ ॥

थ[2]फान्तवञ्चिलुञ्चीनां वा ॥ ६. ३. ५३ ॥

जान्तनशामनिटि ॥ ६. ३. ५४ ॥

भञ्जेश्चिणि ॥ ६. ३. ५५ ॥

क्वावाशास इदुपधायाः ॥ ६. ३. ५६ ॥

शासः क्ङिति ॥ ६. ३. ५७ ॥

तिङि हल्यपिति ॥ ६. ३. ५८ ॥

शाहौ ॥ ६. ३. ५९ ॥

हनो जः ॥ ६. ३. ६० ॥

आर्धधातुके[3] ॥ ६. ३. ६१ ॥

अक्ङिति भ्रस्जोभर्ज्[4] वा ॥ ६. ३. ६२ ॥

लोपोऽतः ॥ ६. ३. ६३ ॥

[5]यकि ॥ ६. ३. ६४ ॥

[6]यस्य हलः ॥ ६. ३. ६५ ॥

[7]क्यस्य वा ॥ ६. ३. ६६ ॥

णेरनिटि ॥ ६. ३. ६७ ॥

निष्ठायां सेटि ॥ ६. ३. ६८ ॥

१. A omits नम

२. A. This sūtra is read along with the previous.

३. A adds as a separate sūtra अमः

४. A. भर्जो and adds the next sūtra.

५. A omits this sūtra.

६. A omits यस्य

७. A. This sūtra is read along with the previous one.

अयमान्ताल्वाय्येत्नुषु ॥ ६. ३. ६९ ॥

ल्यपि लघुपूर्वात् ॥ ६. ३. ७० ॥

आ[१]पो वा ॥ ६. ३. ७१ ॥

क्षेः क्षी ॥ ६. ३. ७२ ॥

उपदेशेऽज्झनग्रह[२]दृशास्यसिच्सीयुट्तासीनां भावकर्मकर्तृषु चिण्वदिड्वा ॥ ६. ३. ७३ ॥

दीङो लिटि युक् ॥ ६. ३. ७४ ॥

लोपोऽचि क्ङिति चातः ॥ ६. ३. ७५ ॥

ई[३]द्यति ॥ ६. ३. ७६ ॥

मास्थासागा[४]पिबहाग्दाधां हलि ॥ ६. ३. ७७ ॥

लिङ्येत् ॥ ६. ३. ७८ ॥

मा संयोगादेरस्थः ॥ ६. ३. ७९ ॥

न ल्यपि ॥ ६. ३. ८० ॥

मेङ इद्वा ॥ ६. ३. ८१ ॥

लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडमाङ्योगे ॥ ६. ३. ८२ ॥

अचिश्नुधातुभ्रुवां य्वोरियुवौ ॥ ६. ३. ८३ ॥

अभ्यासस्यासवर्णे ॥ ६. ३. ८४ ॥

स्त्रियाः ॥ ६. ३. ८५ ॥

वांशसोः ॥ ६. ३. ८६ ॥

इणो यण् ॥ ६. ३. ८७ ॥

परसंयोगादेरनेकाचः ॥ ६. ३. ८८ ॥

ओश्च गतिकारकादेः सुप्यसुधियः ॥ ६. ३. ८९ ॥

[५]वेर्षादिकृपुनः कारेभ्यो भुवः ॥ ६. ३. ९० ॥

हुश्नुवोरलिटि ॥ ६. ३. ९१ ॥

भुवोवुग्लुङलिटोः ॥ ६. ३. ९२ ॥

१. A. आपो वाक्षी and omits the next sūtra.

२. A. ग्रहदृग्भ्यः

३. C omits this sūtra and the commentary thereon.

४. A omits गा

५. A. वर्षादि पुनः and the rest is regarded as a separate sūtra.

ऊढ्रोहोऽचः ॥ ६. ३. ९३ ॥

दुषो णौ ॥ ६. ३. ९४ ॥

वा चित्ते ॥ ६. ३. ९५ ॥

गमजनखनघसां लो लोपोऽपिति ॥ ६. ३. ९६ ॥

किति च हनः ॥ ६. ३. ९७ ॥

हुझल्भ्योऽनिटो हेर्धिः ॥ ६. ३. ९८ ॥

अतो लुक् ॥ ६. ३. ९९ ॥

उतोऽसंयोगपूर्वादधातोः ॥ ६. ३. १०० ॥

वा चास्य [2]स्वोर्लोपः ॥ ६. ३. १०१ ॥

नित्यं करोतेर्ये च ॥ ६. ३. १०२ ॥

अत उत्त्रापिति ॥ ६. ३. १०३ ॥

श्नसोर्लोपः ॥ ६. ३. १०४ ॥

श्नाभ्यस्तयोरातः ॥ ६. ३. १०५ ॥

ई हलि तिङ्यादाधः ॥ ६. ३. १०६ ॥

इद्दरिद्रः ॥ ६. ३. १०७ ॥

भियो वा ॥ ६. ३. १०८ ॥

हाकः ॥ ६. ३. १०९ ॥

हौ वा ॥ ६. ३. ११० ॥

लोपो यि ॥ ६. ३. १११ ॥

दरिद्रः किति ॥ ६. ३. ११२ ॥

अच्ययुवौ ॥ ६. ३. ११३ ॥

लुङि वा ॥ ६. ३. ११४ ॥

असिदाधां हावे दद्धिश्च ॥ ६. ३. ११५ ॥

[3]लिट्यनादेशादेरेकहल्मध्येऽतः ॥ ६. ३. ११६ ॥

थलि च सेटि ॥ ६. ३. ११७ ॥

तृफलभजत्रपः ॥ ६. ३. ११८ ॥

राधो हिंसायाम् ॥ ६. ३. ११९ ॥

१. A. खसां

२. A. ह्वोर्लोपः

३. A. व्यनादेरेत

वाजृभ्रमुत्रसाम् ॥ ६. ३. १२० ॥

फणस्यमस्वनराजभ्राजभ्राशभ्लाशाम् ॥ ६. ३. १२१ ॥

दम्भश्लथग्रथाम् ॥ ६. ३. १२२ ॥

मनिपचिमचां नाम्नि ॥ ६. ३. १२३ ॥

नशोऽङि ॥ ६. ३. १२४ ॥

नशसददवादिगुणानाम् ॥ ६. ३. १२५ ॥

अर्वणस्त्रसावनञः ॥ ६. ३. १२६ ॥

मघोनः सौ च वा ॥ ६. ३. १२७ ॥

यचि स्वादावशि सुटि ॥ ६. ३. १२८ ॥

पादः पत् ॥ ६. ३. १२९ ॥

मतौ च वसोः संप्रसारणम् ॥ ६. ३. १३० ॥

श्वयुवमघोनामतद्धिते ॥ ६. ३. १३१ ॥

अल्लोपोऽनः ॥ ६. ३. १३२ ॥

षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि ॥ ६. ३. १३३ ॥

ङिश्योर्वा ॥ ६. ३. १३४ ॥

नसंयोगाद्वमः ॥ ६. ३. १३५ ॥

अञ्चेरनः ॥ ६. ३. १३६ ॥

उद ईत् ॥ ६. ३. १३७ ॥

आतोऽनापः ॥ ६. ३. १३८ ॥

विंशतेर्डितितेः ॥ ६. ३. १३९ ॥

टेरन्यत्रापि ॥ ६. ३. १४० ॥

नस्तद्धिते ॥ ६. ३. १४१ ॥

कलापिकुथुमितैतिलिजाजलिलाङ्गलिशिखण्डिसब्रह्मचारिपीठसर्पिसूकरसद्म - सुपर्वणां च ॥ ६. ३. १४२ ॥

अश्मनो विकारे ॥ ६. ३. १४३ ॥

चर्मणः कोशे ॥ ६. ३. १४४ ॥

शुनोऽवयवसंकोचयोः ॥ ६. ३. १४५ ॥

अव्ययस्य चानाराच्छश्वेतोऽसिति ॥ ६. ३. १४६ ॥

१. A omits भ्राश

२. A. भथ

३. A. This portion is read as a separate sūtra.

अह्नः खे ॥ ६. ३. १४७ ॥

अनव्ययसंख्यैकदेशसर्वेभ्यष्टे ॥ ६. ३. १४८ ॥

[१]समाहारे ॥ ६. ३. १४९ ॥

एकाच्चे[२] ॥ ६. ३. १५० ॥

अन्तिकस्य तमेतादेः ॥ ६. ३. १५१ ॥

[३]कांदेर्बहुलम् ॥ ६. ३. १५२ ॥

ओरोदस्वयंभुवः ॥ ६. ३. १५३ ॥

अकद्रुपाण्ड्वोर्ढे लोपः ॥ ६. ३. १५४ ॥

यस्यायुसि ॥ ६. ३. १५५ ॥

ङ्याः ॥ ६. ३. १५६ ॥

मत्स्यस्य यः ॥ ६. ३. १५७ ॥

हलस्तद्धितस्य ॥ ६. ३. १५८ ॥

सूर्यागस्त्ययोश्छे च ॥ ६. ३. १५९ ॥

तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्रेऽणि ॥ ६. ३. १६० ॥

आपत्यस्य तद्धितेऽनाति ॥ ६. ३. १६१ ॥

क्यच्व्योः ॥ ६. ३. १६२ ॥

बिल्वकीयादीनामियस्य ॥ ६. ३. १६३ ॥

टेरिमेष्ठेयस्सु ॥ ६. ३. १६४ ॥

स्थूलदूरयुवक्षिप्रक्षुद्राणां यणादेय्वोर्गुणश्च ॥ ६. ३. १६५ ॥

बहोरेर्भू चास्य ॥ ६. ३. १६६ ॥

इष्ठे युक् च ॥ ६. ३. १६७ ॥

ज्यादादीयसः ॥ ६. ३. १६८ ॥

प्रियस्थिरस्फिरोरुगुरुबहुलतृप्रदीर्घह्रस्ववृद्धवृन्दारकाणां प्रस्थस्फवर्गबंहत्रप्द्राघ-ह्रस्वर्षबृन्दाः ॥ ६. ३. १६९ ॥

र ऋतः पृथुमृदुकृशभृशदृढपरिवृढानाम् ॥ ६. ३. १७० ॥

नैकाचः ॥ ६. ३. १७१ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A omits च

३. C. This and the following thirteen sūtras with the commentary thereon is omitted.

अके राजन्यमनुष्ययूनाम् ॥ ६. ३. १७२ ॥

आत्माध्वनोः खे ॥ ६. ३. १७३ ॥

अभावकर्मणोरनो ये ॥ ६. ३. १७४ ॥

अणि ॥ ६. ३. १७५ ॥

[1]मौद्गर्मण एवापत्ये ॥ ६. ३. १७६ ॥

हितनाम्नो वा ॥ ६. ३. १७७ ॥

ब्रह्मणो जातौ ॥ ६. ३. १७८ ॥

उक्ष्णः ॥ ६. ३. १७९ ॥

संयोगादिनः ॥ ६. ३. १८० ॥

गाथिविदथिकेशिगणिपणिनाम् ॥ ६. ३. १८१ ॥

अनपत्ये ॥ ६. ३. १८२ ॥

दाण्डिनायनहास्तिनायन[2]जैह्माशिनेयवाशिनायनिभ्रौणहत्यधैवत्यसारवैक्ष्वाक-हिरण्मयानि ॥ ६. ३. १८३ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
षष्ठस्याध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः

—

१. A. This sūtra is read along with the previous.

२. A adds आथर्वणिक

अथ चतुर्थः पादः

युवोरनाकावः ॥ ६. ४. १ ॥

आयनेयीनीयियः फढखछघां तद्धितादीनाम् ॥ ६. ४. २ ॥

ठस्येकः ॥ ६. ४. ३ ॥

इसुसुक्तान्तात्कः ॥ ६. ४. ४ ॥

तोऽनकस्माच्छश्वतः ॥ ६. ४. ५ ॥

भाविनि गत्युपपदसमासे क्त्वो ल्यप् ॥ ६. ४. ६ ॥

ऋत इद्धातोः ॥ ६. ४. ७ ॥

उपधायाश्च ॥ ६. ४. ८ ॥

उदोष्ठ्यपूर्वस्य ॥ ६. ४. ९ ॥

इदितो नुम् धातोः ॥ ६. ४. १० ॥

मुचलुपलिपविदसिचकृतखिदपिंषतृपदृफगुफोभशुभां शे ॥ ६. ४. ११ ॥

नशो झलि ॥ ६. ४. १२ ॥

मस्जोऽन्त्यात्पूर्वः ॥ ६. ४. १३ ॥

रधिजभोरचि ॥ ६. ४. १४ ॥

रधेरिटि लिट्येव ॥ ६. ४. १५ ॥

रभेरशब्लिटोः ॥ ६. ४. १६ ॥

लभेश्च ॥ ६. ४. १७ ॥

आङो यि ॥ ६. ४. १८ ॥

उपात्प्रशंसायाम् ॥ ६. ४. १९ ॥

उपसर्गात्खल्घञोः ॥ ६. ४. २० ॥

न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम् ॥ ६. ४. २१ ॥

चिण्णमुलोरनुपसर्गस्य वा ॥ ६. ४. २२ ॥

सुव्यधातोरुगितः पुंसि ॥ ६. ४. २३ ॥

अञ्चेः ॥ ६. ४. २४ ॥

१. A. विंद

युजेरसमासे ॥ ६. ४. २५ ॥
शावयमः ॥ ६. ४. २६ ॥
बहूर्जिबह्वञ्जि ॥ ६. ४. २७ ॥
[1]नपुंसकस्येकोऽचि सुपि ॥ ६. ४. २८ ॥
गुणष्टादौ पुंवद्वा ॥ ६. ४. २९ ॥
अस्थिदधिसक्थ्यक्ष्णां तदन्तानां चानङ् ॥ ६. ४. ३० ॥
नाभ्यस्ताच्छतुः ॥ ६. ४. ३१ ॥
शौ वा ॥ ६. ४. ३२ ॥
आच्छीङ्योः ॥ ६. ४. ३३ ॥
शप्श्यनोर्नित्यम् ॥ ६. ४. ३४ ॥
सावनडुहः ॥ ६. ४. ३५ ॥
दिव औत् ॥ ६. ४. ३६ ॥
पथिमथ्यृभुक्षामात् ॥ ६. ४. ३७ ॥
शि सुस्येः ॥ ६. ४. ३८ ॥
थोऽन्थः[2] ॥ ६. ४. ३९ ॥
इनोऽचि लोपः ॥ ६. ४. ४० ॥
पुंसोऽसुङ् ॥ ६. ४. ४१ ॥
ओत औत् ॥ ६. ४. ४२ ॥
सख्युरितो शावैत् ॥ ६. ४. ४३ ॥
ऋदुशनस्पुरुदंसोऽनेहसां चानङ् सौ ॥ ६. ४. ४४ ॥
न संबुद्धौ ॥ ६. ४. ४५ ॥
अञ्च वौशनसः ॥ ६. ४. ४६ ॥
क्रुशस्तुनस्तृच् ॥ ६. ४. ४७ ॥
टाटाजादौ वा स्त्रियाम् ॥ ६. ४. ४८ ॥
आमनडुहो वा ॥ ६. ४. ४९ ॥
चतुरश्च ॥ ६. ४. ५० ॥
शि सुटि ॥ ६. ४. ५१ ॥

१. A. This sūtra is read along with the previous.

२. This and the following thirteen sūtras with the commentary thereon are missing in C.

असंबुद्धौ ॥ ६. ४. ५२ ॥

अष्टनो वा सुप्यात् ॥ ६. ४. ५३ ॥

रायो हलि ॥ ६. ४. ५४ ॥

युष्मदस्मदोरनादेशे ॥ ६. ४. ५५ ॥

औशसम्सु ॥ ६. ४. ५६ ॥

योऽचि ॥ ६. ४. ५७ ॥

शेषे[1] लोपः ॥ ६. ४. ५८ ॥

मान्तस्य[2] युवावौ द्विवचने ॥ ६. ४. ५९ ॥

[3]यूयवयौ जसि ॥ ६. ४. ६० ॥

त्वाहौ सौ ॥ ६. ४. ६१ ॥

तुभ्यमह्यौ ङयि ॥ ६. ४. ६२ ॥

तवममौ ङसि ॥ ६. ४. ६३ ॥

त्वमावेकस्मिन् ॥ ६. ४. ६४ ॥

प्रत्ययोत्तरपदयोश्च ॥ ६. ४. ६५ ॥

त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ ॥ ६. ४. ६६ ॥

तिसृका संज्ञायाम् ॥ ६. ४. ६७ ॥

ऋतोरोऽचि ॥ ६. ४. ६८ ॥

जराया जरस् वा ॥ ६. ४. ६९ ॥

त्यदादीनां[4] तसादिषु चाद्वेः ॥ ६. ४. ७० ॥

किमः कः ॥ ६. ४. ७१ ॥

तस्य सः सौ ॥ ६. ४. ७२ ॥

अदसो दः ॥ ६. ४. ७३ ॥

औ सुलोपश्च ॥ ६. ४. ७४ ॥

अकचि वानौत्वे सादुश्च ॥ ६. ४. ७५ ॥

इदमः स्त्रीपुंसयोरियमयमौ ॥ ६. ४. ७६ ॥

दो मः॥ ६. ४. ७७ ॥

१. A. This sūtra is read along with the previous one.

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

३. C. This sūtra and the commentary thereon is missing.

४. A. तदादिषु.

हल्यनकोऽश् ॥ ६. ४. ७८ ॥

टौ सोरनः ॥ ६. ४. ७९ ॥

एतस्य चान्वादेशे द्वितीयायां चैनः ॥ ६. ४. ८० ॥

तृतीयादावश् ॥ ६. ४. ८१ ॥

पादनिशामासहृदययूषदोषां [1]पन्निश्मास्हृद्यूषन्दोषन् शसादौ वा ॥ ६. ४. ८२ ॥

आर्धधातुके ॥ ६. ४. ८३ ॥

अस्तेर्भूः ॥ ६. ४. ८४ ॥

ब्रुवो वचिः ॥ ६. ४. ८५ ॥

चक्षिङः ख्याञवर्जने ॥ ६.।४. ८६ ॥

वा लिटि ॥ ६. ४. ८७ ॥

नोसस्नेषु ॥ ६. ४. ८८ ॥

अजेर्व्यघञ्[2]पृक्यप्सु ॥ ६. ४. ८९ ॥

तृय्वोर्वा ॥ ६. ४. ९० ॥

[3]ल्यप्तिकित्यदो जग्धिः ॥ ६. ४. ९१ ॥

लुङ्सनच्घञप्सुघस्लृ[4] ॥ ६. ४. ९२ ॥

लिटि वा ॥ ६. ४. ९३ ॥

वेञो वयिः ॥ ६. ४. ९४ ॥

हनो वध लिङि ॥ ६. ४. ९५ ॥

लुङि च ॥ ६. ४. ९६ ॥

आत्मनेपदे वा ॥ ६. ४. ९७ ॥

इणिकोर्गा ॥ ६. ४. ९८ ॥

णौ गमिरबोधे ॥ ६. ४. ९९ ॥

सनि ॥ ६. ४. १०० ॥

इङश्च ॥ ६. ४. १०१ ॥

गाङ् लिटि ॥ ६. ४. १०२ ॥

लुङ्लृङोर्वा ॥ ६. ४. १०३ ॥

१. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

२. A. घञप्सु

३. A. This is read along with the previous sūtra.

४. A. घस्लु

५. A. This and the next sūtra are written together.

णौ संश्चङोः ॥ ६. ४. १०४ ॥
वलादेरिट् ॥ ६. ४. १०५ ॥
ग्रहेरस्यालिटि दीर्घः ॥ ६. ४. १०६ ॥
वृञ्व्रयो वा ॥ ६. ४. १०७ ॥
न लिङि ॥ ६. ४. १०८ ॥
सिचि परस्मैपदे ॥ ६. ४. १०९ ॥
इट् सनो वा ॥ ६. ४. ११० ॥
लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु ॥ ६. ४. १११ ॥
ऋतः संयोगादेरसुटः ॥ ६. ४. ११२ ॥
स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदिद्भ्यः ॥ ६. ४. ११३ ॥
रधनशतृपदृपद्रुहमुहस्नुहस्निहिभ्यः ॥ ६. ४. ११४ ॥
निरः कुषः ॥ ६. ४. ११५ ॥
निष्ठायाः ॥ ६. ४. ११६ ॥
पूङ्क्लिशिभ्यां क्त्वश्च ॥ ६. ४. ११७ ॥
क्षुधिवसिभ्यामिट् ॥ ६. ४. ११८ ॥
अञ्चतेः पूजायाम् ॥ ६. ४. ११९ ॥
लुभो विमोहने ॥ ६. ४. १२० ॥
जुषः क्त्वः ॥ ६. ४. १२१ ॥
व्रश्चेरसंप्रसारणं च ॥ ६. ४. १२२ ॥
उदितो वा ॥ ६. ४. १२३ ॥
तादेस्सहलुभेषुरुषरिषिभ्यः ॥ ६. ४. १२४ ॥
इवन्तर्धभ्रस्जदम्भुस्वृश्रियूर्णुभरज्ञपिसनितनिपतिवृरिद्राभ्यः सनः ॥ ६. ४. १२५ ॥
सादेरसिचः कृतचृतनृतछृदतृदः ॥ ६. ४. १२६ ॥
अनिङ्गमेरिट् ॥ ६. ४. १२७ ॥
नात्मनेपदेषु ॥ ६. ४. १२८ ॥
वृतिवृधिश्रृधिस्यन्दिभ्योऽन्यत्र ॥ ६. ४. १२९ ॥

१. A. रधण
२. A. तृपद्रुह
३. A. इण्णिष्ठायाः
४. A. This is written as a separate sūtra.

तासश्च कृपः ॥ ६. ४. १३० ॥

स्त्रोरात्मनेपदे ॥ ६. ४. १३१ ॥

क्रमः ॥ ६. ४. १३२ ॥

तद्विषयात्तुः ॥ ६. ४. १३३ ॥

तत्रैवशुणादेः कृतः ॥ ६. ४. १३४ ॥

केरग्रहस्निहकुचपठवदभरणर्दाधीदिभ्यः ॥ ६. ४. १३५[1] ॥

अच एकाचोऽनूदच्छिवश्रीडीङ्शीङ्युरुस्नुनुक्षुक्ष्णुवृङ्वृञः ॥ ६. ४. १३६[2] ॥

शाके लृदितः ॥ ६. ४. १३७ ॥

विदेरलुकः ॥ ६. ४. १३८ ॥

श्लिषिपुषिसिधिबुधिस्विदिमश्यना ॥ ६. ४. १३९ ॥

हन्घसस्वप्रच्छः ॥ ६. ४. १४० ॥

परिमुसिविवाचः ॥ ६. ४. १४१ ॥

भ्रसस्भुरुस्वंसरंभं विसृत्यययुनिभाजः ॥ ६. ४. १४२ ॥

अच्छिसखिवहतुस्कंपनुभिक्षुशाद्दः ॥ ६. ४. १४३ ॥

साराबंरुक्षुयुकुशुभ्याद्धः ॥ ६. ४. १४४ ॥

आस्वलिलुञ्छुक्षितिस्तुतवशात्पः ॥ ६. ४. १४५ ॥

यरलाद्धः ॥ ६. ४. १४६ ॥

यरनगान्मः ॥ ६. ४. १४७ ॥

लिविमृदिसृदन्दरुकुरेः शः ॥ ६. ४. १४८ ॥

वितुदुत्विद्विशिशुकृपेः षः ॥ ६. ४. १४९ ॥

दिनमिवदरुदुलिरिलोर्हः ॥ ६. ४. १५० ॥

श्रयुगूर्णभ्यः कितः ॥ ६. ४. १५१ ॥

ग्रहिगुहिभ्यां च सनः ॥ ६. ४. १५२ ॥

स्वार्थे ॥ ६. ४. १५३ ॥

श्विडीङीदिद्भ्यो निष्ठायाम् ॥ ६. ४. १५४ ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A. This is read along with the previous sūtra.

३. A. नुदितः

४. A. पुपरि

५. A. हनु

६. A. This sūtra is read along with the previous one.

यतोऽपतेर्वा ॥ ६. ४. १५५ ॥

आदितः ॥ ६. ४. १५६ ॥

भावादिकर्मणोर्वा ॥ ६. ४. १५७ ॥

शकेः कर्मणि ॥ ६. ४. १५८ ॥

जपिवम्याश्वसिविश्वसिभ्यः ॥ ६. ४. १५९ ॥

क्षुब्धस्वान्तध्वान्तलग्नम्लिष्टविरिब्धफाण्टबाढानिमन्थमनस्तमस्सक्ताविस्पष्ट-
स्वरानायासभृशेषु ॥ ६. ४. १६० ॥

धृषिशसिभ्यां प्रागल्भ्ये ॥ ६. ४. १६१ ॥

दृढः स्थूलबलिनोः ॥ ६. ४. १६२ ॥

प्रभौ परिवृढः ॥ ६. ४. १६३ ॥

कृच्छ्रगहनयोः कषः ॥ ६. ४. १६४ ॥

घुषेरविशब्दने ॥ ६. ४. १६५ ॥

अर्देः संनिविभ्यः ॥ ६. ४. १६६ ॥

अभेरविदूरे ॥ ६. ४. १६७ ॥

णेर्वृत्तं ग्र[1]न्थे ॥ ६. ४. १६८ ॥

वा दान्तशान्तपूर्णदस्तस्पष्टच्छन्नज्ञप्ताः ॥ ६. ४. १६९ ॥

रुषामत्वरसङ्घुषास्वनिभ्यः ॥ ६. ४. १७० ॥

हृषेर्लोमकेशकर्तृकात् ॥ ६. ४. १७१ ॥

विस्मितप्रतिहतयोश्च ॥ ६. ४ १७२ ॥

क्के[2]रपाश्रायश्विश्च ॥ ६. ४. १७३ ॥

क्तिनि नित्यम् ॥ ६ ४. १७४ ॥

सृभृवृस्तुद्रुस्रुश्रुभ्यो लिटः ॥ ६. ४. १७५ ॥

कृञोऽसुटः ॥ ६. ४. १७६ ॥

ऋतस्तासिनित्यानिटस्थलः ॥ ६. ४. १७७ ॥

अचो वा ॥ ६. ४. १७८ ॥

पाठेऽत्वतः ॥ ६. ४. १७९ ॥

सृजिदृशिभ्याम् ॥ ६. ४. १८० ॥

ऋवृञ्व्येअद्भ्य इट् ॥ ६. ४. १८१ ॥

१. A. वृत्तग्रन्थे   २. C omits क्केः

कसोरेकाजाद्वसिभ्यः ॥ ६. ४. १८२ ॥

गमहनदृशविशविद्भ्यो वा ॥ ६. ४. १८३ ॥

ऋहनिभ्यः स्यस्य ॥ ६. ४. १८४ ॥

अञ्जेस्सिचः ॥ ६. ४. १८५ ॥

स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु ॥ ६. ४. १८६ ॥

यमिरमिनमातां सुक् च ॥ ६. ४. १८७ ॥

ऋस्मिपूङ्ञ्ज्वशकॄगॄदृधृप्रच्छिभ्यस्सनः ॥ ६. ४. १८८ ॥

रुदिस्वपिश्वस्यनिजक्षिभ्यस्तिङः ॥ ६. ४. १८९ ॥

जनीशीडिभ्यस्सेध्वयोः ॥ ६. ४. १९० ॥

आने मुगतः ॥ ६. ४. १९१ ॥

ईदस्यासः ॥ ६. ४. १९२ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
षष्ठस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

—

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

——: o :——

[1]मृजेर्वृद्धिः ॥ ७. १. १ ॥

ऋतोऽचि वा ॥ ७. १. २ ॥

अजागृणिश्वीनाम्[2] सिचि परस्मैपदेषु ॥ ७. १. ३ ॥

[3]हलोऽचः ॥ ७. १. ४ ॥

नेटि ॥ ७. १. ५ ॥

वोर्णोः ॥ ७. १. ६ ॥

हलादेरह्मयन्तक्षणश्वसेदितोऽतँ[4] उपधायाः ॥ ७. १. ७ ॥

[5]व्रजवदर्लान्नित्यम् ॥ ७. १. ८ ॥

ञ्णिति ॥ ७. १. ९ ॥

[6]अचः ॥ ७. १. १० ॥

किति च तँ[7]द्धितेऽचामादेः ॥ ७. १. ११ ॥

केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियश्च ॥ ७. १. १२ ॥

देविकाशिंशपा[8]दीर्घसत्रश्रेयसां तत्प्राप्तावात् ॥ ७. १. १३ ॥

वहीनरस्यैत् ॥ ७. १. १४ ॥

य्वः पदान्तात्प्रागैच् ॥ ७. १. १५ ॥

द्वारस्वरस्वस्तिस्वादुमृदुँ[10]व्यल्कशश्वँन्[11]स्फयकृतस्वस्वाध्यायस्वग्रामाणाम् ॥ ७.१.१६ ॥

१. A reads this as the second sūtra.

२. A. This portion is written as a separate sūtra.

३. A. This and the next sūtra are written as one.

४. A omits अतः

५. A. वदव्रज.

६. A. अजः and the next sūtra is written as part of this sūtra.

७. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

८. A adds दित्यवचः

९. A. This portion is read as a separate sūtra.

१०. A omits मृदु

११. A. शश्विन् कृतस्व-

न्यग्रोधस्य केवलस्य ॥ ७. १. १७ ॥

न णचः ॥ ७. १. १८ ॥

स्वागतस्वध्वरस्वङ्गव्यङ्ग[1]व्यडव्यवहारव्यायामानाम् ॥ ७. १. १९ ॥

श्वादेरिति ॥ ७. १. २० ॥

इञः ॥ ७. १. २१ ॥

पदान्तस्यानिति वा ॥ ७. १. २२ ॥

न्यङ्कोश्च ॥ ७. १. २३ ॥

गुरुलघुसंहतपदार्थोर्ध्वमुहूर्तादीनां उत्तरपदस्य ॥ ७. १. २४ ॥

अवयवादृतोः ॥ ७. १. २५ ॥

सुसर्वार्धेभ्यो जनपदस्य ॥ ७. १. २६ ॥

अमद्राणां दिशः ॥ ७. १. २७ ॥

प्राचां ग्रामनगराणाम् ॥ ७. १. २८ ॥

संख्याधिकाभ्यां संख्यायाः ॥ ७. १. २९ ॥

संवत्सरपरिमाणस्याशाणकुलिजस्यासंज्ञायाम् ॥ ७. १. ३० ॥

वर्षस्या[2]भाविनि ॥ ७. १. ३१ ॥

[3]जाते प्रोष्ठभद्राभ्यां पदस्य ॥ ७. १. ३२ ॥

हृद्भगसिन्ध्वोः [4]पूर्वपदस्य च ॥ ७. १. ३३ ॥

अनोः शति[5]केहोडसंवरणरहस्संवत्सराणाम् ॥ ७. १. ३४ ॥

कुरोः कतपञ्चालयोः ॥ ७. १. ३५ ॥

अधेर्दैवभूतयोः ॥ ७. १. ३६ ॥

इहपराभ्यां लोकस्य ॥ ७. १. ३७ ॥

सर्वाद्भूमिपुरुषयोश्च ॥ ७. १. ३८ ॥

अस्याद्धत्यहेत्योः ॥ ७. १. ३९ ॥

वध्योगप्रयोगाभिगमागारवेणुपरस्त्रीपुष्करसदुदकशुद्धसूत्रनडचतुर्विद्यालि-हत्याशातकुम्भसुखशयनादीनां च ॥ ७. १. ४० ॥

राजपुरुषपरिमण्डलप्रतिभूसर्ववेदानां ष्यञि ॥ ७. १. ४१ ॥

१. A omits व्यङ्ग

२. A. स्य भाविनि

३. A. This is read along with the previous sūtra.

४. A. This portion is read as a separate sūtra.

५. A. शतितहोड-

प्राचां नगरान्तस्य ॥ ७. १. ४२ ॥

देवतानां द्वन्द्वे सूक्तहविषोः ॥ ७. १. ४३ ॥

नेन्द्रस्य परस्य[1] ॥ ७. १. ४४ ॥

अर्धात्परिमाणस्य पूर्वस्य तु वा ॥ ७. १. ४५ ॥

नातः ॥ ७. १. ४६ ॥

प्राद्वाहनस्यढे ॥ ७. १. ४७ ॥

ढस्य च ॥ ७. १. ४८ ॥

नञः शुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशलनिपुणानाम् ॥ ७. १. ४९ ॥

यथातथयथापुरयोः पर्यायेण ॥ ७. १. ५० ॥

हनस्तोऽचिण्णलोः ॥ ७. १. ५१ ॥

आतो युक् चिण्कृतोः ॥ ७. १. ५२ ॥

नमस्स्नेटोवृद्धि[4]खम्यमिकस्याचमः ॥ ७. १. ५३ ॥

उद्यमोपरमौ ॥ ७. १. ५४ ॥

जनिवध्योः ॥ ७, १. ५५ ॥

विश्रमेर्वा ॥ ७. १. ५६ ॥

[5]णल्युत्तमे ॥ ७. १. ५७ ॥

ऋह्री[6]ब्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ ॥ ७. १. ५८ ॥

शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक् ॥ ७. १. ५९ ॥

वो विधूनने जुक् ॥ ७. १. ६० ॥

धूञ्प्रीञोर्नुक् ॥ ७. १. ६१ ॥

लियः[7]स्नेहद्रवीकरणे वा ॥ ७. १. ६२ ॥

लो लुक् ॥ ७. १. ६३ ॥

१. A. This portion is read as a separate sūtra.

२. A adds as separate sūtras:—
दीर्घाद्वारुणस्य ॥
जङ्गलधेनुवलजान्तस्य वा ॥

३. A. This portion is read as a separate sūtra.

४. A. वृद्धिरलं

५. A. This is read along with the previous sūtra.

६. A. ऋह्रीप्लीह्रिप्लीरि.

७. A. यियस्नेह.

पातेः[1] ॥ ७. १. ६४ ॥

भियो हेतुभये षुक् ॥ ७. १. ६५ ॥

स्फायो वः ॥ ७. १. ६६ ॥

शदेरगतौ तः ॥ ७. १. ६७ ॥

रुहेः पो वा ॥ ९. १. ६८ ॥

मितां ह्रस्वः ॥ ७. १. ६९ ॥

चिण्णमुलोर्दीर्घश्च ॥ ७. १. ७० ॥

[2]छादेर्घेऽद्व्याद्युपसर्गस्य ॥ ७. १. ७१ ॥

इस्मन्त्रन्क्विषु ॥ ७. १. ७२ ॥

चङ्युपधायाः ॥ ७. १. ७३ ॥

णेश्च ॥ ७. १. ७४ ॥

नाग्लोपि शास्वृदिताम् ॥ ७. १. ७५ ॥

भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडां वा ॥ ७. १. ७६ ॥

[3]कणवणभणश्रणल[4]पह्वेश्मां च ॥ ७. १. ७७ ॥

[5]उर्ऋत् ॥ ७. १. ७८ ॥

घ्र इत् ॥ ७. १. ७९ ॥

स्थः[6] ॥ ७. १. ८० ॥

पिबः पीप्यः साभ्यासस्य ॥ ७. १. ८१ ॥

दैङो दिगि लिटि ॥ ७. १. ८२ ॥

ह्लादेः ह्लत् क्तिन्निष्ठयोः ॥ ७. १. ८३ ॥

प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यात इदाप्यसुपः ॥ ७. १. ८४ ॥

मामकनरकयोश्च ॥ ७. १. ८५ ॥

अधातु[8]त्यक्त्यपूयकाभ्यामा[9]स्थानस्य वा ॥ ७. १. ८६ ॥

भस्त्रैषाजाज्ञाद्वास्वानाम् ॥ ७. १. ८७ ॥

१. A. This is read as part of the previous sūtra.

२. A. भादेः

३. A. कणप्रमण-

४. A. लसहेणां

५. A. उतुम्

६. A. This is read along with the previous sūtra.

७. A. This is read as a separate sūtra.

८. A. त्यक्तन्यका

९. A. माप्स्था

अभाषितपुंस्कादा च ॥ ७. १. ८८ ॥

वर्तकाशकुनौ ॥ ७. १. ८९ ॥

[1]सूतकापुत्रकान्वृन्दारकाः ॥ ७. १. ९० ॥

[2]न यत्तत्यकानाम् ॥ ७. १. ९१ ॥

आशिषि ॥ ७. १. ९२ ॥

उत्तरपदलोपे ॥ ७. १. ९३ ॥

क्षिपकाध्रु[3]वकाध्रुवकालहकाचरकाचटकेष्टकैडकैरकाकरकावकालकादण्डकापि-
प्पकाकन्यकामेनकादीनाम् ॥ ७. १. ९४ ॥

तारका ज्योतिषि ॥ ७. १. ९५ ॥

वर्णका तान्तवे ॥ ७. १. ९६ ॥

अष्टका पितृदेवत्ये ॥ ७. १. ९७ ॥

चजोः कुघिण्यतोः ॥ ७. १. ९८ ॥

न्यङ्क्विमस्जिभ्रस्जीनामौ ॥ ७. १. ९९ ॥

[4]तश्चिवश्चयो रकि ॥ ७. १. १०० ॥

[5]उपावाभ्यां सृजोऽचि ॥ ७. १. १०१ ॥

व्यतिसञ्ज्यनुसञ्ज्योश्च ॥ ७. १. १०२ ॥

पचेर्दूरादिभ्यो णे ॥ ७. १. १०३ ॥

कपोतोलूकश्वमांसेभ्योऽणि ॥ ७. १. १०४ ॥

[6]उचः के गुणश्च ॥ ७. १. १०५ ॥

[7]शुचिरुच्योर्घञि[8] ॥ ७. १. १०६ ॥

मिहेर्हस्याचि संज्ञायाम् ॥ ७. १. १०७ ॥

वहेः संप्रसारणं चानुपर्गस्य ॥ ७. १. १०८ ॥

दहेर्न्यवाभ्यां घञि ॥ ७. १. १०९ ॥

१. A. सूत्रका

२. A. न यत्यका

३. A omits ध्रुवका

४. A. तश्चिवश्चिशकीनां

५. C. This and the next sūtra are written as part of the commentary.

६. A. अचः

७. A. रुचि

८. A adds as a separate **sūtra** उब्जेर्दश्चोपधायाः ॥

९. A. वहेः प्रसारणं

अर्हः ॥ ७. १. ११० ॥

हन्तेर्ञ्णिति ॥ ७. १. १११ ॥

उपधालोपे च ॥ ७. १. ११२ ॥

क्रित्वहेतौ ॥ ७. १. ११३ ॥

हेरचङि ॥ ७. १. ११४ ॥

सँल्लिटोर्जेः ॥ ७. १. ११५ ॥

चेर्वा ॥ ७. १. ११६ ॥

न काद्यजिव्रज्यादेः निष्ठायां सेटः ॥ ७. १. ११७ ॥

भुजन्युब्जौ बाहूपतापयोः ॥ ७. १. ११८ ॥

वञ्चेर्गतौ ॥ ७. १. ११९ ॥

प्रयाजानूयाजोपांशुयाजपत्नीसंयाजर्तुयाजा यज्ञाङ्गे ॥ ७. १. १२०

ण्य आवश्यके ॥ ७. १. १२१ ॥

प्रवचयजत्यजाम् ॥ ७. १. १२२ ॥

वचोऽशब्दसंज्ञायाम् ॥ ७. १. १२३ ॥

निप्राभ्यां युजः शक्ये ॥ ७. १. १२४ ॥

भोज्यमन्ने ॥ ७. १. १२५ ॥

रुहेर्विन्यग्भ्यां क्विबचोर्धः ॥ ७. १. १२६ ॥

ओतो लोपः श्यनि ॥ ७. १. १२७ ॥

क्सस्याचि ॥ ७. १. १२८ ॥

लुँग्वादुहदिहलिहगुहिभ्य आत्मनेपदे दन्त्ये ॥ ७. १. १२९ ॥

शमामष्टानां श्ये दीर्घः ॥ ७. १. १३० ॥

ष्ठिवुक्लमुचमां शिष्विकरणे ॥ ७. १. १३१ ॥

क्रमः परस्मैपदेषु ॥ ७. १. १३२ ॥

इषुगमियमां छः ॥ ७. १. १३३ ॥

१. A. This is read as part of the previous sūtra.

२. A. This is read as part of the previous sūtra.

३. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

४. A. दीर्घः श्ये

५. A. शष्विकरणे

प्राघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्तिशदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यच्छ[1]धौशीय-
सीदाः ॥ ७. १. १३४ ॥

सर्तेर्धावो वेगितायां गतौ ॥ ७. १. १३५ ॥

ज्ञाजनोर्जा ॥ ७. १. १३६ ॥

प्वादीनां ह्रस्वः ॥ ७. १. १३७ ॥

मिदेरेत् ॥ ७. १. १३८ ॥

सृजिदृशोर्झल्यं गुणवृद्धिप्रसङ्गे ॥ ७. १. १३९ ॥

स्पृशमृश[2]कृशतृपदृपसृपां वा ॥ ७. १. १४० ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
सप्तमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः

—

१. A omits धौ २. A. क्रुष.

अथ द्वितीयः पादः

सार्वधातुकार्धधातुकयोर्गुणः ॥ ७. २. १ ॥

जुस्पुकोः ॥ ७. २. २ ॥

जागुरक्कस्काने किति ॥ ७. २. ३ ॥

अचिण्णलिङ्णति ॥ ७. २. ४ ॥

लघोरुपधायाः ॥ ७. २. ५ ॥

नाभ्यस्तस्याचि सार्वधातुके ॥ ७. २. ६ ॥

अपिति ॥ ७. २. ७ ॥

अनाम्लिह्यजागुः ॥ ७. २. ८ ॥

क्ङिति ॥ ७. २. ९ ॥

यङ्यकुक्यलोपे वृद्धिश्चातिङि ॥ ७. २. १० ॥

कुटादीनामञ्णिति ॥ ७, २. ११ ॥

विज इटि ॥ ७. २. १२ ॥

ऊर्णोर्वा ॥ ७. २. १३ ॥

निष्ठायामशीङ्पूस्विदिमिदिक्ष्विदिधृषः ॥ ७. २. १४ ॥

मृषेरक्षमायाम् ॥ ७. २. १५ ॥

उदुपधस्य शब्वतो भावादिकर्मणोर्वा ॥ ७. २. १६ ॥

मृडमृदगुधकुषक्लिशवदवसंलुचां क्त्व ॥ ७. २. १७ ॥

आततृषमृषकृशां वा ॥ ७. २. १८ ॥

रलोईलादेरिदुदुपधस्य सनि च ॥ ७. २. १९ ॥

रुदविदमुषग्रहाम् ॥ ७. २. २० ॥

१. A. This is read along with the previous sūtra.

२. A adds as a separate sūtra थपोत्कि ॥

३. A. This is read along with the previous sūtra.

४. A. ञ्छति.

५. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

६. A. वृक्षोरक्ष.

७. A. सथाफान्तयुचाङ्क्त्विः

[1] सन्यंनिटि ॥ ७. २. २१ ॥

लिङ्[2]सिचोरुपधायाः ॥ ७. २. २२ ॥

उश्च ॥ ७. २. २३ ॥

सिचि दाधास्थामिच्च ॥ ७. २. २४ ॥

गाङ ईस्ये च ॥ ७. २. २५ ॥

भूसुवोरनभ्यस्तयोस्तङि पिति[3] ॥ ७. २. २६ ॥

[4] हल्यनुंश्नोरुत औत् ॥ ७. २. २७ ॥

वोर्णोः ॥ ७. २. २८ ॥

नैकालि ॥ ७. २. २९ ॥

[5] तृणह इम् ॥ ७. २. ३० ॥

ब्रुवोरनाहेरीट्ट् ॥ ७. २. ३१ ॥

यङो बहुलम् ॥ ७. २. ३२ ॥

अभ्वस्तिसिज्भ्यामपृक्तस्य ॥ ७. २. ३३ ॥

रुदिस्वपिश्वस्यनिजाक्षिभ्योऽट्ट च ॥ ७. २. ३४ ॥

अदः ॥ ७. २. ३५ ॥

[6] अत आद्यञि ॥ ७. २. ३६ ॥

सुपि च ॥ ७. २. ३७ ॥

बहुवचने झल्येत् ॥ ७. २. ३८ ॥

ओसि च ॥ ७. २. ३९ ॥

टि च दीर्घापः ॥ ७. २. ४० ॥

संबुद्धौ च ॥ ७. २. ४१ ॥

अम्बार्थामडलेकानां ह्रस्वः ॥ ७. २. ४२ ॥

स्त्र्याख्येदूतोऽनियुवः ॥ ७. २. ४३ ॥

स्त्रियाः ॥ ७. २. ४४ ॥

१. A. This is written as part of the previous sūtra.

२. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

३. A. पिति is regarded as part of the next sūtra.

४. A. हल्यस्श्नो-

५. A. हङ्

६. A. This is regarded as part of the previous sūtra.

मातुर्मातच्पुत्रे श्लाघ्ये ॥ ७. २. ४५ ॥

इदुतोर्गुणः ॥ ७. २. ४६ ॥

जसि च ॥ ७. २. ४७ ॥

ङित्यसख्युः ॥ ७. २. ४८ ॥

पत्युस्समास एव ॥ ७. २. ४९ ॥

स्त्रियां वा ॥ ७. २. ५० ॥

स्त्रीयूभ्यां चाट् ॥ ७. २. ५१ ॥

इयुवुस्थानाभ्यामस्त्रियां वा ॥ ७. २. ५२ ॥

याडापः ॥ ७. २. ५३ ॥

सर्वनाम्नः स्याडश्च ॥ ७. २. ५४ ॥

द्वितीयातृतीयाभ्यां[1] वा ॥ ७. २. ५५ ॥

ङेरामाडादिभ्यः ॥ ७. २. ५६ ॥

नियः ॥ ७. २. ५७ ॥

सखिपतिभ्यामौत् ॥ ७. २. ५८ ॥

इदुद्भ्यामेङोच्चेङः ॥ ७. २. ५९ ॥

टोऽस्त्रियां[2] ना ॥ ७. २. ६० ॥

ऋतो ङिसुटोर्गुणः ॥ ७. २. ६१ ॥

संयोगादेर्लिटि ॥ ७. २. ६२ ॥

ऋदृच्छृणाम्[3] ॥ ७. २. ६३ ॥

शॄदॄप्रां ह्रस्वश्च ॥ ७. २. ६४ ॥

ऋदृशोऽङि ॥ ७. २. ६५ ॥

श्वयतेरत् ॥ ७. २. ६६ ॥

असुपतवचां थुकुपुंतुमः[4] ॥ ७. २. ६७ ॥

के तद्धितेऽणो ह्रस्वः ॥ ७. २. ६८ ॥

न कपि ॥ ७. २. ६९ ॥

१. A. तृतीयां वा

२. A. स्त्रियां न्ना

३. A. This is regarded as part of the previous sūtra.

४. A omits पुतुमः but reads instead as a separate sūtra स्वाजः रत् पुयुमः

आपो वा ॥ ७. २. ७० ॥

शीङ एत्सार्वधातुके ॥ ७. २. ७१ ॥

अयङ्यि क्ङिति ॥ ७. २. ७२ ॥

उपसर्गाद्रूहो ह्रस्वश्च ॥ ७. २. ७३ ॥

लिङीणः ॥ ७. २. ७४ ॥

दीर्घोऽकृत्सार्वधातुके ॥ ७. २. ७५ ॥

च्वौ च ॥ ७. २. ७६ ॥

रीङृतः ॥ ७. २. ७७ ॥

रिङ्शे ॥ ७. २. ७८ ॥

यगाशीर्लिङोर्ये ॥ ७. २. ७९ ॥

असुद्रसंयोगाद्यर्त्योर्गुणः ॥ ७. २. ८० ॥

यङि च ॥ ७. २. ८१ ॥

हनो घ्नी हिंसायाम् ॥ ७. २. ८२ ॥

ई घ्राध्मोः ॥ ७. २. ८३ ॥

अस्य च्वावनव्ययस्य ॥ ७. २. ८४ ॥

क्यचि च ॥ ७. २. ८५ ॥

न क्षुध्यशनस्य ॥ ७. २. ८६ ॥

धनस्य तृष्णायाम् ॥ ७. २. ८७ ॥

उदकस्योदन् पिपासायाम् ॥ ७. २. ८८ ॥

वृषाश्वयोर्मैथुनेच्छायां सुक् ॥ ७. २. ८९ ॥

क्षीरादिभ्यो लालसायामसुक् च ॥ ७. २. ९० ॥

दोसोमास्थामित् तिकिति ॥ ७. २. ९१ ॥

छाशोर्वा ॥ ७. २. ९२ ॥

संशितो व्रते ॥ ७. २. ९३ ॥

१. A omits this and the following three sūtras.

२. A. This is read as part of the previous sūtra.

३. A. This is read as part of the previous sūtra.

४. C omits this sūtra with the commentary thereon.

५. A. This is written as part of the previous sūtra.

दधातेर्हिः ॥ ७. २. ९४ ॥

जहातेः[1] क्त्विं[2] ॥ ७. २. ९५ ॥

दो दत् ॥ ७. २. ९६ ॥

उपसर्गादचस्तः ॥ ७. २. ९७ ॥

सुविन्यवानुभ्यः[3] क्ते वा ॥ ७. २. ९८ ॥

प्रादादिकर्मणि ॥ ७. २. ९९ ॥

मरुतश्च ॥ ७. २. १०० ॥

अपो भि ॥ ७. २. १०१ ॥

सः स्यार्धधातुके ॥ ७. २. १०२ ॥

तासस्योर्ह एति ॥ ७. २. १०३ ॥

रसोर्लोपः ॥ ७. २. १०४ ॥

[4]यङि वा ॥ ७. २. १०५ ॥

ओजोऽप्सरसोः ॥ ७. २. १०६ ॥

यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः ॥ ७. २. १०७ ॥

योऽचि ॥ ७. २. १०८ ॥

मीमारभलभशकपतपदधामच्[5] इस्सिसनि ॥ ७. २. १०९ ॥

[6]राधो हिंसायाम् ॥ ७. २. ११० ॥

ऋधापोरीत् ॥ ७. २. १११ ॥

ज्ञपेरनन्त्यस्य ॥ ७. २. ११२ ॥

दम्भ इच्च ॥ ७. २. ११३ ॥

मुचेः कर्मकर्तर्योर्वा ॥ ७. २. ११४ ॥

इसादिष्वप्रयोगोऽभ्यासस्य ॥ ७. २. ११५ ॥

हलोऽनादेः ॥ ७. २. ११६ ॥

खंयि खरः ॥ ७. २. ११७ ॥

१. A. जहातेश्च

२. A. क्विदो

३. A. सुपित्यनु-

४. C omits this and the next sūtra.

५. A. This is written as part of the previous sūtra.

६. A. मचास्सिनीः

७. A. रुधो

८. A. शपे.

९. A. This is read as part of the previous sūtra.

खयां चयः ॥ ७. २. ११८ ॥

झषां जशः[1] ॥ ७. २. ११९ ॥

कुहोश्चुः ॥ ७. २. १२० ॥

[2]नै क्वतेर्यङि ॥ ७. २. १२१ ॥

उरत् ॥ ७. २. १२२ ॥

ह्रस्वः[3] ॥ ७. २. १२३ ॥

द्युतिस्वाप्योः संप्रसारणमभ्यासनिमित्तानन्तर्ये ॥ ७. २. १२४॥

व्यथो लिटि ॥ ७. २. १२५ ॥

दीर्घो[4]ऽपितीणः ॥ ७. २. १२६ ॥

अत आदेः ॥ ७. २. १२७ ॥

तस्मान्नुडनेकहलः ॥ ७. २. १२८ ॥

ऋमदश्चोत्योश्च ॥ ७. २. १२९ ॥

[5]भुवोऽत् ॥ ७. २. १३० ॥

निजिविजिविषां गुणः श्लौ ॥ ७. २. १३१ ॥

[6]ऋपॄभृहाङ्माङामित् ॥ ७. २. १३२ ॥

सन्यतः ॥ ७. २. १३३ ॥

ओः पुयण्ज्यपरे ॥ ७. २. १३४ ॥

श्रुस्रु[7]द्रुप्रुप्लुच्यूनां वा ॥ ७. २. १३५ ॥

गुणो यङ्लुकोः ॥ ७. २. १३६ ॥

दीर्घोऽनागमस्य ॥ ७. २. १३७ ॥

नी[8]वञ्चुस्रंसुध्वंसुभ्रंसुकसपतपदस्कन्दाम् ॥ ७. २. १३८ ॥

नुगतो अमन्तस्य[9] ॥ ७. २. १३९ ॥

जपजभदहदशभञ्जपसाम् ॥ ७. २. १४० ॥

१. A. जसः

२. A. नङ.

३. A. This is read as part of the previous sūtra.

४. A. This is read as part of the previous sūtra.

५. A omits this sūtra.

६. A. ऋवृग-

७. A. सुप्रुप्लुच्यूहयूनां

८. A. नीवञ्चु

९. A adds as a separate sūtra अमन्तस्यातो नुक्

[१]चरफलोः ॥ ७. २. १४१ ॥

उत्परस्यातः ॥ ७. २. १४२ ॥

ति च ॥ ७. २. १४३ ॥

[२]रीगृत्वतः ॥ ७. २. १४४ ॥

[३]रुग्रिकौ च लुकि[४] ॥ ७. २. १४५ ॥

सन्वल्लघुनि णौ चङ्यनग्लोपे ॥ ७. २. १४६ ॥

णेश्च ॥ ७. २. १४७ ॥

दीर्घो लघोः ॥ ७. २. १४८ ॥

[५]स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशामत् ॥ ७. २. १४९ ॥

वेष्टिचेष्टयोर्वा ॥ ७. २. १५० ॥

ई च गणः ॥ ७. २. १५१ ॥

इति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

---

१. A. This is read as part of the previous sūtra.

२. A. This is read as part of the previous sūtra.

३. A. This is read as part of the previous sūtra.

४. A omits लुकि

५. A. स्मृदृ-

अथ तृतीयः पादः

पदस्य वीप्सायां द्वे ॥ ७. ३. १ ॥

सगतेश्चाभीक्ष्ण्ये ॥ ७. ३. २ ॥

क्त्वाणमुलोः ॥ ७. ३. ३ ॥

क्रियासमभिहारे लोटः ॥ ७. ३. ४ ॥

आनुपूर्व्ये ॥ ७. ३. ५ ॥

अनेकावधारणे ॥ ७. ३. ६ ॥

डाच्यव्यक्तानुकरणे ॥ ७. ३. ७ ॥

डतरडतमयोः समानां स्त्रीभावप्रश्ने ॥ ७. ३. ८ ॥

पूर्वप्रथमयोरर्थातिशये वा ॥ ७. ३. ९ ॥

वर्जने परेरसमासे ॥ ७. ३. १० ॥

[१]अधोऽध्युपरीणां सामीप्ये ॥ ७. ३. ११ ॥

वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूया[२]सम्मतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु ॥ ७. ३. १२ ॥

एकस्य सुब्लुक् ॥ ७. ३. १३ ॥

आबाधे पुंवच्च ॥ ७. ३. १४ ॥

प्रकारे गुणवचनस्य वा ॥ ७. ३. १५ ॥

अकृच्छ्रे प्रियसुखयोः ॥ ७. ३. १६ ॥

अन्यस्य क्रियायाः [३]सातत्ये ॥ ७. ३. १७ ॥

एकवच्चेतरस्य व्यतीहारे ॥ ७. ३. १८ ॥

परान्ययोः सुक् च ॥ ७. ३. १९ ॥

एषामपुंस्यां सुपो वा ॥ ७. ३. २० ॥

यथास्वे यथायथम् ॥ ७. ३. २१ ॥

द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगेषु ॥ ७. ३. २२ ॥

१. A. अक्षो-

२. A. यासमुकि-

३. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

अत्यन्तसहचरिते लोकविज्ञाते ॥ ७. ३. २३ ॥

द्वन्द्वः[1] कलहयुग्मसमासादिषु ॥ ७. ३. २४ ॥

वाक्यस्यापि संभ्रमे यावद्बोधम् ॥ ७. ३. २५ ॥

पदादपदादौ समानवाक्ये[2] ॥ ७. ३. २६ ॥

युष्मदस्मदोर्लुग्विभक्त्यन्तयोर्वस्नसौ[3] वा ॥ ७. ३. २७ ॥

द्विवचनस्य वां नावौ ॥ ७. ३. २८ ॥

तेमयावेकवचनस्य ॥ ७. ३. २९ ॥

त्वामौ द्वितीयायाः ॥ ७. ३. ३० ॥

वस्नसादयो नित्यमन्वादेशे ॥ ७. ३. ३१ ॥

सपूर्वात्प्रथमान्ताद्वा ॥ ७. ३. ३२ ॥

न च वाहाहैव योगे ॥ ७. ३. ३३ ॥

दृश्यर्थैरनालोकने ॥ ७. ३. ३४ ॥

आमन्त्रितं पूर्वमसद्वत् ॥ ७. ३. ३५ ॥

न समानाधिकरणे सामान्यवचनम् ॥ ७. ३. ३६ ॥

जस्वा ॥ ७. ३. ३७ ॥

पूर्वत्रासिद्धम् ॥ ७. ३. ३८ ॥

नलोपः[4] सुपि ॥ ७. ३. ३९ ॥

न नि मुः[5] ॥ ७. ३. ४० ॥

सिज्लोप एकादेशे ॥ ७. ३. ४१ ॥

षठनोर्निष्ठादेशः[6] ॥ ७. ३. ४२ ॥

प्लुतविकारश्छे तुकि ॥ ७. ३. ४३ ॥

धुटिश्चुत्वम् ॥ ७. ३. ४४ ॥

द्वित्वे परसवर्णः ॥ ७. ३. ४५ ॥

अमात्तदुपधाश्चमतोर्वः ॥ ७. ३. ४६ ॥

१. A. द्वन्द्वः is written as part of the previous sūtra.

२. A. समानवाक्ये is written as part of the next sūtra.

३. A. दोर्युग्वि

४. A. अलोपः

५. A. ननुः This and the next sūtra are read as one with the previous.

६. A. This and the following two sūtras are read as one.

झयः ॥ ७. ३. ४७ ॥

संज्ञायाम्[1] ॥ ७. ३. ४८ ॥

अष्ठीवच्चक्रीवत्कक्षीवदूद्रुमण्वच्चर्मण्वत्यः ॥ ७. ३. ४९ ॥

उदन्वानुदधौ च ॥ ७. ३. ५० ॥

राजन्वान् सौराज्ये ॥ ७. ३. ५१ ॥

न यवोर्मिदलिमि[2]भूमितिमिक्रमिकुञ्चाद्राक्षाध्राक्षावासोहरिद्रुत्काकुज्ज्योतिष्म - द्रोमद्भ्य[3]ः ॥ ७. ३. ५२ ॥

कान्तिशिम्बिहरिचार्विक्षुमधु[4]बन्ध्विन्दुबिन्दुद्रुवस्वंशुश्रुहनुसानुभान्वादिभ्यश्च ॥ ७. ३. ५३ ॥

कृपो रो लोऽकृपणकृपाणकर्पटकृपीटकर्परकर्पूरकृपादीनाम् ॥ ७. ३. ५४ ॥

उपसर्गस्यायतौ ॥ ७. ३. ५५ ॥

ग्रो यङि ॥ ७. ३. ५६ ॥

अचि वा ॥ ७. ३. ५७ ॥

परेर्घाङ्कयोगेषु ॥ ७. ३. ५८ ॥

कपिरिकातिल्परिकाङ्कु[5]रिकरोमपुरुषतरुणसारिरारम्भूरकरारिर्कमुकुरपांसुर-रेखारिक्षादीनाम् ॥ ७. ३. ५९ ॥

इरातपरकरभशरभ[6]वारखाररघुगरादीनामर्थभेदे ॥ ७. ३. ६० ॥

असंयुक्तानादेर्डः[7] ॥ ७. ३. ६१ ॥

जपादीनां पो वः ॥ ७. ३. ६२ ॥

प्रातिपदिकस्यानह्नो नो लोपः ॥ ७. ३. ६३ ॥

क्ये[8] ॥ ७. ३. ६४ ॥

न संबुद्धौ[9] ॥ ७. ३. ६५ ॥

१. A. This is read along with the privious sūtra.

२. A. दलि भूमि

३. A. ज्योतिष्ठद्विष्ठभ्यः

४. A. बन्धुबन्द्विन्द्र.

५. A. ङ्कुरिरोम

६. A. शरभकार-

७. A adds as a separate sūtra. लोडः क्वचित् ॥

८. A. This and the next sūtra are written together.

९. A adds as a separate sūtra नपुंसके वा ॥

सुपि वलि तद्वत् ॥ ७. ३. ६६ ॥

[1]संयोगस्य ॥ ७. ३. ६७ ॥

रात्सः ॥ ७. ३. ६८ ॥

धि साङि ॥ ७. ३. ६९ ॥

इट ईटि ॥ ७. ३. ७० ॥

झलो झलि ॥ ७. ३. ७१ ॥

ह्रस्वाद्धातोः ॥ ७. ३. ७२ ॥

स्कोस्संयोगा[2]द्योरन्ते च ॥ ७. ३. ७३ ॥

चोः कुः ॥ ७. ३. ७४ ॥

हो ढः ॥ ७. ३. ७५ ॥

दादेर्धातोर्घः ॥ ७. ३.७६ ॥

वाद्रुहमुहष्णुहष्णिहाम् ॥ ७. ३. ७७ ॥

नहाहोर्धतौ ॥ ७. ३. ७८ ॥

व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजपरिव्राजच्छशां षः ॥ ७. ३. ७९ ॥

झष एकाचः स्ध्वोर्बशो भष् ॥ ७. ३. ८० ॥

[3]धाञस्तथोश्च ॥ ७. ३. ८१ ॥

झषस्तथोर्धोऽधः ॥ ७. ३. ८२ ॥

षढोः कस्सि ॥ ७. ३. ८३ ॥

रदाभ्यां निष्ठातो दश्च नः ॥ ७. ३. ८४ ॥

यण् संयोगादेरातः ॥ ७. ३. ८५ ॥

ऋल्वादिभ्यः क्तिनश्च ॥ ७. ३. ८६ ॥

पूञो नाशे ॥ ७. ३. ८७ ॥

दुग्वोरु च ॥ ७. ३. ८८ ॥

सेर्ग्रासे कर्मकर्तरि ॥ ७. ३. ८९ ॥

[4]ओदितः ॥ ७. ३. ९० ॥

सूयत्यादिभ्यो नवभ्यः ॥ ७. ३. ९१ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. योगोपधागाद्योगरन्ते च

३. A. दधाञः

४. A. This and the next sūtra are written together.

क्षेः क्षी च ॥ ७. ३. ९२ ॥

वा भावाक्रोशदैन्येषु ॥ ७. ३. ९३ ॥

श्योऽस्पर्शे ॥ ७. ३. ९४ ॥

अश्चोऽनपादाने ॥ ७. ३. ९५ ॥

दिवोऽविजिगीषायाम् ॥ ७. ३. ९६ ॥

अवातेनिर्वाणः ॥ ७. ३. ९७ ॥

ऋणमाधमर्ण्ये ॥ ७. ३. ९८ ॥

[1]ह्रीघ्रात्रोन्दनुदविनत्तिभ्यो वा ॥ ७. ३. ९९ ॥

प्रस्त्यो मः ॥ ७. ३. १०० ॥

क्षायो नित्यम् ॥ ७. ३. १०१ ॥

शुषः कः ॥ ७. ३. १०२ ॥

पचो वः ॥ ७. ३. १०३ ॥

फलेरनुपसर्गाल्लः ॥ ७. ३. १०४ ॥

समुद्भ्यां च ॥ ७. ३. १०५ ॥

क्षीबकृशपरिकृशोल्लाघाः ॥ ७. ३. १०६ ॥

नपूमूर्च्छिमदिख्याध्यादेवत्राभ्यः ॥ ७. ३. १०७ ॥

वित्तो धनप्रतीतयोः ॥ ७. ३. १०८ ॥

भित्तं शकलम् ॥ ७. ३. १०९ ॥

झलां जशोऽन्ते ॥ ७. ३. ११० ॥

क्विन्दशोः कुः ॥ ७. ३. १११ ॥

नशेर्वा ॥ ७. ३. ११२ ॥

मो नौ म्वोश्च ॥ ७. ३. ११३ ॥

ससजुषोरुः ॥ ७. ३. ११४ ॥

अहः ॥ ७. ३. ११५ ॥

लुप्यरेफे रः ॥ ७. ३. ११६ ॥

प्रचेतसो राजनि वा ॥ ७. ३. ११७ ॥

अहर्गिरादीनां पत्यादिषु ॥ ७. ३. ११८ ॥

१. A. ह्रीघ्राघ्रा

२. A. विनित्तिभ्यो

३. A. मोनौ धातोम्वोश्च

४. A. This and the next sūtra are written together.

५. A. अहर्धूरा-

उषर्बुधः ॥ ७. ३. ११९ ॥

स्रन्सुध्वंस्वन्स्वनडुहां दः ॥ ७. ३. १२० ॥

वसोः सः ॥ ७. ३. १२१ ॥

²तिपि ॥ ७. २. १२२ ॥

सिपि वा ॥ ७. ३. १२३ ॥

दोरुः ॥ ७. ३. १२४ ॥

धातोर्वारनचीको दीर्घः ॥ ७. ३. १२५ ॥

नाभ्यासकुरच्छुराम् ॥ ७. ३. १२६ ॥

यि तद्धिते ॥ ७. ३. १२७ ॥

अदसोऽत्वे दादुदो मः ॥ ७. ३. १२८ ॥

अद्रौ वा ॥ ७. ३. १२९ ॥

एत ईत् बहुवचने ॥ ७. ३. १३० ॥

वाक्यटेः प्लुतः ॥ ७. ३. १३१ ॥

दूराद्धूते ॥ ७. ३. १३२ ॥

हैहेप्रयोगे हैहयोः ॥ ७. ३. १३३ ॥

गुरोरेकैकस्यानृतो वा ॥ ७. ३. १३४ ॥

अस्त्रीशूद्रप्रत्यभिवादे नामगोत्रयोः ॥ ७. ३. १३५ ॥

भो राजन्यविशां वा ॥ ७. ३. १३६ ॥

पृष्टप्रतिवचने हेः ॥ ७. ३. १३७ ॥

निगृह्यानुपयोगे ॥ ७. ३. १३८ ॥

भर्त्सनेऽङ्ग्युक्तं तिङाकाङ्क्षम् ॥ ७. ३. १३९ ॥

द्विस्त्रिरुक्तं पर्यायेण ॥ ७. ३. १४० ॥

संमत्यसूयाकोपकुत्सनेषु पूर्वम् ॥ ७. ३. १४१ ॥

विचारे ॥ ७. ३. १४२ ॥

प्रतिश्रुतौ ॥ ७. ३. १४३ ॥

अभिपूजिते ॥ ७. ३. १४४ ॥

चिदित्युपमार्थे प्रयुज्यमाने ॥ ७. ३. १४५ ॥

१. A. धूस्रन

२. A. This and the next sūtra are written together.

क्षियाशीः प्रैषेषु तिङाकाङ्क्षम् ॥ ७. ३. १४६ ॥

अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः ॥ ७. ३. १४७ ॥

प्लुतावै च इदुतौ ॥ ७. ३. १४८ ॥

एचोऽप्रगृह्यस्य प्रश्नान्ताभिपूजितं विचारप्रत्यभिवादेष्वादिदुत्परः पदान्ते ॥ ७. ३. १४९ ॥

तयोर्य्वावचि संहितायाम् ॥ ७. ३. १५० ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
सप्तमाध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः

—

अथ चतुर्थः पादः

——:o:——

समः सुटि सं[1] ॥ ७. ४. १ ॥

पुमोऽख्याञि खय्यम्परे ॥ ७. ४. २ ॥

नश्छव्यप्रशानः ॥ ७. ४. ३ ॥

कानः कानि ॥ ७. ४. ४ ॥

नॄनः पेरो वा ॥ ७. ४. ५ ॥

अत्रानुनासिकः पूर्वस्य ॥ ७. ४. ६ ॥

अन्यत्रास्मात्परोऽनुस्वारः ॥ ७. ४. ७ ॥

ह्लि मः ॥ ७. ४. ८ ॥

[2]नश्चापदान्तस्य झलि ॥ ७. ४. ९ ॥

राजिसमो मः क्वौ ॥ ७. ४. १० ॥

हेमनयवलपरतो वा ॥ ७. ४. ११ ॥

ङ्णोः कुक्टुकौ शरि ॥ ७. ४. १२ ॥

[3]सडस्सोऽश्च्युतो धुट् ॥ ७. ४. १३ ॥

नश्च ॥ ७. ४. १४ ॥

शि तुक् ॥ ७. ४. १५ ॥

मय उञो वोऽचि ॥ ७. ४. १६ ॥

ङमो ह्रस्वाद्द्वे ॥ ७. ४. १७ ॥

ढो ढे लोपोऽपदा[4]दौ ॥ ७. ४. १८ ॥

रो रि ॥ ७. ४. १९ ॥

विरामे विसर्जनीयः ॥ ७. ४. २० ॥

खरि ॥ ७. ४. २१ ॥

१. A adds as a separate sūtra वा लोपमेके ॥

२. A. This and the next sūtra are written together.

३. A omits स

४. A. लोपदादौ

[१] शर्परे ॥ ७. ४. २२ ॥

ख्याञि ॥ ७. ४. २३ ॥

रोः सुपि ॥ ७. ४. २४ ॥

अवर्णभोभगोअघोऽपूर्वस्य लोपो हशि ॥ ७. ४. २५ ॥

उञि ॥ ७. ४. २६ ॥

अचीषत्स्पृष्टतरो यश्च ॥ ७. ४. २७ ॥

आदीषत्स्पृष्टश्च ७. ४. २८ ॥

[२] ङ्योश्च ते ॥ ७. ४. २९ ॥

छविस्सः ॥ ७. ४. ३० ॥

[३] वा शरि ॥ ७. ४. ३१ ॥

खर्परे लोपः ॥ ७. ४. ३२ ॥

कुप्वोः ꣹क[४] ꣹पौ खरि ॥ ७. ४. ३३ ॥

पाशप्कल्यप्केष्वनव्ययस्य सः ॥ ७. ४. ३४ ॥

रोः काम्यचि ॥ ७. ४. ३५ ॥

[५] तेष्विणः षः ॥ ७. ४. ३६ ॥

निर्दुराविश्चतुष्प्रादुर्बहिषाम् ॥ ७. ४. ३७ ॥

सुचो वा ॥ ७. ४. ३८ ॥

इसुसोर्व्यपेक्षायाम् ॥ ७. ४. ३९ ॥

नाक्रियैकाधिकरणे ॥ ७. ४. ४० ॥

नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य ॥ ७. ४. ४१ ॥

अतःकृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य ॥ ७. ४. ४२ ॥

अधःशिरसोः पदे ॥ ७. ४. ४३ ॥

नमस्पुरसोर्गत्योः ॥ ७. ४. ४४ ॥

तिरसो वा ॥ ७. ४. ४५ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. This and the next sūtra are written together.

३. A. This and the next sūtra are written together.

४. A. पौ च and the rest is regarded as a separate sūtra.

५. A. This and the following three sūtras are omitted.

कस्ककौतस्कुतशुनस्कर्णसद्यस्कालसाद्यस्कभास्कराहस्करायस्करायस्कान्ता -
यस्कुण्डतमस्काण्डमेतास्पिण्डभ्रातुष्पुत्रादयः ॥ ७. ४. ४६ ॥

सर्पिष्कुण्डिकाधनुष्कपालबर्हिष्पूलयजुष्पात्रेषूत्तरपदस्यापि ॥ ७. ४. ४७ ॥

इण्कुभ्यामपदान्तस्यादेशप्रत्ययस्य सष्षः ॥ ७. ४. ४८ ॥

नुं विसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि ॥ ७. ४. ४९ ॥

शासिवसिघसीनां च ॥ ७. ४. ५० ॥

स्तौतिण्योनामेवाश्विदिस्वदिसहीनां षण्यभ्यासात् ॥ ७. ४. ५१ ॥

उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतिस्तौतिस्तोभतीनाम् ॥ ७. ४. ५२ ॥

स्थासेनिसेधसिचसञ्जस्वञ्जां च ॥ ७. ४. ५३ ॥

[१]सेदेरप्रतेः ॥ ७. ४. ५४ ॥

स्तम्भेः ॥ ७. ४. ५५ ॥

अवाद्यौर्जिस्यालम्बनाविदूर्येषु ॥ ७. ४. ५६ ॥

वेश्च स्वनो भोजने ॥ ७. ४. ५७ ॥

परिनिविभ्यः सेवसिवुसहसुटाम् ॥ ७. ४. ५८ ॥

स्तुस्वञ्जिसिवादीनां वो[२]ङ्व्यवाये ॥ ७. ४. ५९ ॥

नित्यं सुनोत्यादीनामासेवात् ॥ ७. ४. ६० ॥

स्थादीनामभ्यासेनाभ्यासस्य च ॥ ७. ४. ६१ ॥

परिनिविभ्यः सयसितयोः ॥ ७. ४. ६२ ॥

निरभ्यनुभ्यश्च स्यन्दतेरप्राणिषु वा ॥ ७. ४. ६३ ॥

वेः स्कन्देरनिष्ठायाम्[३] ॥ ७. ४. ६४ ॥

परिस्कन्दः प्रा[४]च्येषु ॥ ७. ४. ६५ ॥

स्फुरस्फुलोर्निनिविभ्यः ॥ ७. ४. ६६ ॥

[५]वेः स्कभ्नोतेर्नित्यम् ॥ ७. ४. ६७ ॥

समासेऽङ्गुलिभीरुभ्यां सङ्गस्थानयोः ॥ ७. ४. ६८ ॥

१. A. This and the next sūtra are written together.

२. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

३. A adds as a separate sūtra परेश्च

४. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

५. C. This sūtra and the commentary thereon is missing.

अग्नेः स्तुतः ॥ ७. ४. ६९ ॥

दीर्घात्सोमस्य ॥ ७. ४. ७० ॥

ज्योतिरायुर्भ्यां च स्तोमस्य ॥ ७. ४. ७१ ॥

मातृपितृभ्यां स्वसुः ॥ ७. ४. ७२ ॥

मातुःपितृभ्यां वा ७. ४. ७३ ॥

अभिनिष्ठानो वर्णे[1] ॥ ७. ४. ७४ ॥

प्रादुरुपसर्गेभ्योऽस्तेर्यच्परस्य ॥ ७. ४. ७५ ॥

सुविनिर्दुर्भ्यः समसूत्योः ॥ ७. ४. ७६ ॥

स्वपेरपः ॥ ७. ४. ७७ ॥

नद्याः स्नस्य कौशले ॥ ७. ४. ७८ ॥

नेः [2]स्नातस्य च ॥ ७. ४. ७९ ॥

प्रतेः सूत्रे ॥ ७. ४. ८० ॥

प्रष्ठोऽग्रगामिनि ॥ ७. ४. ८१ ॥

वृक्षासनयोर्विष्टरः ॥ ७. ४. ८२ ॥

छ[3]न्दोनाम्नि विष्टारः ॥ ७. ४. ८३ ॥

गवियुधिभ्यां स्थिरस्य ॥ ७. ४. ८४ ॥

कपेः स्थलस्य गोत्रे ॥ ७. ४. ८५ ॥

विकुशमिपरिभ्यः ॥ ७. ४. ८६ ॥

अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रि[4]कुशेकुशङ्कङ्गुमञ्जिपुञ्जिबर्हिरग्निपरमेदिविभ्यः-
स्थस्य ॥ ७. ४. ८७ ॥

[5]अपदुःसुवनिभ्यः स्थोः ॥ ७. ४. ८८ ॥

सव्येष्ठृपरमेष्ठिनौ सूतब्रह्मणोः ॥ ७. ४. ८९ ॥

पत्यकोः संज्ञायाम् ॥ ७. ४. ९० ॥

[6]नक्षत्रादितो वा ॥ ७. ४. ९१ ॥

स्वतलतस्त्यसयेष्वदीर्घात् ॥ ७. ४. ९२ ॥

१. A. नोपवर्णे ॥

२. A. This sūtra is read as part of the previous sūtra.

३. A. चाङ्गो नाम्नि.

४. A. त्रिकुशोकुशं परमेष्ठिनो ॥

५. A. This and the next sūtra are omitted.

६. C. This is written as part of the commentary.

तरप्तमपोरतिङः ॥ ७. ४. ९३ ॥

निसस्तितपतावनासेवायाम् ॥ ७. ४. ९४ ॥

सुदुनिर्भ्यः सामसेधसन्धेः ॥ ७. ४. ९५ ॥

नौधेयिकागौरिषक्थप्रतिष्णिकादुन्दुभिषेवणतुराषाडादयः ॥ ७. ४. ९६ ॥

न सात्पदाद्योः ॥ ७. ४. ९७ ॥

सिचो यङि ॥ ७. ४. ९८ ॥

सेध[3]तेर्गतौ ॥ ७. ४. ९९ ॥

निप्रतिभ्यां स्तब्धस्य ॥ ७. ४. १०० ॥

सहेरोढृतः ॥ ७. ४. १०१ ॥

उपसर्गात् स्तम्भुसिवुसहां चङि ॥ ७. ४. १०२ ॥

सुनोतेः स्यसनोः ॥ ७. ४. १०३ ॥

सदिष्वञ्ज्योः परस्य लिटि ॥ ७. ४. १०४ ॥

धातोरिणः षीध्वं लु[2]ङ्लिटां धो ढः ॥ ७. ४. १०५ ॥

इटो वा ॥ ७. ४. १०६ ॥

रषृभ्यो व्यवहितस्यापि समानपदे नो णः ॥ ७. ४. १०७ ॥

पूर्वपदस्थेभ्यः संज्ञायामनृगयनादीनाम् ॥ ७. ४. १०८ ॥

नसः ॥ ७. ४. १०९ ॥

अग्रग्रामाभ्यां नियः ॥ ७. ४. ११० ॥

पुरगामिश्रकासि[4]ध्रकाशारिकाकोटराभ्यो वनस्य ॥ ७. ४. १११ ॥

प्रनिरन्तरग्रेशरेक्षुप्लक्षाम्रकार्श्यखदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि ॥ ७. ४. ११२ ॥

अनिरिकातिमिरचीरिकाकर्मरेभ्यो द्वित्र्यज्भ्य ओषधिवृक्षेभ्यो वा ॥ ७. ४. ११३ ॥

अह्नस्यादन्तात् ॥ ७. ४. ११४ ॥

त्रिचतुर्भ्यां वयसि हायनस्य ॥ ७. ४. ११५ ॥

आहिताद्वाहनस्य ॥ ७. ४. ११६ ॥

पानस्य देशे ॥ ७. ४. ११७ ॥

१. A adds च.

२. A. This and the following three sūtras are omitted.

३. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

४. A omits from ध्रकाशारिका... वासाग्न्यनूप in ७-४-१५०. and reads them after प्रत्यपिभ्यां in ८. १. २३.

A—F

वा भावकरणयोः ॥ ७. ४. ११८ ॥

गिरिचक्रादिभ्यो नदीनितम्बादीनाम् ॥ ७. ४. ११९ ॥

उत्तरपदान्तस्यायुवाहः ॥ ७. ४. १२० ॥

नुंसुपोरपकात् ॥ ७. ४. १२१ ॥

नित्यमेकाच्युत्तरपदे ॥ ७. ४. १२२ ॥

कुमति च ॥ ७. ४. १२३ ॥

उपसर्गाद्दुरो णोपदेशस्य ॥ ७. ४. १२४ ॥

हिनुमीनानाम् ॥ ७. ४ १२५ ॥

नेर्गदनदपतपददाधामाङ्स्यतिहन्तियातिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यति
नेचिनोतिदेग्धिषु च ॥ ७. ४. १२६ ॥

वान्यत्र कखादावषान्त उपदेशे ॥ ७. ४. १२७ ॥

परेरनितेः ॥ ७. ४. १२८ ॥

अन्ते च ॥ ७. ४. १२९ ॥

द्वयोर्द्विरुक्तस्य ॥ ७. ४. १३० ॥

हन्तेः ॥ ७. ४. १३१ ॥

वमोर्वा ॥ ७. ४. १३२ ॥

अन्तरोऽयनस्य चादेशे ॥ ७. ४. १३३ ॥

अचो निष्ठायाः ॥ ७. ४. १३४ ॥

निर्विण्णः ॥ ७. ४. १३५ ॥

अनमानेन्यन्वनीयरामख्याञः ॥ ७. ४. १३६

णेर्वा ॥ ७. ४. १३७ ॥

इलादेरिजुपधात् ॥ ७. ४. १३८ ॥

नुमिजादेर्हलः ॥ ७. ४. १३९ ॥

वा निंसनिक्षनिन्दाम् ॥ ७. ४. १४० ॥

न भाभूपूकमिगमिप्यायीवेपां णेश्च ॥ ७. ४. १४१ ॥

षात् पदे ॥ ७. ४. १४२ ॥

नशेः ष्कः ॥ ७. ४. १४३ ॥

पदान्तस्य ॥ ७. ४. १४४ ॥

चुटुतुलशर्व्यवाये ॥ ७. ४. १४५ ॥

अतद्धितपरानाङ्गा पदेन ॥ ७. ४. १४६ ॥

हन्तेर्घेण ॥ ७. ४. १४७ ॥

क्षुभ्नातितृप्नोत्याचार्यभोगीनाचार्यानीसर्वनामनृनमनानाम् ॥ ७. ४. १४८ ॥

नृतेर्यङि ॥ ७. ४. १४९ ॥

नृत्तनर्तननटनद्धनदीनगरनिवेशनिवासाग्न्यनूपनन्दिनन्दननहननदनादीनाम् ॥
७. ४. १५० ॥

स्तोश्चुष्टुभ्यां तौ ॥ ७. ४. १५१ ॥

न पदान्ताट्टोरनाम्नवतिनगरीणाम् ॥ ७. ४. १५२ ॥

तोः षि ॥ ७. ४. १५३ ॥

शात् ॥ ७. ४. १५४ ॥

पदान्तस्य यरोऽमिश्रं वा ॥ ७. ४. १५५ ॥

प्रत्यये ॥ ७. ४. १५६ ॥

अचो रहाभ्यां द्वे ॥ ७. ४. १५७ ॥

[2]ऐकाहलवसानयोरदीर्घात् ॥ ७. ४. १५८ ॥

यणो मयः ॥ ७. ४. १५९ ॥

शरः खयः ॥ ७. ४. १६० ॥

नपुत्रस्यादि ॥ ७. ४. १६१ ॥

पुत्रादिनोराक्रोशे ॥ ७. ४. १६२ ॥

शचोऽचिरात् ॥ ७. ४. १६३ ॥

झलां जश् झशि ॥ ७. ४. १६४ ॥

चर्खरि ॥ ७. ४. १६५ ॥

वा विरामे ॥ ७. ४. १६६ ॥

अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः ॥ ७. ४. १६७ ॥

अनुस्वारस्य ययि यम् ॥ ७. ४. १६८ ॥

पदान्ताभ्यासयोर्वा ॥ ७. ४. १६९ ॥

तोर्लि ॥ ७. ४. १७० ॥

उदः सः स्थास्तम्भोर्लोपः ॥ ७. ४. १७१ ॥

रोगे स्कन्देः ॥ ७. ४. १७२ ॥

१. A. This portion is regarded as a separate sūtra.

२. C. This and the following ten sūtras along with the commentary is missing.

हलो यमां यमि वा ॥ ७. ४. १७३ ॥

झरां झरि सवर्णे च ॥ ७. ४. १७४ ॥

जशो हो झष् ॥ ७. ४. १७५ ॥

चयश्शश्छोऽमि ॥ ७. ४. १७६ ॥

शरि द्वितीयः ॥ ७. ४. १७७ ॥

उत्तरस्य प्राक्षुयथापूर्वमुपदेशादर्शनादिष्टसिद्धिः ॥ ७. ४. १७८ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
सप्तमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

—

१. A. झरो.

२. C. This is written as part of the commentary.

॥ अथाष्टमोऽध्यायः ॥

बहुलं छन्दसि ॥ ८. १. १ ॥

शे प्रगृह्यम् ॥ ८. १. २ ॥

ईदूतौ सप्तम्यर्थे ॥ ८. १. ३ ॥

उपसर्गाः ॥ ८. १. ४ ॥

परेऽपि ॥ ८. १. ५ ॥

व्यवहिताश्च ॥ ८. १. ६ ॥

पुनश्च नसौ गती[1] ॥ ८. १. ७ ॥

सार्वधातुकार्धधातुके वा ॥ ८. १. ८ ॥

क्यच्च् परेच्छायाम्[2] ॥ ८. १. ९ ॥

सिह्लेटि ॥ ८. १. १० ॥

नाम्लिटो मन्त्रे ॥ ८. १. ११ ॥

अभ्युत्सादयांप्रजनाश्चिकायां रमयामकः ॥ ८. १. १२ ॥

पावयां क्रियाविदामकः ॥ ८. १. १३ ॥

घसह्वरणशवृदभाद्दूच्छगमिजनिभ्यः सिजादेर्लुक्[3] ॥ ८. १. १४ ॥

गुपेर्लुङि चङ्[4] ॥ ८. १. १५ ॥

नोनयतिध्वनयत्येलयत्यर्दयतिभ्यः ॥ ८. १. १६ ॥

कृतृदरुहिभ्योऽङ् ॥ ८. १. १७ ॥

लिङ्याशिषि ॥ ८. १. १८ ॥

ख्यागागमिवचिवदिशकिरुहिभ्यः[5] ॥ ८. १. १९ ॥

दृशोरक् ॥ ८. १. २० ॥

शपो लुक्च्छलू ॥ ८. १. २१ ॥

हलश्चाशानचोरायज्वा ॥ ८. १. २२ ॥

१. The original reads नसोगति

२. The orginal raeads क्यचपरे

३. The original reads घसष्वरनश-

४. The orginal reads गवेर्लुङि

५. The original reads स्वगागामि-
पचिविदि

प्रत्यपिभ्यां[1] ग्रहेः[2] क्यप् ॥ ८. १. २३ ॥

निष्टर्क्य[3]देवहूयप्रणीयोन्नीयोच्छिष्यमर्यस्तर्याध्वर्यखन्यखान्यदेवयज्यापृच्छ्यप्रति-
षीव्यब्रह्मवाद्यभाव्यस्ताव्यो[4]पचाय्यपृडानि ॥ ८. १. २४ ॥

कर्मणि सुरायां पिबुग्वा ॥ ८. १. २५ ॥

वसनरक्षिरथमित् ॥ ८. १. २६ ॥

सहोश्चिः ॥ ८. १. २७ ॥

वहश्च ॥ ८. १. २८ ॥

कव्यव्यरीषपुरीष्येषु ञ्युट् ॥ ८. १. २९ ॥

हव्येनन्तः पादम् ॥ ८. १. ३० ॥

जनसनखनक्रमगमो[5] विट् ॥ ८. १. ३१ ॥

मन्त्रे[6] श्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशवयजिभ्यो ण्विन् ॥ ८. १. ३२ ॥

सुपि यजि डस् ॥ ८. १. ३३ ॥

उपयजो विच् ॥ ८. १. ३४ ॥

भूते हनः क्विप् ॥ ८. १. ३५ ॥

लिटः कानज्वा ॥ ८. १. ३६ ॥

क्वसुश्च ॥ ८. १. ३७ ॥

णेरिष्णुच् ॥ ८. १. ३८ ॥

दंशेस्तुः ॥ ८. १. ३९ ॥

क्षयशाभ्यामुः ॥ ८. १. ४० ॥

आदृगमहननजनसदिभ्यः ॥ ८. १. ४१ ॥

किति नौ लिड्वा ॥ ८. १. ४२ ॥

उद्यमनिपातनयोरुभ्यो ग्रहे घञ् ॥ ८. १. ४३ ॥

सुजुवोरच् ॥ ८. १. ४४ ॥

गत्यर्थेभ्यः खलि युच् ॥ ८. १. ४५ ॥

धातुसंबन्धे लुङ्लङ्लिटो वा ॥ ८. १. ४६ ॥

लिङर्थे लेट् ॥ ८. १. ४७ ॥

१. See foot-note ४ on page 249.

२. The original omits ग्रहेः

३. The original reads नष्टर्क्य

४. The original reads स्ताव्योपार्य

५. The original reads क्रमगोविट्

६. The original reads this as part of the previous sūtra.

उपसंवादाशङ्कयोश्च ॥ ८. १. ४८ ॥

कृत्यार्थे[1] तवैकेन्केन्यत्वनः ॥ ८. १. ४९ ॥

अवचक्षे[2] ॥ ८. १. ५० ॥

तुमर्थे[3] च ॥ ८. १. ५१ ॥

सेसेनसेअसेन्क्सेकसेनअध्यैअध्यैन्कध्यैकध्यैन्शध्यैशध्यैन्तवेङ्तवेनः[4] ॥ ८. १. ५२ ॥

दृशे विख्ये[5] ॥ ८. १. ५३ ॥

प्रयैरोहिष्यैअव्यथिष्यै ॥ ८. १. ५५ ॥

शकिणमुल्कमुलौ ॥ ८. १. ५६ ॥

ईश्वरे तोसुन्कसुनौ ॥ ८. १. ५७ ॥

भावलक्षणे स्थेण् कृञ् वदिचरिहुतमिजनिभ्यस्तोऽसुन्[6] ॥ ८. १. ५८ ॥

सुपितृदोः कसुन् ॥ ८. १. ५९ ॥

लेटोलाटौ ॥ ८. १. ६० ॥

आत ऐ ॥ ८. १. ६१ ॥

वैतोऽन्यत्र ॥ ८. १. ६२ ॥

इतो[7] लोपः परस्मैपदेषु ॥ ८. १. ६३ ॥

स[8] उत्तमस्य ॥ ८. १. ६४ ॥

अमो मश् ॥ ८. १. ६५ ॥

लोपस्त आत्मनेपदेषु ॥ ८. १. ६६ ॥

झस्य तुट् ॥ ८. १. ६७ ॥

लोटो ध्वमो ध्वात् ॥ ८. १. ६८ ॥

यजध्वैनम् ॥ ८. १. ६९ ॥

१. The original reads कृत्यर्थे कोन्केन्यत्वनः

२. The original reads अवचेक्षत

३. The original reads वैतुमर्थे च

४. The original reads सेसौअसे असेत्कसेकस्ते-

५. The original reads दृशे विख्यो प्रदो

६. This portion is regarded as a separate sūtra in the original.

७. The original reads उतो लोपः

८. The original reads सत्तमस्य

तस्यतात्तसनत्तनथनाः ॥ ८. १. ७० ॥

पेरङ्क्षा ॥ ८. १. ७१ ॥

मस इकू ॥ ८. १. ७२ ॥

सुपां सुलुगापूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्यायाजलः ॥ ८. १. ७३ ॥

इयाडियाजीकाराङ्याजयारश्च ॥ ८. १. ७४ ॥

भिस ऐस् ॥ ८. १. ७५ ॥

श्रीग्रामणीभ्यामामो रुड् [नुड्] ॥ ८. १. ७६ ॥

गोः पदान्ते ॥ ८. १. ७७ ॥

अक्ष्णसेरसुक् ॥ ८. १. ७८ ॥

नेतरात्तः ॥ ८. १. ७९ ॥

होः कर्मणि तृतीया वा ॥ ८. १. ८० ॥

दिवः पण्यर्थस्य द्वितीया ब्राह्मणे ॥ ८. १. ८१ ॥

ब्रूहिप्रेष्ययोरप्रस्थिते हविषि षष्ठी देवतासंप्रदाने ॥ ८. १. ८२ ॥

यजेः करणे ॥ ८. १. ८३ ॥

तोसुन्कसुनोः ॥ ८. १. ८४ ॥

कर्तृकर्मणोः ॥ ८. १. ८५ ॥

षष्ठीचतुर्थ्यावन्योन्यार्थे वा ॥ ८. १. ८६ ॥

पूर्ववल्लिङ्गं हेमन्तशिशिराहोरात्रयोः ॥ ८. १ ८७ ॥

पुनर्वस्वोरेकवचनं वा ॥ ८. १. ८८ ॥

विशाखयोश्च ॥ ८. १. ८९ ॥

अनो बहुव्रीहेरुपधालोपिनो ङीप् ॥ ८. १. ९० ॥

केवलादिभ्यश्च ॥ ८. १. ९१ ॥

रात्रेरजसादिषु ॥ ८. १. ९२ ॥

अन्तर्वत्पतिवतोर्नुग्वा ॥ ८. १. ९३ ॥

मुद्गवस्य नुग्लिच्च ॥ ८. १. ९४ ॥

बह्वाहतिपद्धत्यश्वत्यङ्कतिशकटिशक्तिशाख्रिशारितारिकपिमुनियष्ट्यादिभ्यो ङीष् ॥ ८. १. ९५ ॥

चण्डादिभ्यश्च ॥ ८. १. ९६ ॥

संप्रविभ्यो भुवः ॥ ८. १. ९७ ॥

१. The original reads रात्रीरजसादिषु

दीर्घजिह्वी ॥ ८. १. ९८ ॥

वाहः ॥ ८. १. ९९ ॥

न सख्यशिश्व्योः ॥ ८. १. १०० ॥

कद्रुकमण्डलुगुल्गुलुमधुजतुपतयालुभ्य ऊङ् ॥ ८. १. १०१ ॥

वाङ्मतिपितृमतां प्रागुजितात् ण्यम् ॥ ८. १. १०२ ॥

बर्हिष ईकञ् ॥ ८. १. १०३ ॥

पिच्छो ङिः ॥ ८. १. १०४ ॥

आविषस्त्यप् ॥ ८. १. १०५ ॥

वर्षावसन्ताभ्यां ठञ् ॥ ८. १. १०६ ॥

प्रहस्यश्चोग्लोपश्च ॥ ८. १. १०७ ॥

वि¹कारावयवे चयो मयट् ॥ ८. १. १०८ ॥

नोत्वद्वृद्धबिल्वात् ॥ ८. १. १०९ ॥

तत्र साधौ ॥ ८. १. ११० ॥

सभाया ढः ॥ ८. १. १११ ॥

प्राक्परिमाणाद्यट् ॥ ८. १. ११२ ॥

भवेपाथोवदीभ्यां ण्यण् ॥ ८. १. ११३ ॥

स्रोतसो ड्यड्यौ वा ॥ ८. १. ११४ ॥

सगर्भसयूथसनुताद्यन् ॥ ८. १. ११५ ॥

तु²ग्राद्धन् ॥ ८. १. ११६ ॥

अग्राद्यद्घच्छौ वा ॥ ८. १. ११७ ॥

समुद्राभ्राद्घः³ ॥ ८. १. ११८ ॥

तद्वानासामुपधानो म⁴न्त्र इतीष्टकासु लुक् च मतोः ॥ ८. १. ११९ ॥

अश्विमानण् ॥ ८. १. १२० ॥

वयस्यासु मूर्ध्नवतो मतुप् ॥ ८. १. १२१ ॥

म⁵त्वर्थे मासतन्वोः ॥ ८. १. १२२ ॥

१. The original reads विकारास्वपयो ह्ययो मयट्

२. The original reads तुदग्तात्

३. The original reads समुद्राभ्रण्

४. A. This portion is regarded as a separate sūtra in the original.

५. The original reads मयर्थे

लुगकारेकाररेफाश्च ॥ ८. १. १२३ ॥

मघोर्ञ्च[1] च ॥ ८. १. १२४ ॥

विभाषायां च ॥ ८. १. १२५ ॥

ओजसोऽहनि यत्खौ ॥ ८. १. १२६ ॥

वशोयशआदेर्भागाद्यल्[2] ॥ ८. १. १२७ ॥

ख च ॥ ८. १. १२८ ॥

पूर्वैः कृतमिनियौ च ॥ ८. १. १२९ ॥

अद्भिस्संस्कृतम् ॥ ८. १. १३० ॥

सहस्रेण संमितौ घः ॥ ८. १. १३१ ॥

मतौ च ॥ ८. १. १३२ ॥

यूपदर्भादीनर्हति यः ॥ ८. १. १३३ ॥

सोमम् ॥ ८. १. १३४ ॥

मये च ॥ ८. १. १३५ ॥

मघोः ॥ ८. १. १३६ ॥

वसोः समूहे च ॥ ८. १. १३७ ॥

छन्दसोऽक्षराणाम् ॥ ८. १. १३८ ॥

नक्षत्राद्घः ॥ ८. १. १३९ ॥

शिवशमरिष्टानां करभावयोस्तातिल् ॥ ८. १. १४० ॥

तदस्य परिमाणम् ॥ ८. १. १४१ ॥

सप्तनोऽञ् वर्गे ॥ ८. १. १४२ ॥

वत्सरान्तात्तेन निर्वृत्तादिच्छः ॥ ८. १. १४३ ॥

संपरिपूर्वात्ख च ॥ ८. १. १४४ ॥

तदस्य प्राप्तमृत्वियः ॥ ८. १. १४५ ॥

उपसर्गाद्धात्वर्थे वति ॥ ८. १. १४६ ॥

युष्मदस्मद्भ्यां सादृश्ये वतुप् ॥ ८. १. १४७ ॥

१. The orginal reads मघोनञ्लुकौ च

२. This and the next sūtra are written together in the original thus:—वशोयशआदोगाद्यलखचा पूर्वैः and omits the पूर्वैः in the next sūtra.

बहोरसि ॥ ८. १. १७१ ॥

प्रजायाः ॥ ८. १. १७२ ॥

दन्तस्य दतृ ॥ ८. १. १७३ ॥

नर्तेः कप् ॥ ८. १. १७४ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
अष्टमाध्यायस्य प्रथमः पादः
समाप्तः

अथ द्वितीयः पादः

द्विर्वा ॥ ८. २. १ ॥

तुजादीनां दीर्घोऽभ्यासस्य ॥ ८. २. २ ॥

ह्रस्वंसंप्रसारणम् ॥ ८. २. ३ ॥

रये मतौ ॥ ८. २. ४ ॥

ऋचित्रेरुत्तरपदादिलोपश्च ॥ ८. २. ५ ॥

चायः की ॥ ८. २. ६ ॥

अपस्पृधेथामानृचुरानृहुश्चिच्युषेतित्याजश्राताःश्रितमाशीराशीर्ताः ॥ ८. २. ७ ॥

खिदेरादेचो वा ॥ ८. २. ८ ॥

शिरसः शीर्षे ॥ ८. २. ९ ॥

दन्तनासिकासृग्यकृच्छकृदुदकासनपृतनासानूनां दन्नसनस्यकन्शन्नुदनासन्नू-
त्स्नवश्शासादौ ॥ ८. २. १० ॥

शेर्लोपः ॥ ८. २. ११ ॥

विश्वजनादीनां छे तुक् ॥ ८. २. १२ ॥

गोरव्यूतौ ॥ ८. २. १३ ॥

ह्रदर्या आपः ॥ ८. २. १४ ॥

भर्य प्रवये ॥ ८. २. १५ ॥

अचः पररूपमेकन्नादिषु ॥ ८. २. १६ ॥

दीर्घादौश्जसोः ॥ ८. २. १७ ॥

पूर्वसवर्णो वा ॥ ८. २. १८ ॥

एङः प्रकृत्यान्तःपादमव्यपरे ॥ ८. २. १९ ॥

अघादवघादवचक्रमुरव्रतायमवन्त्ववस्युषु च ॥ ८. २. २० ॥

उरो यजुषि ॥ ८. २. २१ ॥

आपो जुषाणो वृष्णो वर्षिष्ठे ॥ ८. २. २२ ॥

१. The original read अपस्पृधे सामा-
नृचुरेनृश्चिच्यु

२. The original reads मार्शारिर्तः

अम्बे अम्बाले अम्बिके पूर्वे ॥ ८. २. २३ ॥

अङ्ग इत्यादौ च ॥ ८. २. २४ ॥

अनुदात्ते च कुधापरे ॥ ८. २. २५ ॥

अवपासि [अवपथासि] च ॥ ८. २. २६ ॥

ईषा अक्षायः ॥ ८. २. २७ ॥

आङोऽनुनासिकाश्च ॥ ८. २. २८ ॥

स्यदस्सुलोपो हलि वा ॥ ८. २. २९ ॥

ह्रस्वाच्चन्द्रस्य सुमन्त्रे ॥ ८. २. ३० ॥

पितरमातारा द्वन्द्वे ॥ ८. २. ३१ ॥

ङ्यापो ह्रस्वो वा ॥ ८. २. ३२ ॥

भक्षस्य क्तारेमुः ॥ ८. २. ३३ ॥

नीचायादुगुच्चादौ ॥ ८. २. ३४ ॥

समानस्यामूर्धप्रभृत्युदकेषु सः ॥ ८. २. ३५ ॥

सहे क्त्वास्साढ्वै साढ्वातृस्साढा ॥ ८. २. ३६ ॥

अष्टनो दीर्घः ॥ ८. २. ३७ ॥

मन्त्रे सोमाश्वेन्द्रियविश्वदेव्यस्य मतौ ॥ ८. २. ३८ ॥

ओषधेर्विभक्तावप्रथमायाम् ॥ ८. २. ३९ ॥

संहितायाम् ॥ ८. २. ४० ॥

ऋचितनुघमक्षुतकुद्रोरुष्याणाम् ॥ ८. २. ४१ ॥

इकस्सुञि ॥ ८. २. ४२ ॥

द्व्यचे[चो]तस्तिङः ॥ ८. २. ४३ ॥

निपातस्य च ॥ ८. २. ४४ ॥

तिसृचतस्रोर्नामि वा ॥ ८. २. ४५ ॥

षसूर्वनोपधायाश्शि सुटि ॥ ८. २. ४६ ॥

विष्वनोरनुनासिकः स्यात् ॥ ८. २. ४७ ॥

जनिता मन्त्रे ॥ ८. २. ४८ ॥

शमिता यज्ञे ॥ ८. २. ४९ ॥

णेरयि ष्णुचि ॥ ८. २. ५० ॥

युप्लुवोर्ल्यपि दीर्घः ॥ ८. २. ५१ ॥

नाडामाङ्योगेऽपि ॥ ८. २. ५२ ॥

आट्ट च ॥ ८. २. ५३ ॥

इरयोरेत्रितस्वादीनामचीयुवौ वा ॥ ८. २. ५४ ॥

भूसुधियोर्यण् ॥ ८. २. ५५ ॥

नि[तनि]पत्योर्लोप उपधायाः ॥ ८. २. ५६ ॥

घसिभसोर्हलि च ॥ ८. २. ५७ ॥

श्रुशृणुपृकृवृभ्यो हेर्द्धिः ॥ ८. २. ५८ ॥

अङि श्च[अङितश्च] ॥ ८. २. ५९ ॥

उतो लुग्वा ॥ ८. २. ६० ॥

अमिपचियजिवपीनामत एतत् ॥ ८. २. ६१ ॥

वाहो वग्रयचि ॥ ८. २. ६२ ॥

तुरिष्ठेयसोर्लोपः ॥ ८. २. ६३ ॥

मन्त्रेष्वाङ्यादेरात्मनः ॥ ८. २. ६४ ॥

र ऋत ऋजोर्वा ॥ ८. २. ६५ ॥

ऋत्व्यावास्त्यवास्तमाध्वीहिरण्यमयानि[1] ॥ ८. २. ६६ ॥

ल्यपः क्त्वा वा ॥ ८. २. ६७ ॥

क्त्वो यक् ॥ ८. २. ६८ ॥

इष्ट्वीनां पीत्वीनमिति च ॥ ८. २. ६९ ॥

स्नात्व्यादयः ॥ ८. २. ७० ॥

अस्थ्यादीनामनङ् ॥ ८. २. ७१ ॥

ई च द्विवचने ॥ ८. २. ७२ ॥

हक्स्ववस्वतपसां[2] तुंसौ ॥ ८. २. ७३ ॥

ऋत इद्धातोः ॥ ८. २. ७४ ॥

न प्रथमाद्विर्वचने ॥ ८. २. ७५ ॥

युष्मदस्मदोरात् ॥ ८. २. ७६ ॥

पृह[हुहे]रोर्निष्ठायाम् ॥ ८. २. ७७ ॥

अहृताश्च ॥ ८. २. ७८ ॥

सोमे ह्वरितः ॥ ८. २. ७९ ॥

१. The original reads ऋत्यावा   २. The original reads हक्स्वरचवस्व

ग्रसितस्कभितस्तभितोत्तभितचत्तवितस्ताविशस्तृशंस्तृशास्तृतरुतृवरुतृवरूतृ-
रुज्वलितिक्षरितिक्षिमितिवमित्यभ्यमीतीति च ॥ ८. २. ८० ॥

बभूथाततन्थजगृह्मववर्थाः ॥ ८. २. ८१ ॥

सनिंससनिवांसंनेपावकादीनाम् ॥ ८. २. ८२ ॥

दाधो लोपो लेटि वा ॥ ८. २. ८३ ॥

मीनातेः शिति ह्रस्वः ॥ ८. २. ८४ ॥

तुकस्तुशस्यमिभ्य ईट् ॥ ८. २. ८५ ॥

सार्वधातुकस्य ॥ ८. २. ८६ ॥

अस्तिवसिजभ्याम् ॥ ८. २. ८७ ॥

अभ्यस्तस्यापिति गुणो वा ॥ ८. २. ८८ ॥

ह्रस्वश्चोपधायाः ॥ ८. २. ८९ ॥

संबुद्धौ शूद्रम्बार्थानाम् ॥ ८. २. ९० ॥

तलो ङौ च ॥ ८. २. ९१ ॥

संबुध्यादिषु गुणादयः प्राग्लिटः नित्यमुरुत् ॥ ८. २. ९२ ॥

न क्यचि दीर्घावपुत्रादीनाम् ॥ ८. २. ९३ ॥

दुरस्युद्रविणस्युर्वृषण्यति ॥ ८. २. ९४ ॥

अश्वाघस्यात् ॥ ८. २. ९५ ॥

देवसुम्नयोर्युजुषि कारके ॥ ८. २. ९६ ॥

कव्यध्वरपृतनस्य च्विलोपः ॥ ८. २. ९७ ॥

हाकोर्हि वा ॥ ८. २. ९८ ॥

सुधितवसुधितनेमधितधिष्वधिषीयाः ॥ ८. २. ९९ ॥

स्ववनववसासुषसान्तो हिं ॥ ८. २. १०० ॥

न कृषेश्चुर्यङि ॥ ८. २. १०१ ॥

दाधर्तिदर्धर्तिबोभूतनोतिक्केलष्यापनीफणत् ॥ ८. २. १०२ ॥

संसनिष्यदत्करीकत्कनिकदभरिभूद्रखिध्वतोदविद्युतत्तरित्रतः सरीसृपतः परी-
वृजन्ममृज्यागनीगन्तीति च ॥ ८. २. १०३ ॥

ससूवश्चावभ्यासस्येत् ॥ ८. २. १०४ ॥

प्रसमुपोदः पादपूरणे द्वे ॥ ८. २. १०५ ॥

१. The original reads काव्य

सिद्धः संयोगान्तलोपो रोरुत्वे ॥ ८. २. १०६ ॥

ऋभ्यां मतोर्वः ॥ ८. २. १०७ ॥

अनो नुट् ॥ ८. २. १०८ ॥

नाद्धस्य ॥ ८. २. १०९ ॥

भूरिदाव्नस्तुट् ॥ ८. २. ११० ॥

हृग्रहोर्हस्य भः[1] ॥ ८. २. १११ ॥

वसन्तनिषत्तानुत्तप्रप्रतूर्तस्तर्तगूर्तानि ॥ ८. २. ११२ ॥

अवयाश्वेत वा ॥ ८. २. ११३ ॥

पुरोधा उक्थशाश्च ॥ ८. २. ११४ ॥

अम्नस्सूधस्सवसां रो वा ॥ ८. २. ११५ ॥

भुवश्च[2] महाव्याहृतेः ॥ ८. २. ११६ ॥

नभश्चदंशिस्नन्मनुष्यवृषण्वत्सु वृषणश्चायस्मयसक्रकदादयः ॥ ८. २. ११७ ॥

अधउपरिभ्यां स्विदासीतः प्लुतः ॥ ८. २. ११८ ॥

ओमभ्यादाने ॥ ८. २. ११९ ॥

ये[3] यज्ञकर्मणि ॥ ८. २. १२० ॥

याज्यान्तः ॥ ८. २. १२१ ॥

एचः प्रश्नान्तादिवत् ॥ ८. २. १२२ ॥

प्रणवष्टेः ॥ ८. २. १२३ ॥

येयजामहेब्रूहिप्रेष्यश्रौ[4]षडावाहानामादेः ॥ ८. २. १२४ ॥

ओश्रावयाश्रवयेत्यग्नीत्प्रेषणे प[5]रस्य च ॥ ८. २. १२५ ॥

मतुवसुवनांसस्संबुद्धौ ॥ ८ २. १२६ ॥

ऋक्षनच्छवि वा ॥ ८. २. १२७ ॥

दीर्घादणि समानपदे ॥ ८. २. १२८ ॥

स्वतवान् वायौ ॥ ८. २. १२९ ॥

१. The original reads हः

२. This portion is written as a separate sūtra in the original.

३. The original omits ये

४. This portion is written as a separate sūtra in the original.

५. This portion is written as a separate sūtra in the original.

रस्सोप्रद्विरुक्तपरयोः ॥ ८. २. १३० ॥

कः करत्करतिकृधिकृतेष्वनिदितेः ॥ ८. २. १३१ ॥

पञ्चम्याः परावध्यर्थे ॥ ८. २. १३२ ॥

पातौ वा ॥ ८. २. १३३ ॥

षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्पोषेषु ॥ ८. २. १३४ ॥

इडाया वा ॥ ८. २. १३५ ॥

सहेः साढस्सष्षः ॥ ८. २. १३६ ॥

तादियुष्मत्ततक्षुष्वन्तःपादम् ॥ ८. २. १३७ ॥

यंजुषि वा ॥ ८. २. १३८ ॥

पूर्वपदात् ॥ ८. २. १३९ ॥

स्तुतस्तोमादीनाम् ॥ ८. २. १४० ॥

सुञः ॥ ८. २. १४१ ॥

सनोरेनः ॥ ८. २. १४२ ॥

ऋतर्तिपृतनाभ्यः सहः ॥ ८. २. १४३ ॥

न रपरसृपिसृजिस्पृशिस्पृहां[२]सवतस्त्वतसोमसवनमुखानां द्विरुक्तौ ॥८. २. १४४॥

किं सानुसवनयोश्च ॥ ८. २. १४५ ॥

निव्यभिभ्योऽड्व्यवाये वा ॥ ८. २. १४६ ॥

उदस्कन्देर्लोपः ॥ ८. २. १४७ ॥

ऋतोऽवग्रहान्नो णः ॥ ८. २. १४८ ॥

धातुस्थोरुभ्यो हनः ॥ ८. २. १४९ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः
समाप्तः

---

१. This is written along with the previous sūtra in the original.

२. This portion is written as a separate sūtra in the original.

अथ तृतीयः पादः

सरस्सनि शिष्टो बलीनानविकरणस्य ॥ ८. ३. १ ॥

विभक्तितन्निमत्तयोर्नञः ॥ ८. ३. २ ॥

कृतश्च ॥ ८. ३. ३ ॥

स्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् ॥ ८. ३. ४ ॥

अनुदात्तं पदमेकवर्जम् ॥ ८. ३. ५ ॥

अवित्ताया अतोत्रे नाशोऽन्वादेशे ॥ ८. ३. ६ ॥

आगमश्च ॥ ८. ३. ७ ॥

दिशस्वासान्ङीष् ॥ ८. ३. ८ ॥

ओर्गुणात् ॥ ८. ३. ९ ॥

यत्रोदात्तलोपस्स उदात्तः ॥ ८. ३. १० ॥

ह्रियासामः ॥ ८. ३. ११ ॥

असंख्याव्ययादेरूधसो ङीप् ॥ ८. ३. १२ ॥

प्रत्ययस्यादिः ॥ ८. ३. १३ ॥

धातोरञः ॥ ८. ३. १४ ॥

कर्षात्वतोर्घञः ॥ ८. ३. १५ ॥

उञ्छम्लेच्छजञ्जजल्पभक्षमन्थलेहदेहरेवलेखरभागयुगानां च ॥ ८. ३. १६ ॥

वेदवेगवेष्टबन्धानां करणे ॥ ८. ३. १७ ॥

साम्बतापयोर्भावगर्हायाम् ॥ ८. ३. १८ ॥

वधव्यधजपाः ॥ ८. ३. १९ ॥

गरदरौ दूष्ये श्वभ्रयोः ॥ ८. ३. २० ॥

[1]ईतुयुद्रुवः क्तासुपसृष्टाच्छन्दसि ॥ ८. ३. २१ ॥

वर्तनि स्तोत्रे ॥ ८. ३. २२ ॥

१. This and the next sūtra are written together in the original.

उत्तरोत्तरशश्वत्तमाः ॥ ८. ३. २३ ॥

तोदेयकौ च ॥ ८. ३. २४ ॥

वार्यदशैकादशिकाः ॥ ८. ३. २५ ॥

स्त्रियां क्यपः ॥ ८. ३. २६ ॥

मन्त्रे वृषे च मनविदभूविरादिभ्यः क्तिनः ॥ ८. ३. २७ ॥

उत्पादीनामञ्जसे ॥ ८. ३. २८ ॥

चितः[1] ॥ ८. ३. २९ ॥

तद्धितस्य[2] ॥ ८. ३. ३० ॥

कितः ॥ ८. ३. ३१ ॥

भवतष्ठञः ॥ ८. ३. ३२ ॥

मातृदघ्नद्वयसानाम् ॥ ८. ३. ३३ ॥

तयस अयोनुभात् ॥ ८. ३. ३४ ॥

त्रयसदातितिसृभ्यो जसः ॥ ८. ३. ३५ ॥

समासे वा ॥ ८. ३. ३६ ॥

चतुरः शसि ॥ ८. ३. ३७ ॥

सुव्येकाचोनाद्दादयः[3][चोदात्तादयः ?] ॥ ८. ३. ३८ ॥

अन्तोदात्तादुत्तरपदादनित्यसमासे वा ॥ ८. ३. ३९ ॥

अश्वेश्छन्दस्याशिस्फुट्ट ॥ ८. ३. ४० ॥

पद्दोमासहृन्निशप्पुठरैद्युभ्यः ॥ ८. ३. ४१ ॥

ऊढ उपधायाः ॥ ८. ३. ४२ ॥

आतोऽह्नः ॥ ८. ३. ४३ ॥

तस्मादिश्चेदमः ॥ ८. ३. ४४ ॥

शतुरौ मेङ्कयजादि[?] ॥ ८. ३. ४५ ॥

बृहन्महत्यां[4] च ॥ ८. ३. ४६ ॥

उदात्तयणो हल्पूर्वात् ॥ ८. ६. ४७ ॥

नोङ्धात्वोः ॥ ८. ३. ४८ ॥

१. The original reads चित्वतः

२. This and the next sūtra are written together in the original.

३. The original reads सुप्येका-

४. The orginal reads ब्रह्मन् भगन्यां

ह्रस्वरेनुड्भ्यो मतुप्[1] ॥ ८. ३. ४९ ॥

नावर्णात् [?] ॥ ८. ३. ५० ॥

नांविधौ ह्रस्वाद्वा ॥ ८. ३. ५१ ॥

ङ्याश्छन्दसि बहुलम् ॥ ८. ३. ५२ ॥

तितिष्णुः[?] संख्याया हलादि ॥ ८. ३. ५३ ॥

झल्युपोत्तमम् ॥ ८. ३. ५४ ॥

वा भाषायाम् ॥ ८. ३. ५५ ॥

नगोश्वराडङ्कुड्कुद्भ्यः ॥ ८. ३. ५६ ॥

दिवो झल् ॥ ८. ३. ५७ ॥

नुर्वा ॥ ८. ३. ५८ ॥

तित्स्वरितम् ८. ३. ५९ ॥

तास्यात्मनेपदेष्वुपदेशेभ्योलसार्वधातुकम् [?] ॥ ८. ३. ६० ॥

विदिन्धिविदिह्नस्विभ्यः ॥ ८. ३. ६१ ॥

न शतृशानन्शानचः ॥ ८. ३. ६२ ॥

सिच आदिरुदात्तो वा ॥ ८. ३. ६३ ॥

विदनिटः ॥ ८. ३. ६४ ॥

स्वपश्वसहिंसामच्यनिटि ॥ ८. ३. ६५ ॥

अभ्यस्तदीधीवेवीङामादिः ॥ ८. ३. ६६ ॥

अनुदात्ते च ॥ ८. ३. ६७ ॥

भीह्रीभृहुमदंजनदरिद्राजगरां पिति[2] ॥ ८. ३. ६८ ॥

पूर्वं लिति ॥ ८. ३. ६९ ॥

किंसर्वनामबहूनामद्यादीनां[3] तसि ॥ ८. ३. ७० ॥

रद्यौ वा [?] ॥ ८. ३. ७१ ॥

णमुल्यादिः ॥ ८. ३. ७२ ॥

उपदेशेऽचःकर्तृयकि ॥ ८. ३. ७३ ॥

जनसनखनतनां च ॥ ८. ३. ७४ ॥

१. The original reads त्मतुप्

२. The original reads मदञ्जनदरि-द्राजगतां

३. The orginal reads अघ्यादीनां

थलि सेटीडन्तश्च वा ॥ ८. ३. ७५ ॥

ञ्नित्यादिर्नित्यमलुमति ॥ ८. ३. ७६ ॥

आमन्त्रितस्य ॥ ८. ३. ७७ ॥

पथिमथोः सुटि ॥ ८. ३. ७८ ॥

सर्वस्यानकः सुपि ॥ ८. ३. ७९ ॥

अन्तश्च तवै युगपत् ॥ ८. ३. ८० ॥

क्षयो निवासे ॥ ८. ३. ८१ ॥

जयः करणे ॥ ८. ३. ८२ ॥

वृषजनज्वरग्रहहयगयनयतयांशवद्वेदसूदानाम् ॥ ८. ३. ८३ ॥

गुहाराधाराकाराधातिमन्त्रकामयामकल्पपादवहमहाराजिकदाण्डाजिनिका-
ण्डीरपात्रियादीनां संज्ञायामुपमानम् ॥ ८. ३. ८४ ॥

शमरणौ भावकर्मणोः ॥ ८. ३. ८५ ॥

कस्य द्व्यचो ना [?] ॥ ८. ३. ८६ ॥

शुष्कधृष्टौ ॥ ८. ३. ८७ ॥

आशितः कर्ता ॥ ८. ३. ८८ ॥

रिक्ते वा ॥ ८. ३. ८९ ॥

जुष्टार्पितौ छन्दसि ॥ ८. ३. ९० ॥

नित्यं मन्त्रे ॥ ८. ३. ९१ ॥

युष्मदस्मदोः ङसि ॥ ८. ३. ९२ ॥

ङयि च ॥ ८. ३. ९३ ॥

द्व्यचोः[?] यतो नावः ॥ ८. ३. ९४ ॥

ईडवन्दवृशंसदुहकुण्डपां ण्यतः ॥ ८. ३. ९५ ॥

वेण्विन्धानयोर्वा ॥ ८. ३. ९६ ॥

त्यागरागहासकुहश्वठक्रथाताम् ॥ ८. ३. ९७ ॥

उपोत्तमं रितः ॥ ८. ३. ९८ ॥

चङो वा ॥ ८. ३. ९९ ॥

ओत्समानोदराद्यति ॥ ८. ३. १०० ॥

सोदराद्यत् ॥ ८. ३. १०१ ॥

अपूतक्रतोर्ड्यामैत् ॥ ८. ३. १०२ ॥

अस्थ्यादीनामञ् ॥ ८. ३. १०३ ॥

लुङादिष्वडादौ ॥ ८. ३. १०४ ॥

मता वा ॥ ८. ३. १०५ ॥

स्त्री संज्ञायाम् ॥ ८. ३. १०६ ॥

अन्त्यईवत्यवत्योः ॥ ८. ३. १०७ ॥

चावतद्धिते ॥ ८. ३. १०८ ॥

प्रातिपदिकस्य ॥ ८. ३. १०९ ॥

[१]पाटलापालङ्काम्बासागरार्थानाम् ॥ ८. ३. ११० ॥

गेहार्थानामस्त्रियाम् ॥ ८. ३. १११ ॥

गुदस्य च ॥ ८. ३. ११२ ॥

[२]ध्यपूर्वस्त्रीविषयस्य ॥ ८. ३. ११३ ॥

खान्तस्याश्मादेः ॥ ८. ३. ११४ ॥

हिष्ठवत् [३]स्वरतिशत्थान्तानाम् ॥ ८. ३. ११५ ॥

दक्षिणस्य साधौ ॥ ८. ३. ११६ ॥

स्वाङ्गाख्यायामादिर्वा ॥ ८. ३. ११७ ॥

छन्दसि ॥ ८. ३. ११८ ॥

कृष्णस्यामृगाख्या चेत् ॥ ८. ३. ११९ ॥

वा नामधेयस्प ॥ ८. ३. १२० ॥

शुक्लगौरग्[४]योरादिः ॥ ८. ३. १२१ ॥

अङ्गुष्ठोदकबककवशानां छन्दसि ॥ ८. ३. १२२ ॥

पृष्ठस्य च ॥ ८. ३. १२३ ॥

वा भाषायाम् ॥ ८. ३. १२४ ॥

अर्जुनस्य तृणाख्या चेत् ॥ ८. ३. १२५ ॥

अर्यस्य स्वाम्याख्या चेत् ॥ ८. ३. १२६ ॥

आशाया अदिगाख्या चेत् ॥ ८. ३. १२७ ॥

१. The original reads पादलाकालप्सां वा

२. This and the next sūtra are written together in the original.

३. This portion is written as a separate sūtra in the original.

४. The original reads ग्लोरादिः

नक्षत्राणामब्विषयाणाम् ॥ ८. ३. १२८ ॥

न कुपूर्वाः कृत्तिकाख्या चेत् ॥ ८. ३. १२९ ॥

घृतादीनाम् ॥ ८. ३. १३० ॥

ज्येष्ठकनिष्ठयोर्वयसि ॥ ८. ३. १३१ ॥

बिल्वतिष्ययोः स्वरितो वा ॥ ८. ३. १३२ ॥

अथादिः प्राक्च्छकटेः ॥ ८. ३. १३३ ॥

ह्रस्वान्तस्य स्त्रीविषयस्य ॥ ८. ३. १३४ ॥

नब्विषयस्यानिसन्तस्य ॥ ८. ३. १३५ ॥

तृणधान्यानाञ्च द्व्यषाम् ॥ ८. ३. १३६ ॥

स्वाङ्गशिटामदन्तानाम् ॥ ८. ३. १३७ ॥

प्राणिनां कुपूर्वः ॥ ८. ३. १३८ ॥

खर्युवणः कृत्रिमाख्या चेत् ॥ ८. ३. १३९ ॥

उनर्वन्नन्तानाम् ॥ ८. ३. १४० ॥

वर्णानां[1] तणतिनितान्तानाम् ॥ ८. ३. १४१ ॥

ह्रस्वान्तस्य[2] ॥ ८. ३. १४२ ॥

ह्रस्वमनृत्ताच्छील्ये ॥ ८. ३. १४३ ॥

अक्षस्यादेवनस्य ॥ ८. ३. १४४ ॥

अर्धस्यासमद्योतने[3] ॥ ८. ३. १४५ ॥

प्रीतद्[4]र्थानाम् ॥ ८. १. १४६ ॥

ग्रामादीनां च ॥ ८. ३. १४७ ॥

लुबन्तस्योपमेयनामधेयस्य ॥ ८. ३. १४८ ॥

न[5] वृक्षपर्वतविशेषव्याघ्रसिंहमहिषाणाम् ॥ ८. ३. १४९ ॥

राजविशेषस्य यमन्वा[6] चेत् ॥ ८. ३. १५० ॥

१. The original reads तृणनिति-कर्तानां

२. The original omits ह्र

३. The original reads this sūtra thus:—

अर्धस्य ॥

यमनामधेयस्य ॥

४. This and the next two sūtras are omitted in the original.

५. The original reads नक्षत्रपर्वत

६. The original reads विषयाख्या

लघावन्ते द्वयोश्च बह्वषो गुरुः ॥ ८. ३. १५१ ॥

स्त्रीविषयवर्णाक्षुपूर्वाणाम् ॥ ८. ३. १५२ ॥

शकुनीनां च लघुपूर्वम् ॥ ८. ३. १५३ ॥

नर्तुप्राणाख्यायाम् ॥ ८. ३. १५४ ॥

धान्यानां च वृद्धक्षान्तानाम् ॥ ८. ३. १५५ ॥

जनपदशब्दानामपर्वतानाम् ॥ ८. ३. १५६ ॥

हयादीनां असंयुक्तलान्तानामन्तः पूर्वं वा ॥ ८. ३. १५७ ॥

इगन्तानां च द्व्यषाम् ॥ ८. ३. १५८ ॥

अथ द्वितीयं प्रागीषात् ॥ ८. ३. १५९ ॥

ङ्यचां प्राङ्मकारात् ॥ ८. ३. १६० ॥

स्वाङ्गानामकुर्वादीनाम् ॥ ८. ३. १६१ ॥

मांदीनाम् ॥ ८. ३. १६२ ॥

शादीनां शाकानाम् ॥ ८. ३. १६३ ॥

पातानां गुर्वादीनाम् ॥ ८. ३. १६४ ॥

युतान्यण्यन्तानाम् ॥ ८. ३. १६५ ॥

मकरवरुटपारेवतवितस्तेक्ष्वार्जिद्राक्षाकलोमकाष्ठपेष्ठकाशीनामादिर्वा ॥ ८. ३. १६६ ॥

छन्दसि च ॥ ८. ३. १६७ ॥

कर्दमादीनाम् ॥ ८. ३. १६८ ॥

सुगन्धिते जनस्यते वा ॥ ८. ३. १६९ ॥

१. The original reads वर्णामक्षपूर्वाणां

२. This portion is written as a separate sūtra in the original.

३. The original reads वृक्षर्धक्षक्षन्तानां and as a separate sūtra.

४. This portion is written as a separate sūtra in the original.

५. The original reads त्यषां and as part of the previous sūtra.

६. The original reads अकुपादीनां

७. This and the next three sūtras are written together in the original.

८. The original reads वरुटवारेचस्तेक्षाजि...क्षाकलोमकाकाष्ठापेष्टराशीनां

नपः फलान्तानम् ॥ ८. ३. १७० ॥

यान्तस्यान्त्यात् पूर्वम् ॥ ८. ३. १७१ ॥

थान्तस्य च नालघुनी ॥ ८. ३. १७२ ॥

शिशुमारोदुम्बरबलीवर्दोष्ट्रारपुरूरवसां च॥ ८. ३. १७३ ॥

साङ्काश्यकाम्पील्यनासिक्यादार्वाघाटानां[१] वा ॥ ८. ३. १७४ ॥

ईषान्तस्य हयादेः ॥ ८. ३. १७५ ॥

उशीरदाशेरकपालालशेवालश्यामाकशारीरशरावहृदयहिरण्यारण्यापत्यादेव-राणाम् ॥ ८. ३. १७६ ॥

महिष्याषाढ्योर्जायेष्टकाख्या चेत् ॥ ८. ३. १७७ ॥

शकटिशकट्योरक्षरमक्षरं पर्यायेण ॥ ८. ३. १७८ ॥

गोष्ठजब्राह्मणनामधेयस्य ॥ ८. ३. १७९ ॥

पारावतस्योपोत्तमवर्जम् ॥ ८. ३. १८० ॥

धूम्रजानुमुञ्जकेशकालवालस्थालीपाकानामधूजलस्थानाम् ॥ ८. ३. १८१ ॥

कपिकेशहरिकेशयोश्छन्दसि ॥ ८. ३. १८२ ॥

न्यङ्स्वरौ स्वरितौ ॥ ८. ३. १८३ ॥

न्यर्बुदव्यल्कशयोरादिः ॥ ८. ३. १८४ ॥

तिल्यशिक्यमर्त्यकार्ष्मर्यधान्यकन्याराजन्यमनुष्याणामन्तः ॥ ८. ३. १८५ ॥

बिल्वभक्ष्य[२]वीर्याणि छन्दसि ॥ ८. ३. १८६ ॥

त्वत्त्व[३]समसिमनेमेत्यनुच्चानि ॥ ८. ३. १८७ ॥

सिमस्याथर्वणेऽन्त उदात्तः ॥ ८. ३. १८८ ॥

निपाता आद्युदात्ताः ॥ ८. ३. १८९ ॥

उपसर्गाश्चाभिवर्जम् ॥ ८. ३. १९० ॥

एवादीनामन्तः ॥ ८. ३. १९१ ॥

वावादीनामुभावुदात्तौ ॥ ८. ३. १९२ ॥

चादयोऽनुदात्ताः ॥ ८. ३. १९३ ॥

यथेति पादान्ते ॥ ८. ३. १९४ ॥

प्रकारादि द्विरुक्तौ[४] परस्य ॥ ८. ३. १९५ ॥

१. The original reads ॰नाल

२. The original reads भक्षवीर्याणि

३. The original reads त्वसम-

४. The original reads शेषे

शेषं सर्वमनुदात्तम् ॥ ८. ३. १९६ ॥

वस्रसादयः ॥ ८. ३. १९७ ॥

तद्वदामन्त्रितम् ॥ ८. ३. १९८ ॥

तिङो गोत्रब्रुवप्रवचनप्रकथनप्रहसनप्रायन्यायप्रचक्षणविचक्षणस्वाध्यायभूयिष्ठानि ॥ ८. ३. १९९ ॥

कुत्सनाभीक्ष्ण्ययोर्नाम वा ॥ ८. ३. २०० ॥

तिङ्ङतिङः ॥ ८. ३. २०१ ॥

न लुट् ॥ ८. ३. २०२ ॥

निपातैर्यदिहन्तकुविन्नेच्चण्कच्चिद्यत्रयुक्तम् ॥ ८. ३. २०३ ॥

नह प्रत्यारम्भे ॥ ८. ३. २०४ ॥

सत्यं प्रश्ने ॥ ८. ३. २०५ ॥

अङ्गात् प्रातिलोम्ये ॥ ८. ३. २०६ ॥

हि च ॥ ८. ३. २०७ ॥

छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् ॥ ८. ३. २०८ ॥

पुरा च परीप्सायां वा ॥ ८. ३. २०९ ॥

अहो च ॥ ८. ३. २१० ॥

पूजायां नित्यम् ॥ ८. ३. २११ ॥

तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम्[१] ॥ ८. ३. २१२ ॥

यावद्यथाभ्याम् ॥ ८. ३. २१३ ॥

उपसर्गव्यपेतम् ॥ ८. ३. २१४ ॥

शेषे वा[२] ॥ ८. ३. २१५ ॥

नन्वनुज्ञैषणायाम् ॥ ८. ३. २१६ ॥

जात्वपूर्वम् ॥ ८. ३. २१७ ॥

आहो उताहो चानन्तरं[३] वा ॥ ८. ३. २१८ ॥

किंवृत्तं च चिदुत्तरम् ॥ ८. ३. २१९ ॥

क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिषिद्धम् ॥ ८. ३. २२० ॥

लोपे वा ॥ ८. ३. २२१ ॥

१. The original omits पूजायां

२. The original reads च

३. The original reads सान्तरं and that as a separate sūtra.

यद्वत्याद्यव्यवायेऽपि ॥ ८. ३. २२२ ॥
कामचारे वा ॥ ८. ३. २२३ ॥
एहिमन्ये प्रहासे लृट्[1] ॥ ८. ३. २२४ ॥
गत्यर्थलोटालट् न चेत् कारकं सर्वान्यत् ॥ ८. ३. २२५ ॥
लोड्यत् ॥ ८. ३. २२६ ॥
सोपसर्गमनुत्तमं वा ॥ ८. ३. २२७ ॥
हन्त च ॥ ८. ३. २२८ ॥
आम एकान्तरमामन्त्रितमनन्तिके ॥ ८. ३. २२९ ॥
यद्धितुपरं छन्दसि ॥ ८. ३. २३० ॥
चनचिदिवगोत्रादितद्धिताम्रेडितेष्वनुपसर्गात् ॥ ८. ३. २३१ ॥
चवाहाहैवेषु च ॥ ८. ३. २३२ ॥
चवाभ्या प्रथमा ॥ ८. ३. २३३ ॥
हेति क्षियायाम् ॥ ८. ३. २३४ ॥
अहेति विनियोगे च ॥ ८. ३. २३५ ॥
चाहलोप एवेत्यवधारणे ॥ ८. ३. २३६ ॥
चादिलोपो वा ॥ ८. ३. २३७ ॥
वैपवाभ्यां छन्दसि ॥ ८. ३. २३८ ॥
एकान्याभ्यां तुल्यार्थाभ्याम् ॥ ८. ३. २३९ ॥
पूजनेभ्यः ॥ ८. ३. २४० ॥
काष्ठदारुणामातापुत्रवेशानाज्ञातायुताद्भुतभृशघोरपरमस्वतिभ्यः[2]॥ ८. ३. २४१ ॥
पूजितमनुदात्तसमासे ॥ ८. ३. २४२ ॥
सोपसर्गमपि तिङ् ॥ ८. ३. २४३ ॥
क्रियायाः कुत्सने सुप्यगोत्रादौ ॥ ८. ३. २४४ ॥
बह्वर्थे वा ॥ ८. ३. २४५ ॥
गतिर्गतौ ॥ ८. ३. २४६ ॥

१. The original reads this as two sūtras:—
एवमन्यै ॥
प्रधासे वृद् ॥

२. The original reads this portion as a separate sūtra.

तिङ्युदात्तवति ॥ ८. ३. २४७ ॥

प्रत्ययान्ते च ॥ ८. ३. २४८ ॥

सुबामन्त्रिते पराङ्गवत्तन्निमित्तम् ॥ ८. ३. २४९ ॥

समानाधिकरणे च ॥ ८. ३. २५० ॥

परमपि छन्दसि ॥ ८. ३. २५१ ॥

नाव्ययमनव्ययीभावः ॥ ८. ३. २५२ ॥

एकश्रुति दूरात्संबुद्धौ ॥ ८. ३. २५३ ॥

यज्ञकर्मण्यजपन्यूङ्खसामसु ॥ ८. ३. २५४ ॥

उच्चैस्तरां वौषड्वा ॥ ८. ३. २५५ ॥

छन्दसि वा ॥ ८. ३. २५६ ॥

स्वरितात्संहितायामनुदात्तानाम् ॥ ८. ३. २५७ ॥

उदात्तस्वरितपरस्य सन्नतरः ॥ ८. ३. २५८ ॥

न सुब्रह्मण्यायाम् ॥ ८. ३. २५९ ॥

देवब्रह्मणोः स्वरितस्त्वनुदात्तः ॥ ८. ३. २६० ॥

शेष उदात्तः ॥ ८. ३. २६१ ॥

असावमुष्येत्यन्तः स्यान्तंस्यावोत्तमश्च[?] ॥ ८. ३. २६२ ॥

वा नाम्नः ॥ ८. ३. २६३ ॥

इति श्री सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
अष्टमस्याध्यायस्य तृतीयः पादः
समाप्तः

—

अथ चतुर्थः पादः

—(o)—

समासस्यान्तः ॥ ८. ४. १ ॥

बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम् ॥ ८. ४. २ ॥

द्वितीयातृतीयातुल्यार्थोपमानकृत्या नञ् ॥ ८. ४. ३ ॥

कुप्रादयस्तत्पुरुषे ॥ ८. ४. ४ ॥

शीलिकामिभक्ष्याचरिभ्यो णो वर्णोनेते ॥ ८. ४. ५ ॥

गाधलवणयोः प्रमाणे ॥ ८. ४. ६ ॥

द्विगौ ॥ ८. ४. ७ ॥

दायो दायादेः ॥ ८. ४. ८ ॥

प्रतिबन्धिचिरकृच्छ्रयोः ॥ ८. ४. ९ ॥

पदेपदेऽपदेशे ॥ ८. ४. १० ॥

निपाते वातत्राणे ॥ ८. ४. ११ ॥

शारदेऽनार्तवे ॥ ८. ४. १२ ॥

अध्वर्युकषाययोर्जातौ ॥ ८. ४. १३ ॥

सदृशप्रतिरूपयोः सादृश्ये ॥ ८. ४. १४ ॥

गन्तव्यपण्यं वाणिजे ॥ ८. ४. १५ ॥

मात्रोपज्ञोपक्रमच्छाये नपुंसके ॥ ८. ४. १६ ॥

सुखप्रियोर्हिते ॥ ८. ४. १७ ॥

प्रीतौ च ॥ ८. ४. १८ ॥

स्वं स्वामिनि ॥ ८. ४. १९ ॥

अभूवाक्चिद्दिधिषु ॥ ८. ४. २० ॥

पत्यावैश्वर्ये ॥ ८. ४. २१ ॥

वा भुवनम् ॥ ८. ४. २२ ॥

आशङ्काबाधनेदीयस्सु संभावने ॥ ८. ४. २३ ॥

१. The original reads गथ-

२. The original reads बहुवचनम्

पूर्वे भूतपूर्वे ॥ ८. ४. २४ ॥

सविधसनीडसमर्यादसवेशसदेशेषु [1]सामीप्ये ॥॥ ८. ४. २५ ॥

विस्पष्टविचित्रविविक्तव्यक्तसंपन्नपटुपाण्डितकुशलचपलनिपुणा गुणवचनेषु ॥ ८. ४. २६ ॥

इगन्तका[2]लकपालभगालशरावेषु द्विगौ[3] ॥ ८. ४. २७ ॥

ब[4]हु वा ॥ ८. ४. २८ ॥

दिष्टिवितस्त्योश्च ॥ ८. ४. २९ ॥

[5]अज्यावमकन्यापापवत्सु भावे कर्मधारये ॥ ८. ४. ३० ॥

कुमारः ॥ ८. ४. ३१ ॥

आदिः प्रत्येनसि ॥ ८. ४. ३२ ॥

पूगेषु वा ॥ ८. ४. ३३ ॥

महान्व्रीह्यपराह्णगृष्टीष्वासजाबालभार[6]भारतहैलिहिलरौरवप्रवृद्धेषु ॥ ८. ४. ३४ ॥

क्षुल्लकश्च वैश्वदेवे ॥ ८. ४. ३५ ॥

कतरकतमौ वा ॥ ८. ४. ३६ ॥

आर्यो ब्राह्मणकुमारयोः ॥ ८. ४. ३७ ॥

राजा च ॥ ८. ४. ३८ ॥

[7]षष्ठी प्रत्येनसि ॥ ८. ४. ३९ ॥

ग्रामश्च शिल्पिनि ॥ ८. ४. ४० ॥

राजा च प्रशंसायाम् ॥ ८ ४. ४१ ॥

१. This portion is written as a separate sūtra in the original.

२. The original reads कल्काकीपाल

३. This portion is written as a separate sūtra in the original.

४. This and the next sūtra are written together in the original.

५. The original reads this as two sūtras:—

श्रज्यकन्वा ॥

प्रवदवमेषु भावे कर्मधारये ॥

६. The original reads भारकलिहेलिभिल

७. This and the next sūtra are written together in the original thus:—षष्ठीप्रह्यौसिङ्का-मश्च

के नित्यार्थे ॥ ८. ४. ४२ ॥

अनिष्ठा ॥ ८. ४. ४३ ॥

द्वितीयानुपसर्गे ॥ ८. ४. ४४ ॥

तृतीया कर्मणि ॥ ८. ४. ४५ ॥

गतिरनन्तरः ॥ ८. ४. ४६ ॥

तादौ च नितिकृत्यतौ ॥ ८. ४. ४७ ॥

तवैचान्तो युगपत् ॥ ८. ४. ४८ ॥

अनिगन्तोऽञ्चतौ वप्रत्यये ॥ ८. ४. ४९ ॥

न्यधी च ॥ ८. ४. ५० ॥

ईषद्वा ॥ ८. ४. ५१ ॥

हिरण्यपरिमाणं धने ॥ ८. ४. ५२ ॥

प्रथमोऽचिरोपसंपत्तौ ॥ ८. ४. ५३ ॥

उष्ट्रस्सादिवाम्योः ॥ ८. ४. ५४ ॥

गौः सादसादिसारथिषु ॥ ८. ४. ५५ ॥

कुरुवृजी गार्हपत्ये देवसूतिह्वृतिजूतिषु ॥ ८. ४. ५६ ॥

नितो वसुश्च ॥ ८. ४. ५७ ॥

रिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलदृढरूपापारेवडवातैतिलकद्रूदासीभारादीनां च ॥ ८. ४. ५८ ॥

पण्यकम्बलः संज्ञायाम् ॥ ८ ४. ५९ ॥

[1]चतुर्थी प्रकृतौ ॥ ८. ४. ६० ॥

[2]अर्थे ॥ ८. ४. ६१ ॥

क्ते च ॥ ८. ४. ६२ ॥

परिप्रत्युपापावर्ज्यमानाहोरात्रावयवेषु ॥ ८. ४. ६३ ॥

राजन्यबहुवचनद्वन्द्वेऽन्धकवृष्णिषु ॥ ८. ४. ६४ ॥

संख्या ॥ ८. ४. ६५ ॥

१. This is written as part of the previous sūtra in the original.

२. This and the next sūtra are written together in the original.

कार्तिकौजपसावर्णिमाण्डूकेयकटुकवार्चलेयशैतिकाक्षपाञ्चालेयावन्त्याश्मकाविमत्तकामविद्धाण्डवितण्डशाकलशुनकशणकबाभ्रवयाज्यानुवाक्यावत्स - जरज्जरामृत्युस्त्रीकुमारेषुकापिपैलश्यापर्णेये ॥ ८. ४. ६६ ॥

कुन्तिचिन्तिसुराष्ट्रे ॥ ८. ४. ६७ ॥

बाभ्रवशालङ्कायनदानच्युतयोः ॥ ८. ४. ६८ ॥

आचार्योपसर्जनान्तेवासिनां चामोदः ॥ ८. ४. ६९ ॥

पैप्पलादेर्वा ॥ ८. ४. ७० ॥

सप्तमीसिद्धशुष्कपक्वबन्धेष्वाकालात् ॥ ८. ४. ७१ ॥

आद्युदात्तम्[2] ॥ ८. ४. ७२ ॥

धर्म्ये अहरणे ॥ ८. ४. ७३ ॥

हरियुक्ते च ॥ ८. ४. ७४ ॥

वाध्यक्षे ॥ ८. ४. ७५ ॥

पापं शिलिपनि ॥ ८. ४. ७६ ॥

गोत्रान्तेवासिमाणवब्राह्मणेषु क्षेपे ॥ ८. ४. ७७ ॥

अङ्गानि मैरेये ॥ ८. ४. ७८ ॥

भक्ताख्यास्तदर्थेषु ॥ ८. ४. ७९ ॥

गोबिडालसैन्धवैषूपमानेषु ८. ४. ८० ॥

अके जीविकायाः ॥ ८. ४. ८१ ॥

प्राचां क्रीडायाम् ॥ ८. ४. ८२ ॥

अणि नियुक्ते ॥ ८. ४. ८३ ॥

शिलिपन्यां जीविकञः ॥ ८. ४. ८४ ॥

संज्ञायां च ॥ ८. ४. ८५ ॥

गोतन्तियवं पाले[3] ॥ ८. ४. ८६ ॥

णिनि ॥ ८. ४. ८७ ॥

शब्दार्थप्रकृतावेवोपमानम् ॥ ८. ४. ८८ ॥

१. The original reads काञ्कौपज-सावर्णि

२. The original reads this and the next two sūtras thus :—
आद्युदात्तं धर्म्ये ॥
अहरणे हरियुक्तं च ॥

३. The original reads वाले and as part of the next sūtra.

युक्तारोहीयोधिप्रहारिषु चागतः ॥ ८. ४. ८९ ॥[1]

मत्स्ये वा ॥ ८. ४. ९० ॥

क्षीरभगिनिग्रामाहोतृभर्तृगोधुक्षु ॥ ८. ४. ९१ ॥

अश्वगर्गव्युष्टास्त्रिरात्रे ॥ ८. ४. ९२ ॥

गणैकशीतिपादपाताः ॥ ८. ४. ९३ ॥

पात्रे समितादीनां च ॥ ८. ४. ९४ ॥

दीर्घकाशतुषभ्राष्टवटं जे ॥ ८. ४. ९५ ॥

अन्त्यात्पूर्वं बह्वचः ॥ ८. ४. ९६ ॥

अनिवासि ग्रामे ॥ ८. ४. ९७ ॥

घोषकटपल्लवहृदबदराश्वत्थशाल्मलिशिलिपपिङ्गलमुनितृणकूटकुन्दरदश्रेयस्सु ॥ ८. ४. ९८ ॥

छात्रिपेलिभाण्ड्याखण्डिव्याण्ड्यव्यापिशालिगोड्याघाटः शालायाम् ॥ ८. ४. ९९ ॥[2]

अवृद्धमकर्कीकर्कन्धूमर्यीमकरीशमीकरीरकन्दुककुवलबदरं प्रस्थे॥ ८. ४. १०० ॥

मालाशालाशोणाद्राक्षाध्राक्षाक्षामाकाञ्च्येककामाश्च ॥ ८. ४. १०१ ॥[3]

अमहन्नवन्नगरेऽनुदीचाम् ॥ ८. ४. १०२ ॥

इच्यु त्र्यज्वावर्णममें ॥ ८. ४. १०३ ॥[4]

न भूताधिकसञ्जीवमद्राश्मकज्जलाः ॥ ८. ४. १०४ ॥

दिवोदासवाध्यश्वादीनां छन्दसि ॥ ८. ४. १०५ ॥[5]

गुणकात्स्न्र्ये सर्वस्य ॥ ८. ४. १०६ ॥

संज्ञायां गिरिनिकाययोः ॥ ८. ४. १०७ ॥

कुमार्यां वयसि ॥ ८. ४. १०८ ॥

उदके मिश्रे ॥ ८. ४. १०९ ॥

द्विगौ क्रतौ ॥ ८. ४. ११० ॥

१. The original reads युक्त आरोहणीयोविधि-

२. The original reads छाव्यै लिङ् and as a separate sūtra.

३. The original reads क्षामाज्यक

४. This and the next sūtra are written together in the original.

५. This and the next sūtra are written together in the original.

षष्ठी सभे ॥ ८. ४. १११ ॥

पुरे प्राचाम् ॥ ८. ४. ११२ ॥

गोडारिष्टतत्पूर्वाणि ॥ ८. ४. ११३ ॥

न हास्तिनफलकमार्देयाः ॥ ८. ४. ११४ ॥

कुसूलकूपकुम्भशालं बिले ॥ ८. ४. ११५ ॥

दिक्कृच्छब्दा ग्रामजनपदाख्यानचापाचानराटेषु ॥ ८. ४. ११६ ॥

आचार्योपसर्जनान्तेवासिनि ॥ ८. ४. ११७ ॥

उत्तरपदवृद्धौ सर्वं च ॥ ८. ४. ११८ ॥

बहुव्रीहौ विश्वं संज्ञायाम् ॥ ८. ४. ११९ ॥

इषूदराश्वेषु क्षेपे ॥ ८. ४. १२० ॥

नदीबन्धुनि[१] ॥ ८. ४. १२१ ॥

निष्ठोपसर्गपूर्वा वा ॥ ८. ४. १२२ ॥

मरुवृद्धसूत्रशयादीनां छन्दसि ॥ ८. ४. १२३ ॥

उत्तरपदादिः[२] ॥ ८. ४. १२४ ॥

कर्णो वर्णलक्षणात् ॥ ८. ४. १२५ ॥

संज्ञौपम्योः ॥ ८. ४. १२६ ॥

कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घाश्च ॥ ८. ४. १२७ ॥

शृङ्गमवस्थायां च ॥ ८. ४. १२८ ॥

नञोऽजरमरमित्रमृताः ॥ ८. ४. १२९ ॥

सोमनसी अलोमोषसी[३] ॥ ८. ४. १३० ॥

क्रतुदृशीकप्रतीकप्रतूर्तिहव्यभगाश्च ॥ ८. ४. १३१ ॥

आद्युदात्तं[४] द्व्यच्छन्दसि ॥ ८. ४. १३२ ॥

वीरवीर्यौ च ॥ ८. ४. १३३ ॥

कूलतीरतूलमूलशालाक्षसामान्याव्ययीभावे ॥ ८. ४. १३४ ॥

कंसमन्थशूर्पपाय्यकाण्डानि द्विगौ ॥ ८. ४. १३५ ॥

१. The original reads द्वीबन्धुनि and as one with the next sūtra.

२. This and the next two sūtras are written together.

३. This portion is written as a separate sūtra in the original.

४. The original reads द्युदात्तस्य छन्दसि

तत्पुरुषे शालम् ॥ ८. ४. १३६ ॥

कन्थं च ॥ ८. ४. १३७ ॥

चिंहणचिक्कणमद्धरमडरवैतुलवैतालिककर्णकुक्कुटपटत्कानामादिः ॥ ८. ४. १३८ ॥

चेलचीरखेडकखडुककाण्डं गर्हायाम् ॥ ८. ४. १३९ ॥

चीरमुपमानम् ॥ ८. ४. १४० ॥

पललसूपशाकानि मिश्रे ॥ ८. ४. १४१ ॥

कूलसूदस्थकर्षास्संज्ञायाम् ॥ ८. ४. १४२ ॥

अकर्मधारये राज्यम् ॥ ८. ४. १४३ ॥

वर्ग्यादयश्च ॥ ८. ४. १४४ ॥

पुत्रः पुंभ्यः ॥ ८. ४. १४५ ॥

नाचार्यराजर्त्विक्संयुक्तज्ञात्याख्येभ्यः ॥ ८. ४. १४६ ॥

चूर्णचौलचमसिचक्कनकरिपकुन्दमदलपद्राक्षातूस्तशौकटान्यप्राणिषष्ठ्या ॥ ८. ४. १४७ ॥

काण्डचीरपललसूपशाककुलानि ॥ ८. ४. १४८ ॥

कुण्डं वनम् ॥ ८. ४. १४९ ॥

प्रकृत्या भगालम् ॥ ८. ४. १५० ॥

शीतेर्नित्याबह्वज्बहुव्रीहावभसत् ॥ ८. ४. १५१ ॥

वनस्पतिबृहस्पतिशचीपतितनूनपान्नराशंसशुनश्शेपशण्डामर्कतृष्णावरुत्रीबम्बाविश्ववयामर्मृत्यूनामुभे युगपत् ॥ ८. ४. १५२ ॥

देवताद्वन्द्वे च ॥ ८. ४. १५३ ॥

पृथिवीरुद्रपूषमन्थिष्वेवानुदात्तादिषु ॥ ८. ४. १५४ ॥

पथ्युपपदकारकेभ्यः ॥ ८. ४. १५५ ॥

उत्कृत्योवाश्रमः ॥ ८. ४. १५६ ॥

१. The original reads चिहगण

२. Space is left out in the original for writing ण्डं गर्हायाम्

३. The original reads अकर्मधारयो

४. The original reads this as tw sūtras:—
पुत्रः पुंसिभ्यां नाचार्यः ॥
जत्विक् etc ॥

५. The original reads द्राक्षासूत

थाथघञ्क्ताजबित्रकाणाम् ॥ ८. ४. १५७ ॥

क्तः सूपमानाभ्याम् ॥ ८. ४. १५८ ॥

संज्ञायामनाचितपर्याचितास्थापितपरिगृहीतनिरुक्तप्रतिपन्नप्रश्लिष्टोपश्लिष्टोपद्रुतोपस्थापितानाम् ॥ ८. ४. १५९ ॥

गोऽसंहितायाः ॥ ८. ४. १६० ॥

कारकाद्दत्तश्रुतयोरेवाशिषि ॥ ८. ४. १६१ ॥

प्रवृद्धस्य यानवृषलयोः प्रयुक्तस्य सक्तिषु ॥ ८. ४. १६२ ॥

अवहितस्य भोगाकर्षयोः ॥ ८. ४. १६३ ॥

खट्वारूढकविशस्तपुनरुत्स्यूतपुनर्निष्कृतानां च ॥ ८. ४. १६४ ॥

इत्थंभूतेन कृते ॥ ८. ४. १६५ ॥

अनो भावकर्मणोः ॥ ८. ४. १६६ ॥

मनुक्तिन्व्याख्यानशयनासनस्थानयाजकादिक्रीताः ॥ ८. ४. १६७ ॥

सप्तम्याः पुण्यम् ॥ ८. ४. १६८ ॥

ऊनार्थकलहास्तृतीयाः ॥ ८. ४. १६९ ॥

मिश्रमनुपसर्गमसन्धौ ॥ ८. ४. १७० ॥

नञः स्वार्थनिषेधेशोभ्यर्ह्याँ च ॥ ८. ४. १७१ ॥

कृत्योकेष्णुच् ॥ ८. ४. १७२ ॥

चारुसाधुयौधिकानङ्गमेजयपदान्याकस्मात् ॥ ८. ४. १७३ ॥

गृहपतिगृहपतिकाः ॥ ८. ४. १७४ ॥

वर्तमानवर्धमानत्वरमाणध्रियमाणाः संज्ञायाम् ॥ ८. ४. १७५ ॥

अहन् ॥ ८. ४. १७६ ॥

राजानोऽच्छन्दसि ॥ ८. ४. १७७ ॥

विकारसदृशं व्यस्तं च ॥ ८. ४. १७८ ॥

१. The original reads थाथघञजरित्लकाणामञन्तः and omits क्तः in the next sūtra.

२. This is read along with the previous sūtra.

३. The original reads किता

४. The original reads अर्थोऽनार्थ-

५. The original reads कृत्योतेष्णु च

६. The original reads this as two sūtra thus:—
चारुसारयोर्विकान ॥
गमेजयपद etc ॥

तृंश्नतीक्ष्णशुचिनि वा ॥ ८. ४. १७९ ॥

बहुव्रीहविदमेतत्तद्भ्यः ²प्रथमपूरणे क्रियागणने ॥ ८. ४. १८० ॥

संख्यायास्तनः ॥ ८. ४. १८१ ॥

छन्दसि वा ॥ ८. ४. १८२ ॥

संज्ञायामजिनम् ॥ ८. ४. १८३ ॥

मित्रोऽनृषौ ॥ ८. ४. १८४ ॥

व्यवायिनोऽन्तरम् ॥ ८. ४. १८५ ॥

मुखं स्वाङ्गम् ॥ ८. ४. १८६ ॥

निष्ठोपमानाद्वा ॥ ८. ४. १८७ ॥

नाव्ययदिक्छब्दगोमहत्स्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः ॥ ८. ४. १८८ ॥

जातिकालसुखादिभ्योऽनाच्छादनात् ³कोऽकृतमितप्रतिपन्नाः ॥ ८. ४. १८९ ॥

वाजा⁴ते ॥ ८. ४. १९० ॥

द्वित्रिभ्यां पाद्दत् ॥ ८. ४. १९१ ॥

मूर्धानः ॥ ८. ४. १९२ ॥

सक्थमक्रान्तात् ॥ ८. ४. १९३ ॥

छन्दस्यादिश्च ॥ ८. ४. १९४ ॥

त्रिचक्रत्रिबन्धुत्रिवृतादीनाम् ॥ ८. ४. १९५ ॥

नञ्सुभ्याम् ॥ ८. ४. १९६ ॥

⁵कपि ॥ ८. ४. १९७ ॥

ह्रस्वान्तेऽन्त्यात्पूर्वम् ॥ ८. ४. १९८ ॥

कण्वेकाचिबहोर्नञ्समानाधिकरणे ॥ ८. ४. १९९ ॥

न गुणाक्षरच्छन्दोमानसूक्ताध्यायादयबोऽवयवाः ॥ ८. ४. २०० ॥

१. The original reads श्नन्ननक-

२. This portion is read as a separate sūtra in the original.

३. This portion along with the next sūtra is read as one sūtra in the original.

४. The original reads पाजातः

५. This and the next sūtra are written together in the original.

उ[१]पसर्गात् स्वाङ्गं ध्रुवमपशु ॥ ८. ४. २०१ ॥

वनं समासे ॥ ८. ४. २०२ ॥

अन्तरश्च ॥ ८. ४. २०३ ॥

अनिविभ्यामन्तः ॥ ८. ४. २०४ ॥

परिरभितो भाविमण्डले ॥ ८. ४. २०५ ॥

प्रादस्वाङ्गं संज्ञायाम् ॥ ८. ४. २०६ ॥

उदकोपलोलप[२]मशकमक्षिकालकाकालिकतरिककतरीपत्रेपवषानिरः ॥

८. ४. २०७ ॥

उदुपाभ्यां वाजिनम् ॥ ८. ४. २०८ ॥

परेर्हस्तपादकेशकर्षाः ॥ ८. ४. २०९ ॥

दुस्तरिपादवश्च ॥ ८. ४. २१० ॥

अ[३]भेर्मुखम् ॥ ८. ४. २११ ॥

अपाच्च ॥ ८. ४. २१२ ॥

स्फि[४]गपूतवीणाञ्जोध्वकुक्षिसीरनामनामानि च ॥ ८. ४. २१३ ॥

अधेरुपरिस्थम् ॥ ८. ४. २१४ ॥

अनोरप्रधानकनीयसी ॥ ८. ४. २१५ ॥

पुरुषश्चान्वादिष्टः ॥ ८. ४. २१६ ॥

अतेरकृ[५]त्पदे ॥ ८. ४. २१७ ॥

नेरनिधाने ॥ ८. ४. २१८ ॥

प्रतेरंशुजनराजन्वुष्ट्रखेटकाजिरार्द्राश्रवणाः ॥ ८. ४. २१९ ॥

कृत्तिकार्धपुराणि तत्पुरुषे ॥ ८. ४. २२० ॥

१. This and the next two sūtras are written in the original thus:—

उपसर्गात् स्वागन्ध्रम् ॥

पशु वने समासेऽन्तरं च ॥

२. Space is left out in the original for writing पमश

३. This and the next sūtra are written in the original thus

मे अपाच्च ॥

४. The original reds स्थिगयुतवीणाञ्छोर्ध्वाकुक्षिसिविर-

५. The original reads अतेद्धापे

[1]उपाद्ध्यजाजिनान्यगौरलेटलोटजिह्वाकृष्णाकन्यागुडकल्पपादीनि॥ ८. ४. २२१ ॥

सोरविक्षेपणे ॥ ८. ४. २२२ ॥

उत्पुच्छे वा ॥ ८. ४. २२३ ॥

नलोपः पूर्वत्रासिद्धिः ॥ ८. ४. २२४ ॥

प्लुत उदात्तः ॥ ८. ४. २२५ ॥

प्रश्नान्ताभिपूजविदार्[2]स्वनुदात्तः ॥ ८. ४. २२६ ॥

असूयासंमतिकोपकुत्सनेषु ॥ ८. ४. २२७ ॥

याशीः[3] क्षिप्रैषत्याख्यानेषु स्वरितः ॥ ८. ४. २२८ ॥

उदात्तादनुदात्तः ॥ ८. ४. २२९ ॥

उदात्तस्वरितवरूचवार्यणः ॥ ८. ४. २३० ॥

एकादे अपादादौ पादाके वाक्ये ॥ ८. ४. २३१ ॥

स्वरितस्यैकश्रुतौ सिद्धिः ॥ ८. ४. २३२ ॥

इति श्रीमहाराजाधिराजपरमेश्वरभोजदेवविरचिते
सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे
अष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः
समाप्तः

---

१. This and the next sūtra are read in the original thus:—
उपाध्यजिनाम्यगौ ॥
टलटलोटजिह्वाकृष्णाकन्याङ्डकल्प-
पादिनि सोरविक्षेपणे ॥

२. This portion is written as a separate sūtra.

३. The original reads
कुत्सनादीयाश्रीः ॥
प्रैषत्याख्यानेषु स्वरितः ॥

INDEX OF SŪTRAS

A—L

NOTE ON APPENDIX I.

In the following pages an attempt is made to present in a tabular form the extent to which Bhoja has drawn upon Pāṇini, Kātyāyana, Patañjali and others. The first column refers to the order of the sūtras in the text of the Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa. The second column refers to the sūtra of Pāṇini in the Aṣṭādhyāyī order. The extent of agreement between the sūtras of Bhoja and Pāṇini can be found out from the remarks column. In cases where no remark is seen, it may be taken that the sūtras are the same in both the works. The Phiṭ sūtras referred to in pages 501—503 of this Appendix are those of Śāntanava. They are printed along with the Siddhāntakaumudī. Regarding the Vārtikas cited in this column, it has to be noted that most, if not all, of these Vārtikas could be traced in the Kāśikā. In giving the references to the Vārtikas, the following principle has been kept in view. If a Vārtika could be traced in the Mahābhāṣya, the sūtra under which it is found therein is referred to. Otherwise the numbers refer to the number of the sūtras in the Kāśikā. It may be pointed out here that there is a good deal of uncertainty regarding the text of the Vārtikas. Several sentences in the Bhāṣya of Patañjali read like Vārtikas and they have been so treated in the Kāśikā. Similarly several Vārtikas have been read into the Bhāṣya and they are not easily distinguished from the Bhāṣya. Several Bhāṣya-iṣṭis too have been mistook for Vārtikas by several writers. To add to

this confusion, manuscripts of the text of the Vārtikas widely differ from each other. Apart from all these, there have been more than one Vārtikakāra. An attempt at determining the text of the Vārtikas is well worth making. References to the Uṇādi sūtras, on pages 371—391 of this Appendix could be easily traced in the editions of the Uṇādis, published under the auspices of this University.

APPENDIX I

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, i, 1		
I, i, 2	I, iii, 1	Compare.
I, i, 3		See Bopadeva; also Vārtika on III, i, 35 in the Kāsikā.
I, i, 4	III, i, 32	Compare.
I, i, 5	I, ii, 45	
I, i, 6,7	I, ii, 46	
I, i, 8		
I, i, 9		
I, i, 10		
I, i, 11		
I, i, 12		
I, i, 13		
I, i, 14	I, i, 26	
I, i, 15		
I, i, 16	I, i, 22	
I, i, 17	I, i, 23	
I, i, 18		
I, i, 19	I, iv, 103 and 104	Bhoja combines.
I, i, 20		
I, i, 21		
I, i, 22	I, iv, 102	
I, i, 23	I, iv, 99	Compare.
I, i, 24	I, iv, 100	
I, i, 25	I, iv, 14	Compare.
I, i, 26	III, i, 92	Compare.
I, i, 27	I, ii, 43	
I, i, 28	I, ii, 44	
I, i, 29	I, ii, 42	
I, i, 30	II, i, 52	
I, i, 31		
I, i, 32	I, iv, 23	See the Mahābhāṣya.
I, i, 33	I, iv, 54	
I, i, 34	I, iv, 55	
I, i, 35	III, i, 87	
I, i, 36	I, iv, 51	See the Bhāṣya.
I, i, 37		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, i, 38	I, iv, 49	
I, i, 39	I, iv, 50	
I, i, 40	I, iv, 51	
I, i, 41	II, iii, 5	Compare.
I, i, 42	I, iv, 52	Compare.
I, i, 43	I, iv, 53	
I, i, 44	I, iv, 53	Compare Vārtika 1.
I, i, 45	I, iv, 52	Compare Vārtika 5.
I, i, 46	I, iv, 52	Compare Vārtika 6.
I, i, 47	I, iv, 52	Compare Vārtika 7.
I, i, 48	I, iv, 46	
I, i, 49	I, iv, 48	
I, i, 50	I, iv, 24	Vārtika 1.
I, i, 51	I, iv, 47	
I, i, 52	I, iv, 43	
I, i, 53	I, iv, 38	Compare.
I, i, 54		
I, i, 55	I, iv, 42	
I, i, 56	I. iv, 32	Bhoja adds.
I, i, 57	I, iv, 33	
I, i, 58	I, iv, 34	
I, i, 59	I, iv, 35	
I, i, 60	I, iv, 36	Compare.
I, i, 61	I, iv, 37	
I, i, 62	I, iv, 39	
I, i, 63	I, iv, 40	
I, i, 64	I, iv, 41	
I, i, 65	I, iv, 24	
I, i, 66	I, iv, 24	Vārtika.
I, i, 67	I, iv, 25	
I, i, 68	I, iv, 26	
I, i, 69	I, iv, 27	
I, i, 70	I, iv, 28	
I, i, 71	I, iv, 29	
I, i, 72	I, iv, 30	
I, i, 73	I, iv, 31	
I, i, 74	I, iv, 45	Compare.
I, i, 75	II, iii, 48	Compare.
I, i, 76	II, iii, 49	Compare.
I, i, 77	VI, i, 4	Bhoja adds.
I, i, 78	VI, i, 5	

BHOJA—PĀṆINI CONCORDANCE.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, i, 79	VI, i, 6	Compare.
I, i, 80	I, i, 45	
I, i, 81	I, i, 2	
I, i, 82	I, i, 1	
I, i, 83	I, i, 73	
I, i, 84	I, i, 7	Compare.
I, i, 85	I, i, 65	
I, i, 86	I, i, 64	Compare.
I, i, 87	I, i, 46	Compare.
I, i, 88	I, i, 60	
I, i, 89	I, i, 61	
I, i, 90 } I, i, 91 } I, i, 92 }	I, ii, 27	Compare
I, i, 93	I, ii, 29	
I, i, 94	I, ii, 30	
I, i, 95	I, ii, 31	
I, i, 96	I, ii, 32	
I, i, 97	I, iv, 10	
I, i, 98	I, iv, 11	
I, i, 99	I, iv, 12	
I, i, 100	I, i, 8	
I, i, 101	I, i, 9	Compare.
I, i, 102	I, i, 10	
I, i, 103		
I, i, 104		
I, i, 105	I, i, 11	
I, i, 106	I, i, 12	Compare.
I, i, 107	I, i, 14	Compare.
I, i, 108	I, i, 15	
I, i, 109	I, i, 16	Compare.
I, i, 110	I, i, 17	
I, i, 111	I, i, 18	Compare.
I, i, 112 } I, i, 113 }	I, i, 27	See the Gaṇasūtras.
I, i, 114	I, i, 34	Compare.
I, i, 115	I, i, 35	
I, i, 116	I, i, 36	See also the first Vārtika under this Sūtra.
I, i, 117	I. iv, 56	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, i, 118 I, i, 119 I, i, 120 I, i, 121 I, i, 122 I, i, 123 I, i, 124 I, i, 125	I, iv, 57	Pāṇini's is an ākṛtigaṇa and Bhoja has made many additions.
I, i, 126	I, iv, 57	See the Gaṇasūtra,
I, i, 127	I, iv, 58	See the Gaṇasūtra.
I, i, 128	I, iv, 59	
I, i, 129	I, iv, 59	Vārtika.
I, i, 130		
I, i, 131	I, iv, 60	
I, i, 132	I, iv, 60 I, iv, 61	Vārtika.
I, i, 133 I, i, 134 I, i, 135 I, i, 136 I, i, 137 I, i, 138 I. i, 139 I, i, 140	I, iv, 61	See the Gaṇa and the Gaṇasūtras.
I, i, 141	I, iv, 62	
I, i, 142	I, iv, 63	
I, i, 143	I, iv, 64	
I, i, 144	I, iv, 65	
I, i, 145	I, iv, 66	
I, i, 146	I, iv, 67 I, iv, 68	Bhoja combines the two Sūtras of Pāṇini.
I, i, 147	I, iv, 69	
I, i, 148	I, iv, 70	
I, i, 149	I, iv, 71	
I, i, 150	I, iv, 72	Compare.
I, i, 151	I, iv, 73	Bhoja adds the meaning.
I, i, 152 I, i, 153	I, iv, 74	Pāṇini's is an ākṛtigaṇa. The Vārtika on the above has been included in the Sūtra by Bhoja.
I, i, 154	I, iv, 75 I, iv, 76	Bhoja combines the two.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, i, 155	I, iv, 77	
I, i, 156	I, iv, 78	
I, i, 157	I, iv, 79	
I, i, 158	I, iv, 80	
I, i, 159	I. iv, 83	
I, i, 160	I, iv, 84	
I, i, 161	I, iv, 85	Compare.
I, i, 162	I, iv, 86	
I, i, 163	I, iv, 87	
I, i, 164	I, iv, 88	
I, i, 165	I, iv, 89	Vārtika.
I, i, 166	I, iv, 90	
I, i. 167	I, iv, 91	
I, i, 168	I, iv, 92	
I, i, 169	I, iv, 93	
I, i, 170	I, iv, 94	
I, i, 171	I, iv, 95	
I, i, 172	I, iv, 96	
I, i, 173	I, iv, 97	
I, i, 174	I, iv, 98	Compare.
I, i, 175 } I, i, 176 I, i, 177 I, i, 178 I, i, 179 I, i, 180	I, i, 37	Bhoja has 6 sūtras corresponding to the ākṛtigaṇa of Pāṇini.
I, i, 181	I, i, 39	
I, i, 182	I, i, 40	
I, i, 183		
I, i, 184		
I, i, 185		
I, i, 186		
I, i, 187		
I, i, 188		
I, i, 189 } I, i, 190		See Dhātupāṭha after I, 799 and compare VI, iv, 92 of Pāṇini.
I, i, 191		Dhātupāṭha I, 862—66
I, i, 192		Dhātupāṭha I, 854—860
I, i, 193		Dhātupāṭha I, 845
I, i, 194		Dhātupāṭha I, 846
I, i, 195		Dhātupāṭha I, 847

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, i, 196		Dhātupāṭha I, 848
I, i, 197		Dhātupāṭha I, 849
I, i, 198		Dhātupāṭha I, 850
I, i, 199		Dhātupāṭha I, 851
I, i, 200		Dhātupāṭha I, 852
I, i, 201		Dhātupāṭha I, 853
I, i, 202		Dhātupāṭha I, 867
I, i, 203		Dhātupāṭha I, 868
I, i, 204		Dhātupāṭha I, 869
I, i, 205		Dhātupāṭha I, 870
I, i, 206		Dhātupāṭha I, 871
I, i, 207		Dhātupāṭha I, 872
I, i, 208		Dhātupāṭha I, 873
I, i, 209	III, iv, 113	Compare.
I, i, 210	III, iv, 114	
I, i, 211	III, iv, 115	Compare.
I, i, 212	III, iv, 116	
I, ii, 1	I, i, 71	Compare.
I, ii, 2		
I, ii, 3	I, i, 70	Compare.
I. ii, 4	I, i, 69	Compare.
I. ii, 5		
I. ii, 6		
I, ii, 7	I, iii, 2	Compare.
I, ii, 8	I, iii, 3	
I, ii, 9		
I, ii, 10	I, iii, 4	Compare.
I. ii, 11	I, iii, 7	Vārtika 4.
I, ii, 12	I, iii, 5	
I, ii, 13	I, iii, 6	
I, ii, 14	I, iii, 7	
I, ii, 15	I, iii, 8	
I, ii, 16	I, iii, 8	Compare Vārtika 1.
I, ii, 17		
I, ii, 18	I, i, 68	
I, ii, 19	I, i, 72	
I, ii, 20	I, i, 72	Vārtika 17.
I, ii, 21	I, i, 72	Vārtika 18.
I, ii, 22	I, i, 72	Compare Vārtika 23.
I, ii, 23	I, i, 72	Compare Vārtika 21.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, ii, 24	I, i, 72	Compare Vārtika 28.
I, ii, 25		Paribhāṣā 28.
I, ii, 26		
I, ii, 27	I, i, 72	Vārtika 29.
I, ii, 28	I, i, 66	
I, ii, 29	I, i, 67	
I, ii, 30	I, i, 52	
I, ii, 31	I, i, 53	
I, ii, 32		
I, ii, 33	I, i, 54	
I, ii, 34	I, i, 55	
I, ii, 35	I, i, 46	
I, ii, 36	I, i, 47	
I. ii, 37	I, i, 51	Compare.
I, ii, 38	I, i, 49	Compare.
I, ii, 39	I, i, 50	
I, ii, 40	I, i, 48	
I, ii, 41	I, i, 3	
I, ii, 42	I, i, 27	
I, ii, 43	I, i, 56	
I, ii, 44	I, i, 57	
I, ii, 45	I, i, 58	
I, ii, 46	I, i, 58	Compare Vārtika 1.
I, ii, 47	I, i, 58	Compare Vārtika 2.
I, ii, 48	I, i, 58	Compare Vārtika 3.
I, ii, 49		
I, ii, 50	I, i, 59	
I, ii, 51		
I, ii, 52	I, i, 21	
I, ii, 53		Paribhāṣā 36.
I, ii, 54		Paribhāṣā 37.
I, ii, 55		
I, ii, 56		
I, ii, 57		
I, ii, 58	I, i, 62	
I, ii, 59	I, i, 63	Compare.
I, ii, 60		
I, ii, 61	I, i, 63	See Vārtika 6.
I, ii, 62	I, iii, 10	
I, ii, 63		
I, ii, 64		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, ii, 65		
I, ii, 66		Paribhāṣā 17.
I, ii, 67		See Bhāṣya on IV, i, 27.
I, ii, 68		
I, ii, 69		
I, ii, 70		Paribhāṣā 62.
I, ii, 71		
I, ii, 72		
I, ii, 73	II, i, 1	
I, ii, 74		Paribhāṣā 15.
I, ii, 75		
I, ii, 76		Paribhāṣā 114.
I, ii, 77		Paribhāṣā 72.
I, ii, 78		Paribhāṣā 101.
I, ii, 79		
I, ii, 80	I, i, 20	Vārtika 5.
I, ii, 81		
I, ii, 82		Paribhāṣā 86.
I, ii, 83	I, i, 39	Compare Vārtikas 10 and the following.
I, ii, 84	I, i, 39	Compare Vārtika 15.
I, ii, 85		Paribhāṣā 51.
I, ii, 86		
I, ii, 87	I, i, 15	See the Bhāṣya.
I, ii, 88		
I, ii, 89	I, i, 23	See the Bhāṣya on Vārtika 3.
I, ii, 90	I, i, 23	See the Bhāṣya on Vārtika 4.
I, ii, 91	I, i, 49	Compare Bhāṣya on Vārtika 1.
I, ii, 92	VII, ii, 114	Compare Bhāṣya on Vārtika 2.
I, ii, 93	III, i, 12	Compare Bhāṣyā on Vārtika 4.
I, ii, 94	I, ii, 51	Compare Bhāṣya.
I, ii, 95	I, i, 62	Compare Bhāṣya on Vārtika 13.
I, ii, 96	IV, i, 36	Compare Bhāṣya on Vārtika 4.
I, ii, 97		
I, ii, 98	I, i, 14	Compare Bhāṣya.
I, ii, 99		
I, ii, 100	I, i, 20	Compare Bhāṣya on Vārtika 9.
I, ii, 101		
I, ii, 102	I, i, 3	Compare Bhāṣya on Vārtika 6.
I, ii, 103	II, iii, 46	Compare Bhāṣya on Vārtika 8.
I, ii, 104	VII, ii, 100	Compare Bhāṣya on Vārtika 2.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, ii, 105	VI, iv, 148	Compare Bhāṣya on Vārtika 5.
I, ii, 106	III, i, 94	
I, ii, 107	I, i, 3	See Bhāṣya on Vārtika 1.
I, ii, 108	I, i, 6	Compare Bhāṣya on Vārtika 1.
I, ii, 109		
I, ii, 110	I, i, 5	Compare Bhāṣya on Vārtika 3.
I, ii, 111		
I, ii, 112	III, ii, 3	Compare Bhāṣya.
I, ii, 113	VI, i, 17	Compare Bhāṣya on Vārtika 2.
I, ii, 114	I, iv, 96	Compare Bhāṣya.
I, ii, 115		
I, ii, 116		
I, ii, 117		
I, ii, 118		
I, ii, 119		
I, ii, 120	I, iv, 2	
I, ii, 121	I, iv, 2	Compare Bhāṣya on Vārtika 7.
I, ii, 122	I, iv, 2	Compare Bhāṣya on Vārtika 7.
I, ii, 123	I, iv, 2	Compare Bhāṣya on Vārtika 7.
I, ii, 124	I, iv, 2	Compare Bhāṣya on Vārtika 7.
I, ii, 125	VII, i, 30	See Bhāṣya.
I, ii, 126		
I, ii, 127 } I, ii, 128 }	I, ii, 9	See Bhāṣya on Slōkavārtika 2.
I, ii, 129	I, i, 5	See Bhāṣya on Vārtika 3.
I, ii, 130	I, i, 11	See Bhāṣya.
I, ii, 131	I, i, 1	Compare Vārtika 2.
I, ii, 132	I, i, 1	See Bhāṣya.
I, ii, 134	III, iii, 19	See Bhāṣya on Vārtika 3.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 1 } I, iii, 2 } I, iii, 3 }	III, i, 5	Bhoja gives the meanings of the roots in addition.
I, iii, 4 } I, iii, 5 } I, iii, 6 }	III, i, 6	Bhoja gives the meaning in addition.
I, iii, 7 } I, iii, 8 } I, iii, 9 }	III, i, 7	See also the Vārtikas on this sūtra.
I, iii, 10	III, i, 8	Compare.

APPENDIX I

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 11	III, i, 8	Compare Vārtika 1.
I, iii, 12	III, i, 10	The Vārtika is incorporated into the sūtra by Bhoja.
I, iii, 13	III, i, 11	Compare.
I, iii, 14	III, i, 11	Compare Vārtika 3.
I, iii, 15	III, i, 11	Compare in part.
I, iii, 16 } I, iii, 17 } I, iii, 18 }	III, i, 12	Vārtikas 1 and 2. Bhoja omits several words found in the Gaṇa and has some new words found in the Lohitādigaṇa.
I, iii, 19	III, i, 13	This is an ākṛtigaṇa according to Pāṇini.
I, iii, 20	III, i, 14	Bhoja combines the Vārtikas also.
I, iii, 21	III, i, 15	Compare the Bhāṣya on this sūtra.
I, iii, 22	III, i, 16	Compare the Bhāṣya on this sūtra.
I, iii, 23	III, i, 18	
I, iii, 24	III, i, 17	The additions in Bhoja are based on the Bhāṣya on this sūtra.
I, iii, 25	III, i, 15	See the Vārtika.
I, iii, 26 } I, iii, 27 } I, iii, 28 }	III, i, 19	See the Bhāṣya on the third Vārtika. Three other sentences in the Bhāṣya here appear as the 54th, 55th and 56th sūtras in this pāda in Bhoja.
I, iii, 29 } I, iii, 30 }	III, i, 27	This is an ākṛtigaṇa in Pāṇini.
I, iii, 31	III, i, 22	
I, iii, 32		
I, iii, 33	III, i, 22	See the Bhāṣya on the third Vārtika.
I, iii, 34	III, i, 23	Compare.
I, iii, 35	III, i, 24	
I, iii, 36		
I, iii, 37	III, i, 25	Compare.
I, iii, 38		A Gaṇasūtra under the curādi in the Dhātupāṭha.
I, iii, 39	III, i, 22	Compare.
I, iii, 40		
I, iii, 41	III, i, 25	Vārtika 2.
I, iii, 42		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 43	III, i, 25	Compare the Kāśikā.
I, iii, 44		
I, iii, 45	III, i, 21	Kaiyaṭa gives this as a Vārtika, though it is not found in the Bhāṣya. See the Kāśikā also.
I, iii, 46	III, i, 25	See the Kāśikā.
I, iii, 47	III, i, 25	See the Kāśikā.
I, iii, 48	III, i, 21	See the Kāśikā.
I, iii, 49	III, i, 25	See the Kāśikā.
I, iii, 50	III, i, 21	Kaiyaṭa gives this as a separate Vārtika, though it is not found in the Bhāṣya.
I, iii, 51	III, i, 25	Neither in the Vārtikas, nor in the Bhāṣya do we find anything corresponding to this sūtra of Bhoja; but it is given as a gaṇa sūtra in the Kaumudī at the end of the curādi. Probably there was a Vārtika, which is not traceable now.
I, iii, 52	III, i, 25	Compare.
I, iii, 53		
I, iii, 54 }		
I, iii, 55 }		See remarks under Bhoja I, iii, 26—28 above.
I, iii, 56 }		
I, iii, 57		
I, iii, 58	III, i, 26	Vārtika 6.
I, iii, 59		
I, iii, 60	III, i, 26	Vārtika 7.
I, iii, 61	III, i, 26	Vārtika 8.
I, iii, 62	III, i, 26	Vārtika 9.
I, iii, 63	III, i, 26	Vārtika 10.
I, iii, 64	III, i 26	Vārtika 11.
I, iii, 65	III, i, 28	Compare.
I, iii, 66	III, i, 29	
I, iii, 67	III, i, 30	
I, iii, 68		
I, iii, 69	III, i, 40	Compare.
I, iii, 70	III, i, 36	Bhoja combines the Vārtika.
I, iii, 71	III, i, 35 and 37	Bhoja combines the two sūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 72	III, i, 38	
I, iii, 73	III, i, 39	
I, iii, 74	III, i, 41	Compare.
I, iii, 75		
I, iii, 76	III, i, 33	
I, iii, 77	III, i, 43 and 44	Compare both the sūtras.
I, iii, 78	III, i, 44	Vārtika.
I, iii, 79		
I,iii, 80		
I, iii, 81		
I, iii, 82	III, i, 45	
I, iii, 83	III, i, 46	Compare.
I, iii, 84		
I, iii, 85	III, i, 48	Bhoja combines the sūtra and the Vārtika.
I, iii, 86	III, i, 49	
I, iii, 87	III, i, 52	Compare.
I, iii, 88	III, i, 56	Compare.
I, iii, 89	III, i, 53	
I, iii, 90	III, i, 54	
I, iii, 91	III, i, 55	Compare.
I, iii, 92	III, i, 57 and 58	Bhoja combines the two sūtras.
I, iii, 93	III, i, 60	
I, iii, 94		
I, iii, 95	III, i, 61	
I, iii, 96	III, i, 62	
I, iii, 97	III, i, 63	
I, iii, 98		
I, iii, 99 } I, iii, 100 }	III, i, 64	Compare.
I, iii, 101	III, i, 66	Compare.
I, iii, 12	III, i, 65	Compare.
I, iii, 103	III, i, 67	
I, iii, 104	III, i, 67	Compare Vārtika 1 and the Bhāṣya thereon.
I, iii, 105	III, i, 63	Compare.
I, iii, 106	III, i, 63	Compare the Vārtika.
I, iii, 107	III, i, 88	Compare.
I, iii, 108	III, i, 68	See also Vārtika 13 in III, i, 87.
I, iii, 109	II, iv, 72	Compare.
I, iii, 110	II, iv, 75	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 111	III, i, 69	
I, iii, 112	III, i, 63	Compare the Vārtika.
I, iii, 113	III, i, 70	
I, iii, 114	III, i, 71	
I, iii, 115	III, i, 72	
I, iii, 116		
I, iii, 117	III, i, 77	Compare.
I, iii, 118	III, i, 78	
I, iii, 119	III, i, 79	Compare.
I, iii, 120	III, i, 73	
I, iii, 121	III, i, 74	Compare.
I, iii, 122	III, i, 75	
I, iii, 123	III, i, 76	
I, iii, 124	III, i, 82	
I, iii, 125		
I, iii, 126	III, i, 83	Compare.
I, iii, 127	III, i, 85	Compare.
I, iii, 128		
I, iii, 129	III, i, 96	
I, iii, 130	III, i, 96	Compare Vārtika 2.
I, iii, 131	III, iv, 68	Compare.
I, iii, 132		
I, iii, 133		
I, iii, 134		
I, iii, 135		
I, iii, 136	III, i, 96	Compare Vārtika 1.
I, iii, 137	III, i, 97	
I, iii, 138	III, iv, 68	Compare.
I, iii, 139		
I, iii, 140	III, i, 98	
I, iii, 141	III, i, 97	Compare the Bhāṣya on the first Vārtika.
I, iii, 142	III, i, 100	Compare.
I, iii, 143	III, i, 100	Vārtika 1.
I, iii, 144	III, i, 101	Compare.
I, iii, 145	III, i, 102	
I, iii, 146	III, i, 103	
I, iii, 147	III, i, 104	
I, iii, 148	III, i, 105	Bhoja combines the Vārtika also.
I, iii, 149	III, i, 106	
I, iii, 150	III, i, 114	Compare in part.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 151	III, i, 107	
I, iii, 152	III, i, 108	
I, iii, 153	III, i, 109	
I, iii, 154	III, i, 110	
I, iii, 155	III, i, 111	Compare.
I, iii, 156	III, i, 112	
I, iii, 157	III, i, 112	Compare Vārtika 4.
I, iii, 158	III, i, 109 and 120	This is composed of parts of the Vārtika on III, i, 109 and parts of III, i, 120. The Vārtika under reference is not found in the Bhāṣya, but in the Kāśikā.
I, iii, 159	III, i, 114	Compare in part. See also Vārtika 3.
I, iii, 160	III, i, 114	Compare in part See also Vārtika 1.
I, iii, 161	III, i, 114	Compare in part.
I, iii, 162	III, i, 115	
I, iii, 163	III, i, 116	Compare.
I, iii, 164	III, i, 121	
I, iii, 165		
I, iii, 166	III, i, 114	Part of this sūtra with the addition of the meaning.
I, iii, 167 } I, iii, 168 }	III, i, 117	Bhoja divides.
I, iii, 169	III, i, 119	Compare.
I, iii, 170	III, i, 124	
I, iii, 171	III, i, 124	Vārtika 1.
I, iii, 172	III, i, 124	Vārtika 2.
I, iii, 173	III, i, 125	
I, iii, 174	III, i, 126	Compare.
I, iii, 175	III, i, 122	Compare.
I, iii, 176		
I, iii, 177	III, i, 128	See Kāśikā.
I, iii, 178	III, i, 129	Compare in part.
I, iii, 179		
I, iii, 180	III, i, 129	Compare in part,
I, iii, 181	III, i, 130	
I, iii, 182	III, i, 131	Bhoja adds part of Pāṇini III, i, 127.
I, iii, 183	III, i, 132	
I, iii, 184	III, iii, 163	
I, iii, 185	III, iii, 164	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 186	III, iii, 169 and 170	Bhoja combines. Compare.
I, iii, 187	III, i, 133	Compare.
I, iii, 188		
I, iii, 189		
I, iii, 190	III, i, 134	See the pacādigaṇa.
I, iii, 191		
I, iii, 192		
I, iii, 193	III, i, 134	
I, iii, 194	III, i, 134	
I, iii, 195	III, i, 134	Compare the nandyādigaṇa.
I, iii, 196	III, i, 134	
I, iii, 197	III, i, 134	
I, iii, 198	III, i, 134	
I, iii, 199	III, i, 134	
I, iii, 200	III, i, 134	
I, iii, 201	III, i, 134	
I, iii, 202	III, i, 134	Compare the grahādigaṇa.
I, iii, 203	III, i, 134	
I, iii, 204	III, i, 134	
I, iii, 205	III, i, 134	
I, iii, 206	III. i, 134	
I, iii, 207	III, i, 135	Compare.
I, iii, 208		
I, iii, 209	III, i, 136	
I, iii, 210		
I, iii, 211	III, i, 137	Compare the Vārtika.
I, iii, 212	III, i, 137	
I, iii, 213	III, i, 138	Parts of Pāṇini.
I, iii, 214	III, i, 138	Parts of Pāṇini.
I, iii, 215	III, i, 138	Compare the first Vārtika.
I, iii, 216	III, i, 138	See the second Vārtika.
I, iii, 217	III, i, 139	Compare.
I, iii, 218	III, i, 140	Compare.
I, iii, 219	III, i, 141	Compare parts of this sūtra.
I, iii, 220	III, i, 142	Compare.
I, iii, 221	III, i, 141	Compare parts of this sūtra.
I, iii, 222	III, i, 141	Compare parts of this sūtra.
I, iii, 223	III, i, 141	Compare parts of this sūtra.
I, iii, 224	III, i, 143	Compare.
I, iii, 225	III, i, 144	
I, iii, 226	III, i, 146	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iii, 227	III, i, 147	
I, iii, 228	III, i, 148	Compare.
I, iii, 229	III, i, 145	Bhoja combines the Vārtika.
I, iii, 230	III, i, 149	Bhoja combines the Vārtika.
I, iii, 231	III, i, 150	

I, iv, 1	III, ii, 1	
I, iv, 2	III, ii, 2	
I, iv, 3	III, ii, 1	See the Vārtika.
I, iv. 4	III, ii, 3	
I, iv, 5	III, ii, 7	
I, iv, 6		
I, iv, 7		
I, iv, 8	III, ii, 4	Compare the Kāśikā.
I, iv, 9	III, ii, 5	Compare the Bhāṣya.
I, iv, 10	III, ii, 5	Compare the Bhāṣya.
I, iv, 11	III, ii, 5	Compare.
I, iv, 12	III, ii, 9 and 10	Bhoja combines.
I, iv, 13	III, ii, 11	Compare.
I, iv, 14	III, ii, 12	
I, iv, 15	III, ii, 13	See Vārtika.
I, iv, 16	III, ii, 9	Compare Vārtika 1.
I, iv, 17	III, ii, 9	Vārtika 2.
I, iv, 18		
I, iv, 19	III, i, 14	
I, iv, 20	III, ii, 21	Vārtika 1.
I, iv, 21	III, ii, 15	Compare the Sūtra and the 1st Vārtika.
I, iv, 22	III, ii, 15	Vārtika 3.
I, iv, 23	III, ii, 15	Vārtika 2.
I, iv, 24	III, ii, 15	Compare in part.
I, iv, 25	III, ii, 15	Compare Vārtika 4.
I, iv, 26	III, ii, 16	
I, iv, 27	III, ii, 17	
I, iv, 28	III, ii, 18	
I, iv, 29	III, ii, 19	
I, iv, 30	III. ii, 20 and 23	Bhoja combines the two Sūtras o Pāṇini.
I, iv, 31	III, ii, 21	Compare. Bhoja has got severa words in addition.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 32	III, ii, 22	Compare.
I, iv, 33	III, ii, 24	Bhoja combines the Vārtika.
I, iv, 34	III, ii, 25	
I, iv, 35	III, ii, 26	Compare.
I, iv, 36		
I, iv, 37	III, ii, 26	Compare.
I, iv, 38	III, ii, 28	
I, iv, 39	III, ii, 29	Compare. Vārtika 1 is tagged on to the Sūtra.
I, iv, 40	III, ii, 30	Part of III, ii, 29 and the second Vārtika on that Sūtra and III, ii, 30 are combined by Bhoja. See also Bhāṣya on Vārtika 2.
I, iv, 41		
I, iv, 42	III, ii, 31	Compare.
I, iv, 43	III, ii, 32	Compare.
I, iv, 44	III, ii, 33 and 34	Both are combined by Bhoja.
I, iv, 45	III, ii, 35	Compare.
I, iv, 46	III, ii, 28	Compare Vārtika 1.
I, iv, 47 }	III, ii, 36 }	The three Sūtras of Pāṇini are grouped in the three Sūtras of Bhoja.
I, iv, 48 }	III, ii, 37 }	
I, iv, 49 }	III, ii, 38 }	
I, iv, 50	III, ii, 39	Compare.
I, iv, 51		
I, iv, 52	III, ii, 37	Bhoja's is part of this Sūtra of Pāṇini.
I, iv, 53	III, ii, 40	Compare.
I, iv, 54 }	III, ii, 42	Bhoja combines both.
I, iv, 55 }		
I, iv, 56	III, ii, 43	Compare. Bhoja adds.
I, iv, 57	III, ii, 44	Compare. Bhoja adds.
I, iv, 58	III, ii, 45	
I, iv, 59	III, ii, 46	Compare.
I, iv, 60		
I, iv, 61	III, ii, 47	Compare. See also Vārtika 1 on III, ii, 38.
I, iv, 62	III, ii, 38	Vārtika 2.
I, iv, 63		
I, iv, 64	III, ii, 48	Compare. The rest in Pāṇini under this Sūtra is found in the next sūtra of Bhoja.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 65	III, ii, 48	Bhoja combines the first Vārtika. A considerable portion of Pāṇini is tagged on to the next sūtra of Bhoja.
I, iv, 66	III, ii, 48	See note above.
I, iv, 67		
I, iv, 68	III, ii, 48	Vārtika 3.
I, iv, 69	III, ii, 49	
I, iv, 70	III, ii, 50	Compare.
I, iv, 71		
I, iv, 72	III, ii, 49	Vārtika 1.
I, iv, 73	III, ii, 49	Vārtika 2.
I, iv, 74	III, ii, 49	Compare. Vārtika 3
I, iv, 75	III, ii, 51	
I, iv, 76	III, ii, 52	
I, iv, 77		
I, iv, 78		
I, iv, 79		
I, iv, 80		
I, iv, 81		
I, iv, 82	III, ii, 54	Compare.
I, iv, 83		
I, iv, 84	III, ii, 55	
I, iv, 85	III, ii, 55	Vārtika 1.
I, iv, 86		
I, iv, 87		
I, iv, 88 } I, iv, 89 }	III, ii, 56, 57	Bhoja divides the Sūtra of Pāṇini and groups them differently.
I, iv, 90	III, ii, 58	
I, iv, 91 } I, iv, 92 } I, iv, 93 } I, iv, 94 }	III, ii, 59	One Sūtra of Pāṇini is divided into four by Bhoja.
I, iv, 95	III, ii, 60	Compare sūtra and Vārtika 1.
I, iv, 96	III, ii, 62	
I, iv, 97	III, ii, 74	Compare.
I, iv, 98	III, ii, 75	
I, iv, 99	III, ii, 76	
I, iv, 100	III, ii, 61	
I, iv, 101	III, ii, 68	
I, iv, 102	III, ii, 69	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 103	III, ii, 70	
I, iv, 104	III, iii, 170	
I, iv, 105	III, ii, 78	Compare.
I, iv, 106	III, ii, 78	See Vārtika in the Kāśikā.
I, iv, 107	III, ii, 78	Compare Vārtika 1.
I, iv, 108	III, ii, 78	Compare Vārtika 2.
I, iv, 109	III, ii, 79	
I, iv, 110	III, ii, 80 and 81	Bhoja combines the two Sūtras of Pāṇini.
I, iv, 111	III, ii, 82	
I, iv, 112	III, ii, 83	Compare.
I, iv, 113	III, ii, 84	
I, iv, 114	III, ii, 85	
I, iv, 115	III, ii, 86	Bhoja combines the Sūtra and the Vārtika thereon found in the Kāśikā.
I, iv, 116	III, ii, 87	
I, iv, 117	III, ii, 89	
I, iv, 118	III, ii, 90	
I, iv, 119	III, ii, 91	Compare.
I, iv, 120	III, ii, 92	
I, iv, 121	III, ii, 101	Compare.
I, iv, 122	III, ii, 93	Bhoja adds the Vārtika.
I, iv, 123	III, ii, 94	
I, iv, 124	III, ii, 95	Compare.
I, iv, 125	III, ii, 96	
I, iv, 126	III, ii, 95	Compare in part.
I, iv, 127	III, ii, 97	
I, iv, 128	III, ii, 98	
I, iv, 129		
I' iv, 130	III, ii, 99	
I, iv, 131		
I, iv, 132	III, ii, 100	
I, iv, 133		
I, iv, 134	III, ii, 102	Compare. See Vārtika 2.
I, iv, 135		
I, iv, 136		
I, iv, 137		
I, iv, 138		
I, iv, 139		
I, iv, 140	III, ii, 103	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 141	III, ii, 104	
I, iv, 142	III, ii, 108	Compare.
I, iv, 143	III, ii, 107	Compare.
I, iv, 144	III, ii, 109	Compare.
I, iv, 145	III, ii, 110	
I, iv, 146	III, ii, 110	See the Bhāṣya on Vārtikas 1 and 2.
I, iv, 147		
I, iv, 148	III, ii, 110	See Vārtikas 2 and 3.
I, iv, 149	III, ii, 111	
I, iv, 150	III, ii, 111	See Vārtika 2.
I, iv, 151	III, ii, 112	
I, iv, 152	III, ii, 113	Compare. Bhoja has some additions.
I, iv, 153	III, ii, 114	Compare.
I, iv, 154	III, ii, 115	
I, iv, 155		
I, iv, 156	III, ii, 115	See Vārtika.
I, iv, 157	III. ii, 116	
I, iv, 158	III, ii, 117	Compare.
I, iv, 159	III, ii, 118	
I, iv, 160	III, ii, 119	
I, iv, 161	III, ii, 120	
I, iv, 162	III, ii, 121	
I, iv, 163	III, ii, 122	
I, iv, 164		
I, iv, 165	III, ii, 123	
I, iv, 166		
I, iv, 167	III, ii, 123	Compare Vārtika 1.
I, iv, 168	III, ii, 123	Compare Vārtika 2.
I, iv. 169		
I, iv, 170	III, ii, 124	
I, iv, 171	III, ii, 125	
I, iv, 172	III, ii, 126	
I, iv, 173 } I, iv, 174 }	III, ii, 126	Compare Vārtika 2.
I, iv, 175	III, ii, 126	Vārtika 3.
I, iv, 176	III, ii, 126	Vārtika 6.
I, iv, 177	III, ii, 126	Compare Vārtikas 4 and 5.
I, iv, 178		
I, iv, 179		
I, iv, 180		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 181	III, ii, 130	Compare.
I, iv, 182	III, ii, 131	
I, iv, 183	III, il, 132	
I, iv, 184	III, ii, 133	
I, iv, 185	III, ii, 128	
I, iv, 186	III, ii, 129	Compare.
I, iv, 187	III, ii, 134	Compare.
I, iv, 188	III, ii, 135	
I, iv, 189 I, iv, 190 I, iv, 191 I, iv, 192	III, ii, 136	Compare. One sūtra of Pāṇini is divided into four.
I, iv, 193	III, ii, 138	
I, iv, 194 I, iv, 195	III, ii, 139	Bhoja divides Pāṇini's into two and has certain additions.
I, iv, 196	III, ii, 140	
I, iv, 197	III, ii, 141	
I, iv, 198 I, iv, 199 I, iv, 200 I, iv, 201 I, iv, 202	III, ii, 142	Compare.
I, iv, 203	III, ii, 143	Compare.
I, iv. 204	III, ii, 144	
I, iv, 205 I, iv, 206 I, iv, 207 I, iv, 208 I, iu, 209 I, iv, 210	III, ii, 142	Compare.
I, iv, 211	III, ii, 145	Compare.
I, iv, 212 I, iv, 213 I, iv, 214 I, iv, 215	III, ii, 146	Compare.
I, iv, 216	III, ii, 146	Compare.
I, iv, 217	III, ii, 147	
I, iv, 218	III, ii, 148	
I, iv, 219	III, ii, 149	Compare.
I, iv, 220	III, ii, 150	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 221	III, ii, 151	Compare.
I, iv, 222	III, ii, 152 and 153	Bhoja combines.
I, iv, 223	III, ii, 154	
I, iv, 224	III, ii, 155	
I, iv, 225	III, ii, 156	Compare.
I, iv, 226	III, ii, 157	Compare.
I, iv, 227	III, ii, 158	Compare.
I, iv, 228	III, ii, 159	
I, iv, 229	III, ii, 160	
I, iv, 230 } I, iv, 231 }	III, ii, 161	One sūtra of Pāṇini is divided into two. Compare both.
I, iv, 232 } I, iv, 233 }	III, ii, 162	One sūtra of Pāṇini is divided into two.
I, iv, 234	III, ii, 163	
I, iv, 235	III, ii, 164	Compare.
I, iv, 236	III, ii, 165	
I, iv, 237	III, ii, 166	Compare.
I, iv, 238 } I, iv, 239 }	III, ii, 171	Compare Vārtika 4.
I, iv, 240		
I, iv, 241	III, ii, 167	Compare.
I, iv, 242	III, ii, 168	Compare.
I, iv, 243	III, ii, 169	Compare.
I, iv, 244	III, ii, 172	Bhoja combines the Sūtra and Vārtika.
I, iv, 245	III, ii, 173	Compare.
I, iv, 246	III, ii, 174	Compare.
I, iv, 247	III, ii, 175	
I, iv, 248	III, ii, 176	Compare.
I, iv, 249	III, ii, 177	Compare.
I, iv, 250	III, ii, 178	Compare.
I, iv, 251 } I, iv, 252 }	III, ii, 178	Compare Vārtika 2.
I, iv, 253 } I, iv, 254 }	III, ii, 178	Compare Vārtika 4.
I, iv, 255	III, ii, 178	Compare Vārtika 3.
I, iv, 256	III, ii, 178	See Bhāṣya on Vārtika 3.
I, iv, 257	III, ii, 179	Compare.
I, iv, 258	III, ii, 180	Compare.
I, iv, 259	III, ii, 181	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
I, iv, 260 I, iv, 261	III, ii, 182	Compare.
I, iv, 262	III, ii, 183	Compare.
I, iv, 263	III, ii, 184	Compare.
I, iv, 264	III, ii, 185	
I, iv, 265	III, ii, 186	
I, iv, 266	III, ii, 187	Compare.
I, iv, 267	III, ii, 188	
I, iv, 268		
I, iv, 269	III, ii, 188	Compare the verse in the Bhāṣya.
I, iv, 270		
I, iv, 271		
I, iv, 272		
I, iv, 273		
I, iv, 274	III, ii, 173	Compare.

II, i, 1*	I, 1	
II, i, 2	I, 3	Compare.
II, i, 3 II, i, 4	I, 4	Compare. Bhoja divides and has some additions.
II, i, 5	I, 5	
II, i, 6	I, 6	
II, i, 7	I, 7	Compare. Bhoja has additions.
II, i, 8	I, 8	
II, i, 9	I, 9	
II, i, 10	I, 10	Compare. Bhoja has additions.
II, i, 11	I, 12	
II, i, 12	I, 27	Compare.
II, i, 13		
II, i, 14	I, 18	Compare.
II, i, 15	I, 19	Compare. Bhoja has additions.
II, i, 16	I, 27	Compare.
II, i, 17	I, 16	Compare.
II, i, 18	I, 17	
II, i, 19	I, 23	Compare. Bhoja adds.
II, i, 20	I, 21	Compare. Bhoja adds.
II, i, 21	I, 20	Compare.
II, i, 22		

* This and the next two pādas correspond to the Uṇādisūtras of the Pāṇinian Recension. References are to them.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 23	I, 24	
II, i, 24	I, 30	Compare.
II, i, 25	I, 31	
II, i, 26		
II, i, 27	I, 32	
II, i, 28	I, 28	Compare.
II, i, 29	I, 11	Compare.
II, i, 30	I, 27, 28	Bhoja combines portions of the two sūtras.
II, i, 31	I, 15	Compare.
II, i, 32	I, 29	Compare.
II, i, 33	I, 33	Compare.
II, i, 34		
II, i, 35	I, 34 and 35	Bhoja combines the two.
II, i, 36	I, 25	Bhoja adds.
II, i, 37	I, 37	Compare. Also a part of I, 36.
II, i, 38		
II, i, 39	III, 86	Compare.
II, i, 40	III, 80	
II, i, 41	III, 79	Compare. Bhoja adds.
II, i, 42		
II, i, 43		
II, i, 44	III, 81 and 82	Bhoja combines.
II, i, 45		
II, i, 46		
II, i, 47 }	I, 36	Compare.
II, i, 48 }	I, 36	
II, i, 49		
II, i, 50		
II, i, 51		
II, i, 52		
II, i, 53		
II, i, 54		
II, i, 55	III, 37	
II, i, 56	III, 38	
II, i, 57	II, 1	
II, i, 58	I, 68	Compare.
II, i, 59	I, 69	Compare.
II, i, 60	I, 70	Compare.
II, i, 61	I, 64	Compare. Bhoja adds.
II, i, 62	I, 71 and 72	Bhoja combines.

BHOJA—PĀṆINI CONCORDANCE.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 63		
II, i, 64	I, 73	
II, i, 65	I, 74	Compare.
II, i, 66		
II, i, 67	I, 75	
II, i, 68		
II, i, 69	IV, 40	Compare a reading of this sūtra.
II, i, 70		
II, i, 71	III, 32	
II, i, 72	III, 33	
II, i, 73	III, 34	
II, i, 74	III, 35, 39, 30	Portions of these sūtras are grouped together by Bhoja.
II, i, 75	III, 31	
II, i, 76		
II, i, 77	V, 77	Compare.
II, i, 78	IV, 2	Compare in part.
II, i, 79	III, 50, 51	Compare. Bhoja adds.
II, i, 80	IV, 2	Compare part of this sūtra.
II, i, 81		
II, i, 82	III, 83	Compare a part.
II, i, 83	III, 29	Bhoja adds.
II, i, 84	I, 26	Compare in part.
II, i, 85	I, 27	Compare in part.
II, i, 86		
II, i, 87	III, 20	Compare.
II, i, 88	I, 37	Compare the gaṇa.
II, i, 89	III, 21	Compare in part.
II, i, 90	III, 22	
II, i, 91	III, 21	Compare in part.
II, i, 92	IV, 111	Compare in part.
II, i, 93	IV, 112, 113	Compare parts.
II, i, 94	I, 36	Compare in part.
II, i, 95	IV, 112	Compare.
II, i, 96	IV, 113	Compare in part.
II, i, 97	IV, 112	Compare the gaṇa.
II, i, 98	V, 36	Compare.
II, i, 99	IV, 85, 84	Bhoja combines both.
II, i, 100		
II, i, 101		
II, i, 102		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 103		
II, i, 104		
II, i, 105		
II, i, 106		
II, i, 107	I, 33	Compare part.
II, i, 108		
II, i, 109		
II, i, 110	I, 77	Compare. Bhoja adds.
II, i, 111	I, 79	Bhoja adds.
II, i, 112	I, 81	
II, i, 113	I, 86	Compare.
II, i, 114	I, 78	
II, i, 115	I, 80	
II, i, 116	I, 82	Compare.
II, i, 117	I, 83	Compare.
II, i, 118	I, 84	
II, i, 119	I, 85	Compare.
II, i, 120		
II, i, 121		
II, i, 122	I, 90	Compare. Bhoja adds.
II, i, 123		
II, i, 124		
II, i, 125	I, 88	Compare. Bhoja adds.
II, i, 126	I, 89	
II, i, 127	II, 65	
II, i, 128	III, 83	Compare in part.
II, i, 129	III, 133	Compare in part.
II, i, 130	II, 99	Compare.
II, i, 131	II, 100	Compare.
II, i, 132	II, 95	
II, i, 133	II, 96	
II, i, 134	II, 97	Compare.
II, i, 135		
II, i, 136		
II, i, 137		
II, i, 138		
II, i, 139	II, 94	Compare in part.
II, i, 140		
II, i, 141		
II, i, 142		
II, i, 143		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 144	II, 93	See commentary.
II, i, 145 } II, i, 146 }	II, 93	See commentary.
II, i, 147	II, 94	Compare part.
II, i, 148	II, 92	Compare part.
II, i, 149	II, 63	
II, i, 150	II, 64	Compare. Bhoja adds.
II, i, 151	II, 61	
II, i, 152	IV, 150	
II, i, 153	IV, 151	Compare. Bhoja adds.
II, i, 154	IV, 152	Compare.
II, i, 155	IV, 154	Compare.
II, i, 156	IV, 155	Compare.
II, i, 157	IV, 156 } IV, 149 }	Compare parts of these.
II, i, 158		
II, i, 159 } II, i, 160 }	IV, 131	See also commentary.
II, i, 161	IV, 133	
II, i, 162	IV, 134	
II, i, 163	IV, 128	Compare the commentary.
II, i, 164	IV, 130	
II, i, 165	IV, 132	
II, i, 166	IV, 136	Compare. Bhoja adds.
II, i. 167	IV, 137	Compare.
II, i, 168	IV, 141	Compare. Bhoja has many additions.
II, i, 169	IV, 142, 143	Compare. Bhoja combines.
II, i, 170	IV, 144	Compare part.
II, i, 171	IV, 145	Compare.
II, i, 172	IV, 146	Compare.
II, i, 173		
II, i, 174		
II, i, 175	IV, 148.	Compare.
II, i, 176		
II, i, 177	IV, 72	Compare. Bhoja adds.
II, i, 178	IV, 74	Compare.
II, i, 179	IV, 73	Compare.
II, i, 180		
II, i, 181		
II, i, 182		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 183	IV, 50	Compare part.
II, i, 184	IV, 189	Compare. Bhoja adds.
II, i, 185		
II, i, 186		
II, i, 187		
II, i, 188		
II, i, 189		
II, i, 190		
II, i, 191	IV, 61	
II, i, 192	IV, 59	Compare.
II, i, 193	IV, 62	Compare. Bhoja adds.
II, i, 194		
II, i, 195		
II, i, 196		
II, i, 197		
II, i, 198	III, 49	Compare. Bhoja adds.
II, i, 199	III, 48	Compare.
II, i, 200	III, 154	Compare.
II, i, 201	IV, 95	Compare.
II, i, 202		
II, i, 203	IV, 2	Compare in part.
II, i, 204		
II, i, 205		
II, i, 206	IV, 54, 52	Parts of these are tagged on by Bhoja.
II, i, 207	IV, 53	Compare.
II, i, 208		
II, i, 209	IV, 54 and 53	Compare parts of the two sūtras.
II, i, 210	IV, 54	Compare in part.
II, i, 211	II, 101	Compare. Bhoja adds.
II, i, 212	II, 104	
II, i, 213	II, 103	Compare.
II, i, 214	II, 102	Compare.
II, i, 215	II, 106	Compare.
II, i, 216	IV, 2	Compare in part.
II, i, 217	III, 48	Compare.
II, i, 218	IV, 45 and 49	Bhoja combines both.
II, i, 219	IV, 46	Compare.
II, i, 220	IV, 47	
II, i, 221	IV, 48	Compare.
II, i, 222		

BHOJA—PĀṆINI CONCORDANCE.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 223	IV, 68	Compare commentary.
II, i, 224		
II, i, 225	IV, 69	Compare. Bhoja adds.
II, i, 226	IV, 70	Compare.
II, i, 227		
II, i, 228		
II, i, 229		
II, i, 230	II, 70	Compare. Bhoja adds.
II, i, 231		
II, i, 232		
II, i, 233	IV, 55	Compare.
II, i, 234	IV, 56	Compare. Bhoja adds.
II, i, 235	IV, 58	Compare. Bhoja adds.
II, i, 236	III, 155	Compare.
II, i, 237	III, 156	
II, i, 238		
II, i, 239		
II, i, 240		
II, i, 241	III, 158	
II, i, 242	IV, 1	Compare.
II, i, 243	III, 159	Compare.
II, i, 244	III, 160	
II, i, 245		
II, i, 246	II, 59	Compare.
II, i, 247	II, 60	Compare.
II, i, 248	I, 128	
II, i, 249		
II, i, 250	II, 67	
II, i, 251	II, 68	Compare.
II, i, 252	II, 69	
II, i, 253	I, 127	Compare.
II, i, 254	I, 126	Compare.
II, i, 255		
II, i, 256	I, 68	Compare a part.
II, i, 257	II, 81	Compare.
II, i, 258	II, 80	Compare.
II, i, 259	II, 82	Compare.
II, i, 260	I, 94	
II, i, 261	I, 95	Compare.
II, i, 262		
II, i, 263	I, 91	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS	
II, i, 264	I, 91, 92.	Compare.	
II, i, 265	IV, 60	Compare.	
II, i, 266			
II, i, 267			
II, i, 268	I, 129		
II, i, 269	I, 125	Compare.	
II, i, 270	I, 123	Compare.	
II, i, 271	I, 121		
II, i, 272			
II, i, 273	I, 122	Compare.	
II, i, 274	I, 145	Compare.	
II, i, 275	I, 148		
II, i, 276	I, 149	Compare.	
II, i, 277	I, 150	Compare.	Bhoja adds.
II, i, 278	IV, 123	Compare.	
II, i, 279	IV, 124	Compare.	Bhoja adds.
II, i, 280			
II, i, 281	IV, 125		
II, i, 282	IV, 126		
II, i, 283	IV, 157		
II, i, 284	IV, 164	Compare.	Bhoja adds.
II, i, 285	IV, 6		
II, i, 286	IV, 7	Compare.	
II, i, 287	IV, 8		
II, i, 288	IV, 9	Compare.	
II, i, 289			
II, i, 290			
II, i, 291	IV, 10	Compare.	
II, i, 292	IV, 11	Compare.	
II, i, 293	IV, 12	Compare.	
II, i, 294	V, 81		
II, i, 295	IV, 162	Compare.	
II, i, 296	IV, 161	Compare.	
II, i, 297	V, 70	Compare.	
II, i, 298			
II, i, 299			
II, i, 300			
II, i, 301	I, 131	Compare.	
II, i, 302			
II, i, 303			
II, i, 304	V, 66		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 305		
II, i, 306		
II, i, 307		
II, i, 308		
II, i, 309		
II, i, 310	II, 107	Compare.
II, i, 311	II, 108	
II, i, 312	II, 109	Compare.
II, i, 313	II, 112	Compare.
II, i, 314	II, 114	
II, i, 315	II, 116	Compare.
II, i, 316	II, 118	Compare.
II, i, 317	II, 119	Compare.
II, i, 318	IV, 185	
II, i, 319		
II, i, 320	IV, 196	
II, i, 321	IV, 197	Compare.
II, i, 322	IV, 198	Compare.
II, i, 323		
II, i, 324		
II, i, 325		
II, i, 326		
II, i, 327	IV, 209	
II, i, 328	IV, 205	Compare.
II, i, 329	IV, 208	Compare part.
II. i, 330		
II, i, 331	IV, 217	Compare.
II, i, 332	IV, 202	
II, i, 333	IV, 203	
II, i, 334		
II, i, 335	IV, 211	Compare.
II, i, 336	IV, 210	Compare.
II, i, 337		
II, i, 338	IV, 218	Compare.
II, i, 339		
II, i, 340	IV, 215	Compare.
II, i, 341	IV, 213	Compare.
II, i, 342	IV, 232	Compare part.
II, i, 343	IV, 238, 237.	Compare both. Bhoja adds.
II, i, 344	IV, 243, 244.	Compare both. Bhoja adds more.
II, i, 345	IV, 246	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, i, 346	IV, 242	Compare.
II, i, 347	IV, 235	Compare.
II, i, 348		

II, ii, 1	I, 76	Compare.
II, ii, 2	III, 43	
II, ii, 3	III, 46	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 4 } II, ii, 5 }	III, 40	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 6	III, 42	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 7	V, 44	See the Gaṇa.
II, ii, 8		
II, ii, 9		
II, ii, 10	II, 38	Compare partly.
II. ii, 11		
II, ii, 12	IV, 13, 14	Compare.
II, ii, 13	IV, 15	
II, ii, 14	IV, 16	See the Gaṇa.
II, ii, 15	II, 39	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 16	II, 41	
II, ii, 17	II, 42	Compare.
II, ii, 18		
II, ii, 19	IV, 23, 22, 27	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 20	IV, 20	See the Gaṇa.
II, ii, 21	II, 29	Compare.
II, ii, 22		
II, ii, 23		
II, ii, 24		
II, ii, 25		
II, ii, 26		
II, ii, 27	IV, 41, 42	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 28	IV, 44	Compare.
II, ii, 29	IV, 43	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 30		
II, ii, 31		
II, ii, 32		
II, ii, 33		
II, ii, 34	III, 84	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 35		
II, ii, 36		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, ii, 37	III, 147	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 38	III, 148	Compare.
II, ii, 39		
II, ii, 40		
II, ii, 41		
II, ii, 42		
II, ii, 43		
II, ii, 44	IV, 115, and V, 29	Compare in part.
II, ii, 45	V, 27	Compare.
II, ii, 46	V, 32	Compare.
II, ii, 47	V, 29	Compare in part.
II, ii, 48	V, 30	Compare.
II, ii, 49		
II, ii, 50		
II, ii, 51		
II, ii, 52		
II, ii, 53	I, 119	Compare in part.
II, ii, 54	I, 119 and V, 74	Compare.
II, ii, 55	I, 115	Compare.
II, ii, 56	I, 116	Compare.
II, ii, 57		
II, ii, 58		
II, ii, 59	I, 111, 112	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 60	I, 114	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 61		
II, ii, 62		
II, ii, 63		
II, ii, 64		
II, ii, 65		
II, ii, 66		
II, ii, 67		
II, ii, 68	V, 39	Compare.
II, ii, 69		
II, ii, 70		
II, ii, 71	IV, 99	
II, ii, 72	IV, 101	
II, ii, 73		
II, ii, 74		
II, ii, 75		
II, ii, 76		
II, ii, 77		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, ii, 78		
II, ii, 79		
II, ii, 80		
II, ii, 81		
II, ii, 82		
II, ii, 83		
II, ii, 84		
II, ii, 85		
II, ii, 86		
II, ii, 87		
II, ii, 88		
II, ii, 89		
II, ii, 90		
II, ii, 91		
II, ii, 92		
II, ii, 93		
II, ii, 94		
II, ii, 95		
II, ii, 96		
II, ii, 97	IV, 86	Compare in part.
II, ii, 98		
II, ii, 99		
II, ii, 100		
II, ii, 101		
II, ii, 102		
II, ii, 103	IV, 192	
II, ii, 104		
II, ii, 105		
II, ii, 106		
II, ii, 107		
II, ii, 108		
II, ii, 109		
II, ii, 110		
II, ii, 111		
II, ii, 112		
II, ii, 113	I, 106	Compare in part.
II, ii, 114	I, 97	Compare in part.
II, ii, 115	I, 111	
II, ii, 116	I, 120	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 117		
II, ii, 118		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, ii, 119		
II, ii, 120	I, 96	Compare in part.
II, ii, 121		
II, ii, 122		
II, ii, 123	III, 15	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 124		
II, ii, 125	II, 78	Compare.
II, ii, 126		
II, ii, 127	III, 16	Compare.
II, ii, 128		
II, ii, 129		
II, ii, 130	III, 87	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 131	III, 89	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 132		
II, ii, 133	III, 90	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 134		
II, ii, 135	III, 109	Compare.
II, ii, 136	III, 110	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 137		
II, ii, 138	III, 126, 127, 128.	Bhoja combines these and adds. Compare.
II, ii, 139		
II, ii, 140		
II, ii, 141		
II, ii, 142	III, 88	Compare.
II, ii, 143		
II, ii, 144		
II, ii, 145	V, 1	
II, ii, 146	III, 48	Compare.
II, ii, 147		
II, ii, 148		
II, ii, 149		
II, ii, 150		
II, ii, 151	II, 2	Compare.
II, ii, 152	II, 3	
II, ii, 153	II, 4	
II, ii, 154	II, 5	
II, ii, 155	II, 7	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 156		
II, ii, 157	II, 12	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, ii, 158	III, 112, 113.	Compare. Bhoja combines both and adds.
II, ii, 159	III, 114	
II, ii, 160 } II, ii, 161 }	III, 115	Compare.
II, ii, 162	II, 6	Compare.
II, ii, 163	IV, 107	Compare in part.
II, ii, 164	IV, 108	Compare.
II, ii, 165		
II, ii, 166		
II, ii, 167		
II, ii, 168	IV, 91	Compare.
II, ii, 169		
II, ii, 170		
II, ii, 171		
II, ii, 172		
II, ii, 173	IV, 214, 213.	Compare.
II, ii, 174		
II, ii, 175		
II, ii, 176	V, 88	Compare.
II, ii, 177		
II, ii, 178	III, 6	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 179	III, 12	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 180	III, 5	Compare in part.
II, ii, 181	III, 13	Compare.
II, ii, 182	III, 10	Compare.
II, ii, 183	III, 14	
II, ii, 184	III, 15	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 185	II, 71	Compare. Bhoja adds.
II, ii. 186	II, 72	
II, ii, 187	II, 73	
II, ii, 188	II, 75	Compare.
II, ii, 189	II, 76	Compare in part.
II, ii, 190	II, 77	Compare.
II, ii, 191	V, 25	Compare.
II, ii, 192		
II, ii, 193	IV, 162	Compare in part.
II, ii, 194	II, 46, 47, 48.	Bhoja combines.
II, ii, 195	II, 49	
II, ii, 196	II, 51, 52, 53.	Bhoja combines.
II, ii, 197		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, ii, 198		
II, ii, 199	III, 52	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 200	III, 55	Compare.
II, ii, 201	III, 54	Compare.
II, ii, 202		
II, ii, 203	III, 56	Compare.
II, ii, 204	III, 48	Compare in part.
II, ii, 205	III, 150	
II, ii, 206		
II, ii, 207	III, 23	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 208	III, 25, 26, 27.	Bhoja combines and adds.
II, ii, 209	III, 28	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 210	III, 142	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 211	III, 141	
II, ii, 212 } II, ii, 213 }	III, 145	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 214		
II, ii, 215		
II, ii, 216		
II, ii, 217	V, 34	Compare.
II, ii, 218		
II, ii, 219	IV, 102	Compare in part.
II, ii, 220		
II, ii, 221	IV, 103	Compare in part.
II, ii, 222		
II, ii, 223	IV, 88	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 224	IV, 89	
II, ii, 225		
II, ii, 226	III, 151	
II, ii, 227	III, 152	Compare in part.
II, ii, 228	III, 153	
II, ii, 229	III, 121, 124	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 230		
II, ii, 231	III, 122	
II, ii, 232		
II, ii, 233		
II, ii, 234		
II, ii, 235		
II, ii, 236		
II, ii, 237		
II, ii, 238		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, ii, 239		
II, ii, 240	I, 130, 131	Compare. Bhoja combines.
II, ii, 241	I, 132	Compare.
II, ii, 242	I, 133	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 243	I, 134	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 244	I, 135	Compare.
II, ii, 245		
II, ii, 246	I, 137	
II, ii, 247	I, 138	Compare. Bhoja adds.
II, ii, 248	V, 78, 79, 80, and IV, 90	Bhoja combines.
II, ii, 249	V, 65	Compare in part.
II, ii, 250		
II, ii, 251		
II, ii, 252		
II, ii, 253	IV, 114	Compare in part.
II, ii, 254		
II, ii, 255	V, 2	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iii, 1	IV, 119	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 2		
II, iii, 3		
II, iii, 4		
II, iii, 5	IV, 109	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 6	IV, 110	Compare in part.
II, iii, 7		
II, iii, 8		
II, iii, 9	III, 96	
II, iii, 10	III, 97	Compare.
II, iii, 11		
II, iii, 12		
II, iii, 13	I, 109	Compare in part.
II, iii, 14		
II, iii, 15	IV, 2	Compare part.
II, iii, 16	IV, 186	Compare.
II, iii, 17		
II, iii, 18	III, 98	Compare.
II, iii, 19	III, 101	Compare.
II, iii, 20	V, 55	Compare.
II, iii, 21	II, 13	Compare. Bhoja adds.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iii, 22	II, 16	
II, iii, 23	II, 17	
II, iii, 24		
II, iii, 25	V, 4	Compare.
II, iii, 26	II, 18	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 27	II, 19	
II, iii, 28	II, 20	
II, iii, 29	II, 27	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 30	II, 28	Compare for some words.
II, iii, 31	II, 24	
II, iii, 32	II, 25	Compare.
II, iii, 33	II, 26	
II, iii, 34	III, 132	
II, iii, 35		
II, iii, 36		
II, iii, 37		
II, iii, 38	III, 133	Compare for some words.
II, iii, 39		
II, iii, 40	III, 135, 136	Compare.
II, iii, 41	III, 138	
II, iii, 42		
II, iii, 43	III, 140	See the Gaṇa.
II, iii, 44	III, 139	Compare.
II, iii, 45	III, 137	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 46	I, 50	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 47	I, 51	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 48	IV, 31	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 49	IV, 32	Compare in part.
II, iii, 50	IV, 36	Compare. See the Gaṇa.
II, iii, 51	I, 38	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 52	I, 40	Compare in part.
II, iii, 53	I, 41	
II, iii, 54	I, 43	
II, iii, 55	V, 3	
II, iii, 56		
II, iii, 57	IV, 96	Compare in part.
II, iii, 58		
II, iii, 59		
II, iii, 60		
II, iii, 61	I, 60	Compare. See the Gaṇa.
II, iii, 62	I, 61	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iii, 63	I, 62	Compare.
II, iii, 64	IV, 3	Compare in part.
II, iii, 65	IV, 4	Compare in part
II, iii, 66		
II, iii, 67		
II, iii, 68	III, 70	Compare in part.
II, iii, 69	III, 71	
II, iii, 70	III, 72	
II, iii, 71		
II, iii, 72	III, 73	Compare.
II, iii, 73	II, 122	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 74	III, 1	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 75		
II, iii, 76	IV, 167	
II, iii, 77	IV, 168	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 78	IV, 169	Compare.
II, iii, 79	IV, 170	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 80	IV, 176	Compare.
II, iii, 81	IV, 172	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 82	IV, 173	
II, iii, 83	IV, 174	
II, iii, 84	IV, 175	Compare.
II, iii, 85	IV, 177	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 86	III, 104	Compare.
II, iii, 87	III, 106	
II, iii, 88 } II, iii, 89 }	IV, 181	Compare. See the Gaṇa.
II, iii, 90	IV, 117	Compare.
II, iii, 91	IV, 40	Compare in part.
II, iii, 92		
II, iii, 93	V, 88	Compare in part.
II, iii, 94		
II, iii, 95		
II, iii, 96		
II, iii, 97	I, 100	See Gaṇa. Compare.
II, iii, 98		
II, iii, 99		
II, iii, 100	IV, 118	Compare in part.
II, iii, 101	III, 76	Compare in part.
II, iii, 102		
II, iii, 103		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iii, 104		
II, iii, 105	I, 109	Compare in part.
II, iii, 106	I, 110	
II, iii, 107		
II, iii, 108	I, 53	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 109	I, 93	Compare in part.
II, iii, 110		
II, iii, 111	IV, 96	Compare in part.
II, iii, 112		
II, iii, 113		
II, iii, 114	I, 63	Compare.
II, iii, 115		
II, iii, 116		
II, iii, 117		
II, iii, 118		
II, iii, 119	I, 105	See Gaṇa.
II, iii, 120	IV, 194	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 121	III, 74	Compare.
II, iii, 122	IV, 40	Compare in part.
II, iii, 123	IV, 118	Compare in part.
II, iii, 124	I, 144	Compare.
II, iii, 125		
II, iii, 126	V, 84	Compare.
II, iii, 127	I, 141	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 128	I, 142	Compare.
II, iii, 129	I, 140	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 130 } II, iii, 131 } II, iii, 132 }	I, 143	Compare. Bhoja divides.
II, iii, 133		
II, iii, 134		
II, iii, 135		
II, iii, 136		
II, iii, 137	I, 139	Compare.
II, iii, 138 } II, iii, 139 }	I, 143	Compare in part.
II, iii, 140		
II, iii, 141		
II, iii, 142		
II, iii, 143	III, 149	Compare in part.
II, iii, 144		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iii, 145	V, 68	Compare.
II, iii, 146		
II, iii, 147		
II, iii, 148	IV, 2	Compare in part.
II, iii, 149	IV, 118	Compare in part.
II, iii, 150	III, 61	Compare in part.
II, iii, 151	III, 66	Compare in part.
II, iii, 152		
II, iii, 153		
II, iii. 154		
II, iii, 155	I, 44	
II, iii, 156	I, 46	
II, iii, 157	I, 47	
II, iii, 158	I, 48	
II, iii, 159	I, 49	Compare.
II, iii, 160	IV, 27	
II, iii, 161	IV, 28, 29.	Bhoja combines.
II, iii, 162		
II, iii, 163	IV, 30	Compare.
II, iii, 164	IV, 75, 78, 79.	Compare. Bhoja combines.
II, iii, 165	IV, 76	Compare.
II, iii, 166	IV, 80, 83.	Compare. Bhoja combines these and adds.
II, iii, 167		
II, iii, 168	III, 61	Compare in part. Bhoja adds.
II, iii, 169	III, 62	
II, iii, 170	III, 66, 67.	Bhoja combines and adds. Compare.
II, iii, 171		
II, iii, 172	III, 69	
II, iii, 173	III, 116	Compare. Bhoja adds.
II, iii, 174	III, 117	Compare in part.
II, iii, 175		
II, iii, 176	V, 56	Compare in part.
II, iii, 177		
II, iii, 178		
II, iii, 179		
II, iii, 180		
II, iii, 181		
II, iii, 182		
II, iii, 183		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iii, 184	V, 72	Compare.
II, iii, 185		
II, iii, 186		
II, iii, 187		
II, iii, 188		
II, iii, 189		
II, iii, 190		
II, iii, 191		

II, iv, 1	III, iii, 1, 2.	Compare.
II, iv, 2	III, iii, 3	
II, iv, 3	III, iii, 4	
II, iv, 4	III, iii, 5	Compare.
II, iv, 5	III, iii, 6	
II, iv, 6	III, iii, 7	
II, iv, 7	III, iii, 8	
II, iv, 8	III, iii, 9	
II, iv, 9	III, iii, 175	
II, iv, 10	III, iii, 176	Compare.
II, iv, 11	III, iii, 15	
II, iv, 12	III, iii, 15	Vārtika 1.
II, iv, 13	III, iii, 15	See Kāśikā.
II, iv, 14	III, iii, 13	Compare.
II, iv, 15		
II, iv, 16	III, iii, 10	Compare.
II, iv, 17	III, iii, 10	Compare.
II, iv, 18	III, iii, 12	Compare.
II, iv, 19	III, iii, 10	Compare.
II, iv, 20	III, iii, 11	
II, iv, 21	III, iii, 16	Compare.
II, iv, 22	III, iii, 16	Compare.
II, iv, 23	III, iii, 16	Compare Vārtika.
II, iv, 24	III, iii, 20	Compare Vārtika 4.
II, iv, 25	III' iii, 17	Compare.
II, iv, 26	III, iii, 19	
II, iv, 27	III, iii, 20	Compare.
II, iv, 28	III, iii, 21	
II, iv, 29	III, iii, 21	Compare Vārtika 1.
II, iv, 30	III, iii, 21	Compare Vārtika 2.
II, iv, 31		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 32	III, iii, 22	
II, iv, 33	III, iii, 25	
II, iv, 34	III, iii, 23	
II, iv, 35	III, iii, 24	Compare.
II, iv, 36		
II, iv, 37 } II, iv, 38 }	III, iii, 26	Compare. Bhoja combines.
II, iv, 39	III, iii, 37	Compare.
II, iv, 40	III, ii, 27	Compare.
II, iv, 41		
II, iv, 42		
II, iv, 43		
II, iv, 44	III, iii, 28	Compare.
II, iv, 45	III, iii, 29	
II, iv, 46	III, iii, 30	Compare.
II, iv, 47	III, iii, 48	Compare.
II, iv, 48	III, iii, 31	
II, iv, 49	III, iii, 32	Compare.
II, iv, 50	III, iii, 33	
II, iv, 51	III, iii, 34	
II, iv, 52		
II, iv, 53		
II, iv, 54 } II, iv, 55 }	III, iii, 37, 38.	Compare both.
II, iv, 56	III, iii, 39	Compare.
II, iv, 57	III, iii, 40	Compare.
II, iv, 58 } II, iv, 59 }	III, iii, 41	Compare both.
II, iv, 60	III, iii, 42	
II, iv, 61	III, iii, 49	Compare.
II, iv, 62	III, iii, 35	Compare.
II, iv, 63	III, iii, 45	Compare.
II, iv, 64	III, iii, 36	
II, iv, 65	III, iii, 47	
II, iv, 66	III, iii, 46	
II, iv, 67	III, iii, 52	Compare.
II, iv, 68	III, iii, 53	
II, iv, 69	III, iii, 51	Compare.
II, iv, 70	III, iii, 50	Compare.
II, iv, 71	III, iii, 55	
II, iv, 72	III, iii, 54	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 73		
II, iv, 74		
II, iv, 75	III, iii, 56	
II, iv, 76	III, iii, 56	Compare Vārtika 1.
II, iv, 77	III, iii, 57	
II, iv, 78	III, iii, 58	Compare Sūtra and Vārtika 1.
II, iv, 79	III, iii, 70	
II, iv, 80	III, iii, 59	Compare.
II, iv, 81	III, iii, 60	
II, iv, 82	III, iii, 61	Compare.
II, iv, 83	III, iii, 62	Compare.
II, iv, 84	III, iii, 63	Compare.
II, iv, 85	III, iii, 64	Compare.
II, iv, 86 } II, iv, 87 }	III, iii, 65	Compare both the Sūtras.
II, iv, 88	III, iii, 66	
II, iv, 89	III, iii, 67	Compare.
II, iv, 90	III, iii, 68	Compare.
II, iv, 91	III, iii, 69	
II, iv, 92	III, iii, 71	
II, iv, 93	III, iii, 72	Compare.
II, iv. 94	III, iii, 73	
II, iv, 95	III, iii, 74	Compare.
II, iv, 96		
II, iv, 97		
II, iv, 98	III, iii, 75	
II, iv, 99	III, iii, 76	Compare.
II, iv, 100	III, iii, 77	Compare.
II, iv, 101	III, iii, 78	Compare.
II, iv, 102	III, iii, 79	Compare.
II, iv, 103	III, iii, 80, 81.	Compare. Bhoja combines.
II, iv, 104	III, iii, 82	Compare.
II, iv, 105		
II, iv, 106	III, iii, 83	
II, iv, 107	III, iii, 85	
II, iv, 108	III, iii, 84	Compare.
II, iv, 109	III, iii, 86	Compare.
II, iv, 110	III, iii, 87	Compare.
II, iv, 111	III, iii, 88	
II, iv, 112	III, iii, 89	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 113	III, iii, 90	Compare.
II, iv, 114		
II, iv, 115	III, iii, 91	
II, iv, 116	III, iii, 92	Compare. Bhoja divides.
II, iv, 117		
II, iv, 118	III, iii, 93	Compare.
II, iv, 119		
II, iv, 120	III, iii, 94	
II, iv, 121		
II, iv, 122		
II, iv, 123		
II, iv, 124	III, iii, 97	Compare.
II, iv, 125	III, iii, 95	Compare.
II, iv, 126	III, iii, 98	Compare.
II, iv, 127		
II, iv, 128	III, iii, 99	Compare. Bhoja divides.
II, iv, 129		
II, iv, 130		
II, iv, 131	III, iii, 100	
II, iv, 132	III, iii, 101	Compare.
II, iv, 133		
II, iv, 134	III, iii, 101	See Bhāṣya.
II, iv, 135		
II, iv, 136	III, iii, 102	Compare.
II, iv, 137	III, iii, 103	Compare.
II, iv, 138		
II, iv, 139	III, iii, 104	Compare.
II, iv, 140	III, iii, 104	See the Vārtika in the Kāśikā.
II, iv, 141		
II, iv, 142	III, iii, 104	See the instances in the Kāśikā. Compare the gaṇa also.
II, iv, 143		
II, iv, 144		
II, iv, 145		
II, iv, 146	III, iii, 105	Compare.
II, iv, 147	III, iii, 106	
II, iv, 148		
II, iv, 149	III, iii, 107	Compare.
II, iv, 150	III, iii, 107	Compare Vārtika 2.
II, iv, 151	III, iii, 107	Compare Vārtika 3.
II, iv, 152	III, iii, 108	Compare Vārtika 9.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 153		
II, iv, 154		
II, iv, 155		
II, iv, 156	III, iii, 112	
II, iv, 157	III, iii, 108	Compare.
II, iv, 158	III, iii, 109	
II, iv, 159	III, iii, 108	Compare.
II, iv, 160		
II, iv, 161	III, iii, 110	Compare.
II, iv, 162	III, iii, 111	
II, iv, 163	III, iii, 114	
II, iv, 164	III, iii, 115	
II, iv, 165	III, iii, 116	
II, iv, 166	III, iii, 117	
II, iv, 167		
II, iv, 168		
II, iv, 169		
II, iv, 170		
II, iv, 171		
II, iv, 172		
II, iv, 173	III, iii, 118	Compare.
II, iv, 174	III, iii, 119	Compare Sūtra and Vārtika.
II, iv, 175	III, iii, 121	Compare.
II, iv, 176	III, iii, 122	Compare.
II, iv, 177	III, iii, 123	
II, iv, 178	III, iii, 124	
II, iv, 179	III, iii, 125	
II, iv, 180	III, iii, 125	Compare the Vārtikas in the Kāśikā. Bhoja combines all the Vārtikas.
II, iv, 181	III, iii, 108	Compare Vārtika 2.
II, iv, 182	III, iii, 108	Compare Vārtika 1.
II, iv, 183	III, iii, 126	Compare.
II, iv, 184	III, iii, 127	Bhoja combines the Sūtra and the first Vārtika.
II, iv, 185	III, iii, 128	
II, iv, 186	III, iii, 130	Compare Vārtika.
II, iv, 187	III, iii, 131	
II, iv, 188	III, iii, 132	
II, iv, 189	III, iii, 133	
II, iv, 190	III, iii, 134	
II, iv, 191		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 192	III, iii, 135	
II, iv, 193	III, iii, 136	Compare.
II, iv, 194	III, iii, 137	Compare.
II, iv, 195	III, iii, 138	Compare.
II, iv, 196	III, iii, 139	
II, iv, 197	III, iii, 140	
II, iv, 198	III, iii, 141	Bhoja combines the Sūtra and the Vārtika thereon.
II, iv, 199	III, iii, 142	
II, iv, 200	III, iii, 143	Compare.
II, iv, 201	III, iii, 144	
II, iv, 202	III, iii, 145	
II, iv, 203	III, iii, 146	
II, iv, 204	III, iii, 147	Compare.
II, iv, 205	III, iii, 148, 149.	Bhoja combines both.
II, iv, 206	III, iii, 150	Compare. See also the Kāśikā.
II, iv, 207	III, iii, 151	
II, iv, 208	III, iii, 152	Compare.
II, iv, 209	III, iii, 153	
II, iv, 210	III, iii, 154	Compare.
II, iv, 211	III, iii, 155	Compare.
II, iv, 212	III, iii, 156	Compare.
II, iv, 213	III, iii, 157	Bhoja combines the Sūtra and the Vārtika.
II, iv, 214	III, iii, 158, 159.	Compare both.
II, iv, 215	III, iii, 161	
II, iv, 216	III, iii, 162	Compare.
II, iv, 217	III, iii, 163	Compare.
II, iv, 218	III, iii, 164	
II, iv, 219	III, iii, 165	
II, iv, 220	III, iii, 166	Compare.
II, iv, 221	III, iii, 167, 168.	Compare. Bhoja combines.
II, iv, 222	III, iii, 169	Compare.
II, iv, 223	III, iv, 1	
II, iv, 224	III, iv, 2	Compare.
II, iv, 225	III, iv, 3	Compare.
II, iv, 226	III, iv, 4	
II, iv, 227	III, iv, 5	
II, iv, 228	III, iv, 18	Compare.
II, iv, 229	III, iv, 19	Compare.
II, iv, 230	III, iv, 20	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 231	III, iv, 21	Compare.
II, iv, 232	III, iv, 21	Compare Vārtika 5.
II, iv, 233	III, iv, 22	
II, iv, 234	III, iv, 23	
II, iv, 235	III, iv, 24	Compare.
II, iv, 236	III, iv, 25	
II, iv, 237	III, iv, 26	Compare.
II, iv, 238	III, iv, 27	Compare.
II, iv, 239	III, iv, 28	
II, iv, 240	III, iv, 29	Compare.
II, iv, 241	III, iv, 30	Compare.
II, iv, 242	III, iv, 31	
II, iv, 243	III, iv, 32	Compare.
II, iv, 244	III, iv, 33	Compare.
II, iv, 245		
II, iv, 246	III, iv, 34	
II, iv, 247	III, iv, 35	
II, iv, 248 } II, iv, 249 } II, iv, 250 }	III, iv, 36	Bhoja divides.
II, iv, 251	III, iv, 37	Compare.
II, iv, 252	III, iv, 38	
II, iv, 253	III, iv, 39	Compare.
II, iv, 254	III, iv, 40	Compare.
II, iv, 255	III, iv, 41	Compare.
II, iv, 256	III, iv, 42	
II, iv, 257	III, iv, 43	Compare.
II, iv, 258	III, iv, 44	Compare.
II, iv, 259	III, iv, 45	Compare.
II, iv, 260	III, iv, 46	
II, iv, 261		
II, iv, 262	III, iv, 47	Compare.
II, iv, 263	III, iv, 48	Compare.
II, iv, 264	III, iv, 49	
II, iv, 265	III, iv, 50	Compare.
II, iv, 266	III, iv, 51	Compare.
II, iv, 267	III, iv, 52	Compare.
II, iv, 278	III, iv, 53	Compare.
II, iv, 269	III, iv, 54	Compare.
II, iv, 270	III, iv, 55	
II, iv, 271	III, iv, 56	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
II, iv, 272	III, iv, 57	Compare.
II, iv, 273	III, iv, 58	Compare.
II, iv, 274	III, iv, 59	Compare.
II, iv, 275	III, iv, 60	
II, iv, 276	III, iv, 61	Compare.
II, iv, 277	III, iv, 63	Compare.
II, iv, 278	III, iv, 64	
II, iv, 279	III, iv, 65	Compare.
II, iv, 280		
II, iv, 281	III, iv, 68	Compare.
II, iv, 282	III, iii, 174	Compare.
II, iv, 283	III, iii, 173	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 1	III, iv, 78	Compare.
III, i, 2		
III, i, 3	VII, i, 3	
III, i, 4	VII, i, 4	
III, i, 5	VII, i, 5	Compare.
III, i, 6	VII, i, 6	Compare.
III, i, 7	VII, i, 7	Compare.
III, i, 8	III, iv, 81	Compare.
III, i, 9	III, iv, 82	
III, i, 10	III, iv, 83	Compare.
III, i, 11	III, iv, 84	Compare.
III, i, 12		
III, i, 13	III, iv, 79	Compare.
III, i, 14	III, iv, 80	
III, i, 15	II, iv, 85	Compare.
III, i, 16	III, iv, 86	Compare.
III, i, 17	III, iv, 87	Compare.
III, i, 18	VII, i, 35	Compare.
III, i, 19	III, iv, 89	
III, i, 20	III, iv, 90	
III, i, 21	III, iv, 91	
III, i, 22		
III, i, 23		
III, i, 24	III, iv, 101	Compare.
III, i, 25	III, iv, 99	Compare.
III, i, 26	III, iv, 97	Compare.
III, i, 27		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 28	III, iv, 103	Compare.
III, i, 29	III, iv, 104	
III, i, 30	III, iv, 102	Compare.
III, i, 31	III, iv, 105	
III, i, 32	III, iv, 106	
III, i, 33	III, iv, 107	
III, i, 34		
III, i, 35		
III, i, 36	III, iv, 108	
III, i, 37		
III, i, 38		
III, i, 39	III, iv, 109	Compare.
III, i, 40	III, iv, 112	Compare.
III, i, 41	I, iii, 13	Compare.
III, i, 42		
III, i, 43	I, iii, 12	Compare Vārtika 7.
III, i, 44		
III, i, 45	I, iii, 14	Compare.
III, i, 46	I, iii, 15	Bhoja combines Vārtika too. Compare.
III, i, 47	I, iii, 16	Bhoja combines Vārtika also.
III, i, 48	I, iii, 17	
III, i, 49	I, iii, 18	Compare.
III, i, 50	I, iii, 19	
III, i, 51	I, iii, 20	Compare.
III, i, 52		
III, i, 53		
III, i, 54	I, iii, 21	Compare Vārtika 6.
III, i, 55	I, iii, 21	Compare.
III, i, 56	I, iii, 21	Vārtika 1.
III, i, 57	I, iii, 21	Compare Vārtika 3.
III, i, 58	I, iii, 21	Compare Vārtika 4.
III, i, 59	I, iii, 21	Compare Vārtika 5.
III, i, 60	I, iii, 21	Vārtika 7.
III, i, 61	I, iii, 21	Compare Vārtika 8.
III, i, 62	I, iii, 22	Compare Vārtika.
III, i, 63	I, iii, 22, 23.	Compare.
III, i, 64	I, iii, 24	Compare.
III, i, 65	I, iii, 25	Bhoja combines the Sūtra and Vārtika 1. His reading of the Vārtika seems to have been

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
		उपाद्देवपूजासंगतमित्रकरणपथिष्विति वक्तव्यम्. See also Kāśikā.
III, i, 66	I, iii, 25	See note above.
III, i, 67	I, iiii, 25	Compare.
III, i, 68	I, iii, 25	See the last Vārtika in the Kāśikā.
III, i, 69	I, iii, 26	Compare.
III, i, 70	I, iii, 27	Compare the reading of the Sūtra in the Kāśikā. Bhoja combines Vārtikas 1 and 2 in the Bhāṣya reading of the sūtra.
III, i, 71	I, iii, 29	Compare Vārtika 3.
III, i, 72	I, iii, 28	Bhoja combines this Sūtra and the Vārtika. See Kāśikā.
III, i, 73	I, iii, 27	
III, i, 74	I, iii, 27	Compare Vārtika.
III, i, 75	I, iii, 30	
III, i, 76	I, iii, 31	
III, i, 77	I, iii, 32	Compare. Bhoja adds.
III, i, 78	I, iii, 33	
III, i, 79	I, iii, 34	
III, i, 80	I, iii, 35	Compare.
III, i, 81	I, iii, 36	Compare.
III, i, 82	I, iii, 37	Compare.
III, i, 83	I, iii, 38	Compare.
III, i, 84	I, iii, 39	
III, i, 85	I, iii, 40	Bhoja combines the Vārtika.
III, i, 86	I, iii, 41	
III, i, 87	I, iii, 42	Compare.
III, i, 88	I, iii, 43	
III, i, 89	I, iii, 44	
III, i, 90	I, iii, 45	
III, i, 91	I, iii, 46	
III, i, 92	I, iii, 47	Compare.
III, i, 93	I, iii, 49	Compare.
III, i, 94	I, iii, 50	Compare.
III, i, 95	I, iii, 48	Compare.
III, i, 96		
III, i, 97	I, iii, 51	Compare.
III, i, 98	I, iii, 52	Compare.
III, i, 99		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 100	I, iii, 53	
III, i, 101	I, iii, 54	
III, i, 102	I, iii, 55	Compare.
III, i, 103	I, iii, 56	Compare.
III, i, 104		
III, i, 105 } III, i, 106 }	I, iii, 57	Compare.
III, i, 107	I, iii, 58	Compare.
III, i, 108	I, iii, 59	Compare.
III, i, 109	I, iii, 60	Compare.
III, i, 110	I, iii, 61	Compare.
III, i, 111	I, iii, 64	Compare.
III, i, 112	I, iii, 65	
III, i, 113	I, iii, 66	Compare.
III, i, 114	I, iii, 67	
III, i, 115	I, iii, 68	Compare.
III, i, 116	I, iii, 69	Compare.
III, i, 117	I, iii, 70	Compare.
III, i, 118	I, iii, 71	
III, i, 119		
III, i, 120		
III, i, 121	I, iii, 72	Compare in part.
III, i, 122	I, iii, 73	Compare.
III, i, 123	I, iii, 75	Compare.
III, i, 124	I, iii, 77	See Kāśikā.
III, i, 125	I, iii, 74	Compare.
III, i, 126	I, iii, 72	See Bhāṣya.
III, i, 127		
III, i, 128	I, iii, 79	
III, i, 129	I, iii, 80	
III, i, 130	I, iii, 81	
III, i, 131	I, iii, 82	Compare.
III, i, 132	I, iii, 83	Compare.
III, i, 133	I, iii, 84	Compare.
III, i, 134	I, iii, 85	Compare.
III, i, 135	I, iii, 88	Compare.
III, i, 136	I, iii, 87	Compare.
III, i, 137	I, iii, 86	Compare.
III, i, 138	I, iii, 89	Compare.
III, i, 139	I, iii, 90	
III, i, 140	I, iii, 91	

APPENDIX I

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 141	I, iii, 92	
III, i, 142	I, iii, 93	
III, i, 143	I, iii, 78	Compare.
III, i, 144		
III, i, 145	I, iii, 105	Compare.
III, i, 146	I, iii, 106	Compare.
III, i, 147	I, iii, 107	
III, i, 148	I, iv, 108	
III, i, 149	I, iv, 21, 22	Bhoja combines.
III, i, 150	I, ii, 58	Compare.
III, i, 151	I, ii, 59	Compare.
III, i, 152	I, ii, 59	See Kāśikā.
III, i, 153		
III, i, 154	I, ii, 60	Compare.
III, i, 155	I, ii, 63	
III, i, 156	IV, i, 1, 2.	Bhoja combines.
III, i, 157	VII, i, 9	
III, i, 158	VII, i, 11	Compare.
III, i, 159	VII, i, 12	Compare.
III, i, 160	VII, i, 13	Compare.
III, i, 161	VII, i, 14	Compare.
III, i, 162	VII, i, 15	Compare.
III, i, 163	VII, i, 17	
III, i, 164		
III, i, 165		
III, i, 166		
III, i, 167		
III, i, 168		
III, i, 169		
III, i, 170	VII, i, 16	Compare.
III, i, 171		
III, i, 172	VII, i, 18	Compare.
III, i, 173	VII, i, 19	Compare.
III, i, 174	VII, i, 20	
III, i, 175	VII, i, 21	
III, i, 176	VII, i, 22	Compare.
III, i, 177		
III, i, 178	VII, i, 23	
III, i, 179	VII, i, 24	
III, i, 180	VII, i, 25	Compare.
III, i, 181	VII, i, 27	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 182	VII, i, 28	Compare.
III, i, 183	VII, i, 29	Compare. Bhoja adopts the reading found in Mugdhabodha and other works.
III, i, 184	VII, i, 30	
III, i, 185	VII, i, 31	
III, i, 186	VII, i, 32	Compare.
III, i, 187	VII, i, 33	Compare.
III, i, 188	VII, i, 54	Compare.
III, i, 189		
III, i, 190		
III, i, 191		
III, i, 192		
III, i, 193	VII, i, 53	Compare.
III, i, 194		
III, i, 195		
III, i, 196	II, iv, 83	Compare.
III, i, 197	II, iv, 84	Compare.
III, i, 198	II, iv, 84	See Vārtika 1.
III, i, 199	II, iii, 2	
III, i, 200	II, iii, 2 and 4	Bhoja combines the Vārtika on this Sūtra and the fourth Sūtra.
III, i, 201		
III, i, 202		
III, i, 203	II, iii, 31	Compare.
III, i, 204	II, iii, 8	Compare.
III, i, 205		
III, i, 206	II, iii, 10	Compare.
III, i, 207	I, iv, 88	Compare.
III, i, 208	I, iv, 92	Compare.
III, i, 209 } III, i, 210 }	II, iii, 5	Compare.
III, i, 211	II, iii, 6	
III, i, 212	II, iii, 18	Compare.
III, i, 213	II, iii, 18	Compare Vārtika 1. This is the prakṛtyādi in Bhoja.
III, i, 214		
III, i, 215		
III, i, 216		
III, i, 217		
III, i, 218		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 219		
III, i, 220	II, iii, 19	Compare.
III, i, 221		
III, i, 222	II, iii, 21	Compare.
III, i, 223	II, iii, 20	Bhoja combines Sūtra and Vārtika.
III, i, 224	II, iii, 23	
III, i, 225	II, iii, 24	Compare.
III, i, 226 } III, i, 227 }	II, iii, 25	Compare.
III, i, 228	II, iii, 26	Compare.
III, i, 229		
III, i, 230	II, iii, 13	
III, i, 231		
III, i, 232		
III, i, 233		
III, i, 234	II, iii, 13	See Vārtika 1.
III, i, 235	II, iii, 15	
III, i, 236		
III, i, 237	II, iii, 12	Compare.
III, i, 238	II, iii, 17	Compare.
III, i, 239		
III, i, 240	II, iii, 16	Compare.
III, i, 241	II, iii, 28	
III, i, 242	II, iii, 28	See Vārtikas 1 and 2. Bhoja combines the two Vārtikas.
III, i, 243	II, iii, 28	Vārtika 3.
III, i, 244 } III, i, 245 }	II, iii, 29	Compare.
III, i, 246 } III, i, 247 }	II, iii, 32	Compare.
III, i, 248	II, iii, 33	Compare.
III, i, 249		
III, i, 250		
III, i, 251		
III, i, 252	II, iii, 30	Compare.
III, i, 253	II, iii, 34	Compare.
III, i, 254	II, iii, 35	Compare.
III, i, 255	II, iii, 36	Compare.
III, i, 256	II, iii, 36	Compare Vārtika 1.
III, i, 257	II, iii, 36	Vārtika 6.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 258 III, i, 259 III, i, 260	II, iii, 43	Compare. See also Vārtika in Kāśikā.
III, i, 261	II, iii, 36	Compare Vārtika 3.
III, i, 262	II, iii, 36	Compare Vārtika 4.
III, i, 263	II, iii, 36	Vārtika 5.
III, i, 264	II, iii, 37	
III, i, 265	II, iii, 38	
III, i, 266	II, iii, 39	
III, i, 267	II, iii, 40	Compare.
III, i, 268	II, iii, 41	Compare.
III, i, 269	II, iii, 42	Compare.
III, i, 270	II, iii, 43	Compare.
III, i, 271		
III, i, 272	II, iii, 44	Compare.
III, i, 273	II, iii, 45	Compare.
III, i, 274	II, iii, 46	Compare.
III, i, 275	II, iii, 47	
III, i, 276	II, iii, 50	
III, i, 277	II, iii, 52	Compare.
III, i, 278	II, iii, 53	
III, i, 279	II, iii, 54	Compare.
III, i, 280	II, iii, 54	See Vārtika in Kāśikā.
III, i, 281	II, iii, 55	
III, i, 282 III, i, 283	II, iii, 56	Compare. Bhoja divides.
III, i, 284	II, iii, 57	Compare.
III, i, 285		
III, i, 286	II, iii, 58	
III, i, 287	II, iii, 59	Compare.
III, i, 288	II, iii, 51	
III, i, 289	II, iii, 64	Compare.
III, i, 290		
III, l, 291	II, iii, 65	
III, i, 292	II, iii, 66	Compare Vārtika 1 in Kāśikā.
III, i, 293	II, iii, 69	Compare Vārtika 6.
III, i, 294	II, iii, 69	Compare.
III, i, 295	II, iii, 69	Compare Vārtika 3.
III, i, 296	II, iii, 69	Compare.
III, i, 297		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, i, 298 } III, i, 299 }	II, iii, 70	Compare. Bhoja divides.
III, i, 300	II, iii, 71	Compare.
III, i, 301	II, iii, 66	Compare Vārtika 1.
III, i, 302	II, iii, 72	
III, i, 303 } III, i, 304 }	II, iii, 73	Compare. Bhoja divides.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, ii, 1	II, i, 4	Compare.
III, ii, 2	VI, ii, 24	Compare.
III, ii, 3	VIII, i, 67	See the gaṇa.
III, ii, 4		
III, ii, 5		
III, ii, 6	II, i, 4	Compare Vārtika 2. Also Bhāṣya under II, ii, 18.
III, ii, 7		
III, ii, 8	II, i, 5	
III, ii, 9 } III, ii, 10 } III, ii, 11 } III, ii, 12 } III, ii, 13 } III, ii, 14 }	II, i, 6	Compare. Bhoja divides one of Pāṇini into six.
III, ii, 15	II, i, 7	Compare.
III, ii, 16	II, i, 8	Compare.
III, ii, 17	II, i, 9	Compare.
III, ii, 18	II, i, 10	Compare.
III, ii, 19	II, i, 11	Compare.
III, ii, 20	II, i, 14	
III, ii, 21	II, i, 15, 16	Compare. Bhoja combines.
III, ii, 22	II, i, 17	Compare. Bhoja combines Vārtika 1.
III, ii, 23 } III, ii, 24 }	II, i, 17	Compare Vārtika 2. Bhoja divides.
III, ii, 25		
III, ii, 26		
III, ii, 27		
III, ii, 28		
III, ii, 29	II, i, 18	Compare.
III, ii, 30	II, i, 19	
III, ii, 31	II, i, 20	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, ii, 32	II, i, 21	Compare.
III, ii, 33	II, i, 22	
III, ii, 34	II, i, 24	Compare. Bhoja combines Vārtika 1 with Sūtra.
III, ii, 35		
III, ii, 36	II, i, 25, 27	Bhoja combines the two.
III, ii, 37	II, i, 26	
III, ii, 38	II, i, 28	
III, ii, 39	II, i, 29	Compare.
III, ii, 40	II, i, 30	
III, ii, 41	II, i, 31	Compare.
III, ii, 42		
III, ii, 43		
III, ii, 44	II, i, 32	
III, ii, 45	II, i, 33	
III, ii, 46	II, i, 34, 35	Compare. Bhoja combines the two Sūtras and the 1st Vārtika on II, i, 35.
III, ii, 47 } III, ii, 48 }	II, i, 36	Compare.
III, ii, 49	II, i, 36	Compare Vārtika 3.
III, ii, 50	II, i, 36	Compare Vārtika 2.
III, ii, 51	II, i, 36	Compare Vārtika 4.
III, ii, 52	II, i, 37	Compare.
III, ii, 53	II, i, 38	Compare.
III, ii, 54	II, i, 39	Compare.
III, ii, 55	II, i, 39	See the Vārtika in the Kāśikā.
III, ii, 56	II, i, 41	Compare.
III, ii, 57	II, i, 40	Compare.
III, ii, 58	II, i, 42	Compare.
III, ii, 59		
III, ii, 60		
III, ii, 61	II, i, 44	
III, ii, 62		
III, ii, 63	II, i, 45	
III, ii, 64	II, i, 46	
III, ii, 65	II, i, 47	Bhoja combines Vārtika.
III, ii, 66 } III, ii, 67 } III, ii, 68 } III, ii, 69 }	II, i, 48	Compare. This is an ākṛtigaṇa in Pāṇini. See Kāśikā.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, ii, 70	II, i, 48	Compare. This is an ākṛtigaṇa in Pāṇini. See Kāśikā.
III, ii, 71		
III, ii, 72		
III, ii, 73		
III, ii, 74		
III, ii, 75	II, i, 57	Compare.
III, ii, 76	II, i, 49	Compare. Bhoja divides.
III, ii, 77		
III, ii, 78	II, i, 50	
III, ii, 79	II, i, 51	
III, ii, 80	II, i, 51	Compare Vārtika 11.
III, ii, 81	II, i, 55	
III, ii, 82	II, i, 56	Compare.
III, ii, 83	II, i, 53	Compare.
III, ii, 84	II, i, 54	Compare.
III, ii, 85	II, i, 61	Compare.
III, ii, 86	II, i, 62	Compare.
III, ii, 87	II, i, 65	Compare.
III, ii, 88	II, i, 66	Compare.
III, ii, 89	II, i, 71	
III, ii, 90	II, i, 68	Compare.
III, ii, 91		
III, ii, 92	II, i, 69	
III, ii, 93	II, i, 70	Compare.
III, ii, 94	II, i, 60	
III, ii, 95	II, i, 60	Compare Vārtika 3.
III, ii, 96	II, i, 63	
III, ii, 97	II, i, 64	
III, ii, 98		
III, ii, 99		
III, ii, 100	II, i, 69	See Vārtika 8.
III, ii, 101		
III, ii, 102		
III, ii, 103	II, i, 72	See the gaṇa under this Sūtra.
III, ii, 104		
III, ii, 105		Bhoja has a number of Sūtras in this gaṇa. He adds much more than what is found in the Gaṇapāṭha.
III, ii, 106		
III, ii, 107		
III, ii, 108		
III, ii, 109		
III, ii, 110		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, ii, 111 III, ii, 112 III, ii, 113 III, ii, 114 III, ii, 115 III, ii, 116 III, ii, 117 III, ii, 118		Bhoja has a number of Sūtras in this gaṇa. He adds much more than what is found in the Gaṇapāṭha.
III, ii, 119	II, ii, 1	
III, ii, 120	II, ii, 1	Compare Kāśikā.
III, ii, 121	II, ii, 2	Compare.
III, ii, 122		
III, ii, 123	II, ii, 3	Compare.
III, ii, 124	II, ii, 5	
III, ii, 125	II, ii, 6	
III, ii, 126		
III, ii, 127		
III, ii, 128	II, ii, 7	Compare.
III, ii, 129	II, ii, 8	
III, ii, 130	II, ii, 8	See Vārtika 1.
III, ii, 131 III, ii, 132	II, ii, 9	Compare gaṇa.
III, ii, 133	II, ii, 9	See the Vārtika in the Kāśikā.
III, ii, 134		
III, ii, 135	II, ii, 9	See Vārtika 2.
III, ii, 136	II, ii, 10	
III, ii, 137	II, ii, 10	Vārtika.
III, ii, 138	II, ii, 11	
III, ii, 139 III, ii, 140	II, ii, 12, 13	Compare both.
III, ii, 141	II, ii, 14	Compare.
III, ii, 142	II, ii, 15	Compare.
III, ii, 143	II, ii, 17	
III, ii, 144	II, ii, 18	Compare.
III, ii, 145 III, ii, 146 III, ii, 147 III, ii, 148 III, ii, 149 III, ii, 150 III, ii, 151	II, ii, 18	This and the following are Vārtikas of the Saunāga school. See Bhāṣya on II, ii, 18. For some there are differences in the readings. See Bhāṣya.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, ii, 152	II, ii, 18	See note above.
III, ii, 153		
III, ii, 154		
III, ii, 155		
III, ii, 156	II, ii, 18	See Vārtika in Kāśikā.
III, ii, 157	II, ii, 19	
III, ii, 158	II, ii, 20	Compare.
III, ii, 159		
III, ii, 160	II, ii, 21	Compare.
III, ii, 161	II, ii, 18	See Bhāṣya. This too may be a Vārtika of the Saunāgas.

III, iii, 1	II, ii, 23	
III, iii, 2	II, ii, 25	Compare.
III, iii, 3		
III, iii, 4	II, ii, 24	See Vārtika 9 in the Bhāṣya.
III, iii, 5		
III, iii, 6		
III, iii, 7	II, ii, 24	See Vārtika 21.
III, iii, 8		
III, iii, 9	II, ii, 24	See Vārtika 12.
III, iii, 10	II, ii, 24	See Vārtika 13.
III, iii, 11	II, ii, 24	See Vārtika 14.
III, iii, 12	II, ii, 24	See Vārtika 15.
III, iii, 13	II, ii, 24	See Vārtika 17.
III, iii, 14	II, ii, 24	See Vārtikas 19 and 20. Bhoja combines.
III, iii, 15	II, ii, 26	
III, iii, 16	II, ii, 27	Compare.
III, iii, 17	II, ii, 28	Compare.
III, iii, 18		
III, iii, 19	II, ii, 29	Compare.
III, iii, 20	II, iv, 14	These constitute one gaṇa in Pāṇini. They are divided by Bhoja.
III, iii, 21		
III, iii, 22		
III, iii, 23		
III, iii, 24		
III, iii, 25		
III, iii, 26		
III, iii, 27		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iii, 28	II, iv. 15	
III, iii, 29	II, iv, 16	Compare.
III, iii, 30		
III, iii, 31	II, iv, 3	Compare.
III, iii, 32	II, iv, 4	Compare.
III, iii, 33	II, iv, 5	Compare.
III, iii, 34	II, iv, 6	Compare.
III, iii, 35	II, iv, 7	Compare.
III, iii, 36	II, iv, 9	Compare.
III, iii, 37	II, iv, 10	Compare.
III, iii, 38 } III, iii, 39 } III, iii, 40 }	II, iv, 11	This is all one gaṇa in Pāṇini. Bhoja divides.
III, iii, 41 } III, iii, 42 }	II, iv, 2	Compare. Bhoja divides.
III, iii, 43	II, iv, 8	
III, iii, 44	II, iv, 12	Compare Vārtika 1.
III, iii, 45	II, iv, 12	Compare in part.
III, iii, 46	II, iv, 12	Compare in part.
III, iii, 47	II, iv, 12	Compare Vārtika 2.
III, iii, 48		
III, iii, 49		
III, iii, 50		
III, iii, 51		
III, iii, 52		
III, iii, 53		
III, iii, 54		
III, iii, 55		
III, iii, 56		
III, iii, 57		
III, iii, 58	II, ii, 30	
III, iii, 59 } III, iii, 60 } III, iii, 61 } III, iii, 62 } III, iii, 63 } III, iii, 64 } III, iii, 65 } III, iii, 66 } III, iii, 67 } III, iii, 68 }	II, ii, 31	This is the rājadantādigaṇa in Pāṇini. Bhoja makes several additions in these Sūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iii, 69	II, ii, 33	
III, iii, 70 } III, iii, 71 }	II, ii, 31	See note above.
III, iii, 72	II, ii, 34	
III, iii, 73	II, ii, 31	See note above.
III, iii, 74		
III, iii, 75	II, ii, 34	Vārtika 5.
III, iii, 76		
III, iii, 77		
III, iii, 78	II, ii, 34	Vārtika 4.
III, iii, 79		
III, iii, 80		
III, iii, 81	II, ii, 34	Compare Vārtika 3.
III, iii, 82		
III, iii, 83		
III, iii, 84	II, ii, 34	Compare Vārtika 7.
III, iii, 85		
III, iii, 86		
III, iii, 87	II, ii, 34	Compare Vārtika 6.
III, iii, 88		
III, iii, 89	II, ii, 34	Compare Vārtika 8.
III, iii, 90	II, ii, 35	Compare.
III, iii, 91	II, ii, 35	Compare Vārtika 1.
III, iii, 92		
III, iii, 93	II, ii, 35	Compare Vārtika 2.
III, iii, 94 } III, iii, 95 }	II, ii, 35	Compare Vārtika 3. Bhoja divides.
III, iii, 96		
III, iii, 97	II, ii, 36	Compare Vārtika 4.
III, iii, 98	II, ii, 36	Compare.
III, iii, 99		
III, iii, 100 } III, iii, 101 }	II, ii, 37	Compare. Bhoja has two Sūtras for this Gaṇa.
III, iii, 102	II, ii, 38	Compare. This is also a Gaṇa.
III, iii, 103	I, ii, 64	
III, iii, 104	I, ii, 64	Vārtika 24.
III, iii, 105	I, ii, 64	Compare Vārtika 23.
III, iii, 106	I, ii, 65	Compare.
III, iii, 107	I, ii. 66	
III, iii, 108	I, ii, 67	
III, iii, 109	I, ii, 73	Bhoja combines Vārtika.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iii, 110	I, ii, 69	Compare.
III, iii, 111	I, ii, 70, 71.	Bhoja combines these.
III, iii, 112	I, ii, 68	
III, iii, 113	I, ii, 72	
III, iii, 114	I, ii, 72	Bhoja combines Vārtikas 1 and 2.
III, iii, 115	I, ii, 72	See the Vārtika in Kāśikā.
III, iii, 116		
III, iii, 117		
III, iii, 118	II, iv, 17, 18.	Bhoja combines both.
III, iii, 119		
III, iii, 120	II, iv, 30	Vārtika 2.
III, iii, 121	II, iv, 30	Compare Vārtika 3.
III, iii, 122	II, iv, 30	Compare Vārtika 1.
III, iii, 123	II, iv, 20	Compare.
III, iii, 124	II, iv, 21	Compare.
III, iii, 125	II, iv, 23	Compare.
III, iii, 126	II, iv, 23	See Kāśikā.
III, iii, 127	II, iv, 24	Compare.
III, iii, 128	II, iv, 25	Compare part.
III, iii, 129	II, iv, 25	Compare.
III, iii, 130		
III, iii, 131	II, iv, 30	Compare.
III, iii, 132	II, iv, 29	Compare. Bhoja combines the Vārtika.
III, iii, 133	II, iv, 30	See Bhāṣya.
III, iii, 134	II, iv, 31	Compare.
III. iii, 135	II, iv, 26	
III, iii, 136		
III, iii, 137	II, iv, 26	Compare Vārtika 1.
III, iii, 138	II, iv, 27	
III, iii, 139	I, ii, 47	
III, iii, 140	I, ii, 48	Compare.
III, iii, 141		
III, iii, 142	I, ii, 49	Compare.
III, iii, 143	I, ii, 51	Compare.
III, iii, 144	I, ii, 52	
III, iii, 145	I, ii, 52	Compare Vārtika 5.
III, iii, 146	I, ii, 51	See Vārtika 5.
III, iii, 147	I, ii, 51	See Vārtika 3.
III, iii, 148	I, ii, 51	See Vārtika 4.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iv, 1	IV, i, 3	
III, iv, 2	IV, i, 4	Compare.
III, iv, 3–14	IV, i, 4	See the ajādigaṇa and the Gaṇa Sūtras therein. Bhoja has a few additions.
III, iv, 15	IV, i, 5	Compare.
III, iv, 16	IV, i, 6	Compare. Bhoja combines Vārtika 1.
III, iv, 17	IV, i, 6	Compare Vārtika 2.
III, iv, 18	IV, i, 7	Bhoja combines Sūtra and Vārtika 1.
III, iv, 19	IV, i, 7	Compare Vārtika 2.
III, iv, 20	IV, i, 8	Compare.
III, iv, 21	IV, i, 12	Compare.
III, iv, 22	IV, i, 29	Compare.
III, iv, 23	IV, i, 25	Compare Vārtika 1.
III, iv, 24	IV, i, 27	Bhoja combines Vārtika 1.
III, iv, 25	IV, i, 27	Compare Vārtika in Kāśikā.
III, iv, 26	IV, i, 28	Compare.
III, iv, 27	IV, i, 11	
III, iv, 28	IV, i, 13	Compare.
III, iv, 29	IV, i, 10	Compare svasrādigaṇa.
III, iv, 30	IV, i, 14	Compare.
III, iv, 31	IV, i, 15	Compare.
III, iv, 32		
III, iv, 33	IV, i, 16	Compare.
III, iv, 34, 35	IV, i, 17, 18.	Bhoja divides in a different manner.
III, iv, 36	IV, i, 19	Compare.
III, iv, 37	IV, i, 20	Compare. See also Vārtika.
III, iv, 38		
III, iv, 39	IV, i, 21	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iv, 40	IV, i, 22	Compare.
III, iv, 41	IV, i, 23	Compare.
III, iv, 42	IV, i, 24	Compare.
III, iv, 43	IV, i, 30	Compare.
III, iv, 44	IV, i, 32	Compare.
III, iv, 45	IV, i, 33	Compare.
III, iv, 46		
III, iv, 47	IV, i, 34	Compare.
III, iv, 48		
III, iv, 49	IV, i, 35	See the Gaṇa. Bhoja omits some.
III, iv, 50		
III, iv, 51	IV, i, 39	See Vārtikas 1 and 2.
III, iv, 52	IV, i, 41	Compare in part.
III, iv, 53–69	IV, i, 41	Compare the Gaṇa in the Paṇini. The words in the Gaṇa and the Gaṇasūtras are distributed in these Sūtras with some additions and omissions.
III, iv, 70	IV, i, 42	Compare in part.
III, iv, 71	IV, i, 42	Compare in part.
III, iv, 72	IV, i, 42	Compare Vārtika 1.
III, iv, 73	IV, i, 42	Compare Vārtika 3.
III, iv, 74	IV, i, 43	Compare. Bhoja adds.
III, iv, 75	IV, i, 45	Compare the Gaṇasūtra.
III, iv, 76	IV, i, 45	See the Gaṇasūtra.
III, iv, 77	IV, i, 45	Compare Gaṇa.
III, iv, 78		
III, iv, 79	IV, i, 44	Compare Sūtra and Vārtika 2.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iv, 80	IV, i, 48	Compare the Sūtra and the Vārtika in Kāśikā(?)
III, iv, 81	IV, i, 36, 37	Bhoja combines.
III, iv, 82	IV, i, 38	Compare.
III, iv, 83		
III, iv, 84	IV, i, 49	Compare.
III, iv, 85	IV, i, 49	Compare Vārtika 4.
III, iv, 86	IV, i, 49	Compare Vārtika 7.
III, iv, 87	IV, i, 49	Compare Vārtika 1.
III, iv, 88	IV, i, 49	Compare Vārtika 2.
III, iv, 89	IV, i, 49	Compare Vārtika 3.
III, iv, 90	IV, i, 50	Compare.
III, iv, 91	IV, i, 51	Compare.
III, iv, 92	IV, i, 52, 53	Compare. Bhoja combines.
III, iv, 93	IV, i, 52	Compare Vārtika 2.
III, iv, 94	IV, i, 52	Compare Vārtika 6.
III, iv, 95		
III, iv, 96	IV, i, 54	Compare.
III, iv, 97	IV, i, 55	Compare.
III, iv, 98	IV, i, 55	Compare Vārtika 1.
III, iv, 99	IV, i, 55	Compare Vārtika 2.
III, iv, 100 } III, iv, 101 }	IV, i, 55	Compare Vārtika 3. Bhoja combines both.
III, iv, 102	IV, i, 56	Compare.
III, iv, 103	IV, i, 57	Compare.
III, iv, 104	IV, i, 58	
III, iv, 105	IV, i, 62	Compare.
III, iv, 106	IV, i, 63	Compare.
III, iv, 107	IV, i, 64	Compare.
III, iv, 108	IV, i, 65	
III, iv, 109	IV, i, 65	Compare Vārtika.
III, iv, 110	IV, i, 66	
III, iv, 111	IV, i, 67	Compare.
III, iv, 112	IV, i, 68	Compare.
III, iv, 113		
III, iv, 114	IV, i, 69	Compare.
III, iv, 115		
III, iv, 116		
III, iv, 117 } III, iv, 118 } III, iv, 119 }	IV, i, 73	See Gaṇa and the Gaṇasūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
III, iv, 120		
III, iv, 121		
III, iv, 122		
III, iv, 123	IV, i, 73	See the Gaṇa and the Gaṇasūtras.
III, iv, 124		
III, iv, 125		
III, iv, 126	IV, i, 74	
III, iv, 127		
III, iv, 128	IV, i, 77	
III, iv, 129	IV, i, 78	Compare.
III' iv, 130	IV, i, 79	Compare.
III, iv, 131		
III, iv, 132	IV, i, 80	See Gaṇa.
III, iv, 133		
III, iv, 134		
III, iv, 135	IV, i, 81	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, i, 1		
IV, i, 2	IV, i, 85	Compare. Bhoja divides.
IV, i, 3		
IV, i, 4	IV, i, 84	See Gaṇa.
IV, i, 5	IV, i, 84	See Vārtika 7.
IV, i, 6	IV, i, 84	See Vārtika 8.
IV, i, 7	IV, i, 84	See Vārtika 2.
IV, i, 8	IV, i, 86	Compare.
IV, i, 9		
IV, i, 10		
IV, i, 11		
IV, i, 12	IV, i, 86	These comprise the utsādigaṇa in Pāṇini with certain additions.
IV, i, 13		
IV, i, 14		
IV, i, 15	IV, i, 86	Compare Vārtika.
IV, i, 16	IV, i, 85	See Vārtika 3.
IV, i, 17	IV, i, 85	See Vārtikas 4 and 5. Bhoja combines both.
IV, i, 18	IV, i, 88	Compare.
IV, i, 19	IV, ii, 33, 34	Compare. Bhoja combines both.
IV, i, 20	IV, i, 87	Bhoja divides.
IV, i, 21		
IV, i, 22		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, i, 23	IV, i, 92	
IV, i, 24	IV, i, 93	Compare.
IV, i, 25	IV, i, 94	Compare.
IV, i, 26	IV, i, 95	
IV, i, 27	IV, i, 104	See the Gaṇa.
IV, i, 28	IV, i, 96	See the Gaṇa and the Gaṇasūtras.
IV, i, 29		
IV, i, 30		
IV, i, 31		
IV, i, 32		
IV, i, 33		
IV, i, 34		
IV, i, 35	IV, i, 96	See the Gaṇa and the Gaṇasūtras.
IV, i, 36		
IV, i, 37		
IV, i, 38		
IV, i, 39	IV, i, 97	Bhoja combines Vārtika.
IV, i, 40	IV, i, 100	See the Gaṇa.
IV, i, 41		
IV, i, 42		
IV, i, 43	IV, i, 104	Compare the Gaṇa.
IV, i, 44		
IV, i, 45		
IV, i, 46		
IV, i, 47		
IV, i, 48		
IV, i, 49	IV, i, 105	Compare the Gaṇa.
IV, i, 50		
IV, i, 51		
IV, i, 52		
IV, i, 53		
IV, i, 54	IV, i, 106	Bhoja divides.
IV, i, 55		
IV, i, 56	IV, i, 107	Bhoja divides.
IV, i, 57		
IV, i, 58	IV, i, 108	Compare.
IV, i, 59	IV, i, 109	Compare.
IV, i, 60		
IV, i, 61	IV, i, 110	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 62		
IV, i, 63		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, i, 64 IV, i, 65 IV, i, 66 IV, i, 67	IV, i, 110	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 68	IV, i, 111	
IV, i, 69	IV, i, 98	Compare the Gaṇa.
IV, i, 70 IV, i, 71 IV, i, 72 IV, i, 73 IV, i, 74 IV, i, 75 IV, i, 76 IV, i, 77 IV, i, 78	IV, i, 99	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 79	IV, i, 100	
IV, i, 80	IV, i, 101	Compare.
IV, i, 81	IV, i, 102	Compare.
IV, i, 82 IV, i, 83	IV, i, 103	Compare. Bhoja divides.
IV, i, 84 IV, i, 85 IV, i, 86 IV, i, 87 IV, i, 88 IV, i, 89 IV, i, 90 IV, i, 91 IV, i, 92 IV, i, 93	IV, i, 112	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 94	IV, i, 113	Compare.
IV, i, 95	IV, i, 114	In some manuscripts of the Vārtika there is a Vārtika similar to Bhoja's in this Sūtra of Pāṇini. It reads अण् कुब्जकोकिलात् स्मृतः In the Kāśikā this is found under IV, i, 120.
IV, i, 96	IV, i, 114	Compare.
IV, i, 97	IV, i, 115	
IV, i, 98	IV, i, 116	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, i, 99	IV, i, 117	Compare.
IV, i, 100	IV, i, 118	Compare.
IV, i, 101	IV, i, 119	Compare.
IV, i, 102		
IV, i, 103	IV, i, 121	
IV, i, 104	IV, i, 122	Compare.
IV, i, 105 IV, i, 106 IV, i, 107 IV, i, 108 IV, i, 109 IV, i, 110	IV, i, 123	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 111	IV, i, 120	See the Vārtika in the Kāśikā.
IV, i, 112	IV, i. 124	
IV, i, 113	IV, i, 125	
IV, i, 114	IV, i, 126	Compare the Gaṇa.
IV, i, 115	IV, i, 127	
IV, i, 116	IV, i, 128	Compare.
IV, i, 117	IV, i, 128	Compare Vārtika 2.
IV, i, 118	IV, i, 130	See the illustrations in the Kāśikā.
IV, i, 119	IV, i, 129	Compare.
IV, i, 120	IV, i, 131	Compare.
IV, i, 121	IV, i, 144	Compare.
IV, i, 122	IV, i, 145	
IV, i, 123 IV, i, 124	IV, i, 143	Compare.
IV, i, 125	IV, i, 132	Compare.
IV, i, 126	IV, i, 133	Compare.
IV, i, 127	IV, i, 138	Compare.
IV, i, 128 IV. i, 129	IV, i, 137	Compare. Bhoja divides.
IV, i, 130 IV, i, 131	IV, i, 139	Compare both the Sūtras.
IV, i, 132	IV, i, 142	Compare.
IV, i, 133	IV, i, 141	
IV, i, 134	IV, i, 135	
IV, i, 135	IV, i, 136	See the Gaṇa.
IV, i, 136 IV, i, 137 IV, i, 138	IV, i, 146	See the Gaṇa.
IV, i, 139	IV, i, 147	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, i, 140	IV, i, 148	Compare. See also Kāśikā.
IV, i, 141	IV, i, 149	See Kāśikā.
IV, i, 142 } IV, i, 143 }	IV, i, 150	Compare. See also Kāśikā.
IV, i, 144 } IV, i, 145 } IV, i, 146 } IV, i, 147 } IV, i, 148 } IV, i, 149 } IV, i, 150 } IV, i, 151 } IV, i, 152 } IV, i, 153 }	IV, i, 151	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras. Bhoja has many additions.
IV, i, 154	IV, i, 152	Compare.
IV, i, 155 } IV, i, 156 } IV, i, 157 } IV, i, 158 }	IV, i, 154	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 159	IV, i, 155	Compare.
IV, i, 160	IV, i, 156	Compare.
IV, i, 161	IV, i, 156	See Vārtika in Kāśikā.
IV, i, 162	IV, i, 157	Compare.
IV, i, 163	IV, i, 158	See Gaṇa.
IV, i, 164	IV, i, 159	Compare.
IV, i, 165	IV, i, 160	Compare.
IV, i, 166 } IV, i, 167 } IV, i, 168 }	IV, i, 161	See Kāśikā. Bhoja divides.
IV, i, 169 } IV, i, 170 }	IV, i, 166	Compare. Bhoja divides.
IV, i, 171	IV, i, 167	
IV, i, 172	IV, i, 169	
IV, i, 173	IV, i, 168	Compare.
IV, i, 174	IV, i, 170	
IV, i, 175	IV, i, 169	See the Vārtika in the Kāśikā. (The Sūtra is numbered 171 in Kāśikā.)
IV, i, 176	IV, i, 171	Compare.
IV, i, 177	IV, i, 173	Compare.
IV, i, 178	IV, i, 174	Compare.
IV, i, 179	IV, i, 176	Compare in part.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, i, 180	II, iv, 62	Compare.
IV, i, 181	II, iv, 64	Compare.
IV, i, 182	II, iv, 64	See Vārtika.
IV, i, 183	II, iv, 70	Compare in part.
IV, i, 184		
IV, i, 185		
IV, i. 186	II, iv, 63	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 187		
IV, i, 188		
IV, i, 189	II, iv, 65	Compare.
IV, i, 190	II, iv, 70	Compare in part.
IV, i, 191	II, iv, 60	Compare.
IV, i, 192		
IV, i, 193	II, iv, 69	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 194		
IV, i, 195	II, iv, 68	See the Gaṇa.
IV, i, 196	II, iv, 69	Compare.
IV, i, 197	II, iv, 67	Compare.
IV, i, 198		
IV, i, 199	IV, i, 89	Compare.
IV, i, 200	IV, i, 91	Compare.
IV, i, 201	II, iv, 58	See the Vārtika in the Kāśikā.
IV, i, 202	II, iv, 59	See Gaṇa.
IV, i, 203	IV, i, 166	Compare.
IV, j, 204	IV, i, 168	Compare.
IV, i, 205		
IV, i, 206	II, iv, 61	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, i, 207		
IV, i, 208		
IV, i, 209		
IV, i, 210		
IV, i, 211		

IV, ii, 1	IV, ii, 1	
IV, ii, 2	IV, ii, 2	Compare.
IV, ii, 3	IV, ii, 2	Compare Vārtika 1.
IV, ii, 4	IV, ii, 2	Bhoja combines Vārtikas 2 and 3.
IV, ii, 5		
IV, ii, 6	IV, ii, 2	Compare. See Vārtika 4.
IV, ii, 7	IV, ii, 3	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, ii, 8	IV, ii, 4	Compare.
IV, ii, 9	IV, ii, 5	
IV, ii, 10	IV, ii, 6	
IV, ii, 11	IV, ii, 7	Compare.
IV, ii, 12	IV, ii, 9	
IV, ii, 13	IV, ii, 8	See Vārtika in the Kāśikā.
IV, ii, 14	IV, ii, 10	
IV, ii, 15	IV, ii, 11	
IV, ii, 16	IV, ii, 12	Compare.
IV, ii, 17	IV, ii, 13	Compare.
IV, ii, 18	IV, ii, 14	Compare.
IV, ii, 19	IV, ii, 15	Compare.
IV, ii, 20	IV, ii, 16	Compare.
IV, ii, 21	IV, ii, 17	Compare.
IV, ii, 22	IV, ii, 18	
IV, ii, 23	IV, ii, 19	Compare.
IV, ii, 24	IV, ii, 20	
IV, ii, 25	IV, ii, 21	Compare.
IV, ii, 26	IV, ii, 22	Compare.
IV, ii, 27	IV, ii, 23	Compare.
IV, ii, 28	IV, ii, 24	
IV, ii, 29	IV, ii, 25	Compare.
IV, ii, 30	IV, ii, 26	
IV, ii, 31	IV, ii, 28	Compare Vārtika 1.
IV, ii, 32	IV, ii, 28	Compare Vārtika 2.
IV, ii, 33	IV, ii, 27	Compare.
IV, ii, 34	IV, ii, 29	Compare.
IV, ii, 35	IV, ii, 30	Compare.
IV, ii, 36	IV, ii, 31	
IV, ii, 37	IV, ii, 32	Compare.
IV, ii, 38	IV, ii, 34	
IV, ii, 39	IV, ii, 35	
IV, ii, 40	IV, ii, 55	Compare in part.
IV, ii, 41	IV, ii, 56	Compare.
IV, ii, 42	IV, ii, 57	Compare.
IV, ii, 43	IV, ii, 58	Compare.
IV, ii, 44	IV, ii, 59	
IV, ii, 45	IV, ii, 60	Compare.
IV, ii, 46	IV, ii, 60	See the Vārtika in the Kāśikā.
IV, ii, 47	IV, ii, 63	See the Gaṇa.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, ii, 48 IV, ii, 49 IV, ii, 50 IV, ii, 51 IV, ii, 52	IV, ii, 60	See Vārtikas in Kāśikā.
IV, ii, 53	IV, ii, 62	
IV, ii, 54	IV, ii, 61	See Gaṇa.
IV, ii, 55	IV, ii, 65	In one of the manuscripts of the Vārtika there is a Vārtika सर्व-सादेर्द्विगोश्च लः under this Sūtra. Compare.
IV, ii, 56	IV, ii, 64	Compare.
IV, ii, 57	IV, ii, 65	Compare.
IV, ii, 58	IV, ii, 37	
IV, ii, 59	IV, ii, 38	See Gaṇa.
IV, ii, 60	IV, ii, 44, 45.	See Gaṇa under 45.
IV, ii, 61	IV, ii, 45	Compare Vārtika.
IV, ii, 62	IV, ii, 39	Bhoja adds the Vārtika also.
IV, ii, 63	IV, ii, 40	
IV, ii, 64	IV, ii, 41	Compare.
IV, ii, 65	IV, ii, 47	Compare.
IV, ii, 66	IV, ii, 47	See Vārtika.
IV, ii, 67	IV, ii, 42	Compare.
IV, ii, 68 IV, ii, 69	IV, ii, 48	Compare. Bhoja divides.
IV, ii, 70		This is probably one of the Sūtras of Āpiśali.
IV, ii, 71	IV, ii, 43	See Vārtikas 2 and 3. Bhoja combines.
IV, ii, 72	IV, ii, 42	See Vārtika.
IV, ii, 73	IV, ii, 49	Compare.
IV, ii, 74	IV, ii, 42	Compare Vārtika.
IV, ii, 75	IV, ii, 50	Compare.
IV, ii, 76	IV, ii, 50, 51.	Parts of the two Sūtras are combined.
IV, ii, 77	IV, ii, 50	Compare in part.
IV, ii, 78		
IV, ii, 79	IV, ii, 43	Compare.
IV, ii, 80	IV, ii, 36	See Vārtika 1.
IV, ii, 81	IV, ii, 36	See Vārtika 2.
IV, ii, 82	IV, ii, 36	See Vārtika 3.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, ii, 83	IV, ii, 36	See Vārtika 5.
IV, ii, 84	IV, ii, 36	See Vārtika 6.
IV, ii, 85	IV, ii, 52	Compare.
IV, ii, 86 IV, ii, 87	IV, ii, 53	See the Gaṇa.
IV, ii, 88 IV, ii, 89 IV, ii, 90 IV, ii, 91	IV, ii, 54	See both the Gaṇas. Bhoja has additions.
IV, ii, 92	IV, ii, 67	Compare.
IV, ii, 93	IV, ii, 70	Compare.
IV, ii, 94	IV, ii, 68	Compare.
IV, ii, 95		
IV, ii, 96	IV, ii, 71	
IV, ii, 97	IV, ii, 72	Compare.
IV, ii, 98	IV, ii, 73	
IV, ii, 99	IV, ii, 74	
IV, ii, 100 IV, ii, 101 IV, ii, 102 IV, ii, 103 IV, ii, 104	IV, ii, 75	See the Gaṇa. Bhoja adds.
IV, ii, 105	IV, ii, 76	
IV, ii, 106 IV, ii, 107	IV, ii, 77	See the Gaṇa.
IV, ii, 108	IV, ii, 78	Compare.
IV, ii, 109	IV, ii, 79	
IV, ii, 110 IV, ii, 111 IV, ii, 112 IV, ii, 113 IV, ii, 114 IV, ii, 115 IV, ii, 116 IV, ii, 117 IV, ii, 118 IV, ii, 119 IV, ii, 120 IV, ii, 121 IV, ii, 122 IV, ii, 123	IV, ii, 80	There are several Gaṇas under this Sūtra in Pāṇini, each with Gaṇa Sūtras. Compare them with these Sūtras of Bhoja. The latter has many additions.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, ii, 124 IV, ii, 125 IV, ii, 126 IV, ii, 127 IV, ii, 128 IV, ii, 129 IV, ii, 130 IV, ii, 131 IV, ii, 132 IV, ii, 133	IV, ii, 80	See note above
IV, ii, 134 IV, ii, 135 IV, ii, 136 IV, ii, 137 IV, ii, 138 IV, ii, 139	IV, ii, 90	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras. Bhoja has additions.
IV, ii, 140	IV, ii, 87	Compare. Bhoja adds.
IV, ii, 141	IV, ii, 88	Compare.
IV, ii, 142	IV, ii, 89	
IV, ii, 143	IV, ii, 81	Compare.
IV, ii, 144 IV, ii, 145	IV, ii, 82	Compare Gaṇa.
IV, ii, 146	IV, ii, 83	
IV, ii, 147	IV, ii, 85	Compare.
IV, ii, 148 IV, ii, 149	IV, ii, 86	See the Gaṇa.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 1	IV, ii, 92	
IV, iii, 2 IV, iii, 3	IV, ii, 93	Bhoja divides.
IV, iii, 4		
IV, iii, 5	IV, ii, 94	
IV, iii, 6 IV, iii, 7	IV, ii, 95	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtra.
IV, iii, 8	IV, ii, 96	
IV, iii, 9 IV, iii, 10	IV, ii, 97	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtra.
IV, iii, 11	IV, ii, 98	
IV, iii, 12	IV, ii, 99	Compare.
IV, iii, 13	IV, ii, 100	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 14	IV, ii, 101	
IV, iii, 15	IV, ii, 102	
IV, iii, 16	IV, ii, 103	
IV, iii, 17	IV, ii, 104	Compare.
IV, iii, 18		
IV, iii, 19		
IV, iii, 20	IV, ii, 105	Compare.
IV, iii, 21 IV, iii, 22	IV, ii, 106	Bhoja divides.
IV, iii, 23	IV, ii, 104	Vārtika.
IV, iii, 24 IV, iii, 25	IV, ii, 106	Compare. Bhoja divides.
IV, iii, 26	IV, ii, 107	Compare.
IV, iii, 27	IV, ii, 108	
IV, iii, 28	IV, ii, 109	Compare.
IV, iii, 29		
IV, iii, 30 IV, iii, 31 IV, iii, 32 IV, iii, 33	IV, ii, 110	Compare. See the Gaṇa also. Bhoja adds.
IV, iii, 34	IV, ii, 111	Compare.
IV, iii, 35	IV, ii, 112	
IV, iii, 36	IV, ii, 113	Compare.
IV, iii, 37	IV, ii, 114	
IV, iii, 38	I, i, 75	Compare.
IV, iii, 39	I, i, 73	Compare Vārtika 5.
IV, iii, 40	I, i, 73	Compare Vārtikas 7 and 8. Bhoja combines them.
IV, iii, 41	I, i, 74	Compare.
IV, iii, 42	IV, ii, 115	Compare.
IV, iii, 43 IV, iii, 44	IV, ii, 119	Bhoja divides.
IV, iii, 45		
IV, iii, 46 IV, iii, 47 IV, iii, 48 IV, iii, 49 IV, iii, 50	IV, ii, 116	See the Gaṇa. Bhoja adds.
IV, iii, 51	IV, ii, 117	Compare.
IV, iii, 52	IV, ii, 118	Compare.
IV, iii, 53	IV, ii, 121, 122	Bhoja combines.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 54	IV, ii, 123	Compare.
IV, iii, 55 } IV, iii, 56	IV, ii, 124	Bhoja divides.
IV, iii, 57	IV, ii, 125	Compare.
IV, iii, 58	IV, ii, 126	Compare.
IV, iii, 59 } IV, iii, 60 } IV, iii, 61 } IV, iii, 62 } IV, iii, 63 } IV, iii, 64	IV, ii, 127	Compare Gaṇa. Bhoja adds.
IV, iii, 65	IV, ii, 128	
IV, iii, 66	IV, ii, 129	Compare. See also the Vārtika in the Kāśikā.
IV, iii, 67	IV, ii, 129	See Vārtika in the Kāśikā.
IV, iii, 68	IV, ii, 130	Compare.
IV, iii, 69	IV, ii, 131	Compare.
IV, iii, 70	IV, ii, 132	
IV, iii, 71	IV, ii, 133	Compare Gaṇa.
IV, iii, 72	IV, ii, 134	
IV, iii, 73	IV, ii, 135, 136	
IV, iii, 74	IV, ii, 135	Compare in part.
IV, iii, 75	IV, ii, 137	Compare.
IV, iii, 76	IV, ii, 139	
IV, iii, 77	IV, ii, 141, 142	Compare both the Sūtras.
IV, iii, 78	IV, ii, 143	Compare.
IV, iii, 79	IV, ii, 144	Compare.
IV, iii, 80	IV, ii, 145	Compare.
IV, iii, 81 } IV, iii, 82 } IV, iii, 83 } IV, iii, 84 } IV, iii, 85 } IV, iii, 86 } IV, iii, 87 } IV, iii, 88 } IV, iii, 89 } IV, iii, 90 } IV, iii, 91 } IV, iii, 92 } IV, iii, 93	IV, ii, 138	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 94	IV, iii, 1, 2	
IV, iii, 95	IV, iii, 2	Compare in part.
IV, iii, 96	IV, iii, 3	Compare.
IV, iii, 97	IV, iii, 10	Compare.
IV, iii, 98	IV, iii, 4	
IV, iii, 99	IV, iii, 5	Compare.
IV, iii, 100	IV, iii, 6	Compare.
IV, iii, 101	IV, iii, 7	Compare.
IV, iii, 102	IV, iii, 4	Compare Vārtika 1.
IV, iii, 103	IV, iii, 11	Compare.
IV, iii, 104		
IV, iii, 105	IV, iii, 12	
IV, iii, 106	IV, iii, 13	Compare.
IV, iii, 107	IV, iii, 14	Compare.
IV, iii, 108	IV, iii, 15	
IV, iii, 109	IV, iii, 23	Compare.
IV, iii, 110	IV, iii, 24	Compare.
IV, iii, 111		
IV, iii, 112	IV, iii, 23	See the Vārtika in the Kāśikā.
IV, iii, 113 IV, iii, 114 IV, iii, 115	IV, iii, 16	Compare the Gaṇa and Gaṇa Sūtra.
IV, iii, 116	IV, iii, 21	Compare.
IV, iii, 117	IV, iii, 17	Compare.
IV, iii, 118 IV, iii, 119	IV, iii, 8, 9	Compare.
IV, iii, 120	IV, iii, 8	See Vārtika 2.
IV, iii, 121	IV, iii, 23	Compare the last Vārtika in the Kāśikā.
IV, iii, 122	IV, iii, 25	
IV, iii, 123	IV, iii, 26	Compare.
IV, iii, 124	IV, iii, 27	
IV, iii, 125	IV, iii, 28	Compare.
IV, iii, 126	IV, iii, 29	
IV, iii, 127	IV, iii, 32	Compare.
IV, iii, 128	IV, iii, 30	Compare.
IV, iii, 129	IV, iii, 35	Compare.
IV, iii, 130	IV, iii, 34, 35	Compare in part.
IV, iii, 131	IV, iii, 36	Compare. See also Vārtika under IV, iii, 34.
IV, iii, 132	IV, iii, 34	Compare Vārtika 1.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 133	IV, iii, 36	Compare in part.
IV, iii, 134	IV, iii, 34	Compare Vārtika 3.
IV, iii, 135	IV, iii, 34	Compare Vārtika 2.
IV, iii, 136	IV, iii, 37	Compare.
IV, iii, 137	IV, iii, 38, 39 and 41.	Compare the three Sūtras. Bhoja combines.
IV, iii, 138	IV, iii, 43	
IV, iii, 139	IV, iii, 44	
IV, iii, 140	IV, iii, 45	
IV, iii, 141	IV, iii, 46	Compare.
IV, iii, 142	IV, iii, 47	
IV, iii, 143	IV, iii, 48	Compare.
IV, iii, 144	IV, iii, 49	Compare.
IV, iii, 145	IV, iii, 50	
IV, iii, 146	IV, iii, 51	
IV, iii, 147	IV, iii, 52	
IV, iii, 148	IV, iii, 53	
IV, iii, 149 IV, iii, 150 IV, iii, 151	IV, iii, 54	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, iii, 152	IV, iii, 55	
IV, iii, 153	IV, iii, 56	Compare.
IV, iii. 154	IV, iii, 57	Compare.
IV, iii, 155	IV, iii, 58	Compare. Bhoja combines the Vārtika found in the Kāśikā.
IV, iii, 156	IV, iii, 58	Compare the Vārtika under this Sūtra found in the footnote to this Sūtra in Pandit Sen's edition of the Kāśikā.
IV, iii, 157		
IV, iii, 158 IV, iii, 159 IV, iii, 160 IV, iii, 161	IV, iii, 59	See the Gaṇa in the Kāśikā.
IV, iii, 162	IV, iii, 60	
IV, iii, 163	IV, iii, 61	Compare.
IV, iii, 164 IV, iii, 165 IV, iii, 166 IV, iii, 167	IV, iii, 60	See the Vārtikas in the Kāśikā.
IV, iii, 168	IV, iii, 62	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 169	IV, iii, 63	
IV, iii, 170	IV, iii, 64	Compare.
IV, iii, 171 IV, iii, 172	IV, iii, 60	See the Vārtikas in the Kāśikā.
IV, iii, 173 IV, iii, 174	IV, iii, 65	Compare.
IV, iii, 175	IV, iii, 40, 41	Compare.
IV, iii, 176	IV, iii, 41	Compare.
IV, iii, 177	IV, iii, 60	See the Vārtikas in the Kāśikā.
IV, iii, 178		
IV, iii, 179	IV, iii, 66	Compare.
IV, iii, 180	IV, iii, 66	Compare Vārtika 1.
IV, iii, 181	IV, iii, 67	
IV, iii, 182	IV, iii, 68	Compare.
IV, iii, 183	IV, iii, 69	Compare.
IV, iii, 184	IV, iii, 70	
IV, iii, 185	IV, iii, 71	
IV, iii, 186	IV, iii, 72	Compare.
IV, iii, 187 IV, iii, 188 IV, iii, 189 IV, iii, 190	IV, iii, 73	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, iii, 191	IV, iii, 74	
IV, iii, 192	IV, iii, 75	Compare.
IV, iii, 193	IV, iii, 76	Compare Gaṇa.
IV, iii, 194	IV, iii, 77	
IV, iii, 195	IV, iii, 78	
IV, iii, 196	IV, iii, 79	Compare.
IV, iii, 197	IV, iii, 81	Compare.
IV, iii, 198	IV, iii, 82	
IV, iii, 199	IV, iii, 80	
IV, iii, 200	IV, iii, 83	
IV, iii, 201	IV, iii, 84	Compare. See the Kāśikā for additions.
IV, iii, 202	IV, iii, 85	
IV, iii, 203	IV, iii, 86	
IV, iii, 204	IV, iii, 87	
IV, iii, 205	IV, iii, 88	
IV, iii, 206	IV, iii, 87	Compare Vārtika 1.
IV, iii, 207	IV, iii, 89	
IV, iii, 208	IV, iii, 90	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 209	IV, iii, 91	Compare.
IV, iii, 210	IV, iii, 94	Compare in part.
IV, iii, 211	IV, iii, 92	Compare Gaṇa.
IV, iii, 212 IV, iii, 213 IV, iii, 214	IV, iii, 93	Compare both the Gaṇas.
IV, iii, 215	IV, iii, 94	Compare.
IV, iii, 216	IV, iii, 95	
IV, iii, 217	IV, iii, 97	Compare.
IV, iii, 218	IV, iii, 96	Compare.
IV, iii, 219	IV, iii, 98	
IV, iii, 220 IV, iii, 221	IV, iii, 99	Bhoja divides.
IV, iii, 222	IV, iii, 100	Compare.
IV, iii, 223	IV, iii, 101	
IV, iii, 224		
IV, iii, 225	IV, iii, 102	
IV, iii, 226	IV, iii, 103	Compare.
IV, iii, 227 IV, iii, 228	IV, iii, 106	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtra.
IV, iii, 229	IV, iii, 107	
IV, iii, 230	IV, iii, 108	
IV, iii, 231	IV, iii, 109	
IV, iii, 232	IV, iii, 111	See also previous Sūtra.
IV, iii, 233	IV, iii, 110	Compare.
IV, iii, 234 IV, iii, 235	IV, iii, 105	Compare. Bhoja divides.
IV, iii, 236 IV, iii, 237	IV, iii, 133	Compare. Bhoja divides.
IV, iii, 238		
IV, iii, 239	IV, iii, 112	
IV, iii, 240	IV, iii, 113	
IV, iii, 241	IV, iii, 114	
IV, iii, 242	IV, iii, 115	
IV, iii, 243	IV, iii, 116	
IV, iii, 244	IV, iii, 117	Compare.
IV, iii, 245	IV, iii, 119	
IV, iii, 246	V, i, 10	Compare.
IV, iii, 247	IV, iii, 118	Compare Gaṇa.
IV, iii, 248	IV, iii, 120	
IV, iii, 249	IV, iii, 121	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iii, 250		
IV, iii, 251		
IV, iii, 252	IV, iii, 122	Compare.
IV, iii, 253 } IV, iii, 254 }	IV, iii, 123	Compare. Bhoja divides.
IV, iii, 255	IV, iii, 124	
IV, iii, 256 } IV, iii, 257 }	IV, iii, 125	See also Vārtika.
IV, iii, 258 } IV, iii, 259 }	IV, iii, 129	Compare.
IV, iii, 260	IV, iii, 133	Compare.
IV, iii, 261 } IV, iii, 262 }	IV, iii, 126	Compare both.
IV, iii, 263	IV, iii, 131	Compare Gaṇa.
IV, iii, 264	IV, iii, 132	
IV, iii, 265	IV, iii, 127	Compare.
IV, iii, 266	IV, iii, 128	
IV, iii, 267	IV, iii, 120	See Vārtika 8.
IV, iii, 268	IV, iii, 120	See Vārtika 9.
IV, iii, 269	IV, iii, 120	See Vārtika 10.

IV, iv, 1	IV, iii, 134	
IV, iv, 2	IV, iii, 135	Compare.
IV, iv, 3	IV, iii, 136	Compare Gaṇa.
IV, iv, 4	IV, iii, 141	Compare Gaṇa.
IV, iv, 5	IV, iii, 137	Compare.
IV, iv, 6	IV, iii, 139, 140	Bhoja combines.
IV, iv, 7	IV, iii, 154	See Gaṇa.
IV, iv, 8 } IV, iv, 9 } IV, iv, 10 }	IV, iii, 152	Compare. Bhoja divides. See Gaṇa.
IV, iv, 11	IV, iii, 153	Compare.
IV, iv, 12	IV, iii, 138	Compare.
IV, iv, 13	IV, iii, 143	Compare.
IV, iv, 14	IV, iii, 143	See Kāśikā.
IV, iv, 15	IV, iii, 145	Compare.
IV, iv, 16		
IV, iv, 17	IV, iii, 144	Compare Gaṇa.
IV, iv, 18	IV, iii, 148	
IV, iv, 19	IV, iii, 149	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iv, 20	IV, iii, 146	Compare.
IV, iv, 21	IV, iii, 147	
IV, iv, 22	IV, iii, 156	
IV, iv, 23	IV, iii, 142	
IV, iv, 24	IV, iii, 157	
IV, iv, 25	IV, iii, 158	Compare.
IV, iv, 26	IV, iii, 159	Compare.
IV, iv, 27	V, i, 10	See Vārtika 2.
IV, iv, 28		
IV, iv, 29		
IV, iv, 30	IV, iii, 160	Compare.
IV, iv, 31	IV, iii, 161	
IV, iv, 32	IV, iii, 162	
IV, iv, 33	IV, iii, 163	
IV, iv, 34	IV, iii, 164	See Gaṇa.
IV, iv, 35	IV, iii, 165	
IV, iv, 36	IV, iii, 166	
IV, iv, 37	IV, iii, 167	See Gaṇa.
IV, iv, 38 – IV, iv, 42	IV, iii, 166	See the Kāśikā and the Vārtika therein.
IV, iv, 43	IV, iii, 168	
IV, iv, 44		
IV, iv, 45	IV, iv, 1	
IV, iv, 46	IV, iv, 2	Compare. Bhoja combines.
IV, iv, 47 – IV, iv, 48	IV, iv, 3	
IV, iv, 49	IV, iv, 4	
IV, iv, 50	IV, iv, 5	
IV, iv, 51	IV, iv, 6	
IV, iv, 52	IV, iv, 7	Compare.
IV, iv, 53	IV, iv, 8	
IV, iv, 54	IV, iv, 9	
IV, iv, 55	IV, iv, 10	See Gaṇa.
IV, iv, 56	IV, iv, 11	
IV, iv, 57 – IV, iv, 59	IV, iv, 12	See Gaṇa.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iv, 60 } IV, iv, 61 }	IV, iv, 13	Bhoja divides.
IV, iv, 62	IV, iv, 14	
IV, iv, 63	V, ii, 21	Compare.
IV, iv, 64	IV, iv, 15	See Gaṇa.
IV, iv, 65	IV, iv, 16	See Gaṇa.
IV, iv, 66	IV, iv, 17	Compare.
IV, iv, 67	IV, iv, 18	
IV, iv, 68 } IV, iv, 69 }	IV, iv, 19	See Gaṇa.
IV, iv, 70 } IV, iv, 71 }	IV, iv, 20	Compare. Bhoja divides.
IV, iv, 72 } IV, iv, 73 }	IV, iv, 21	Compare. Bhoja divides.
IV, iv, 74	IV, iv, 22	Compare.
IV, iv, 75	IV, iv, 23	
IV, iv, 76	IV, iv, 24	
IV, iv, 77	IV, iv, 25	
IV, iv, 78	IV, iv, 26	Compare.
IV, iv, 79	IV, iv, 27	
IV, iv, 80	IV, iv, 28	Compare.
IV, iv, 81	IV, iv, 29	Compare.
IV, iv, 82	IV, iv, 32	
IV, iv, 83	IV, iv, 33	
IV, iv, 84	IV, iv, 34	
IV, iv, 85	IV, iv, 35	
IV, iv, 86	IV, iv, 36	Compare.
IV, iv, 87	IV, iv, 37	Compare.
IV, iv, 88	IV, iv, 39, 40	Compare both.
IV, iv, 89	IV, iv, 30	Compare.
IV, iv, 90	IV, iv, 30	See Vārtika 3.
IV, iv, 91	IV, iv, 31	Compare.
IV, iv, 92	IV, iv, 41	Bhoja combines the Vārtika also.
IV, iv, 93	IV, iv, 42	
IV, iv, 94	IV, iv, 43	
IV, iv, 95	IV, iv, 44	
IV, iv, 96	IV, iv, 45	
IV, iv, 97	IV, iv, 46	Compare.
IV, iv, 98	IV, iv, 1	See Vārtika 4.
IV, iv, 99	IV, iv, 1	See Vārtika 3.
IV, iv, 100	IV, iv, 1	See Vārtika 2.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iv, 101	IV, iv, 1	See Vārtika 1.
IV, iv, 102	IV, iv, 47	
IV, iv, 103	IV, iv, 49	
IV, iv, 104	IV, iv, 49	Bhoja combines Vārtikas 2 and 3.
IV, iv, 105 } IV, iv, 106 }	IV, iv, 48	See Gaṇa.
IV, iv, 107	IV, iv, 50	
IV, iv, 108	IV, iv, 51	
IV, iv, 109	IV, iv, 52	
IV, iv, 110	IV, iv, 53	See Gaṇa.
IV, iv, 111	IV, iv, 54	Compare.
IV, iv, 112	IV, iv, 55	See Kāśikā.
IV, iv, 113	IV, iii, 56	Compare.
IV, iv, 114	IV, iii, 57	
IV, iv, 115	IV, iii, 58	
IV, iv, 116	IV, iii, 59	Compare.
IV, iv, 117	IV, iii, 60	
IV, iv, 118	IV, iii, 61	Compare. See Kāśikā.
IV, iv, 119 } IV, iv, 120 } IV, iv, 121 }	IV, iii, 62	See Gaṇa.
IV, iv, 122	IV, iii, 63	
IV, iv, 123	IV, iii, 64	
IV, iv, 124	IV, iii, 65	Compare.
IV, iv, 125	IV, iii, 66	Compare.
IV, iv, 126	IV, iii, 67	Compare.
IV, iv, 127	IV, iii, 68	Compare.
IV, iv, 128	IV, iii, 69	
IV, iv, 129	IV, iii, 70	
IV, iv, 130	IV, iii, 71	Compare.
IV, iv, 131	IV, iii, 72	Compare.
IV, iv, 132	IV, iii, 73	Compare.
IV, iv, 133	IV, iii, 74	
IV, iv, 134		
IV, iv, 135	IV, iii, 75	
IV, iv, 136	IV, iii, 76	Compare.
IV, iv, 137	IV, iii, 77	Compare.
IV, iv, 138	IV, iii, 78	Compare.
IV, iv, 139	IV, iii, 79	Compare.
IV, iv, 140	IV, iii, 80	
IV, iv, 141	IV, iii, 81	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iv, 142	IV, iii, 82	
IV, iv, 143	IV, iii, 83	Compare.
IV, iv, 144	IV, iii, 84	
IV, iv, 145	IV, iii, 85	
IV, iv, 146	IV, iii, 86	
IV, iv, 147	IV, iii, 87	Compare.
IV, iv, 148	IV, iii, 88	Compare.
IV, iv, 149	IV, iii, 89	
IV, iv, 150	IV, iv, 90	
IV, iv, 151 IV, iv, 152 IV, iv, 153 IV, iv, 154	IV, iv, 91	Compare. Bhoja divides.
IV, iv, 155 IV, iv, 156	IV, iv, 92	Compare. Bhoja divides.
IV, iv, 157	IV, iv, 93	
IV, iv, 158	IV, iv, 94	
IV, iv, 159	IV, iv, 95	
IV, iv, 160	IV, iv, 96	
IV, iv, 161 IV, iv, 162 IV, iv, 163 IV, iv, 164	IV, iv, 97	Compare. Bhoja divides.
IV, iv, 165	IV, iv, 98	
IV, iv, 166	IV, iv, 105	
IV, iv, 167 IV, iv, 168 IV, iv, 169	IV, iv, 99	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
IV, iv, 170	IV, iv, 100	
IV, iv, 171	IV, iv, 101	Compare.
IV, iv, 172 IV, iv, 173 IV, iv, 174 IV, iv, 175	IV, iv, 102	Compare the Gaṇa and Gaṇa Sūtras.
IV, iv, 176 IV, iv, 177 IV, iv, 178	IV, iv, 103	See the Gaṇa and Gaṇa Sūtras.
IV, iv, 179	IV, iv, 104	Compare.
IV, iv, 180	IV, iv, 108	Compare.
IV, iv, 181	V, i, 1	
IV, iv, 182	V, i, 2	See Gaṇa.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
IV, iv, 183	V, i, 2	See Vārtika 5.
IV, iv, 184	V, i, 2	For this as Vārtika, see the Kāśikā.
IV, iv, 185	V, i, 2	For a Vārtika corresponding to this, see the Kāśikā.
IV, iv, 186	V, i, 3	Compare.
IV, iv, 187 } IV, iv, 188 }	V, i, 4	Compare the Gaṇa.
IV, iv, 189	V, i, 5	
IV, iv, 190	V, i, 9	Compare Vārtika 3.
IV, iv, 191	V, i, 6	
IV, iv, 192	V, i, 7	Compare.
IV, iv, 193	V, i, 8	
IV, iv, 194	V, i, 9	Compare.
IV, iv, 195	V, i, 9	See Vārtika in the Kāśikā.
IV, iv, 196	V, i, 9	Compare Vārtika 5.
IV, iv, 197	V, i, 9	Compare Vārtika 6.
IV, iv, 198 } IV, iv, 199 }	V, i, 10	Compare. Bhoja divides. See also Vārtika 1.
IV, iv, 200	V, i, 11	
IV, iv, 201	V, i, 12	
IV, iv, 202	V, i, 14	Compare.
IV, iv, 203	V, i, 15	Compare.
IV, iv, 204 } IV, iv, 205 }	V, i, 13	Compare.
IV, iv, 206	V, i, 16	Compare.
IV, iv, 207	V, i, 17	

V, i, 1	V, i, 18	
V, i, 2	V, i, 20	See Bhāṣya on Vārtika 2.
V, i, 3	V, i, 19	
V, i, 4	V, i, 20	See Gaṇa.
V, i, 5	V, i, 25	Compare. Bhoja combines the Vārtika.
V, i, 6	V, i, 25	See Vārtika 2.
V, i, 7	V, i, 26	Compare.
V, i, 8	V, i, 27	Compare.
V, i, 9	V, i, 21	Compare.
V, i, 10	V, i, 22	Compare.
V, i, 11		
V, i, 12	V, i, 23	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, i, 13 } V, i, 14 }	V, i, 24	Bhoja divides.
V, i, 15	V, i, 28	See Bhāṣya.
V, i, 16	V, i, 29	Compare.
V, i, 17	V, i, 30	Compare.
V, i, 18	V, i, 32	
V, i, 19	V, i, 33	Compare.
V, i, 20	V, i, 34	Compare.
V, i, 21	V, i, 35	Compare Vārtika 1.
V, i, 22	V, i, 35	Compare.
V, i, 23	V, i, 36	Compare.
V, i, 24	V, i, 37	Compare.
V, i, 25	V, i, 45	
V, i, 26	V, i, 46	
V, i, 27	V, i, 38	See Vārtika 2.
V, i, 28	V, i, 38	
V, i, 29	V, i, 39	Compare.
V, i, 30	V, i, 39	See Vārtika 1.
V, i, 31	V, i, 40	
V, i, 32	V, i, 41	Compare.
V, i, 33	V, i, 42	Compare.
V, i, 34	V, i, 43	Compare.
V, i, 35	V, i, 44	Compare.
V, i, 36	V, i, 47	Compare.
V, i, 37	V, i, 48	
V, i, 38	V, i, 49	
V, i, 39	V, i, 57	
V, i, 40	V, i, 58	See Vārtika 3.
V, i, 41 } V, i, 42 }	V, i, 58	Compare. Bhoja divides.
V, i, 43 } V, i, 44 }	V, i, 59	
V, i, 45		
V, i, 46	V, i, 60	
V, i, 47	V, i, 58	See Vārtika 8.
V, i, 48	V, i, 62	Compare.
V, i, 49		
V, i, 50	V, i, 52	Compare Vārtika.
V, i, 51	V, i, 52	Compare.
V, i, 52	V, i, 53	Compare.
V, i, 53	V, i, 54	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, i, 54	V, i, 55	Compare.
V, i, 55 } V, i, 56 }	V, i, 50	Compare. Bhoja divides.
V, i, 57	V, i, 51	Compare.
V, i, 58	V, i, 63	Compare.
V, i, 59 } V, i, 60 }	V, i, 64	Compare. See the Gaṇa.
V, i, 61	V, i, 65	Compare.
V, i, 62	V, i, 67	Compare.
V, i, 63	V, i, 68	Compare.
V, i, 64	V, i, 66	See Gaṇa.
V, i, 65	V, i, 69, 70	Compare both.
V, i, 66	V, i, 71	Compare.
V, i, 67	V, ii, 20	Compare.
V, i, 68	V, ii, 72	
V, i, 69	V, ii, 73	Compare.
V, i, 70	V, ii, 74	Compare.
V, i, 71	V, ii, 74	See Vārtika 1.
V, i, 72	V, ii, 75	Compare.
V, i, 73	V, ii, 76	Compare.
V, i, 74	V, i, 77	See Vārtika 2.
V, i, 75 } V, i, 76 }	V, i, 77	See Vārtika 3.
V, i, 77	V, i, 78	
V, i, 78	V, i, 79	
V, i, 79 } V, i, 80 }	V, i, 80	Compare. Bhoja div
V, i, 81	V, i, 81	
V, i, 82	V, i, 82	Compare.
V, i, 83	V, i, 83	Compare.
V, i, 84	V, i, 84	Compare.
V, i, 85	V, i, 85	
V, i, 86	V, i, 86	
V, i, 87	V, i, 87	
V, i, 88	V, i, 88	
V, i, 88 A	V, i, 89	
V, i, 89	V, i, 90	Compare. Bhoja combines the Vārtika.
V, i, 90	V, i, 93	
V, i, 91	V, i, 94	
V, i, 92	V, i, 94	See Vārtika 1.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, i, 93	V, i, 94	See Vārtika 2.
V, i, 94	V, i, 94	See the Gaṇa under Vārtika 3.
V, i, 95	V. i, 94	See Vārtika 4.
V, i, 96	V, i, 94	See Vārtika 5.
V, i, 97	V, i, 95	Compare.
V, i, 98 } V, i, 99 }	V, i, 96	Compare. Bhoja divides.
V, i, 100	V, i, 97	Compare Gaṇa.
V, i, 101 } V, i, 102 }	V, i, 98	Compare. Bhoja divides.
V, i, 103	V, i, 99	Compare Kāśikā.
V, i, 104	V, i, 100	Compare.
V, i, 105 } V, i, 106 } V, i, 107 } V, i, 108 } V, i, 109 }	V, i, 101	Compare. See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, i, 110	V, i, 102	
V, i, 111	V, i, 103	
V, i, 112	V, i, 104	Compare.
V, i, 113	V, i, 105	Compare. See also Vārtika.
V, i, 114	V, i, 107	
V, i, 115	V, i, 108	Compare.
V, i, 116	V, i, 109	
V, i, 117	V, i, 113	Compare.
V, i, 118	V, i, 114	See also Vārtika 2.
V, i, 119	V, i, 110	See Vārtika in Kāśikā.
V, i, 120	V, i, 110	Compare.
V, i, 121 } V, i, 122 } V, i, 123 } V, i, 124 }	V, i, 111	Compare Kāśikā.
V, i, 125	V, i, 111	See Vārtika 1.
V, i, 126	V, i, 111	See Vārtika 2 and the Gaṇa in the Kāśikā.
V, i, 127	V, i, 111	See Vārtika 3 and the Gaṇa in the Kāśikā.
V, i, 128	V, i, 115	
V, i, 129	V, i, 116	
V, i, 130	V, i, 117	
V, i, 131	V, i, 119	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, i, 132	V, i, 121	Compare.
V, i, 133		
V, i, 134	V, i, 122	See Gaṇa.
V, i, 135		
V, i, 136		
V, i, 137		
V, i, 138	V, i, 123	See Gaṇa and Gaṇa Sūtras.
V, i, 139		
V, i, 140		
V, i, 141		
V, i, 142	V, i, 124	
V, i, 143		
V, i, 144		
V, i, 145		
V, i, 146		
V, i, 147		
V, i, 148		
V, i, 149		
V, i, 150		
V, i, 151	V, i, 124	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtra Bhoja has many additions.
V, i, 152		
V, i, 153		
V, i, 154		
V, i, 155		
V, i, 156		
V, i, 157		
V, i, 158		See also Vārtika 1.
V, i, 159	V, i, 128	
V, i, 160	V, i, 126	See also Vārtika.
V, i, 161	V, i, 125	
V, i, 162		
V, i, 163	V, i, 127	Compare.
V, i, 164	V, i, 129	Compare.
V, i, 165		
V, i, 166		
V, i, 167		
V, i, 168	V, i, 130	Compare the Gaṇa.
V, i, 169		
V, i, 170		
V, i, 171		See also Vārtika.
V, i, 172	V, i, 131	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, i, 173	V, i, 132	Compare.
V, i, 174	V, i, 132	See the Vārtika in the Kāśikā.
V, i, 175		
V, i, 176	V, i, 133	Compare. See the Gaṇa.
V, i, 177		
V, i, 178	V, i, 134	Compare.
V, i, 179	V, i, 135	Compare Gaṇa.
V, i, 180	V, i, 136	

V, ii, 1	V, ii, 1	Compare.
V, ii, 2	V, ii, 2	Compare.
V, ii, 3	V, ii, 3	Compare.
V, ii, 4	V, ii, 4	Compare.
V, ii, 5	V, ii, 4	See Vārtika 1 and the Gaṇa.
V, ii, 6		
V, ii, 7		
V, ii, 8	V, ii, 5	
V, ii, 9	V, ii, 6	Compare.
V, ii, 10	V, ii, 7	Compare.
V, ii, 11	V, ii, 8	
V, ii, 12		
V, ii, 13	V, ii, 9	Bhoja divides.
V, ii, 14		
V, ii, 15	V, ii, 10	
V, ii, 16	V, ii, 11	Compare.
V, ii, 17		
V, ii, 18	V, ii, 15	Compare.
V, ii, 19	V, ii, 16	Compare.
V, ii, 20	V, ii, 17	
V, ii, 21	V, ii, 12	Bhoja combines Vārtika 1.
V, ii, 22	V, ii, 13	Compare.
V, ii, 23	V, ii, 14	Compare. See also Vārtika.
V, ii, 24		
V, ii, 25		
V, ii, 26	V, ii, 24	Compare. See Gaṇa.
V, ii, 27		
V, ii, 28	V, ii, 25	
V, ii, 29	V, ii, 26	
V, ii, 30	V, ii, 27	
V, ii, 31	V, ii, 28	Compare.
V, ii, 32	V, ii, 29	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, ii, 33		
V, ii, 34		
V, ii, 35		
V, ii, 36		
V, ii, 37		
V, ii, 38		
V, ii, 39		
V, ii, 40		
V, ii, 41		
V, ii, 42		
V, ii, 43		
V, ii, 44	V, ii, 29	See Vārtika 1.
V, ii, 45	V, ii, 29	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 46	V, ii, 29	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 47	V, ii, 29	See Vārtika 3.
V, ii, 48	V, ii, 29	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 49	V, ii, 29	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 50	V, ii, 29	Compare Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 51	V, ii, 29	Compare Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 52	V, ii, 35	Compare.
V, ii, 53 - V. ii, 61 (V, ii, 53; V, ii, 54; V, ii, 55; V, ii, 56; V, ii, 57; V, ii, 58; V, ii, 59; V, ii, 60; V. ii, 61)	V, ii, 36	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras. Pāṇini's Gaṇa is an ākṛtigaṇa and Bhoja has additions.
V, ii, 62	V, ii, 37	Compare.
V, ii, 63	V, ii, 38	Compare.
V, ii, 64	V, ii, 38	See Kāśikā.
V, ii, 65	V, ii, 37	See the Vārtika in the Kāśikā.
V, ii, 66	V, ii, 39	Compare.
V, ii, 67	V, ii, 40	
V, ii, 68		
V, ii, 69	V, ii, 41	Compare.
V, ii, 70	V, ii, 42	Compare.
V, ii, 71	V, ii, 43	Compare.
V, ii, 72	V, ii, 44	Compare.
V, ii, 73	V, ii, 47	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, ii, 74	V, ii, 45	Compare the Kāśikā.
V, ii, 75	V, ii, 48	
V, ii, 76	V, ii, 56	Compare.
V, ii, 77	V, ii, 57	Compare.
V, ii, 78	V, ii, 58	Compare.
V, ii, 79		
V, ii, 80		
V, ii, 81	V, ii, 55	Compare.
V, ii, 82	V, ii, 52	Compare.
V, ii, 83	V, ii, 53	Compare.
V, ii, 84		
V, ii, 85		
V, ii, 86		
V, ii, 87		
V, ii, 88		
V, ii, 89		
V, ii, 90 } V, ii, 91 }	V, ii, 63, 64	Compare. See the Gaṇa.
V, ii, 92		
V, ii, 93	V, ii, 65	Compare.
V, ii, 94	V, ii, 66	Compare.
V, ii, 95	V, ii, 67	
V, ii, 96	V, ii, 68	
V, ii, 97	V, ii, 69	Compare.
V, ii, 98	V, ii, 70	Compare.
V, ii, 99 } V, ii, 100 }	V, ii, 71	Bhoja divides.
V, ii, 101	V, ii, 72	Compare.
V, ii, 102	V, ii, 73	Compare.
V, ii, 103 } V, ii, 104 }	V, ii, 74	Compare. Bhoja divides.
V, ii, 105	V, ii, 75	
V, ii, 106	V, ii, 76	Compare.
V, ii, 107	V, ii, 78	Compare.
V, ii, 108	V, ii, 79	Compare.
V, ii, 109	V, ii, 80	
V, ii, 110	V, ii, 81	Compare.
V, ii, 111	V, ii, 82	Compare.
V, ii, 112	V, ii, 83	
V, ii, 113	V, ii, 82	See the Vārtika.
V, ii, 114	V, ii, 91	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, ii, 115	V, ii, 85	Compare.
V, ii, 116	V, ii, 86	
V, ii, 117	V, ii, 87	Compare.
V, ii, 118 V, ii, 119	V, ii, 88	See the Gaṇa.
V, ii, 120	V, ii, 90	
V, ii, 121	V, ii, 92	
V, ii, 122	V, ii, 84	
V, ii, 123	V, ii, 93	
V, ii, 124	V, ii, 94	
V, ii, 125	V, ii, 95	See Gaṇa.
V, ii. 126		
V, ii, 127	V, ii, 76	Compare.
V, ii, 128 V, ii, 129 V, ii, 130 V, ii, 131 V, ii, 132 V, ii, 133	V, ii, 97	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, ii, 134	V, ii, 98	Compare.
V, ii, 135	V, ii, 99	Compare.
V, ii, 136 V, ii, 137 V, ii, 138 V, ii, 139 V, ii, 140 V, ii, 141	V, ii, 100	Compare the three Gaṇas in Pāṇini and the Gaṇa Sūtras.
V, ii, 142 V, ii, 143 V, ii, 144 V, ii, 145		
V, ii, 146	V, ii, 101	Compare.
V, ii, 147	V, ii, 102, 103	Compare. Bhoja combines.
V, ii, 148	V, ii, 103	See the Gaṇa under Vārtika 2.
V, ii, 149	V, ii, 104	
V, ii, 150	V, ii, 105	
V, ii, 151	V, ii, 106	Compare.
V, ii, 152	V, ii, 107	Compare.
V, ii, 153	V, ii, 107	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 154	V, ii, 107	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 155	V, ii, 108	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, ii, 156	V, ii, 109	See also Vārtika 1.
V, ii, 157	V, ii, 109	See Vārtika in Kāśikā.
V, ii, 158	V, ii, 110	Compare.
V, ii, 159	V, ii, 109	See Vārtika 3.
V, ii, 160	V, ii, 111	Compare.
V, ii, 161	V, ii, 112	Compare.
V, ii, 162	V, ii, 113	
V, ii, 163	V, ii, 114	Compare.
V, ii, 164		
V, ii, 165	V, ii, 116	See Gaṇa.
V, ii, 166		
V, ii, 167		
V, ii, 168		
V, ii, 169		
V, ii, 170		
V, ii, 171		
V, ii, 172		
V, ii, 173		
V, ii, 174	V, ii, 118	
V, ii, 175	V, ii, 119	
V, ii, 176		
V, ii, 177		
V, ii, 178	V, ii, 128	Compare.
V, ii, 179		
V, ii, 180	V, ii, 130	
V, ii, 181 V, ii, 182	V, ii, 131	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, ii, 183	V, ii, 135	See Vārtika 1.
V, ii, 184	V, ii, 135	See Vārtika 2.
V, ii, 185	V, ii, 135	See Vārtika 3.
V, ii, 186	V, ii, 135	See Vārtika 4.
V, ii, 187	V, ii, 132	
V, ii, 188	V, ii, 133	
V, ii, 189	V, ii, 134	
V, ii, 190 V, ii, 191 V, ii, 192	V, ii, 135	See the Gaṇa.
V, ii, 193	V, ii, 136	
V, ii, 194		
V, ii, 195	V, ii, 120	
V, ii, 196		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, ii, 197	V, ii, 121	
V, ii, 198	V, ii, 122	See Vārtika 2.
V, ii, 199 } V, ii, 200	V, ii, 122	See Vārtika 3.
V, ii, 201	V, ii, 122	See Vārtika 4.
V, ii, 202		
V, ii, 203	V, ii, 126	Compare.
V, ii, 204		
V, ii, 205	V, ii, 124	
V, ii, 206	V, ii, 125	Compare.
V, ii, 207 } V, ii, 208	V, ii, 127	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, ii, 209		
V, ii, 210	V, ii, 139	Compare.
V, ii, 211 } V, ii, 212	V, ii, 138	Compare. Bhoja divides.
V, ii, 213 } V, ii, 214	V, ii, 123, 140	Compare both the Sūtras.
V, ii, 215	V, ii, 59	Compare.
V, ii, 216	V, ii, 60	Compare.
V, ii, 217 } V, ii, 218	V, ii, 61	See Gaṇa.
V, ii, 219 } V, ii, 220	V, ii, 62	See Gaṇa.
V, ii, 221		
V, ii, 222	V, ii, 122	See Vārtika 6.
V, ii, 223	V, ii, 122	See Vārtika 7.
V, ii, 224	V, ii, 122	See Vārtikas 8 and 9.

V, iii, 1	V, iv, 48	Compare.
V. iii, 2	V, iv, 49	Compare.
V, iii, 3	V, iv, 46	
V, iii, 4	V, iv, 47	Compare.
V, iii, 5	V, iv, 44	Compare.
V, iii, 6	V, iv, 45	Compare.
V, iii, 7		
V, iii, 8	V, iv, 44	See the Gaṇa in the Vārtika.
V, iii, 9	V, iii, 2	Compare.
V, iii, 10	V, iii, 2	Compare Vārtika 1.
V, iii, 11	V, iii, 10	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iii, 12	V. iii, 11	
V, iii, 13	V, iii. 13	
V, iii, 14		
V, iii, 15	V, iii, 3	Compare.
V, iii, 16	V, iii, 5	Compare.
V, iii, 17	V, iii, 12	Compare.
V, iii, 18		
V, iii, 19	V, iii, 15	Compare.
V, iii, 20	V, iii, 6	Compare.
V, iii, 21	V. iii, 18	Compare.
V, iii, 22	V, iii, 3	Compare.
V, iii, 23	V, iii, 17	Compare.
V, iii, 24	V, iii, 21	Compare.
V, iii, 25		
V, iii, 26 } V, iii, 27 } V, iii, 28 } V, iii, 29 } V, iii, 30	V, iii, 22	Compare. Bhoja divides.
V, iii, 31		
V, iii, 32		
V, iii, 33		
V, iii, 34 } V, iii, 35	V, iii, 24	Compare.
V, iii, 36	V, iii, 25	Compare.
V, iii, 37	V, iii, 23	Compare.
V, iii, 38	V, iii, 42	Compare.
V, iii, 39	V, iii, 43	
V, iii, 40		
V, iii, 41	V, iii, 44	Compare.
V, iii, 42	V, iii, 46	
V, iii, 43		
V, iii, 44	V, iii, 69	Compare.
V, iii, 45 } V, iii, 46 } V, iii, 47 } V, iii, 48 } V, iii, 49 } V, iii, 50 } V, iii, 51 } V, iii, 52	V, iv, 3	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iii, 53 / V, iii, 54 / V, iii, 55	V, iv, 3	See note above.
V, iii, 56	V, iv, 27	Compare.
V, iii, 57	V, iv, 30	Compare.
V, iii, 58 / V, iii, 59	V, iv, 39	Compare. Bhoja divides.
V, iii, 60	V, iv, 41	Compare.
V, iii, 61	V, iv, 40	Compare.
V, iii, 62	V, iv, 32	See Vārtika 1.
V, iii, 63	V, iv, 32	See Vārtika 2.
V, iii, 64	V, iv, 32	See Vārtika 4.
V, iii, 65	V, iv, 31	See Vārtika 1.
V, iii, 66	V, iv, 29	Compare.
V, iii, 67 / V, iii, 68	V, iv, 34	Compare. Bhoja divides.
V, iii, 69		
V, iii, 70	V, iv, 35	Compare Vārtika.
V, iii, 71	V, iii, 37	
V, iii, 72	V. iii, 35	
V, iii, 73	V, iii, 47	
V, iii, 74	V, iii, 53	
V, iii, 75	V, iii, 54	
V, iii, 76	V, iii, 55	Compare.
V, iii, 77		
V, iii, 78	V, iv, 11	Compare.
V, iii, 79	V, iii, 57	Compare.
V, iii, 80		
V, iii, 81		
V, iii, 82		
V, iii, 83	V, iii, 55	Compare.
V, iii, 84	V, iii, 65	Compare.
V, iii, 85	V, iii, 60	
V, iii, 86	V, iii, 61, 62	Bhoja combines.
V, iii, 87	V, iii, 63	
V, iii, 88	V, iii, 64	Compare.
V, iii, 89	V, iii, 66	
V, iii, 90		
V. iii. 91	V, iii, 67	
V, iii, 92	V, iii, 68	Compare.
V, iii, 93	V, iii, 70	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iii, 94 V, iii, 95	V, iii, 71	Compare. Bhoja divides.
V, iii, 96	V, iii, 72	Compare.
V, iii, 97		
V, iii, 98		
V, iii, 99	V, iii, 73	
V, iii, 100	V, iii, 74	
V, iii, 101	V, iii, 75	
V, iii, 102		
V, iii, 103	V, iii, 76	
V, iii, 104	V, iii, 77	Compare.
V, iii, 105	V, iii, 78	Compare.
V, iii, 106	V, iii, 80	Compare.
V, iii, 107	V, iii, 81	
V, iii, 108	V, iii, 82	Compare.
V, iii, 109	V, iii, 83	Compare.
V, iii, 110	V, iii, 83	See the Kāśikā.
V, iii, 111	V, iii, 83	Compare Vārtika 3.
V, iii, 112	V, iii, 84	
V, iii, 113		
V, iii, 114		
V, iii, 115		
V, iii, 116		
V, iii, 117		
V, iii, 118	V, iii, 85	
V, iii, 119	V, iii, 86	
V, iii, 120	V, iii, 87	
V, iii, 121	V, iii, 88	
V, iii, 122	V, iii, 89	
V, iii, 123	V, iii, 90	Compare.
V, iii, 124	V, iii, 91	Compare.
V, iii, 125	V, iii, 92	Compare.
V, iii, 126	V, iii, 93	Compare.
V, iii, 127	V, iii, 93	See Vārtika.
V, iii, 128 V, iii, 129	V, iii, 96, 97	Bhoja distributes in a different manner.
V, iii, 130	V, iii, 98	
V, iii, 131	V, iii, 99	Compare.
V, iii, 132 V, iii, 133 V, iii, 134	V, iii, 100	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iii, 135	V, iii, 101	
V, iii, 136	V, iii, 102	Compare.
V, iii, 137	V, iii, 103	Compare the Gaṇa.
V, iii, 138	V, iii, 104	Compare.
V, iii, 139	V, iii, 105	Compare.
V, iii, 140	V, iii, 106	Compare.
V, iii, 141 V, iii, 142	V, iii, 107	See the Gaṇa.
V, iii, 143		
V, iii, 144	V, iii, 108	See the Gaṇa.
V, iii, 145	V, iii, 109	Compare.
V, iii, 146	V, iii, 110	Compare.
V, iii, 147	V, iii, 112	Compare.
V, iii, 148	V, iii, 113	Compare.
V, iii, 149	V, iii, 114	Compare.
V, iii, 150	V, iii, 115	
V, iii, 151 V, iii, 152	V, iii, 116	See the Gaṇa.
V, iii, 153 V, iii, 154	V, iii, 117	See the various Gaṇas.
V, iii, 155		
V, iii, 156	V, iii, 118	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iv, 1	V, iv, 42	
V, iv, 2	V, iv, 43	
V, iv, 3	V, iv, 1	Compare.
V, iv, 4	V, iv, 2	Compare.
V, iv, 5	V, iv, 17	Compare.
V, iv, 6	V, iv, 20	Compare.
V, iv, 7	V, iv, 18	
V, iv, 8	V, iv, 19	
V, iv, 9	V, iv, 21	Compare.
V, iv, 10		
V, iv, 11	V, iv, 22	
V, iv, 12	V, iv, 23	
V, iv, 13	IV, ii, 7	See Bhāṣya.
V, iv, 14 V, iv, 15 V, iv, 16 V, iv, 17	V, iv, 29	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iv, 18		
V, iv, 19		
V, iv, 20		
V, iv, 21		
V, iv, 22		
V, iv, 23	V, iv, 29	See note above.
V, iv, 24		
V, iv, 25		
V, iv, 26		
V, iv, 27		
V, iv, 28	V, iv, 30	
V, iv, 29	V, iv, 32	
V, iv, 30	V, iv, 31	Compare.
V, iv, 31	V, iv, 33	Compare.
V, iv, 32		
V, iv, 33		
V, iv, 34		
V, iv, 35		
V, iv, 36	V, iv, 34	See the Gaṇa.
V, iv, 37		
V, iv, 38	V, iv, 34	See the Vārtika in Kāśikā.
V, iv, 39	V, iv, 35	Compare.
V, iv, 40	V, iv, 36	
V, iv, 41	V, iv, 37	
V, iv, 42		
V, iv, 43		
V, iv, 44		
V, iv, 45	V, iv, 38	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, iv, 46		
V, iv, 47		
V, iv, 48	V, iv, 39	
V, iv, 49	V, iv, 40	
V, iv, 50		
V, iv, 51	IV, iii, 108	Compare Vārtika 3.
V, iv, 52	IV, iii, 108	Compare Vārtika 4.
V, iv, 53	V, iv, 36	See Vārtika 2.
V, iv, 54		
V, iv, 55	V, iv, 36	See Vārtika 7. Bhoja divides.
V, iv, 56		
V, iv, 57		
V, iv, 58		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iv, 59	V, iv, 27	
V, iv, 60	V, iv, 24	Compare.
V, iv, 61	V, iv, 25	
V, iv, 62	V, iv, 26	
V, iv, 63		
V, iv, 64	V, iv, 50	Compare.
V, iv, 65	V, iv, 51	Compare.
V, iv, 66	V, iv, 52, 53	Compare both.
V, iv, 67	V, iv, 54	Compare.
V, iv, 68	V, iv, 55	
V, iv, 69	V, iv, 56	Compare.
V, iv, 70	V, iv, 57	Compare.
V, iv, 71	V, iv, 58	
V, iv, 72	V, iv, 59	Compare.
V, iv, 73	V, iv, 60	Compare.
V, iv, 74	V, iv, 61	Compare.
V, iv, 75	V, iv, 62	
V, iv, 76	V, iv, 63	Compare.
V, iv, 77	V, iv, 64	Compare.
V, iv, 78	V, iv, 65	
V, iv, 79	V, iv, 66	
V, iv, 80	V, iv, 67	Bhoja combines Vārtika.
V, iv, 81	V, iv, 68	Compare.
V, iv, 82	V, iv, 70	Compare.
V, iv, 83	V, iv, 69	Compare Vārtika also.
V, iv, 84	V, iv, 71	Compare.
V, iv, 85	V, iv, 72	Compare.
V, iv, 86 V, iv, 87 V, iv, 88	V, iv, 74	Compare. Bhoja divides.
V, iv, 89	V, iv, 74	See Kāśikā.
V, iv, 90	V, iv, 75	Compare.
V, iv, 91	V, iv, 76	Compare.
V, iv, 92	V, iv, 77	Compare.
V, iv, 93	V, iv, 78	Compare.
V, iv, 94	V, iv, 79	Compare.
V, iv, 95 V, iv, 96	V, iv, 80	Compare. Bhoja divides.
V, iv, 97	V, iv, 81	Compare.
V, iv, 98	V, iv, 82	
V, iv, 99	V, iv, 83	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iv, 100	V, iv, 84	
V, iv, 101	V, iv, 85	
V, iv, 102		
V, iv, 103		
V, iv, 104	V, iv, 86	Compare.
V, iv, 105	V, iv, 87	Compare.
V, iv, 106	V, iv, 91	Compare.
V, iv, 107		
V, iv, 108	V, iv, 92	
V, iv, 109	V, iv, 93	Compare.
V, iv, 110	V, iv, 94	Compare.
V, iv, 111	V, iv, 95	Compare.
V, iv, 112	V, iv, 96	
V, iv, 113	V, iv, 97	Compare.
V, iv, 114	V, iv, 98	Compare.
V, iv, 115	V, iv, 99	
V, iv, 116	V, iv, 100	
V, iv, 117	V, iv, 101	Compare.
V, iv, 118	V, iv, 102	
V, iv, 119 V, iv, 120	V, iv, 104, 105	Bhoja divides in a different manner.
V, iv, 121	V, iv, 106	
V, iv, 122 V, iv, 123 V, iv, 124	V, iv, 107	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, iv, 125	V, iv, 108	Compare.
V, iv, 126	V, iv, 109	Compare.
V, iv, 127	V, iv, 110	Compare.
V, iv, 128	V, iv, 111	
V, iv, 129		
V, iv, 130 V, iv, 131	V, iv, 113	Compare. Bhoja divides.
V, iv, 132	V, iv, 114	
V, iv, 133	V, iv, 115	Compare.
V, iv, 134 V, iv, 135	V, iv, 116	Compare. Bhoja divides.
V, iv, 136	V, iv, 117	Compare.
V, iv, 137	V, iv, 116	See Vārtika 2.
V, iv, 138		
V, iv, 139		
V, iv, 140	V, iv, 120	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iv, 141	V, iv, 121	Compare.
V, iv, 142	V, iv, 121	See Kāśikā.
V, iv, 143 } V, iv, 144 }	V, iv, 122	Compare both.
V, iv, 145	V, iv, 118	Compare.
V, iv, 146	V, iv, 119	
V, iv, 147 } V, iv, 148 }	V, iv, 119	See Vārtika in Kāśikā.
V, iv, 149	V, iv, 124	
V, iv, 150	V, iv, 125	Compare.
V, iv, 151	V, iv, 126	
V, iv, 152	V, iv, 127	
V, iv, 153 } V, iv, 154 } V, iv, 155 } V, iv, 156 } V, iv, 157 }	V, iv, 128	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, iv, 158		
V, iv, 159	V, iv, 129	
V, iv, 160	V, iv, 130	Compare.
V, iv, 161	V, iv. 132	Compare.
V, iv, 162	V, iv, 133	
V, iv, 163	V, iv, 137	Compare.
V, iv, 164	V, iv, 138	See the Gaṇa.
V, iv, 165 } V, iv, 166 }	V, iv, 139	See the Gaṇa.
V, iv, 167	V, iv, 140	Compare.
V, iv, 168	V, iv, 141	
V, iv, 169		
V, iv, 170	V, iv, 143	
V, iv, 171	V, iv, 144, 145	Bhoja combines.
V, iv, 172	V, iv, 146	Compare.
V, iv, 173	V, iv, 147	
V, iv, 174	V, iv, 148	Compare.
V, iv, 175	V, iv, 149	Compare.
V, iv, 176	V, iv, 150	
V, iv 177 } V, iv, 178 } V, iv, 179 }	V, iv, 151	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
V, iv, 180	V, iv, 152	
V, iv, 181	V, iv, 153	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
V, iv, 182	V, iv, 154	Compare.
V, iv, 183 } V, iv, 184 }	V, iv, 155	Compare.
V, iv, 185	V, iv, 156	Compare.
V, iv, 186		
V, iv, 187	V, iv, 157	Compare.
V, iv, 188	V, iv, 159	
V, iv, 189	V, iv, 160	Compare.

VI, i, 1	VI, i, 1, 9.	Bhoja combines.
VI, i, 2	VI, i, 10, 11	Bhoja combines.
VI, i, 3	VI, i, 8	Compare.
VI, i, 4	VI, i, 2	Compare.
VI, i, 5	VI, i, 3	
VI, i, 6	VI, i, 3	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 7	VI, i, 3	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 8	VI, i, 3	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 9	VI, i, 3	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 10	VI, i, 3	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 11	VI, i, 12	
VI, i, 12	VI, i, 12	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 13		
VI, i, 14	VI, i, 12	See Vārtika 6.
VI, i, 15	VI, i, 12	See Vārtika 7.
VI, i, 16	VI, i, 12	See Vārtika 8.
VI, i, 17	VI, i, 13	Compare.
VI, i, 18	VI, i, 14	
VI, i, 19	VI, i, 14	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 20	VI, i, 15	Compare.
VI, i, 21 } VI, i, 22 } VI, i, 23 } VI, i, 24 } VI, i, 25 } VI, i, 26 }	VI, i, 16	Compare. Bhoja divides. See Kāśikā. Compare also VI, i, 20.
VI, i, 27	VI, i, 18	See Kāśikā.
VI, i, 28	VI, i, 17	Compare.
VI, i, 29		
VI, i, 30	VI, i, 18	
VI, i, 31	VI, i, 19	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, i, 32	VI, i, 21	
VI, i, 33	VI, i, 23	Compare.
VI, i, 34	VI, i, 24	Compare.
VI, i, 35	VI. i, 25	Compare.
VI, i, 36	VI, i, 26	Compare.
VI, i, 37	VI, i, 22	Compare.
VI, i, 38	VI, i, 27	Compare.
VI, i, 39		
VI, i, 40	VI, i, 28	See also Kāśikā.
VI, i, 41	VI, i, 28	See Vārtika 1.
VI, i, 42	VI, i, 29	Compare.
VI, i, 43	VI, i, 30	Compare.
VI, i, 44	VI, i, 31	Compare.
VI, i, 45	VI, i, 32, 33	Compare.
VI, i, 46		
VI, i, 47	VI, i, 38	
VI, i, 48	VI, i, 40	
VI, i, 49		
VI, i, 50	VI, i, 41, 42	Compare.
VI, i, 51	VI, i, 43	Compare.
VI, i, 52	VI, i, 44	Compare.
VI, i, 53	VI, i, 45	Compare.
VI, i, 54	VI, i, 46	Compare.
VI, i, 55	VI, i, 47	Compare.
VI, i, 56 } VI, i, 57 } VI, i, 58 }	VI, i, 50	Compare. Bhoja divides.
VI, i, 59	VI, i, 51	Compare.
VI, i, 60		
VI, i, 61	VI, i, 53	
VI, i, 62	VI, i, 54	
VI, i, 63	VI, i, 55	Compare.
VI, i, 64	VI, i, 56	Compare.
VI, i, 65	VI, i, 57	Compare.
VI, i, 66		
VI, i, 67	VI, i, 48	Compare.
VI, i, 68	VI, i, 49	
VI, i, 69	VI, i, 64	Compare.
VI, i, 70	VI, i, 64	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, i, 71	VI, i, 65	
VI, i, 72	VI, i, 65	See Kāśikā.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, i, 73	VI, i, 66	Compare.
VI, i, 74	VI, i, 67	Compare.
VI, i, 75 }		
VI, i, 76 }	VI, i, 68	Compare. Bhoja divides.
VI, i, 77 }		
VI, i, 78	VI, i, 69	Compare.
VI, i, 79	VI, i, 71	
VI, i, 80	VI, i, 72, 73	Compare. Bhoja combines.
VI, i, 81	VI, i, 74	Compare.
VI, i, 82	VI, i, 75	Compare.
VI, i, 83	VI, i, 76	Compare.
VI, i, 84	VI, i, 77	
VI, i, 85	VI, i, 78	
VI, i, 86	VI, i, 79	Compare.
VI, i, 87	VI, i, 80	
VI, i, 88	VI, i, 79	See Kāśikā.
VI, i, 89	VI, i, 81	Compare.
VI, i, 90	VI, i, 82	Compare.
VI, i, 91	VI, i, 84	
VI, i, 92	VI, i, 85	
VI, i, 93		
VI, i, 94	VI, i, 86	
VI, i, 95	VI, i, 87	
VI, i, 96 }		
VI, i, 97 }	VI, i, 88, 89	Compare both.
VI, i, 98 }		
VI, i, 99 }	VI, i, 89	Compare.
VI, i, 100 }		
VI, i, 101	VI, i, 89	See Vārtika 3.
VI, i, 102	VI, i, 89	See Vārtika 5.
VI, i, 103	VI, i, 89	See Vārtika 4.
VI, i, 104	VI, i, 89	See Vārtika 6.
VI, i, 105	VI. i, 89	See Vārtika 7.
VI, i, 106	VI, i, 91	
VI, i, 107	VI, i, 92	Compare.
VI, i, 108	VI, i, 94	
VI, i, 109	VI, i, 94	See Vārtika 3.
VI, i, 110	VI, i, 94	See Vārtika 5.
VI, i, 111		
VI, i, 112	VI, i, 94	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, i, 113	VI, i, 95	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, i, 114	VI, i, 96	Compare.
VI, i, 115	VI, i, 97	
VI, i, 116	VI, i, 98	Compare. See also Vārtika.
VI, i, 117	VI, i, 99	Compare.
VI, i, 118		
VI, i, 119	VI, i, 100	Compare.
VI, i, 120	VI, i, 93	Compare.
VI, i, 121	VI, i, 101	
VI, i, 122 } VI, i, 123	VI, i, 101	See Vārtika.
VI, i, 124 } VI, i, 125	VI, i, 103	Compare.
VI, i, 126	VI, i, 105	Compare.
VI, i, 127		
VI, i, 128	VI, i, 107	Compare.
VI, i, 129	VI, i, 108	Compare.
VI, i, 130	VI, i, 109	Compare.
VI, i, 131	VI, i, 110	Compare.
VI, i, 132	VI, i, 111	
VI, i, 133	VI, i, 112	
VI, i, 134	VI, i, 113, 114	Compare.
VI, i, 135	VI, i, 122	Compare.
VI, i, 136	VI, i, 123	Compare.
VI, i, 137	VI, i, 124	See the reading in the Kāśikā.
VI, i, 138		
VI, i, 139	VI, i, 125	Compare.
VI, i, 140 } VI, i, 141	VI, i, 126	Compare both.
VI, i, 142	VI, i, 126	See Kāśikā.
VI, i, 143	VI, i, 127	Compare.
VI, i, 144	VI, i, 128	Compare.
VI, i, 145	VI, i, 134	Compare.
VI, i, 146	VI, i, 132	Compare.
VI, i, 147	VI, i, 131	Compare.
VI, i, 148	VI, i, 135, 137	Compare both.
VI, i, 149	VI, i, 137, 139	Compare both.
VI, i, 150	VI, i, 140	Compare.
VI, i, 151	VI, i, 141	
VI, i, 152	VI, i, 142	Compare. See also Vārtika.
VI, i, 153	VI, i, 144	
VI, i, 154	VI, i, 157	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, i, 155	VI, i, 156	Compare.
VI, i, 156		
VI, i, 157	VI, i, 157	See the Gaṇa.
VI, i, 158		
VI, i, 159		
VI, i, 160	VI, i, 145	
VI, i, 161	VI, i, 146	
VI, i, 162	VI, i, 147	Compare.
VI, i, 163	VI, i, 148	Compare.
VI, i, 164	VI, i, 149	Compare.
VI, i, 165	VI, i, 154	
VI, i, 166	VI, i, 153	
VI, i, 167	VI, i, 155	
VI, i, 168	VI, i, 143	Compare.
VI, i, 169		
VI, i, 170	VI, i, 150	Compare.
VI, i, 171	VI, i, 152	Compare.
VI, i, 172		
VI, i, 173	VI, i, 157	See the Vārtikas in the Kāśikā.
VI, i, 174		
VI, i, 175		

VI, ii, 1	VI, iii, 1	
VI, ii, 2	VI, iii, 2	Compare. See also Gaṇa.
VI, ii, 3	VI, iii, 2	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 4		
VI, ii, 5	VI, iii, 3	Compare also Kāśikā.
VI, ii, 6	VI, iii, 4	
VI, ii, 7	VI, iii, 5	
VI, ii, 8	VI, iii, 3	See Vārtika 2.
VI, ii, 9	VI, iii, 6	Compare.
VI, ii, 10	VI, iii, 7, 8	Bhoja combines.
VI, ii, 11	VI, iii, 14	Compare.
VI, ii, 12	VI, iii, 9	Compare.
VI, ii, 13	VI, iii, 10	Compare.
VI, ii, 14	VI, iii, 11	Bhoja combines Vārtika also.
VI, ii, 15	VI, iii, 12	
VI, ii, 16		
VI, ii, 17	VI, iii, 15, 16	The two Sūtras are differently grouped in two Sūtras.
VI, ii, 18		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, ii, 19	VI, iii, 13	Compare.
VI, ii, 20	VI, iii, 17	
VI, ii, 21	VI, iii, 18	
VI, ii, 22	VI, iii, 19, 20	Compare both.
VI, ii, 23	VI, iii, 21	
VI, ii, 24	VI, iii, 22	Compare.
VI, ii, 25	VI, iii, 21	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 26	VI, iii, 21	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 27	VI, iii, 21	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 28	VI, iii, 21	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 29	VI, iii, 21	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 30	VI, iii, 23	Compare.
VI, ii, 31	VI, iii, 24	Compare.
VI, ii, 32	VI, iii, 25	
VI, ii, 33	VI, iii, 25	See Kāśikā.
VI, ii, 34	VI, iii, 25	See Kāṣikā.
VI, ii, 35	VI, iii, 26	See the Kāśikā and the Vārtika therein.
VI, ii, 36	VI, iii, 27	Compare.
VI, ii, 37	VI, iii, 28	See also Vārtika.
VI, ii, 38	VI, iii, 29	
VI, ii, 39	VI, iii, 30	Compare.
VI, ii, 40	VI, iii, 31	
VI, ii, 41	VI, iii, 34	Compare.
VI, ii, 42	VI, iii, 35	See also Vārtika.
VI, ii, 43		
VI, ii, 44		
VI, ii, 45	VI, iii, 35	See also Vārtika.
VI, ii, 46	VI, iii, 34	See also Vārtika.
VI, ii, 47	VI, iii, 34	See Gaṇa.
VI, ii, 48	VI, iii, 37, 38	Bhoja combines.
VI, ii, 49	VI, iii, 39	Compare.
VI, ii, 50	VI, iii, 40	Compare.
VI, ii, 51	VI, iii, 41	Compare.
VI, ii, 52	VI, iii, 42	
VI, ii, 53		
VI, ii, 54		
VI, ii, 55	VI, iii, 42	See Vārtika 2.
VI, ii, 56 } VI, ii, 57 }	VI, iii, 43	Compare.
VI, ii, 58	VI, iii, 45	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, ii, 59		
VI, ii, 60	VI, iii, 46	Compare Kāśikā.
VI, ii, 61 VI, ii, 62	VI, iii, 46	See Vārtika 1.
VI, ii, 63		
VI, ii, 64		
VI, ii, 65	VI, iii, 46	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 66	VI, iii, 46	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 67	VI, iii, 46	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 68	VI, iii, 47	See the Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 69	VI, iii, 49	Compare.
VI, ii, 70	VI, iii, 48	Compare.
VI, ii, 71	VI, iii, 50	Compare.
VI, ii, 72	VI, iii, 51	Compare. See also Kāśikā.
VI, ii, 73		
VI, ii, 74	VI, iii, 52, 54	Compare both.
VI, ii, 75	VI, iii, 53	Compare.
VI, ii, 76	VI, iii, 55	Compare.
VI, ii, 77	VI, iii, 56	Bhoja combines the Vārtika.
VI, ii, 78		
VI, ii, 79		
VI, ii, 80		
VI, ii, 81		
VI, ii, 82	VI, iii, 57	
VI, ii, 83	VI, iii, 58	See Vārtika.
VI, ii, 84	VI, iii, 58	Compare.
VI, ii, 85	VI, iii, 59	Compare.
VI, ii, 86	VI, iii, 60	Compare.
VI, ii, 87	VI, iii, 61	Compare.
VI, ii, 88	VI, iii, 61	See the Kāśikā and the Vārtika therein.
VI, ii, 89	VI, iii, 63	Compare.
VI, ii, 90	VI, iii, 64	
VI, ii, 91	VI, iii, 65	
VI, ii, 92	VI, iii, 66	
VI, ii, 93	VI, iii, 67	Compare.
VI, ii, 94	VI, iii, 70	Compare.
VI, ii, 95	VI, iii, 70	See Vārtika 4.
VI, ii, 96	VI, iii, 70	See Vārtika 5.
VI, ii, 97	VI, iii, 70	See Vārtika 6.
VI, ii, 98	VI, iii, 70	See Vārtika 7.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, ii, 99	VI, iii, 70	See Vārtika 8.
VI, ii, 100		
VI, ii, 101	VI, iii, 71	Compare.
VI, ii, 102	VI, iii, 72	Compare. See Kāśikā.
VI, ii, 103	VI, iii, 70	See Vārtika 3.
VI, ii, 104	VI, iii, 70	See Vārtika 9.
VI, ii, 105		
VI, ii, 106		
VI, ii, 107		
VI, ii, 108		
VI, ii, 109	VI, iii, 73	Compare.
VI, ii, 110	VI, iii, 73	See Vārtika.
VI, ii, 111	VI, iii, 74	
VI, ii, 112	VI, iii, 75	Compare.
VI, ii, 113	VI, iii, 76	Compare.
VI, ii, 114	VI, iii, 77	Compare.
VI, ii, 115 } VI, ii, 116 }	VI, iii, 78	Compare. Bhoja divides
VI, ii, 117	VI, iii, 79, 80	Compare both.
VI, ii, 118	VI, iii, 81	
VI, ii, 119	VI, iii, 79	Compare.
VI, ii, 120	VI, iii, 83	Compare.
VI, ii, 121	VI, iii, 84, 85	Compare both.
VI, ii, 122	VI, iii, 86	
VI, ii, 123	VI, iii, 87	
VI, ii, 124	VI, iii, 88	Compare.
VI, ii, 125		
VI, ii, 126	VI, iii, 89	Compare.
VI, ii, 127	VI, iii, 90	Compare.
VI, ii, 128	VI, iii, 91	
VI, ii, 129	VI, iii, 92	Compare.
VI, ii, 130	VI, iii, 93	Compare.
VI, ii, 131	VI, iii, 95	
VI, ii, 132	VI, iii, 94	Compare.
VI, ii, 133	VI, iii, 97	Compare.
VI, ii, 134	VI, iii, 98	
VI, ii, 135	VI, iii, 109	See the Gaṇa.
VI, ii, 136 } VI, ii, 137 }	VI, iii, 99	Bhoja divides.
VI, ii, 138	VI, iii, 100	Compare.
VI, ii, 139	VI, iii, 101	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, ii, 140	VI, iii, 102	Compare.
VI, ii, 141	VI, iii, 103	Compare.
VI, ii, 142	VI, iii, 104	
VI, ii, 143	VI, iii, 105	
VI, ii, 144	VI, iii, 106	Compare.
VI, ii, 145	VI, iii, 107	
VI, ii, 146		
VI, ii, 147	VI, iii, 109	See the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
VI, ii, 148		
VI, ii, 149		
VI, ii, 150		
VI, ii, 151		
VI, ii, 152		
VI, ii, 153		
VI, ii, 154		
VI, ii, 155		
VI, ii, 156		
VI, ii, 157		
VI, ii, 158		
VI, ii, 159		
VI, ii, 160		
VI, ii, 161		
VI, ii, 162	VI, iii, 128	Compare.
VI, ii, 163	VI, iii, 129	
VI, ii, 164	VI, iii, 130	Compare.
VI, ii, 165	VI, iii, 117	See the Gaṇa.
VI, ii, 166		
VI, ii, 167	VI, iii, 119	See the Gaṇa.
VI, ii, 168	VI, iii, 118	Compare.
VI, ii, 169	VI, iii, 127	
VI, ii, 170	VI, iii, 111	Compare.
VI, ii, 171	VI, iii, 112	
VI, ii, 172	VI, iii, 115	Compare.
VI, ii, 173	VI, iii, 116	
VI, ii, 174	VI, iii, 122	Compare.
VI, ii, 175	VI, iii, 123	
VI, ii, 176	VI, iii, 124	
VI, ii, 177	VI, iii, 121	See also Vārtika in Kāśikā.
VI, ii, 178	VI, iii, 137	
VI, ii, 179	VI, iii, 138	
VI, ii, 180	VI, iii, 139	

HOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iii, 1		
VI, iii, 2	VI, iv, 2	Compare.
VI, iii, 3	VI, iv, 3, 4	Compare.
VI, iii, 4	VI, iv, 7	
VI, iii, 5	VI, iv, 8	Compare.
VI, iii, 6	VI, iv, 10	Compare.
VI, iii, 7	VI, iv, 11	Compare.
VI, iii, 8	VI, iv, 13, 14	Compare both.
VI, iii, 9	VI, iv, 12	Compare.
VI, iii, 10	VI, iv, 16	Compare.
VI, iii, 11	VI, iv, 16	See Vārtika 1.
VI, iii, 12	VI, iv, 17	Compare.
VI, iii, 13	VI, iv, 18	Compare.
VI, iii, 14 } VI, iii, 15 }	VI, iv, 19	Compare for both.
VI, iii, 16	VI, iv, 20	Compare.
VI, iii, 17	VI, iv, 21	
VI, iii, 18	VI, iv, 22	Compare.
VI, iii, 19	VI, iv, 23	Compare.
VI, iii, 20	VI, iv, 24	Compare.
VI, iii, 21		
VI, iii, 22		
VI, iii, 23		
VI, iii, 24	VI, iv, 25	Compare.
VI, iii, 25	VI, iv, 26	Compare.
VI, iii, 26	VI, iv, 24	See Vārtika.
VI, iii, 27		
VI, iii, 28	VI, iv, 24	See Vārtika 3.
VI, iii, 29	VI, iv, 27	Compare.
VI, iii, 30	VI, iv, 28	
VI, iii, 31	VI, iv, 29	
VI, iii, 32	VI, iv, 24	Compare Vārtika 1.
VI, iii, 33		
VI, iii, 34		
VI, iii, 35 } VI, iii, 36 }	VI, iv, 37	Compare for both.
VI, iii, 37 } VI, iii, 38 }	VI, iv, 42	
VI, iii, 39	VI, iv, 43	Compare.
VI, iii, 40	VI, iv, 44	
VI, iii, 41	VI, iv, 45	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iii, 42	VI, iv, 40	Compare.
VI, iii, 43		
VI, iii, 44		
VI, iii, 45		
VI, iii, 46		
VI, iii, 47 } VI, iii, 48	VI, iv, 40	Bhoja combines Vārtika too. Compare both.
VI, iii, 49	VI, iv, 30	
VI, iii, 50	VI, iv, 39	Compare.
VI, iii, 51	VI, iv, 31	Compare.
VI, iii, 52	VI, iv, 31	See Kāśikā.
VI, iii, 53		
VI, iii, 54	VI, iv, 32	Compare.
VI, iii, 55	VI, iv, 33	
VI, iii, 56	VI, iv, 34	Compare. See also Kāśikā.
VI, iii, 57	VI, iv, 34	
VI, iii, 58		
VI, iii, 59	VI, iv, 35	
VI, iii, 60	VI, iv, 36	Compare.
VI, iii, 61	VI, iv, 46	
VI, iii, 62	VI, iv, 47	Compare.
VI, iii, 63	VI, iv, 48	Compare.
VI, iii, 64		
VI, iii, 65	VI, iv, 49	
VI, iii, 66	VI, iv, 50	Compare.
VI, iii, 67	VI, iv, 51	
VI, iii, 68	VI, iv, 52	
VI, iii, 69	VI, iv, 55	Compare.
VI, iii, 70	VI, iv, 56	Compare.
VI, iii, 71	VI, iv, 57	Compare.
VI, iii, 72	VI, iv, 59	Compare.
VI, iii, 73	VI, iv, 62	Compare.
VI, iii, 74	VI, iv, 63	Compare.
VI, iii, 75	VI, iv, 64	Compare.
VI, iii, 76	VI, iv, 65	
VI, iii, 77	VI, iv, 66	Compare.
VI, iii, 78	VI, iv, 67	Compare.
VI, iii, 79	VI, iv, 68	Compare. See also Kāśikā.
VI, iii, 80	VI, iv, 69	
VI, iii, 81	VI, iv, 70	Compare.
VI, iii, 82	VI, iv, 71	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iii, 83	VI, iv, 77	Compare.
VI, iii, 84	VI, iv, 78	
VI, iii, 85	VI, iv, 79	
VI, iii, 86	VI, iv, 80	
VI, iii, 87	VI, iv, 81	
VI, iii, 88	VI, iv, 82	Compare.
VI, iii, 89	VI, iv, 83	Compare. See Kāśikā.
VI, iii, 90	VI, iv, 84	See also Vārtika.
VI, iii, 91	VI, iv, 87	Compare.
VI, iii, 92	VI, iv, 88	
VI, iii, 93	VI, iv, 89	See also Vārtika.
VI, iii, 94	VI, iv, 90	Compare.
VI, iii, 95	VI, iv, 91	Compare.
VI, iii, 96 } VI, iii, 97 }	VI, iv, 98	Compare. Bhoja divides.
VI, iii, 98	VI, iv, 101	Compare.
VI, iii, 99	VI, iv, 105	Compare.
VI, iii, 100	VI, iv, 106	Compare.
VI, iii, 101	VI, iv, 107	
VI, iii, 102	VI, iv, 108, 109	Bhoja combines.
VI, iii, 103	VI, iv, 110	Compare.
VI, iii, 104 } VI, iii, 105 }	VI, iv, 111, 112	The two Sūtras are differently distributed.
VI, iii, 106	VI, iv, 113	Compare.
VI, iii, 107	VI, iv, 114	Compare.
VI, iii, 108	VI, iv, 115	Compare.
VI, iii, 109	VI, iv, 116	Compare.
VI, iii, 110	VI, iv, 117	Compare.
VI, iii, 111	VI, iv, 118	Compare.
VI, iii, 112		
VI, iii, 113		
VI, iii, 114		
VI, iii, 115		
VI, iii, 116	VI, iv, 120	Compare.
VI, iii, 117	VI, iv, 121	
VI, iii, 118	VI, iv, 122	Compare.
VI, iii, 119	VI, iv, 123	
VI, iii, 120	VI, iv, 124	
VI, iii, 121	VI, iv, 125	Compare. See also Gaṇa.
VI, iii, 122	VI, iv, 120	Compare. See Vārtika in Kāśikā

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iii, 123 / VI, iii, 124	VI, iv, 120	See Vārtikas in Kāśikā.
VI, iii, 125	VI, iv, 126	
VI, iii, 126	VI, iv, 127	
VI, iii, 127	VI, iv, 128	Compare.
VI, iii, 128		
VI, iii, 129	VI, iv, 130	Compare.
VI, iii, 130	VI, iv, 131	
VI, iii, 131	VI, iv, 133	
VI, iii, 132	VI, iv, 134	
VI, iii, 133	VI, iv, 135	
VI, iii, 134	VI, iv, 136	Compare.
VI, iii, 135	VI, iv, 137	Compare.
VI, iii, 136	VI, iv, 138	Compare.
VI, iii, 137	VI, iv, 139	Compare.
VI, iii, 138	VI, iv, 140	See Kāśikā.
VI, iii, 139	VI, iv, 142	Compare.
VI, iii, 140	VI, iv, 143	Compare.
VI, iii, 141	VI, iv, 144	
VI, iii, 142	VI, iv, 144	See Vārtika 1.
VI, iii, 143	VI, iv, 144	See Vārtika 3.
VI, iii, 144	VI, iv, 144	See Vārtika 2.
VI, iii, 145	VI, iv, 144	See Vārtika 4.
VI, iii, 146	VI, iv, 144	See Vārtika 5.
VI, iii, 147 / VI, iii, 148	VI, iv, 145	Compare for both.
VI, iii, 149		
VI, iii, 150		
VI, iii, 151	VI, iv, 149	See Vārtikas 8 and 9.
VI, iii, 152	VI, iv, 149	See Vārtika in Kāśikā.
VI, iii, 153	VI, iv, 146	See Kāśikā.
VI, iii, 154	VI, iv, 147	Compare.
VI, iii, 155	VI, iv, 149	Compare.
VI, iii, 156 / VI, iii, 157	VI, iv, 149	See Vārtikas in Kāśikā.
VI, iii, 158	VI, iv, 150	
VI, iii, 159	VI, iv, 149	See Vārtika 6.
VI, iii, 160	VI, iv, 149	See Vārtika 7.
VI, iii, 161	VI, iv, 151	Compare.
VI, iii, 162	VI, iv, 152	Compare.
VI, iii, 163	VI, iv, 153	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iii, 164	VI, iv, 154, 155	Bhoja combines.
VI, iii, 165	VI, iv, 156	Compare.
VI, iii, 166	VI, iv, 158	Compare.
VI, iii, 167	VI, iv, 159	Compare.
VI, iii, 168	VI, iv, 160	
VI, iii, 169	VI, iv, 157	Compare.
VI, iii, 170	VI, iv, 161	See the Gaṇa.
VI, iii, 171	VI, iv, 163	Compare.
VI, iii, 172	VI, iv, 163	See Vārtika 3.
VI, iii, 173	VI, iv, 169	Compare.
VI, iii, 174	VI, iv, 168	Compare.
VI, iii, 175	VI, iv, 164	Compare.
VI, iii, 176	VI, iv, 164, 170	Compare both.
VI, iii, 177	VI, iv, 170	See also Vārtika.
VI, iii, 178	VI, iv, 171	
VI, iii, 179	VI, iv, 173	Compare.
VI, iii, 180	VI, iv, 166	Compare.
VI, iii, 181	VI, iv, 165	Compare.
VI, iii, 182	VI, iv, 173	Compare.
VI, iii, 183	VI, iv, 174	Compare.

VI, iv, 1	VII, i, 1	Compare.
VI, iv, 2	VII, i, 2	
VI, iv, 3	VII, iii, 50	Compare.
VI, iv, 4	VII, iii, 51	Compare.
VI, iv, 5		
VI, iv, 6		
VI, iv, 7	VII, i, 100	
VI, iv, 8	VII, i, 101	
VI, iv, 9	VII, i, 102	
VI, iv, 10	VII, i, 58	
VI, iv, 11	VII, i, 59	See the Gaṇa.
VI, iv, 12 } VI, iv, 13 }	VII, i, 60	Compare for both. See Kāśikā.
VI, iv, 14	VII, i, 61	
VI, iv, 15	VII, i, 62	Compare.
VI, iv, 16	VII, i, 63	
VI, iv, 17	VII, i, 64	
VI, iv, 18	VII, i, 65	
VI, iv, 19	VII, i, 66	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iv, 20	VII, i, 67	
VI, iv, 21	VII, i, 68	
VI, iv, 22	VII, i, 69	Bhoja combines Vārtika.
VI, iv, 23 VI, iv, 24	VII, i, 70	Compare both. See Kāśikā also.
VI, iv, 25	VII, i, 71	
VI, iv, 26	VII, i, 72	Compare.
VI, iv, 27	VII, i, 72	See Vārtika 4. See also Kāśikā.
VI, iv, 28	VII, i, 73	Compare.
VI, iv, 29	VII, i, 74	Compare.
VI, iv, 30	VII, i, 75	Compare.
VI, iv, 31	VII, i, 78	
VI, iv, 32	VII, i, 79	Compare.
VI, iv, 33	VII, i, 80	Compare.
VI, iv, 34	VII, i, 81	
VI, iv, 35	VII, i, 82	
VI, iv, 36	VII, i, 84	
VI, iv, 37	VII, i, 85	
VI, iv, 38	VII, i, 86	Compare.
VI, iv, 39	VII, i, 87	
VI, iv, 40	VII, i, 88	Compare.
VI, iv, 41	VII, i, 89	
VI, iv, 42	VII, i, 90	Compare.
VI, iv, 43		
VI, iv, 44	VII, i, 93, 94	Compare both.
VI, iv, 45	VII, i, 92	Compare.
VI, iv, 46	VII, i, 94	Compare. See also Kāśikā.
VI, iv, 47	VII, i, 95	Compare.
VI, iv, 48	VII, i, 96	See Kāśikā.
VI, iv, 49 VI, iv, 50	VII, i, 98	Compare both.
VI, iv, 51		
VI, iv, 52	VII, i, 99	
VI, iv, 53	VII, ii, 84	Compare.
VI, iv, 54	VII, ii, 85	
VI, iv, 55	VII, ii, 86	
VI, iv, 56	VII, ii, 87, 88	Compare both.
VI, iv, 57	VII, ii, 89	
VI, iv, 58	VII, ii, 90	
VI, iv, 59	VII, ii, 91, 92	Compare both.
VI, iv, 60	VII, ii, 93	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iv, 61	VII, ii, 94	
VI, iv, 62	VII, ii, 95	
VI, iv, 63	VII, ii, 96	
VI, iv, 64	VII, ii, 97	Compare.
VI, iv, 65	VII, ii, 98	
VI, iv, 66	VII, ii, 99	
VI, iv, 67	VII, ii, 99	See Vārtika 1.
VI, iv, 68	VII, ii, 100	Compare.
VI, iv, 69	VII, ii, 101	Compare.
VI, iv, 70	VII, ii, 102	Compare.
VI, iv, 71	VII, ii, 103	
VI, iv, 72	VII, ii, 106	Compare.
VI, iv, 73	VII, ii, 109	Compare.
VI, iv, 74	VII, ii, 107	Compare.
VI, iv, 75	VII, ii, 107	Compare Vārtika 1.
VI, iv, 76 } VI, iv, 77 }	VII, ii, 108, 109, 110, 111.	See all.
VI, iv, 78		
VI, iv, 79	II, iv, 34	Compare.
VI, iv, 80 } VI, iv, 81 }	II, iv, 32	Compare both.
VI, iv, 82	VI, i, 63	Compare.
VI, iv, 83	II, iv, 35	
VI, iv, 84	II, iv, 52	
VI, iv, 85	II, iv, 53	
VI, iv, 86	II, iv, 54	Compare also Vārtika 9.
VI, iv, 87	II, iv, 55	
VI, iv, 88	II, iv, 54	See Vārtika 10.
VI, iv, 89	II, iv, 56	See Vārtika.
VI, iv, 90	II, iv, 56	See Kāśikā.
VI, iv, 91	II, iv, 36	Compare.
VI, iv, 92	II, iv, 37	See also Vārtika.
VI, iv, 93	II, iv, 40	Compare.
VI, iv, 94	II, iv, 41	
VI, iv, 95	II, iv, 42	
VI, iv, 96	II, iv, 43	
VI, iv, 97	II, iv, 44	Compare.
VI, iv, 98	II, iv, 45	Compare.
VI, iv, 99	II, iv, 46	Compare.
VI, iv, 100	II, iv, 47	Compare.
VI, iv, 101	II, iv, 48	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iv, 102	II, iv, 49	
VI, iv, 103	II, iv, 50	Compare.
VI, iv, 104	II, iv, 51	Compare.
VI, iv, 105	VII, ii, 35	Compare.
VI, iv, 106	VII, ii, 37	Compare.
VI, iv, 107	VII, ii, 38	Compare.
VI, iv, 108	VII, ii, 39	
VI, iv, 109	VII, ii, 40	Compare.
VI, iv, 110	VII, ii, 41	Compare.
VI, iv, 111	VII, ii, 42	
VI, iv, 112	VII, ii, 43	Compare.
VI, iv, 113	VII, ii, 44	Compare.
VI, iv, 114	VII, ii, 45	See also Gaṇa.
VI, iv, 115	VII, ii, 46	
VI, iv, 116	VII, ii, 47	See also Vārtika.
VI, iv, 117	VII, ii, 50, 51	Compare both.
VI, iv, 118	VII, ii, 52	Compare.
VI, iv, 119	VII, ii, 53	Compare.
VI, iv, 120	VII, ii, 54	
VI, iv, 121 VI, iv, 122	VII, ii, 55	Compare both.
VI, iv, 123	VII, ii, 56	
VI, iv, 124	VII, ii, 48	Compare.
VI, iv, 125	VII, ii, 49	Compare.
VI, iv, 126	VII, ii, 57	Compare.
VI, iv, 127	VII, ii, 58	Compare.
VI, iv, 128	VII, ii, 58, 59	Compare both.
VI. iv, 129	VII, ii, 59	Compare.
VI, iv, 130	VII, ii, 60	Compare.
VI, iv, 131	VII, ii, 36	Compare.
VI, iv, 132	VII, ii, 36	See Vārtika 4.
VI, iv, 133	VII, ii, 36	See Vārtika 5.
VI, iv, 134	VII, ii, 9	Compare.
VI, iv, 135	VII, ii, 9	See Vārtika.
VI, iv, 136 VI, iv, 137 VI, iv, 138 VI, iv, 139 VI, iv, 140 VI, iv, 141 VI, iv, 142	VII, ii, 10	See the Ślokavārtikas in the Bhāṣya and the Kāśikā.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iv, 143 VI, iv, 144 VI, iv, 145 VI, iv, 146 VI, iv, 147 VI, iv, 148 VI, iv, 149 VI, iv, 150	VII, ii, 10	See note above.
VI, iv, 151	VII, ii, 11	See also the Vārtika in the Kāśikā.
VI, iv, 152	VII, ii, 12	Compare.
VI, iv, 153		
VI, iv, 154	VII, ii, 14	See also Vārtika.
VI, iv, 155	VII, ii, 15	Compare.
VI, iv, 156	VII, ii, 16	Compare.
VI, iv, 157	VII, ii, 17	Compare.
VI, iv, 158	VII, ii, 17	See the Vārtika in the Kāśikā.
VI, iv, 159		
VI, iv, 160	VII, ii, 18	Compare.
VI, iv, 161	VII, ii, 19	Compare.
VI, iv, 162	VII, ii, 20	Compare.
VI, iv, 163	VII, ii, 21	
VI, iv, 164	VII, ii, 22	
VI, iv, 165	VII, ii, 23	
VI, iv, 166	VII, ii. 24	
VI, iv, 167	VII, ii, 25	Compare.
VI, iv, 168	VII, ii, 26	Compare.
VI, iv, 169	VII, ii, 27	
VI, iv, 170	VII, ii, 28	Compare.
VI, iv, 171	VII, ii, 29	Compare. See also Kāśikā.
VI, iv, 172	VII, ii, 29	See Vārtika in Kāśikā.
VI, iv, 173	VII, ii, 30	See Vārtika. Bhoja combines.
VI, iv, 174		
VI, iv, 175	VII, ii, 13	Compare.
VI, iv, 176	VII, ii, 13	See Vārtika.
VI, iv, 177	VII, ii, 61, 63	Compare both.
VI, iv, 178	VII, ii, 61	Compare in part.
VI, iv, 179	VII, ii, 62	Compare.
VI, iv, 180	VII, ii, 65	Compare.
VI, iv, 181	VII, ii, 66	Compare.
VI, iv, 182	VII, ii, 67	Compare.
VI, iv, 183	VII, ii, 68	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VI, iv, 184	VII, ii, 70	Compare.
VI, iv, 185	VII, ii, 71	Compare.
VI, iv. 186	VII, ii, 72	
VI, iv, 187	VII, ii, 73	Compare.
VI, iv, 188	VII, ii, 74, 75	Compare both.
VI, iv, 189	VII, ii, 76	Compare.
VI, iv, 190	VII, ii, 77, 78	Compare both.
VI, iv, 191	VII, ii, 82	Compare.
VI, iv, 192	VII, ii, 83	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, i, 1	VII, ii, 114	
VII, i, 2	VII, ii, 2	Compare.
VII, i, 3	VII, ii, 1	Compare.
VII, i, 4	VII, ii, 3	Compare.
VII, i, 5	VII, ii, 4	
VII, i, 6	VII, ii, 6	Compare.
VII, i, 7	VII, ii, 5	Compare.
VII, i, 8	VII, ii, 3	Compare.
VII, i, 9 } VII, i, 10 }	VII, ii, 115	Bhoja divides.
VII, i, 11	VII, ii, 117, 118	Bhoja combines.
VII, i, 12	VII, iii, 2	Compare.
VII, i, 13	VII, iii, 1	Compare.
VII, i, 14	VII, iii, 1	Compare Vārtika 6.
VII, i, 15	VII, iii, 3	Compare.
VII, i, 16	VII, iii, 4	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
VII, i, 17	VII, iii, 5	Compare.
VII, i, 18	VII, iii, 6	See Kāśikā.
VII, i, 19	VII, iii, 7	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras.
VII, i, 20 } VII, i, 21 }	VII, iii, 8	Compare Sūtra and Vārtika.
VII, i, 22	VII, iii, 9	Compare.
VII, i, 23		
VII, i, 24	VII, iii, 10	Compare.
VII, i, 25	VII, iii, 11	
VII, i, 26	VII, iii, 12	Compare.
VII, i, 27	VII, iii, 13	Compare.
VII, i, 28	VII, iii, 14	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, i, 29 VII, i, 30	VII, iii, 15, 17	The two Sūtras are differently distributed.
VII, i, 31	VII, iii, 16	Compare.
VII, i, 32	VII, iii, 18	Compare.
VII, i, 33	VII, iii, 19	Compare.
VII, i, 34 VII, i, 35 VII, i, 36 VII, i, 37 VII, i, 38 VII, i, 39 VII, i, 40 VII, i, 41	VII, iii, 20	Compare the Gaṇa and the Gaṇa Sūtras. Bhoja adds.
VII, i, 42	VII, iii, 24	Compare.
VII, i, 43	VII, iii, 21	Compare. See Kāśikā.
VII, i, 44	VII, iii, 22	
VII, i, 45	VII, iii, 26	
VII, i, 46	VII, iii, 27	Compare.
VII, i, 47	VII, iii, 28	Compare.
VII, i, 48	VII, iii, 29	Compare.
VII, i, 49	VII, iii, 30	
VII, i, 50	VII, iii, 31	
VII, i, 51	VII, iii, 32	
VII, i, 52	VII, iii, 33	
VII, i, 53	VII, iii, 34	Compare.
VII, i, 54	VII, iii, 34	See Kāśikā.
VII, i, 55	VII, iii, 35	Compare.
VII, i, 56		
VII, i, 57	VII, i, 91	Compare.
VII, i, 58	VII, iii, 36	Compare.
VII, i, 59	VII, iii, 37	
VII, i, 60	VII, iii, 38	
VII, i, 61	VII, iii, 37	Compare Vārtika 1.
VII, i, 62 VII, i, 63 VII, i, 64	VII, iii, 39	Bhoja divides. Compare.
VII, i, 65	VII, iii, 40	
VII, i, 66	VII, iii, 41	
VII, i, 67	VII, iii, 42	
VII, i, 68	VII, iii, 43	Compare.
VII, i, 69	VI, iv, 92	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, i, 70	VI, iv, 93	Compare.
VII, i, 71	VI, iv, 96	See also Vārtika in Kāśikā.
VII, i, 72	VI, iv, 97	Compare.
VII, i, 73 VII, i, 74	VII, iv, 1	Compare. Bhoja divides.
VII, i, 75	VII, iv, 2	
VII, i, 76	VII, iv, 3	Compare.
VII, i, 77	VII, iv, 3	Compare the Vārtika and the Gaṇa in Kāśikā.
VII, i, 78	VII, iv, 7	
VII, i, 79	VII, iv, 6	Compare.
VII, i, 80	VII, iv, 5	Compare.
VII, i, 81	VII, iv, 4	Compare.
VII, i, 82	VII, iv, 9	Compare.
VII, i, 83	VI, iv, 95	Compare. See Kāśikā.
VII, i, 84	VII, iii, 44	
VII, i, 85	VII, iii, 44	Compare Vārtika 4.
VII, i, 86	VII, iii, 44	Compare Vārtika 5.
VII, i, 87	VII, iii, 47	Compare.
VII, i, 88	VII, iii, 48, 49	Compare both.
VII, i, 89	VII, iii, 45	See Vārtika 8.
VII, i, 90	VII, iii, 45	See Vārtika 10.
VII, i, 91	VII, iii, 45	See Vārtika 1.
VII, i, 92	VII, iii, 45	See Vārtika 3.
VII, i, 93	VII, iii, 45	See Vārtika 4.
VII, i, 94	VII, iii, 45	See Vārtika 5. See also Gaṇa.
VII, i, 95	VII, iii, 45	See Vārtika 6.
VII, i, 96	VII, iii, 45	See Vārtika 7.
VII, i, 97	VII, iii, 45	See Vārtika 9.
VII, i, 98	VII, iii, 52	
VII, i, 99	VII, iii, 53	Compare Gaṇa.
VII, i, 100	VII, iii, 53	See also VII, iii, 63 and Kāśikā.
VII, i, 101 VII, i, 102 VII, i, 103 VII, i, 104	VII, iii, 53	See Kāśikā.
VII, i, 105	VII, iii, 64	Compare.
VII, i, 106		
VII, i, 107		
VII, i, 108		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, i, 109 VII, i, 110	VII, iii, 53	See Kāśikā.
VII, i, 111	VII, iii, 54	Compare.
VII, i, 112		
VII, i, 113	VII, iii, 55	Compare.
VII, i, 114	VII, iii, 56	
VII, i, 115	VII, iii, 57	
VII, i, 116	VII, iii, 58	Compare.
VII, i, 117	VII, iii, 59, 60	Compare both.
VII, i, 118	VII, iii, 61	Compare.
VII, i, 119	VII, iii, 63	
VII, i, 120	VII, iii, 62	See also Kāśikā.
VII, i, 121	VII, iii, 65	
VII, i, 122	VII, iii, 66	See also Vārtika 3.
VII, i, 123	VII, iii, 67	
VII, i, 124	VII, iii, 68	Compare.
VII, i, 125	VII, iii, 69	Compare.
VII, i, 126		
VII, i, 127	VII, iii, 71	Compare.
VII, i, 128	VII, iii, 72	
VII, i, 129	VII, iii, 73	Compare.
VII, i, 130	VII, iii, 74	Compare.
VII, i, 131	VII, iii, 75	Compare.
VII, i, 132	VII, iii, 76	
VII, i, 133	VII, iii, 77	
VII, i, 134	VII, iii, 78	
VII, i, 135	VII, iii, 78	See Kāśikā.
VII, i, 136	VII, iii, 79	
VII, i, 137	VII, iii, 80	
VII, i, 138	VII, iii, 82	Compare.
VII, i, 139	VI, i, 58	Compare.

VII, ii, 1	VII, iii, 84	Compare.
VII, ii, 2	VII, iii, 85	Compare.
VII, ii, 3 VII, ii, 4 VII, ii, 5	VII, iii, 85, 86	Compare. The two are differently distributed by Bhoja.
VII, ii, 6	VII, iii, 87	Compare.
VII, ii, 7	I, ii, 4	Compare.
VII, ii, 8	I, ii, 5	Compare.

BHOJA—PĀṆINI CONCORDANCE.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, ii, 9	I, i, 5	
VII, ii, 10		
VII, ii, 11	I, ii, 1	Compare.
VII, ii, 12	I, ii, 2	Compare.
VII, ii, 13	I, ii, 3	Compare.
VII, ii, 14	I, ii, 19	Compare.
VII, ii, 15	I, ii, 20	Compare.
VII, ii, 16	I, ii, 21	Compare.
VII, ii, 17	I, ii, 7	Compare.
VII, ii, 18	I, ii, 24, 25	Compare both in part.
VII, ii, 19	I, ii, 26	Compare.
VII, ii, 20 } VII, ii, 21 }	I, ii, 8	Compare both.
VII, ii, 22	I, ii, 11	Compare.
VII, ii, 23	I, ii, 12	
VII, ii, 24	I, ii, 17	Compare.
VII, ii, 25		
VII, ii, 26	VII, iii, 88	Compare.
VII, ii, 27	VII, iii, 89	Compare.
VII, ii, 28	VII, iii, 90	Compare.
VII, ii, 29	VII, iii, 91	Compare.
VII, ii, 30	VII, iii, 92	
VII, ii, 31	VII, iii, 93	Compare.
VII, ii, 32	VII, iii, 94	Compare.
VII, ii, 33	VII, iii, 96	Compare. See Kāśikā.
VII, ii, 34	VII, iii, 98	Compare.
VII, ii, 35	VII, iii, 100	Compare.
VII, ii, 36	VII, iii, 101	Compare.
VII, ii, 37	VII, iii, 102	
VII, ii, 38	VII, iii, 103	
VII, ii, 39	VII, iii, 104	
VII, ii, 40	VII, iii, 105	Compare.
VII, ii, 41	VII, iii, 106	
VII, ii, 42	VII, iii, 107	See Vārtika.
VII, ii, 43	VII, iii, 107	See Vārtika in Kāśikā.
VII, ii, 44	VII, iii, 107	See Vārtika in Kāśikā.
VII, ii, 45	VII, iii, 107	See Vārtika in Kāśikā.
VII, ii, 46	VII, iii, 108	Compare.
VII, ii, 47	VII, iii, 109	
VII, ii, 48	VII, iii, 111	Compare.
VII, ii, 49		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, ii, 50		
VII, ii, 51 } VII, ii, 52	VII, iii, 112	Compare. See also Kāśikā.
VII, ii, 53	VII, iii, 113	
VII, ii, 54	VII, iii, 114	Compare.
VII, ii, 55	VII, iii, 115	Compare.
VII, ii, 56 } VII, ii, 57	VII, iii, 116	Compare both.
VII, ii, 58	VII, iii, 118	See Kāśikā.
VII, ii, 59	VII, iii, 117	Compare.
VII, ii, 60	VII, iii, 120	Compare.
VII. ii, 61	VII, iv, 10	
VII, ii, 62	VII, iv, 10	See Kāśikā and Vārtika.
VII, ii, 63	VII, iv, 11	Compare.
VII, ii, 64	VII, iv, 12	Compare.
VII, ii, 65	VII, iv, 16	Compare.
VII, ii, 66	VII, iv, 18	Compare.
VII, ii, 67	VII, iv, 17, 19, 20	Compare these three Sūtras.
VII, ii, 68	VII, iv, 13	Compare.
VII, ii, 69	VII, iv, 14	
VII, ii, 70	VII, iv, 15	Compare.
VII, ii, 71	VII, iv, 21	Compare.
VII, ii, 72	VII, iv, 22	
VII, ii, 73	VII, iv, 23	Compare.
VII, ii, 74	VII, iv, 24	Compare.
VII, ii, 75	VII, iv, 25	Compare.
VII, ii, 76	VII, iv, 26	
VII, ii, 77	VII, iv, 27	
VII, ii, 78 } VII, ii, 79	VII, iv, 28	Compare. Bhoja divides.
VII, ii, 80	VII, iv, 29	Compare. See Kāśikā.
VII, ii, 81	VII, iv, 30	
VII, ii, 82	VII, iv, 30	See Vārtika in Kāśikā.
VII, ii, 83	VII, iv, 31	
VII, ii, 84	VII, iv, 32	Compare.
VII, ii, 85	VII, iv, 33	
VII, ii, 86 } VII, ii, 87 VII, ii, 88	VII, iv, 34	Compare. Bhoja divides.
VII, ii, 89 } VII, ii, 90	VII, i, 51	Compare Sūtra and Vārtika.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, ii, 91	VII, iv, 40	Compare.
VII, ii, 92	VII, iv, 41	Compare.
VII, ii, 93	VII, iv, 41	See Vārtika in Kāśikā
VII, ii, 94	VII, iv, 42	
VII, ii, 95	VII, iv, 43	Compare.
VII, ii, 96	VII, iv, 46	Compare.
VII, ii, 97	VII, iv, 47	Compare.
VII, ii, 98		
VII, ii, 99		
VII, ii, 100		
VII, ii, 101	VII, iv, 48	
VII, ii, 102	VII, iv, 49	
VII, ii, 103	VII, iv, 50, 52	Compare both.
VII, ii, 104	VII, iv, 51	Compare.
VII, ii, 105	III, i, 11	Compare.
VII, ii, 106	III, i, 11	See Vārtika 2.
VII, ii, 107	VII, iv, 53	
VII, ii, 108		
VII, ii, 109	VII, iv, 54	Compare.
VII, ii, 110	VII, iv, 54	See Vārtika.
VII, ii, 111	VII, iv, 55	Compare.
VII, ii, 112	VII, iv, 55	Compare.
VII, ii, 113	VII, iv, 56	
VII, ii, 114	VII, iv, 57	Compare.
VII, ii, 115	VII, iv, 58	Compare.
VII, ii, 116	VII, iv, 60	Compare.
VII, ii, 117	VII, iv, 61	See Vārtika 1.
VII, ii, 118		
VII, ii, 119		
VII, ii, 120	VII, iv, 62	
VII, ii, 121	VII, iv, 63	
VII, ii, 122	VII, iv, 66	
VII, ii, 123	VII, iv, 59	
VII, ii, 124	VII, iv, 67	Compare. See Kāśikā.
VII, ii, 125	VII, iv, 68	
VII, ii, 126	VII, iv, 69	Compare.
VII, ii, 127	VII, iv, 70	
VII, ii, 128	VII, iv, 71	Compare.
VII, ii, 129	VII, iv, 72	Compare.
VII, ii, 130	VII, iv, 73	Compare.
VII, ii, 131	VII, iv, 75	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, ii, 132	VII, iv, 76, 77	Compare both.
VII, ii, 133	VII, iv, 79	
VII, ii, 134	VII, iv, 80	
VII, ii, 135	VII, iv, 81	Compare.
VII, ii, 136	VII, iv, 82	
VII, ii, 137	VII, iv, 83	Compare.
VII, ii, 138	VII, iv, 84	
VII, ii, 139	VII, iv, 85	Compare.
VII, ii, 140	VII, iv, 86	Compare.
VII, ii, 141	VII, iv, 87	Compare.
VII, ii, 142	VII, iv, 88	
VII, ii, 143	VII, iv, 89	
VII, ii, 144	VII, iv, 90	Compare.
VII, ii, 145	VII, iv, 91	
VII, ii, 146	VII, iv, 93	Compare.
VII, ii, 147	VII, iv, 93	See Vārtika 1.
VII, ii, 148	VII, iv, 94	
VII, ii, 149	VII, iv, 95	Compare.
VII, ii, 150	VII, iv, 96	Compare.
VII, ii, 151	VII, iv, 97	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iii, 1	VIII, i, 1	Compare.
VII, iii, 2	VIII, i, 12	See Vārtika 7.
VII, iii, 3		
VII, iii, 4	VIII, i, 12	See Vārtika 6.
VII, iii, 5	VIII, i, 12	See Vārtika 3.
VII, iii, 6	VIII, i, 12	See Vārtika 4.
VII, iii, 7	VIII, i, 12	See Vārtika 8.
VII, iii, 8	VIII, i, 12	See Vārtika 10.
VII, iii, 9	VIII, i, 12	See Vārtika 9.
VII, iii, 10	VIII, i, 5	Compare. See also Vārtika.
VII, iii, 11	VIII, i, 7	Compare.
VII, iii, 12	VIII, i, 8	Compare.
VII, iii, 13	VIII, i, 9	Compare Vārtika 3.
VII, iii, 14	VIII, i, 10	Compare.
VII, iii, 15	VIII, i, 12	Compare.
VII, iii, 16	VIII, i, 13	Compare.
VII, iii, 17		
VII, iii, 18		
VII, iii, 19		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iii, 20		
VII, iii, 21	VIII, i, 14	
VII, iii, 22	VIII, i, 15	Compare.
VII, iii, 23	VIII, i, 15	Compare Vārtika 1.
VII, iii, 24		
VII, iii, 25		
VII, iii, 26	VIII, i, 17, 18	Compare both.
VII, iii, 27 } VII, iii, 28 }	VIII, i, 20, 21	The two Sūtras are differently distributed.
VII, iii, 29	VIII, i, 22	
VII, iii, 30	VIII, i, 23	
VII, iii, 31		
VII, iii, 32	VIII, i, 26	Compare.
VII, iii, 33	VIII, i, 24	Compare.
VII, iii, 34	VIII, i, 25	Compare.
VII, iii, 35	VIII, i, 72	Compare.
VII, iii, 36	VIII, i, 73	Compare.
VII, iii, 37		
VII, iii, 38	VIII, ii, 1	
VII, iii, 39	VIII, ii, 2	Compare.
VII, iii, 40	VIII, ii, 3	Compare.
VII, iii, 41	VIII, ii, 6	Compare Vārtika 5.
VII, iii, 42	VIII, ii, 6	Compare Vārtika 7.
VII, iii, 43	VIII, ii, 6	Compare Vārtika 11.
VII, iii, 44	VIII, ii, 6	Compare Vārtika 12.
VII, iii, 45	VIII, ii, 6	Compare Vārtika 14.
VII, iii, 46	VIII, ii, 9	Compare.
VII, iii, 47	VIII, ii, 10	
VII, iii, 48	VIII, ii, 11	
VII, iii, 49	VIII, ii, 12	Compare.
VII, iii, 50	VIII, ii, 13	
VII, iii, 51	VIII, ii, 14	
VII, iii, 52 } VII, iii, 53 }	VIII, ii, 9	See the Gaṇa. The ayāvādi is an ākṛtigaṇa. Bhoja adds.
VII, iii, 54	VIII, ii, 18	
VII, iii, 55	VIII, ii, 19	
VII, iii, 56	VIII, ii, 20	
VII, iii, 57	VIII, ii, 21	Compare.
VII, iii, 58	VIII, ii, 22	Compare. See also Vārtika.
VII, iii, 59		
VII, iii, 60		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iii, 61		
VII, iii, 62		
VII, iii, 63		
VII, iii, 64		
VII, iii, 65		
VII, iii, 66		
VII, iii, 67	VIII, ii, 23	Compare.
VII, iii, 68	VIII, ii, 24	Compare.
VII, iii, 69	VIII, ii, 25	Compare.
VII, iii, 70	VIII, ii, 28	
VII, iii, 71	VIII, ii, 26	
VII, iii, 72	VIII, ii, 27	Compare.
VII, iii, 73	VIII, ii, 29	
VII, iii, 74	VIII, ii, 30	
VII, iii, 75	VIII, ii, 31	
VII, iii, 76	VIII, ii, 32	
VII, iii, 77	VIII, ii, 33	
VII, iii, 78	VIII, ii, 34	Compare.
VII, iii, 79	VIII, ii, 36	Compare.
VII, iii, 80	VIII, ii, 37	Compare.
VII, iii, 81	VIII, ii, 38	Compare.
VII, iii, 82	VIII, ii, 40	
VII, iii, 83	VIII, ii, 41	
VII, iii, 84	VIII, ii, 42	Compare.
VII, iii, 85	VIII, ii, 43	Compare.
VII, iii, 86	VIII, ii, 44	See Vārtika 1.
VII, iii, 87	VIII, ii, 44	See Vārtika 3.
VII, iii, 88	VIII, ii, 44	See Vārtika 2.
VII, iii, 89	VIII, ii, 44	See Vārtika 4.
VII, iii, 90	VIII, ii, 45	Compare.
VII, iii, 91	VIII, ii, 45	See Kāśikā.
VII, iii, 92	VIII, ii, 46	Compare.
VII, iii, 93	VIII, ii, 46	See Kāśikā.
VII, iii, 94	VIII, ii, 47	
VII, iii, 95	VIII, ii, 48	
VII, iii, 96	VIII, ii, 49	
VII, iii, 97	VIII, ii, 50	Compare.
VII, iii, 98	VIII, ii, 60	
VII, iii, 99	VIII, ii, 56	Compare in part.
VII, iii, 100	VIII, ii, 54	Compare.
VII, iii, 101	VIII, ii, 53	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iii, 102	VIII, ii, 51	
VII, iii, 103	VIII, ii, 52	
VII, iii, 104 } VII, iii, 105 } VII, iii, 106 }	VIII, ii, 55	Compare. Bhoja divides.
VII, iii, 107	VIII, ii, 56, 57	Compare both.
VII, iii, 108	VIII, ii, 58	Compare.
VII, iii, 109	VIII, ii, 59	
VII, iii, 110	VIII, ii, 39	
VII, iii, 111	VIII, ii, 62	Compare.
VII, iii, 112	VIII, ii, 63	
VII, iii, 113	VIII, ii, 64, 65	Compare both.
VII, iii, 114	VIII, ii, 66	
VII, iii, 115	VIII, ii, 68	Compare.
VII, iii, 116	VIII, ii, 69	Compare.
VII, iii, 117	VIII, ii, 70	See Vārtika 1.
VII, iii, 118	VIII, ii, 70	See Vārtika in Kāśikā.
VII, iii, 119		
VII, iii, 120	VIII, ii, 72	Compare.
VII, iii, 121	VIII, ii, 72	See Kāśikā.
VII, iii, 122	VIII, ii, 73	Compare.
VII, iii, 123	VIII, ii, 74	Compare.
VII, iii, 124	VIII, ii, 75	Compare.
VII, iii, 125	VIII, ii, 76	Compare.
VII, iii, 126	VIII, ii, 76	See Kāśikā and also VIII, i, 79.
VII, iii, 127		
VII, iii, 128	VIII, ii, 80	Compare.
VII, iii, 129	VIII, ii, 80	See Kāśikā.
VII, iii, 130	VIII, ii, 81	
VII, iii, 131	VIII, ii, 82	Compare.
VII, iii, 132	VIII, ii, 84	Compare.
VII, iii, 133	VIII, ii, 85	
VII, iii, 134	VIII, ii, 86	
VII, iii, 135	VIII, ii, 83	Compare also Vārtika 1.
VII, iii, 136	VIII, ii, 83	See Vārtika 2.
VII, iii, 137	VIII, ii, 93	Compare.
VII, iii, 138	VIII, ii, 94	Compare.
VII, iii, 139	VIII, ii, 95, 96	See both.
VII, iii, 140	VIII, ii, 95	See also Vārtika.
VII, iii, 141	VIII, ii, 103	Compare in part.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iii, 142	VIII, ii, 98	See Kāśikā.
VII, iii, 143	VIII, ii, 99	Compare.
VII, iii, 144	VIII, ii, 100	Compare.
VII, iii, 145	VIII, ii, 101	Compare.
VII, iii, 146	VIII, ii, 104	
VII, iii, 147	VIII, ii, 105	
VII, iii, 148	VIII, ii, 106	
VII, iii, 149	VIII, ii, 107	Compare. See also Vārtika.
VII, iii, 150	VIII, ii, 108	

VII, iv, 1	VIII, iii, 5	Compare.
VII, iv, 2	VIII, iii, 6	Compare.
VII, iv, 3	VIII, iii, 7	Compare.
VII, iv, 4	VIII, iii, 12	Compare.
VII, iv, 5	VIII, iii, 10	Compare.
VII, iv, 6	VIII, iii, 2	Compare.
VII, iv, 7	VIII, iii, 4	Compare.
VII, iv, 8	VIII, iii, 22, 23	Compare both.
VII, iv, 9	VIII, iii, 24	
VII, iv, 10	VIII, iii, 25	Compare.
VII, iv, 11	VIII, iii, 26	Compare. See also the Vārtika on VIII, iii, 27.
VII, iv, 12	VIII, iii, 28	Compare.
VII, iv, 13	VIII, iii, 29	Compare.
VII, iv, 14	VIII, iii, 30	
VII, iv, 15	VIII, iii, 31	
VII, iv, 16	VIII, iii, 33	Compare.
VII, iv, 17	VIII, iii, 32	Compare.
VII, iv, 18	VIII, iii, 13	Compare.
VII, iv, 19	VIII, iii, 14	
VII, iv, 20 VII, iv, 21 VII, iv, 22 VII, iv, 23	VIII, iii, 15	Compare. Bhoja divides.
VII, iv, 24	VIII, iii, 16	
VII, iv, 25	VIII, iii, 17	See also Kāśikā.
VII, iv, 26	VIII, iii, 21	Compare.
VII, iv, 27		
VII, iv, 28		
VII, iv, 29		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iv, 30		
VII, iv, 31	VIII, iii, 36	
VII, iv, 32	VIII, iii, 36	See Vārtika 1.
VII, iv, 33	VIII, iii, 37	See Kāśikā.
VII, iv, 34	VIII, iii, 38	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 35	VIII, iii, 38	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 36	VIII, iii, 39	Compare.
VII, iv, 37	VIII, iii, 43	Compare.
VII, iv, 38	VIII, iii, 43	See Kāśikā.
VII, iv, 39	VIII, iii, 44	Compare. See also Kāśikā.
VII, iv, 40		
VII, iv, 41	VIII, iii, 45	
VII, iv, 42	VIII, iii, 46	
VII, iv, 43	VIII, iii, 47	Compare.
VII, iv, 44	VIII, iii, 40	
VII, iv, 45	VIII, iii, 42	Compare.
VII, iv, 46 } VII, iv, 47 }	VIII, iii, 48	See the Gaṇa.
VII, iv, 48	VIII, iii, 57	See also Kāśikā.
VII, iv, 49	VIII, iii, 58	
VII, iv, 50	VIII, iii, 60	
VII, iv, 51	VIII, iii, 61	Compare.
VII, iv, 52 } VII, iv, 53 }	VIII, iii, 65	Compare. Bhoja divides.
VII, iv, 54	VIII, iii, 66	Compare.
VII, iv, 55	VIII, iii, 67	
VII, iv, 56	VIII, iii, 68	Compare.
VII, iv, 57	VIII, iii, 69	
VII, iv, 58 } VII, iv, 59 }	VIII, iii, 70	Compare. Bhoja divides.
VII, iv, 60		
VII, iv, 61	VIII, iii, 64	Compare.
VII, iv, 62 } VII, iv, 63 }	VIII, iii, 72	See also Sūtra 70.
VII, iv, 64	VIII, iii, 73	
VII, iv, 65	VIII, iii, 75	Compare.
VII, iv, 66	VIII, iii, 76	Compare.
VII, iv, 67	VIII, iii, 77	Compare.
VII iv, 68	VIII, iii, 80, 81	Compare both.
VII, iv, 69	VIII, iii, 82	Compare.
VII, iv, 70	VIII, iii, 82	See the Kāśikā.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iv, 71	VIII, iii, 83	Compare.
VII, iv, 72	VIII, iii, 84	Compare.
VII, iv, 73	VIII, iii, 85	Compare.
VII, iv, 74	VIII, iii, 86	Compare.
VII, iv, 75	VIII, iii, 87	Compare.
VII, iv, 76	VIII, iii, 88	Compare.
VII, iv, 77	VIII, iii, 88	See Kāśikā.
VII, iv, 78 } VII, iv, 79	VIII, iii, 89	Bhoja divides.
VII, iv, 80	VIII, iii, 90	Compare.
VII, iv, 81	VIII, iii, 92	
VII, iv, 82	VIII, iii, 93	
VII, iv, 83	VIII, iii, 94	Compare.
VII, iv, 84	VIII, iii, 95	Compare.
VII, iv, 85	VIII, iii, 91	Compare.
VII, iv, 86	VIII, iii, 96	Compare.
VII, iv, 87 } VII, iv, 88	VIII, iii, 97	Compare. Bhoja divides.
VII, iv, 89	VIII, iii, 97	See Kāśikā.
VII, iv, 90	VIII, iii, 99	Compare.
VII, iv, 91	VIII, iii, 100	Compare.
VII, iv, 92	VIII, iii, 101	Compare.
VII, iv, 93	VIII, iii, 101	See Kāśikā.
VII, iv, 94	VIII, iii, 102	Compare.
VII, iv, 95		
VII, iv, 96		
VII, iv, 97	VIII, iii, 111	Compare.
VII, iv, 98	VIII, iii, 112	
VII, iv, 99	VIII, iii, 113	
VII, iv, 100	VIII, iii, 114	Compar e.
VII, iv, 101	VIII, iii, 115	Compare.
VII, iv, 102	VIII, iii, 116	Compare.
VII, iv, 103	VIII, iii, 117	
VII, iv, 104	VIII, iii, 118	
VII, iv, 105	VIII, iii, 78	Compare.
VII, iv, 106	VIII, iii, 79	Compare.
VII, iv, 107	VIII, iv, 1, 2	Compare both.
VII, iv, 108	VIII, iv, 3	Compare.
VII, iv, 109		
VII, iv, 110 } VII, iv, 111	VIII, iv, 4	Bhoja divides and adds.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iv, 112	VIII, iv, 5	
VII, iv, 113	VIII, iv, 6	See Kāśikā.
VII, iv, 114	VIII, iv, 7	Compare.
VII, iv, 115		
VII, iv, 116	VIII, iv, 8	Compare.
VII, iv, 117	VIII, iv, 9	Compare.
VII, iv, 118	VIII, iv, 10	Compare.
VII, iv, 119	VIII, iv, 10	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 120	VIII, iv, 11	Compare.
VII, iv, 121	VIII, iv, 11	Compare.
VII, iv, 122	VIII, iv, 12	Compare.
VII, iv, 123	VIII, iv, 13	
VII, iv, 124	VIII, iv, 14	Compare.
VII, iv, 125	VIII, iv, 15	Compare.
VII, iv, 126	VIII, iv, 17	Compare.
VII, iv, 127	VIII, iv, 18	Compare.
VII, iv, 128	VIII, iv, 19	Compare.
VII, iv, 129	VIII, iv, 20	Compare.
VII, iv, 130	VIII, iv, 21	Compare.
VII, iv, 131	VIII, iv, 22	Compare.
VII, iv, 132	VIII, iv, 23	
VII, iv, 133	VIII, iv, 24, 25	Compare both. Bhoja combines.
VII, iv, 134	VIII, iv, 29	
VII, iv, 135	VIII, iv, 29	See the Vārtika.
VII, iv, 136	VIII, iv, 29	See Kāśikā.
VII, iv, 137	VIII, iv, 30	Compare.
VII, iv, 138	VIII, iv, 31	Compare.
VII, iv, 139	VIII, iv, 32	Compare.
VII, iv, 140	VIII, iv, 33	Compare.
VII, iv, 141	VIII, iv, 34	Compare.
VII, iv, 142	VIII, iv, 35	Compare.
VII, iv, 143	VIII, iv, 36	Compare.
VII, iv, 144	VIII, iv, 37	
VII, iv, 145	VIII, iv, 38	Compare.
VII, iv, 146	VIII, iv, 38	See Kāśikā.
VII, iv, 147		
VII, iv, 148	VIII, iv, 39	See the Gaṇa.
VII, iv, 149 } VII, iv, 150 }	VIII, iv, 39	See the Gaṇa. Bhoja divides.
VII, iv, 151	VIII, iv, 40, 41	Compare both.
VII, iv, 152	VIII, iv, 42	Bhoja combines the Vārtika also.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VII, iv, 153	VIII, iv, 43	
VII, iv, 154	VIII, iv, 44	
VII, iv, 155 } VII, iv, 156	VIII, iv, 45	Compare both.
VII, iv, 157	VIII, iv, 46	
VII, iv, 158	VIII, iv, 47	Compare.
VII, iv, 159	VIII, iv, 47	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 160	VIII, iv, 47	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 161	VIII, iv, 48	Compare.
VII, iv, 162	VIII, iv, 48	Compare.
VII, iv, 163	VIII, iv, 49	Compare.
VII, iv, 164	VIII, iv, 53	
VII, iv, 165	VIII, iv, 54, 55	Compare both.
VII, iv, 166	VIII, iv, 56	Compare.
VII, iv, 167	VIII, iv, 57	
VII, iv, 168	VIII, iv, 58	Compare.
VII, iv, 169	VIII, iv, 59	Compare.
VII, iv, 170	VIII, iv, 60	
VII, iv, 171	VIII, iv, 61	Compare.
VII, iv, 172	VIII, iv, 61	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 173	VIII, iv, 64	Compare.
VII, iv, 174	VIII, iv, 65	Compare.
VII, iv, 175	VIII, iv, 62	Compare.
VII, iv, 176	VIII, iv, 63	Compare.
VII, iv, 177	VIII, iii, 28	See the Vārtika in the Kāśikā.
VII, iv, 178		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, i, 1		
VIII, i, 2	I, i, 11 and 13.	Bhoja combines.
VIII, i, 3	I, i, 19	Compare.
VIII, i, 4		
VIII, i, 5	I, iv, 81	
VIII, i, 6	I, iv, 82	
VIII, i, 7	I, iv, 60	See Vārtika 2.
VIII, i, 8		
VIII, i, 9	III, i, 8	See the Vārtika in the Kāśikā.
VIII, i, 10	III, i, 34	Compare.
VIII, i, 11 } VIII, i, 12 } VIII, i, 13	III, i, 42	Compare. Bhoja divides.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, i, 14	II, iv, 80	Compare.
VIII, i, 15	III, i, 50	Compare.
VIII, i, 16	III, i, 51	
VIII, i, 17	III, i, 59	Compare.
VIII, i, 18	III, i, 86	Compare.
VIII, i, 19	III, i, 86	Compare Vārtika 1.
VIII, i, 20	III, i, 86	Compare Vārtika 2.
VIII, i, 21		
VIII, i, 22	III, i, 83	Compare.
VIII, i, 23	III, i, 113	Compare.
VIII, i, 24	III, i, 123	Compare.
VIII, i, 25		
VIII, i, 26	III, i, 27	Compare.
VIII, i, 27	III, i, 63	Compare.
VIII, i, 28	III, i, 64	
VIII, i, 29	III, i, 65	
VIII, i, 30	III, i, 66	
VIII, i, 31	III, i, 67	
VIII, i, 32	III, i, 71	Compare.
VIII, i, 33		
VIII, i, 34	III, i, 72 and 73	Compare.
VIII, i, 35	III, i, 86	Compare.
VIII, i, 36	III, i, 106	
VIII, i, 37	III, i, 107	
VIII, i, 38	III, i, 137	Compare.
VIII, i, 39	III, i, 139	Compare Vārtika 4.
VIII, i, 40	III, i, 170	Compare.
VIII, i, 41 } VIII, i, 42 }	III, i, 171	Compare. Bhoja divides.
VIII, i, 43	III, iii, 35	See the Vārtika in the Kāśikā.
VIII, i, 44		
VIII, i, 45	III, iii, 129	Compare.
VIII, i, 46	III, iv, 6	Compare.
VIII, i, 47	III, iv, 7	
VIII, i, 48	III, iv, 8	
VIII, i, 49	III, iv, 14	
VIII, i, 50	III, iv, 15	Compare.
VIII, i, 51 } VIII, i, 52 }	III, iv, 9	Compare. Bhoja divides.
VIII, i, 53	III, iv, 11	Compare.
VIII, i, 54		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, i, 55	III, iv, 10	
VIII, i, 56	III, iv, 12	
VIII, i, 57	III, iv, 13	
VIII, i, 58	III, iv, 16	
VIII, i, 59	III, iv, 17	
VIII, i, 60	III, iv, 94	Compare.
VIII, i, 61	III, iv, 95	
VIII, i, 62	III, iv, 96	
VIII, i, 63	III, iv, 97	
VIII, i, 64	III, iv, 98	
VIII, i, 65	VII, i, 40	
VIII, i, 66	VII, i, 41	
VIII, i, 67	VII, i, 6	Compare.
VIII, i, 68	VII, i, 42	Compare.
VIII, i, 69	VII, i, 43	Compare.
VIII, i, 70	VII, i, 44, 45	Bhoja combines.
VIII, i, 71	VII, i, 45	See the Kāśikā.
VIII, i, 72	VII, i, 46	See the Kāśikā.
VIII, i, 73	VII, i, 39	
VIII, i, 74	VII, i, 39	See the Vārtika.
VIII, i, 75	VII, i, 10	Compare.
VIII, i, 76	VII, i, 56	Compare.
VIII, i, 77	VII, i, 57	
VIII, i, 78	VII, i, 50	
VIII, i, 79		
VIII, i, 80		
VIII, i, 81	II, iii, 58, 60	Compare. Bhoja combines.
VIII, i, 82	II, iii, 61	Compare.
VIII, i, 83	II, iii, 63	Compare.
VIII, i, 84	III, iv, 13	Compare.
VIII, i, 85		
VIII, i, 86	III, iv, 62	Compare.
VIII, i, 87		
VIII, i, 88	I, ii, 61	Compare.
VIII, i, 89	I, ii, 62	
VIII, i, 90	I, ii, 28	Compare.
VIII, i, 91	IV, i, 30	See the Gaṇa.
VIII, i, 92	IV, i, 31	Compare. See also the Vārtika in Kāśikā.
VIII, i, 93	IV, i, 32	Compare.
VIII, i, 94	IV, i, 49	See Vārtika 5.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, i, 95	IV, i, 45	See the Gaṇa.
VIII, i, 96	IV, i, 45	See the Kāśikā.
VIII, i, 97	IV, i, 47	Compare. See the Kāśikā.
VIII, i, 98	IV, i, 59	Compare.
VIII, i, 99	IV, i, 61	
VIII, i, 100	IV, i, 62	Compare.
VIII, i, 101	IV, i, 71	Compare. See also the Vārtika.
VIII, i, 102		
VIII, i, 103		
VIII, i, 104		
VIII, i, 105		
VIII, i, 106	IV, iii, 18, 20	Compare both.
VIII, i, 107		
VIII, i, 108	IV, iii, 134	Compare. See the Kāśikā.
VIII, i, 109	IV, iii, 136	Compare. See the Kāśikā.
VIII, i, 110	IV, iv, 98	Compare.
VIII, i, 111	IV, iv, 105, 106	Compare both.
VIII, i, 112		
VIII, i, 113	IV, iv, 111	Compare.
VIII, i, 114	IV, iv, 113	Compare.
VIII, i, 115	IV, iv, 114	
VIII, i, 116	IV, iv, 115	
VIII, i, 117	IV, iv, 116, 117	Compare both.
VIII, i, 118	IV, iv, 118	
VIII, i, 119	IV, iv, 125	
VIII, i, 120	IV, iv, 126	
VIII, i, 121	IV, iv, 127	Compare.
VIII, i, 122	IV, iv, 128	
VIII, i, 123	IV, iv, 128	See Vārtika 2.
VIII, i, 124	IV, iv, 129	
VIII, i, 125		
VIII, i, 126	IV, iv, 130	
VIII, i, 127	IV, iv, 131	
VIII, i, 128	IV, iv, 132	
VIII, i, 129	IV, iv, 133	
VIII, i, 130	IV, iv, 134	
VIII, i, 131	IV, iv, 135	
VIII, i, 132	IV, iv, 136	
VIII, i, 133 } VIII, i, 134 }	IV, iv, 137	Compare. Bhoja adds.
VIII, i, 135	IV, iv, 138	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, i, 136	IV, iv, 139	
VIII, i, 137	IV, iv, 140	
VIII, i, 138	IV, iv, 140	See Vārtika 1.
VIII, i, 139	IV, iv, 141	
VIII, i, 140	IV, iv, 143	Compare.
VIII, i, 141	V, i, 57	
VIII, i, 142	V, i, 60, 61	Compare both.
VIII, i, 143	V, i, 91	Compare.
VIII, i, 144	V, i, 92	
VIII, i, 145	V, i, 104, 106	Bhoja combines both.
VIII, i, 146	V, i, 118	Compare.
VIII, i, 147	V, ii, 39	Compare Vārtika 1.
VIII, i, 148	V, ii, 49	Compare.
VIII, i, 149	V, ii, 50	Compare.
VIII, i, 150	V, ii, 109	Compare Vārtika 2.
VIII, i, 151	V, ii, 122	Compare Vārtika 1.
VIII, i, 152	V, ii, 122	See Kāśikā.
VIII, i, 153		
VIII, i, 154		
VIII, i, 155		
VIII, i, 156		
VIII, i, 157		
VIII, i, 158		
VIII, i, 159	V, iv, 30	Compare Bhāṣya on Vārtika 6.
VIII, i, 160	V, iv, 25	See the Vārtika in the Kāśikā.
VIII, i, 161	IV, iii, 118	See the Gaṇa.
VIII, i, 162	V, iv, 25	See the last Vārtika in the Kāśikā.
VIII, i, 163	V, iv, 30	See Bhāśya on Vārtika 5.
VIII, i, 164		
VIII, i, 165		
VIII, i, 166		
VIII, i, 167		
VIII, i, 168	V, iv, 103	Compare.
VIII, i, 169	V, iv, 118	Compare.
VIII, i, 170	V, iv, 116	Compare Vārtikas 2 and 3.
VIII, i, 171 } VIII, i, 172 }	V, iv, 122, 123	Compare both.
VIII, i, 173	V, iv, 141	Compare.
VIII, i, 174	V, iv, 153	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, ii, 1	VI, i, 1	Compare.
VIII, ii, 2	VI, i, 7	
VIII, ii, 3	VI, i, 32	
VIII, ii, 4		
VIII, ii, 5		
VIII, ii, 6	VI, i, 35	
VIII, ii, 7	VI, i, 36	
VIII, ii, 8	VI, i, 52	Compare.
VIII, ii, 9	VI, i, 60, 62.	Compare both.
VIII, ii, 10	VI, i, 63	See also the Vārtika.
VIII, ii, 11	VI, i, 70	Compare.
VIII, ii, 12	VI, i, 73	Compare.
VIII, ii, 13	VI, i, 79	See also the Vārtika.
VIII, ii, 14	VI, i, 83	See also the Vārtika.
VIII, ii, 15	VI, i, 83	Compare.
VIII, ii, 16	VI, i, 84, 85.	Compare both.
VIII, ii, 17	VI, i, 85	See the Kāśikā.
VIII, ii, 18	VI, i, 85	See the Kāśikā.
VIII, ii, 19	VI, i, 115	Compare.
VIII, ii, 20	VI, i, 116	Compare.
VIII, ii, 21	VI, i, 117	Compare.
VIII, ii, 22 } VIII, ii, 23 }	VI, i, 118	Bhoja divides.
VIII, ii, 24	VI, i, 119	
VIII, ii, 25	VI, i, 120	
VIII, ii, 26	VI, i, 121	
VIII, ii, 27	VI, i, 127	See the Vārtika in the Kāśikā.
VIII, ii, 28	VI, i, 126	Compare.
VIII, ii, 29	VI, i, 132, 33.	Compare both.
VIII, ii, 30		
VIII, ii, 31	VI, iii, 33	Compare.
VIII, ii, 32	VI, iii, 63	Compare.
VIII, ii, 33	VI, iii, 70	See the Vārtika in the Kāśikā.
VIII, ii, 34	VI, iii, 76	Compare.
VIII, ii, 35	VI, iii, 84	Compare.
VIII, ii, 36	VI, iii, 113	Compare.
VIII, ii, 37	VI, iii, 126	Compare.
VIII, ii, 38	VI, iii, 131	
VIII, ii, 39	VI, iii, 132	Compare.
VIII, ii, 40		
VIII, ii, 41	VI, iii, 133	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, ii, 42	VI, iii, 134	
VIII, ii, 43	VI, iii, 135	
VIII, ii, 44	VI, iii, 136	
VIII, ii, 45	VI, iv, 3, 4	Compare both.
VIII, ii, 46	VI, iv, 9	Compare.
VIII, ii, 47		
VIII, ii, 48	VI, iv, 53	
VIII, ii, 49	VI, iv, 54	
VIII, ii, 50	VI, iv, 55	Compare.
VIII, ii, 51	VI, iv, 58	Compare.
VIII, ii, 52	VI, iv, 75	Compare.
VIII, ii, 53	VI, iv, 72, 73.	Compare both.
VIII, ii, 54	VI, iv, 73, 77.	See also Vārtika on 77.
VIII, ii, 55	VI, iv, 86	Compare.
VIII, ii, 56	VI, iv, 99	Compare.
VIII, ii, 57	VI, iv, 100	
VIII, ii, 58	VI, iv, 102	Compare.
VIII, ii, 59	VI, iv, 103	
VIII, ii, 60	VI, iv, 106	Compare.
VIII, ii, 61	VI, iv, 120	See the Kāśikā.
VIII, ii, 62		
VIII, ii, 63	VI, iv, 154	Compare.
VIII, ii, 64	VI, iv, 141	
VIII, ii, 65	VI, iv, 162	Compare.
VIII, ii, 66	VI, iv, 175	Compare.
VIII, ii, 67	VII, i, 38	Compare.
VIII, ii, 68	VII, i, 47	
VIII, ii, 69	VII, i, 48	Compare.
VIII, ii, 70	VII, i, 49	Compare.
VIII, ii, 71	VII, i, 76	Compare.
VIII, ii, 72	VII, i, 77	
VIII, ii, 73	VII, i, 83	Compare.
VIII, ii, 74	VII, i, 100	
VIII, ii, 75		
VIII, ii, 76		
VIII, ii, 77	VII, ii, 31	Compare.
VIII, ii, 78	VII, ii, 32	Compare.
VIII, ii, 79	VII, ii, 33	
VIII, ii, 80	VII, ii, 34	Compare.
VIII, ii, 81	VII, ii, 64	Compare.
VIII, ii, 82	VII, ii, 69	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, ii, 83	VII, iii, 70	Compare.
VIII, ii, 84	VII, iii, 81	Compare.
VIII, ii, 85 } VIII, ii, 86 }	VII, iii, 95	Compare for both.
VIII, ii, 87	VII, iii, 97	Compare.
VIII, ii, 88		
VIII, ii, 89	VII, iv, 10	See the Kāśikā.
VIII, ii, 90		
VIII, ii, 91		
VIII, ii, 92		
VIII, ii, 93	VII, iv, 35	Compare.
VIII, ii, 94	VII, iv, 36	Compare.
VIII, ii, 95	VII, iv, 37	
VIII, ii, 96	VII, iv, 38	
VIII, ii, 97	VII, iv, 39	Compare.
VIII, ii, 98	VII, iv, 44	Compare.
VIII, ii, 99	VII, iv, 45	Compare.
VIII, ii, 100		
VIII, ii, 101	VII, iv, 64	Compare.
VIII, ii, 102 } VIII, ii, 103 }	VII, iv, 65	Bhoja divides.
VIII, ii, 104	VII, iv, 74	Compare.
VIII, ii, 105	VIII, i, 6	Compare.
VIII, ii, 106	VIII, ii, 3	See the Vārtika in the Kāśikā.
VIII, ii, 107	VIII, ii, 15	Compare.
VIII, ii, 108	VIII, ii, 16	
VIII, ii, 109	VIII, ii, 17	
VIII, ii, 110	VIII, ii, 17	See the Vārtika.
VIII, ii, 111	VIII, ii, 32	Compare Vārtika 1.
VIII, ii, 112	VIII, ii, 61	Compare.
VIII, ii, 113 } VIII, ii, 114 }	VIII, ii, 67	Compare for both.
VIII, ii, 115	VIII, ii, 70	Compare.
VIII, ii, 116	VIII, ii, 71	
VIII, ii, 117		
VIII, ii, 118	VIII, ii, 102	See also the Kāśikā.
VIII, ii, 119	VIII, ii, 87	
VIII, ii, 120	VIII, ii, 88	
VIII, ii, 121	VIII, ii, 90	
VIII, ii, 122		
VIII, ii, 123	VIII, ii, 89	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, ii, 124	VIII, ii, 91	Compare.
VIII, ii, 125	VIII, ii, 92	Compare Vārtika 2.
VIII, ii, 126	VIII, iii, 1	Compare.
VIII, ii, 127	VIII, iii, 7, 8	Compare both.
VIII, ii, 128	VIII, iii, 9	Compare.
VIII, ii, 129	VIII, iii, 11	
VIII, ii, 130	VIII, iii, 49	Compare.
VIII, ii, 131	VIII, iii, 50	Compare.
VIII, ii, 132	VIII, iii, 51	
VIII, ii, 133	VIII, iii, 52	Compare.
VIII, ii, 134	VIII, iii, 53	
VIII, ii, 135	VIII, iii, 54	
VIII, ii, 136	VIII, iii, 56	Compare.
VIII, ii, 137	VIII, iii, 101	Compare.
VIII, ii, 138	VIII, iii, 102	Compare.
VIII, ii, 139	VIII, iii, 104	
VIII, ii, 140	VIII, iii, 103	Compare.
VIII, ii, 141	VIII, iii, 105	
VIII, ii, 142	VIII, iii, 106	
VIII, ii, 143	VIII, iii, 107	Compare.
VIII, ii, 144	VIII, iii, 108	Compare.
VIII, ii, 145		
VIII, ii, 146	VIII, iii, 117	Compare.
VIII, ii, 147		
VIII, ii, 148	VIII, iv, 26	Compare.
VIII, ii, 149	VIII, iv, 27	Compare.

VIII, iii, 1	VI, i, 158	See Vārtika.
VIII, iii, 2	VI, i, 158	See Vārtika.
VIII, iii, 3	VI, i, 158	See Vārtika.
VIII, iii, 4		
VIII, iii, 5	VI, i, 158	
VIII, iii, 6		
VIII, iii, 7	VI, i, 158	See Kāśikā.
VIII, iii, 8		
VIII, iii, 9	VI, iv, 146	Compare.
VIII, iii, 10		
VIII, iii, 11		
VIII, iii, 12		
VIII, iii, 13		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iii, 14		
VIII, iii, 15	VI, i, 159	
VIII, iii, 16	VI, i, 160	
VIII, iii, 17		
VIII, iii, 18	VI, i, 160	See Kāśikā.
VIII, iii, 19		
VIII, iii, 20 } VIII, iii, 21 } VIII, iii, 22 } VIII, iii, 23 }	VI, i, 160	See Kāśikā.
VIII, iii, 24		
VIII, iii, 25		
VIII, iii, 26		
VIII, iii, 27		
VIII, iii, 28		
VIII, iii, 29	VI, i, 163	
VIII, iii, 30	VI, i, 164	
VIII, iii, 31	VI, i, 165	
VIII, iii, 32		
VIII, iii, 33		
VIII, iii, 34		
VIII, iii, 35	VI, i, 166	
VIII, iii, 36		
VIII, iii, 37	VI, i, 167	
VIII, iii, 38	VI, i, 168	Compare.
VIII, iii, 39	VI, i, 169	Compare.
VIII, iii, 40	VI, i, 170	Compare.
VIII, iii, 41	VI, i, 171	See Kāśikā.
VIII, iii, 42	VI, i, 171	Compare.
VIII, iii, 43	VI, i, 172	Compare.
VIII, iii, 44		
VIII, iii, 45	VI, i, 173	Compare.
VIII, iii, 46	VI, i, 173	See Vārtika.
VIII, iii, 47	VI, i, 174	
VIII, iii, 48	VI, i, 175	
VIII, iii, 49	VI, i, 176	Compare.
VIII, iii, 50	VI, i, 174	See Kāśikā.
VIII, iii, 51	VI, i, 177	Compare.
VIII, iii, 52	VI, i, 178	
VIII, iii, 53	VI, i, 179	Compare.
VIII, iii, 54	VI, i, 180	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iii, 55	VI, i, 181	Compare.
VIII, iii, 56	VI, i, 182	Compare.
VIII, iii, 57	VI, i, 183	
VIII, iii, 58	VI, i, 184	Compare.
VIII, iii, 59	VI, i, 185	
VIII, iii, 60	VI, i, 186	Compare.
VIII, iii, 61		
VIII, iii, 62		
VIII, iii, 63	VI, i, 187	Compare.
VIII, iii, 64	VI, i, 187	See Vārtika.
VIII, iii, 65	VI, i, 188	
VIII, iii, 66	VI, i, 189	Compare.
VIII, iii, 67	VI, i, 190	
VIII, iii, 68	VI, i, 192	Compare.
VIII, iii, 69	VI, i, 192, 193.	Compare both.
VIII, iii, 70		
VIII, iii, 71		
VIII, iii, 72	VI, i, 194	Compare.
VIII, iii, 73	VI, i, 195	Compare.
VIII, iii, 74	VI, i, 195	See Kāśikā.
VIII, iii, 75	VI, i, 196	Compare.
VIII, iii, 76	VI, i, 197	Compare.
VIII, iii, 77	VI, i, 198	
VIII, iii, 78	VI, i, 199	
VIII, iii, 79	VI, i, 191	See Vārtika.
VIII, iii, 80	VI, i, 200	
VIII, iii, 81	VI, i, 201	
VIII, iii, 82	VI, i, 202	Compare.
VIII, iii, 83 } VIII, iii, 84 }	VI, i, 203	See the Gaṇa.
VIII, iii, 85	VI, i, 203	See Kāśikā.
VIII, iii, 86	VI, i, 205	Compare.
VIII, iii, 87	VI, i, 206	
VIII, iii, 88	VI, i, 207	
VIII, iii, 89	VI, i, 208	Compare.
VIII, iii, 90	VI, i, 209	Compare.
VIII, iii, 91	VI, i, 210	
VIII, iii, 92	VI, i, 211	
VIII, iii, 93	VI, i, 212	
VIII, iii, 94	VI, i, 213	See also Kāśikā.
VIII, iii, 95	VI, i, 214	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iii, 96	VI, i, 215	Compare.
VIII, iii, 97	VI, i, 216	Compare.
VIII, iii, 98	VI, i, 217	Compare.
VIII, iii, 99	VI, i, 218	Compare.
VIII, iii, 100	IV, iv, 108	Compare.
VIII, iii, 101	IV, iv, 109	Compare.
VIII, iii, 102		
VIII, iii, 103		
VIII, iii, 104		
VIII, iii, 105 } VIII, iii, 106	VI, i, 219	Compare for both.
VIII, iii, 107	VI, i, 220, 221	Compare both.
VIII, iii, 108	VI, i, 222	Compare.
VIII, iii, 109		
VIII, iii, 110	{ Phiṭ Sūtra I, 2	
VIII, iii, 111	I, 3	
VIII, iii, 112	I, 4	
VIII, iii, 113	I, 5	
VIII, iii, 114	I, 6	
VIII, iii, 115	I, 7	
VIII, iii, 116	I, 8	
VIII, iii, 117	I, 9	
VIII, iii, 118	I, 10	
VIII, iii, 119	I, 11	
VIII, iii, 120	I, 12	
VIII, iii, 121	I, 13	
VIII, iii, 122	I, 14	
VIII, iii, 123	I, 15	
VIII, iii, 124		
VIII, iii, 125	I, 16	
VIII, iii, 126	I, 17	
VIII, iii, 127	I, 18	
VIII, iii, 128	I, 19	
VIII, iii, 129	I, 20	Compare.
VIII, iii, 130	I, 21	Compare.
VIII, iii, 131	I, 22	
VIII, iii, 132	I, 23	
VIII, iii, 133	II, 1	
VIII, iii, 134	II, 2	
VIII, iii, 135	II, 3	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iii, 136	II, 4	
VIII, iii, 137	II, 5	
VIII, iii, 138	II, 7	Compare.
VIII, iii, 139	II, 8	Compare.
VIII, iii, 140	II, 9	
VIII, iii, 141	II, 10	
VIII, iii, 142 } VIII, iii, 143 }	II, 11	
VIII, iii, 144	II, 12	
VIII, iii, 145	II, 13	
VIII, iii, 146	II, 14	
VIII, iii, 147	II, 15	
VIII, iii, 148	II, 16	
VIII, iii, 149	II, 17	
VIII, iii, 150	II, 18	
VIII, iii, 151	II, 19	
VIII, iii, 152	II, 20	
VIII, iii, 153	II, 21	
VIII, iii, 154	II, 22	
VIII, iii, 155	II, 23	
VIII, iii, 156	II, 24	Compare.
VIII, iii, 157	II, 25	
VIII, iii, 158	II, 26	
VIII, iii, 159	III, 1	
VIII, iii, 160	III, 2	
VIII, iii, 161	III, 3	
VIII, iii, 162	III, 4	Compare.
VIII, iii, 163	III, 5	
VIII, iii, 164	III, 6	
VIII, iii, 165	III, 7	
VIII, iii, 166	III, 8	Compare.
VIII, iii, 167	III, 9	
VIII, iii, 168	III, 10	
VIII, iii, 169	III, 11	
VIII, iii, 170	III, 12	
VIII, iii, 171	III, 13	
VIII, iii, 172	III, 14	
VIII, iii, 173	III, 15	
VIII, iii, 174	III, 16	Compare.
VIII, iii, 175	III, 17	Compare.
VIII, iii, 176	III, 18	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iii, 177	III, 19	
VIII, iii, 178	IV, 1	
VIII, iii, 179	IV, 2	Compare.
VIII, iii, 180	IV, 3	
VIII, iii, 181	IV, 4	
VIII, iii, 182	IV, 5	
VIII, iii, 183	IV, 6	
VIII, iii, 184	IV, 7	
VIII, iii, 185	IV, 8	
VIII, iii, 186	IV, 9	
VIII, iii, 187	IV, 10	
VIII, iii, 188	IV, 11	
VIII, iii, 189	IV, 12	
VIII, iii, 190	IV, 13	
VIII, iii, 191	IV, 14	
VIII, iii, 192	IV, 15	
VIII, iii, 193	IV, 16	
VIII, iii, 194	IV, 17	
VIII, iii, 195	IV, 18	Compare.
VIII, iii, 196	IV, 19	
VIII, iii, 197	VIII, i, 21	Compare.
VIII, iii, 198	VIII, i, 19	Compare.
VIII, iii, 199 } VIII, iii, 200 }	VIII, i, 27	Compare. See also Gaṇa.
VIII, iii, 201	VIII, i, 28	
VIII, iii, 202	VIII, i, 29	
VIII, iii, 203	VIII, i, 30	
VIII, iii, 204	VIII, i, 31	
VIII, iii, 205	VIII, i, 32	
VIII, iii, 206	VIII, i, 33	
VIII, iii, 207	VIII, i, 34	
VIII, iii, 208	VIII, i, 35	
VIII, iii, 209	VIII, i, 42	Compare.
VIII, iii, 210	VIII, i, 40	
VIII, iii, 211	VIII, i, 37	Compare.
VIII, iii, 212	VIII, i, 39	
VIII, iii, 213	VIII, i, 36	
VIII, iii, 214	VIII, i, 38	
VIII, iii, 215	VIII, i, 41	Compare.
VIII, iii, 216	VIII, i, 43	Compare.
VIII, iii, 217	VIII, i, 47	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS	
VIII, iii, 218	VIII, i, 49	Compare.	
VIII, iii, 219	VIII, i, 48		
VIII, iii, 220	VIII, i, 44		
VIII, iii, 221	VIII, i, 45	Compare.	
VIII, iii, 222			
VIII, iii, 223			
VIII, iii, 224	VIII, i, 46		
VIII, iii, 225	VIII, i, 51		
VIII, iii, 226	VIII, i, 52	Compare.	
VIII, iii, 227	VIII, i, 53	Compare.	
VIII, iii, 228	VIII, i, 54		
VIII, iii, 229	VIII, i, 55		
VIII, iii, 230	VIII, i, 56		
VIII, iii, 231	VIII, i, 57	Compare.	
VIII, iii, 232	VIII, i, 58	See Gaṇa.	
VIII, iii, 233	VIII, i, 59	Compare.	
VIII, iii, 234	VIII, i, 60		
VIII, iii, 235	VIII, i, 61		
VIII, iii, 236	VIII, i, 62	Compare.	
VIII, iii, 237	VIII, i. 63	Compare.	
VIII, iii, 238	VIII, i, 64	Compare.	
VIII, iii, 239	VIII, i, 65	Compare.	
VIII, iii, 240 } VIII, iii, 241 }	VIII, i, 67	Compare.	See also the Gaṇa.
VIII, iii, 242			
VIII, iii, 243	VIII, i, 68	Compare.	
VIII, iii, 244	VIII, i, 69	Compare.	
VIII, iii, 245			
VIII, iii, 246	VIII, i, 70		
VIII, iii, 247	VIII, i, 71	Compare.	
VIII, iii, 248			
VIII, iii, 249	II, i, 2	Compare.	
VIII, iii, 250			
VIII, iii, 251			
VIII, iii, 252			
VIII, iii, 253	I, ii, 33		
VIII, iii, 254	I, ii, 34		
VIII, iii, 255	I, ii, 35	Compare.	
VIII, iii, 256	I, ii, 36	Compare.	
VIII, iii, 257	I, ii, 39		
VIII, iii, 258	I, ii, 40		

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iii, 259	I, ii, 37	Compare.
VIII, iii, 260	I, ii, 38	Compare.
VIII, iii, 261		
VIII, iii, 262		
VIII, iii, 263		

VIII, iv, 1	V, iv, 68	Compare.
VIII, iv, 2	VI, ii, 1	
VIII, iv, 3	VI, ii, 2	Compare. See also Vārtika.
VIII, iv, 4	VI, ii, 2	See Kāśikā.
VIII, iv, 5	VI, ii, 3	Compare.
VIII, iv, 6	VI, ii, 4	
VIII, iv, 7	VI, ii, 12	Compare.
VIII, iv, 8	VI, ii, 5	Compare.
VIII, iv, 9	VI, ii, 6	
VIII, iv, 10	VI, ii, 7	Compare.
VIII, iv, 11	VI, ii, 8	
VIII, iv, 12	VI, ii, 9	
VIII, iv, 13	VI, ii, 10	
VIII, iv, 14	VI, ii, 11	
VIII, iv, 15	VI, ii, 13	
VIII, iv, 16	VI, ii, 14	
VIII, iv, 17	VI, ii, 15	
VIII, iv, 18	VI, ii, 16	
VIII, iv, 19	VI, ii, 17	
VIII, iv, 20	VI, ii, 19	Compare.
VIII, iv, 21	VI, ii, 18	
VIII, iv, 22	VI, ii, 20	
VIII, iv, 23	VI, ii, 21	
VIII, iv, 24	VI, ii, 22	
VIII, iv, 25	VI, ii, 23	
VIII, iv, 26	VI, ii, 24	See the Gaṇa.
VIII, iv, 27	VI, ii, 29	
VIII, iv, 28	VI, ii, 30	Compare.
VIII, iv, 29	VI, ii, 31	
VIII, iv, 30	VI, ii, 25	
VIII, iv, 31	VI, ii, 26	Compare.
VIII, iv, 32	VI, ii, 27	
VIII, iv, 33	VI, ii, 28	
VIII, iv, 34	VI, ii, 38	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iv, 35	VI, ii, 39	
VIII, iv, 36	VI, ii, 57	Compare.
VIII, iv, 37	VI, ii, 58	
VIII, iv, 38	VI, ii, 59	
VIII, iv, 39	VI, ii, 60	
VIII, iv, 40	VI, ii, 62	Compare.
VIII, iv, 41	VI, ii, 63	
VIII, iv, 42	VI, ii, 61	
VIII, iv, 43	VI, ii, 46	Compare.
VIII, iv, 44	VI, ii, 47	See Vārtika.
VIII, iv, 45	VI, ii, 48	
VIII, iv, 46	VI, ii, 49	
VIII, iv, 47	VI, ii, 50	
VIII, iv, 48	VI, ii, 51	Compare.
VIII, iv, 49	VI, ii, 52	
VIII, iv, 50	VI, ii, 53	
VIII, iv, 51	VI, ii, 54	Compare.
VIII, iv, 52	VI, ii, 55	
VIII, iv, 53	VI, ii, 56	
VIII, iv, 54	VI, ii, 40	
VIII, iv, 55	VI, ii, 41	
VIII, iv, 56 VIII, iv, 57 VIII, iv, 58	VI, ii, 42	Bhoja divides.
VIII, iv, 59	VI, ii, 42	See Vārtika.
VIII, iv, 60	VI, ii, 43	Compare.
VIII, iv, 61	VI, ii, 44	
VIII, iv, 62	VI, ii, 45	
VIII, iv, 63	VI, ii, 33	
VIII, iv, 64	VI, ii, 34	
VIII, iv, 65	VI, ii, 35	
VIII, iv, 66 VIII, iv, 67 VIII, iv, 68	VI, ii, 37	Bhoja divides; he has many additions also.
VIII, iv, 69	VI, ii, 36	
VIII, iv, 70	VI, ii, 37	See Kāśikā.
VIII, iv, 71	VI, ii, 32	
VIII, iv, 72	VI, ii, 64	Compare.
VIII, iv, 73	VI, ii, 65	Compare.
VIII, iv, 74	VI, ii, 66	Compare.
VIII, iv, 75	VI, ii, 67	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iv, 76	VI, ii, 68	Compare.
VIII, iv, 77	VI, ii, 69	
VIII, iv, 78	VI, ii, 70	
VIII, iv, 79	VI, ii, 71	
VIII, iv, 80	VI, ii, 72	Compare.
VIII, iv, 81	VI, ii, 73	
VIII, iv, 82	VI, ii, 74	
VIII, iv, 83	VI, ii, 75	
VIII, iv, 84	VI, ii, 76	Compare.
VIII, iv, 85	VI, ii, 77	
VIII, iv, 86	VI, ii, 78	
VIII, iv, 87	VI, ii, 79	
VIII, iv, 88	VI, ii, 80	Compare.
VIII, iv, 89	VI, ii, 81	Compare.
VIII, iv, 90 VIII, iv, 91 VIII, iv, 92 VIII, iv, 93 VIII, iv, 94	VI, ii, 81	See Kāśikā.
VIII, iv, 95	VI, ii, 82	
VIII, iv, 96	VI, ii, 83	
VIII, iv, 97	VI, ii, 84	Compare.
VIII, iv, 98	VI, ii, 85	See Gaṇa.
VIII, iv, 99	VI, ii, 86	See Gaṇa.
VIII, iv, 100	VI, ii, 87	See Gaṇa.
VIII, iv, 101	VI, ii, 88	See Gaṇa.
VIII, iv, 102	VI, ii, 89	
VIII, iv, 103	VI, ii, 90	Compare.
VIII, iv, 104	VI, ii, 91	Compare.
VIII, iv, 105	VI, ii, 91	See Vārtika.
VIII, iv, 106	VI, ii, 93	Compare.
VIII, iv, 107	VI, ii, 94	
VIII, iv, 108	VI, ii, 95	
VIII, iv, 109	VI, ii, 96	Compare.
VIII, iv, 110	VI, ii, 97	
VIII, iv, 111	VI, ii, 98	Compare.
VIII, iv, 112	VI, ii, 99	
VIII, iv, 113	VI, ii, 100	Compare.
VIII, iv, 114	VI, ii, 101	
VIII, iv, 115	VI, ii, 102	
VIII, iv, 116	VI, ii, 103	Compare.

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iv, 117	VI, ii, 104	Compare.
VIII, iv, 118	VI, ii, 105	
VIII, iv, 119	VI, ii, 106	
VIII, iv, 120	VI, ii, 107, 108	Compare both. Bhoja combines.
VIII, iv, 121	VI, ii, 109	
VIII, iv, 122	VI, ii, 110	Compare.
VIII, iv, 123		
VIII, iv, 124	VI, ii, 111	
VIII, iv, 125	VI, ii, 112	
VIII, iv, 126	VI, ii, 113	Compare.
VIII, iv, 127	VI, ii, 114	Compare.
VIII, iv, 128	VI, ii, 115	
VIII, iv, 129	VI, ii, 116	
VIII, iv, 130	VI, ii, 117	
VIII, iv, 131	VI, ii, 118	See the Gaṇa.
VIII, iv, 132	VI, ii, 119	
VIII, iv, 133	VI, ii, 120	
VIII, iv, 134	VI, ii, 121	Compare.
VIII, iv, 135	VI, ii, 122	Compare.
VIII, iv, 136	VI, ii, 123	Compare.
VIII, iv, 137	VI, ii, 124	Compare.
VIII, iv, 138	VI, ii, 125	See the Gaṇa.
VIII, iv, 139	VI, ii, 126	Compare.
VIII, iv, 140	VI, ii, 127	
VIII, iv, 141	VI, ii, 128	Compare.
VIII, iv, 142	VI, ii, 129	
VIII, iv, 143	VI, ii, 130	
VIII, iv, 144	VI, ii, 131	
VIII, iv, 145	VI, ii, 132	
VIII, iv, 146	VI, ii, 133	
VIII, iv, 147	VI, ii, 134	See the Gaṇa.
VIII, iv, 148	VI, ii, 135	See the Gaṇa.
VIII, iv, 149	VI, ii, 136	
VIII, iv, 150	VI, ii, 137	
VIII, iv, 151	VI, ii, 138	
VIII, iv, 152	VI, ii, 140	Compare.
VIII, iv, 153	VI, ii, 141	
VIII, iv, 154	VI, ii, 142	Compare.
VIII, iv, 155		
VIII, iv, 156		
VIII, iv, 157	VI, ii, 144	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iv, 158	VI, ii, 145	Compare.
VIII, iv, 159	VI, ii, 146	See the Gaṇa.
VIII, iv, 160	VI, ii, 146	See the Vārtika.
VIII, iv, 161	VI, ii, 148	
VIII, iv, 162	VI, ii, 147	Compare.
VIII, iv, 163	VI, ii, 147	See Kāśikā.
VIII, iv, 164		
VIII, iv, 165	VI, ii, 149	Compare.
VIII, iv, 166	VI, ii, 150	Compare.
VIII, iv, 167	VI, ii, 151	
VIII, iv, 168	VI, ii, 152	
VIII, iv, 169	VI, ii, 153	Compare.
VIII, iv, 170	VI. ii, 154	Compare.
VIII, iv, 171	VI, ii, 155	Compare.
VIII, iv, 172 – VIII, iv, 178	VI, ii, 160	See the Kāśikā and the Vārtikas therein.
VIII, iv, 179	VI, ii, 161	Compare.
VIII, iv, 180	VI, ii, 162	Compare.
VIII, iv, 181	VI, ii, 163	
VIII, iv, 182	VI, ii, 164	Compare.
VIII, iv, 183	VI, ii, 165	Compare.
VIII, iv, 184	VI, ii, 165	See Vārtika.
VIII, iv, 185	VI, ii, 166	
VIII, iv. 186	VI, ii, 167	
VIII, iv, 187	VI, ii, 169	Compare.
VIII, iv, 188	VI, ii, 168	
VIII, iv, 189	VI, ii, 170	
VIII, iv, 190	VI, ii, 171	
VIII, iv, 191 – VIII, iv, 192	VI, ii, 197	Compare for both.
VIII, iv, 193	VI, ii, 198	Compare.
VIII, iv, 194	VI, ii, 199	Compare.
VIII, iv, 195	VI, ii, 199	See Vārtika.
VIII, iv, 196	VI, ii, 172	
VIII, iv, 197	VI, ii, 173	Compare.
VIII, iv, 198	VI, ii, 174	

BHOJA	PĀṆINI	REMARKS
VIII, iv, 199	VI, ii, 175	Compare.
VIII, iv, 200	VI, ii, 176	Compare.
VIII, iv, 201	VI, ii, 177	
VIII, iv, 202	VI, ii, 178	
VIII, iv, 203	VI, ii, 179	Compare.
VIII, iv, 204	VI, ii, 180, 181	Bhoja combines.
VIII, iv, 205	VI, ii, 182	Compare.
VIII, iv, 206	VI, ii, 183	
VIII, iv, 207	VI, ii, 184	Compare.
VIII, iv, 208 VIII, iv, 209 VIII, iv, 210	VI, ii, 184	See Kāśikā.
VIII, iv, 211	VI, ii, 185	
VIII, iv, 212	VI, ii, 186	
VIII, iv, 213	VI, ii, 187	Compare.
VIII, iv, 214	VI, ii, 188	
VIII, iv, 215	VI, ii, 189	
VIII, iv, 216	VI, ii, 190	
VIII, iv, 217	VI, ii, 191	
VIII, iv, 218	VI, ii, 192	
VIII, iv, 219 VIII, iv, 220	VI, ii, 193	Compare. See also Gaṇa.
VIII, iv, 221	VI, ii, 194	See the Gaṇa.
VIII, iv, 222	VI, ii, 195	
VIII, iv, 223	VI, ii, 196	Compare.
VIII, iv, 224	VIII, ii, 2	Compare.
VIII, iv, 225		
VIII, iv, 226	VIII, ii, 100	Compare.
VIII, iv, 227	VIII, ii, 103	Compare.
VIII, iv, 228	VIII, ii, 104	Compare.
VIII, iv, 229	VIII, ii, 6	Compare.
VIII, iv, 230	VIII, ii, 4	Compare.
VIII, iv, 231	VIII, ii, 6	Compare.
VIII, iv, 232		

APPENDIX II

Corrections and Emendations.

The corrections and emendations given below consists of corrections of misprints and suggestions, based upon the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini, the Mahābhāṣya and the Kāśikā.

१. १. ८३ Read वृद्धिर्यस्याचा-
१. १. ११० इञ् [उञ्]
१. १. ११५ foot-note २ thus:—
A. मख्याति
१. १. ११८ चवाहाहै
१. १. १२६ Prefer the B reading in the foot-note.
१. १. १८४ Read प्राक् पाशपः
१. १. २०५ शमोऽदर्शने
१. २. १२ Prefer the reading in the foot-note.
१. ३. ४२ Read श्वेताश्वतर
१. ३. ५२ नोपगान
१. ३. ७३ श्लुवश्च
१. ३. ११४ नुपसर्गात्
१. ३. १४४ यानिरोधेषु
१. ३. १५४ कूपि
१. ३. १८२ चाय्यसमू
१. ३. २२६ Read गस्थकन्
१. ४. ३४ Prefer the reading in the foot-note.
१. ४. ४० Read खरी [खारी]
१. ४. १८४ अर्हः
१. ४. २१६ सूर्य [सूय]
१. ४. २२० जुचङ्क्रम्य
१. ४. २३९ पापतिः
२. १. १११ ईङ्गुकौ
२. १. १२४ दृभिचपोः
२. २. ४६ उषेः
२. २. १८४ रास्नासास्ना
२. २. २०३ अर्जेस्तृणे
२. ३. ५४ Read शावशेरातौ
२. ४. ३२ and ३४ Prefer the reading in the foot-notes.
२. ४. १६१ Read रिश्च वा
२. ४. १७६ Prefer the reading in the foot-note.
२. ४. १९४ Read चानहोरात्राणाम्
२. ४. २०३ Prefer the reading in the foot-note.
२. ४. २११ Read अयदि
२. ४. २३५ वाग्रे
२. ४. २६४ रुधा [रुध]
३. १. ७४ तपःकर्मकाच
३. १. १४० युध्रयो
३. १. २८४ व्यवहृपणोः
३. १. २९५ अकर्म
३. १. ३०२ च [वा]
३. २. १०९ विचक्षण
३. २. ११६ जहि कर्मणा
३. ३. १०९ तरुणा
३. ३. १३२ रात्राह्नानुवाकाः
३. ४. ५२ ङीष्
३. ४. ७० नागस्थूलकुण्ड
४. १. ५५ बभ्रोः
४. १. ७९ Prefer the reading in the foot-note.
४. १. ८७ Read यस्कलभ्य
४. १. १०४ इतोऽनिञः
४. १. ११९ दृक् च
४. १. १६४ पुत्रान्ताद्वा
४. १. १७२ Prefer the reading in the foot-note.

CORRECTIONS AND EMENDATIONS.

On page 129 read the numbers thus:—२०९, २१०, २११

४. २. ४ Read पीताभ्यामन्कनौ

४. २. ११० अरीहण.

On page 137 read the numbers thus:—१४६, १४७, १४८, १४९

४. ३. ९९ Read परावरा-

४. ३. १११ परो

४. ३. १२० अवोध

४. ३. १३७ क्रीत

४. ३. १८३ अध्या

४. ३. २०९ शस्त्र

४. ४. ८८ कन्थार्थं

४. ४. १०७ Prefer the reading in the foot-note.

४. ४. १८४ Read नङ्च

४. ४. १९३ थ्यन्

५. १. १२ वतोरिड्

५. १. ४१ Prefer the foot-note reading

५. १. ८८ After this sūtra, add the following sūtra—चित्तवति नित्यम्

५. १. १७१ Read श्रोत्रियाद्घलोपश्च

५. ४. २ संख्यैका

५. ४. ४१ रजातौ

५. ४. १६१ धनुषोऽनञ्

६. १. ५ नन्द्रास्सं

६. १. १०९ एव

६. १. १३९ प्रगृह्यः

६. २. ७ Prefer the reading in the foot-note.

६. ३. ९ Prefer the reading in the foot-note.

६. ३. ६९ Read अयामन्ता

६. ३. ७९ Read मा [वा]

६. ३. १०३ उत्तरत्रापि

६. ४. ५२ अंसंबुद्धौ

६. ४. १५४ श्विदीङी

७. ३. ३३ हृद्भगसिन्ध्वोः

७. २. ३८ बहुवचने

७. २. ६२ देर्लिटि

७. ४. १७६ छोऽटि

८. १. ४२ किकिनौ

८. १. ५४ This number is omitted by mistake.

८. २. ९६ Read कारके [काठके]

८. २. १२९ पायौ

८. ३. १ this sūtra thus:—स्वरः सति शिष्टो बलीयानविकरणस्य

८. ३. ११. वायौ [पायौ]

८. ३. १७६ कपाला [कपालपला]

८. ४. ११ निवाते

८. ४. १७ सुखप्रिययोः

८. ४. ९५ भ्राष्ट्रवटं

८. ४. १०५ वाभ्रयश्वादीनां

८. ४. २२८ क्षियाशीः

Page 316. Add as the second line in column three, the following:—इणातेः कित् 57

364 Read I, iv, 19 III, ii, 14

392 II, ii, 40 III, iii, 27

397 II, iv, 268

398 III, i, 15 III, iv, 85

402 III, i, 148 I, iii, 108

436—437 Change iii in the second column into iv

491 Change i in column 2 (Pāṇini) in lines 11—25 into ii

MADRAS UNIVERSITY SANSKRIT SERIES

WORKS ALREADY PUBLISHED

	Rs.	A.	P.
Ṛgvedānukramaṇī of Mādhavabhaṭṭa	3	8	0
Sphoṭasiddhi of Maṇḍanamiśra	3	0	0
Taittirīyaprātiśākhya with Māhiṣeya Bhāṣya	2	0	0
Liṅgānuśāsana of Harṣavardhana	1	8	0
Uṇādisūtravṛtti of Śvetavanavāsin	3	0	0
Uṇādisūtravṛtti of Nārāyaṇa	2	8	0
Bṛhatī with Ṛjuvimalā [Tarkapāda] Part I	5	0	0
Bṛhatī with Ṛjuvimalā [Tarkapāda] Part II with Pariśiṣṭa of Śālikanātha.	2	8	0
Vājasaneyiprātiśākhya with two commentaries	4	0	0
Uṇādisūtravṛtti of Durgasimha and Bhoja	3	0	0
Ṛgvedabhāṣya of Skandasvāmin [1st Aṣṭaka]	6	0	0
Brahmasūtraśāṅkarabhāṣya with the Prakaṭārthavivaraṇa Vol. I.	6	0	0
Sāhityaratnākara [Bulletin]	1	0	0
Raghunāthābhyudaya [Bulletin]	1	0	0
Nānārthasaṅgraha of Ajayapāla	1	8	0
Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa of Bhoja	6	0	0

IN THE PRESS

Mīmāṁsānayaviveka with the commentary of Ravideva [Tarkapāda].

Mīmāṁsāślokavārtika with the commentary of Uṁveka.

Auṇādikapadārṇava of Perusūri.

Brahmasūtraśāṅkarabhāṣya with the Prakaṭārthavivaraṇa Vol. II.

Daśapādīvṛtti.

Fragments of Hārīta Dharmasūtra [Bulletin].

WORKS UNDER PREPARATION

BY

T. R. CHINTAMANI, M.A., PH. D.

1. The Bhagavadgītā of the Kashmirian Recension with the commentary of Rāmakaṇṭha.
2. Pramāṇamālā of Ānandabodha with the commentary of Citsukha. [Bulletin.]
3. Kauṣītaki Śrauta Sūtra.
4. Śāmbavya Gṛha Sūtra with the commentaries of Bhavatrāta and Śvetadatta.
5. The Nāmaliṅgānuśāsana with the commentaries of Subhūti and Rāyamukuṭa.
6. Śābdikābharaṇa of Hariyogimiśra.
7. Saṅkarṣakāṇḍabhāṣya of Devasvāmin.
8. The Brahmasūtrabhāṣya of Bhāskara.